

exit
80/699

THE HARVARD ORIENTAL SERIES

HARVARD ORIENTAL SERIE

EDITED

WITH THE COÖPERATION OF VARIOUS SCHOLARS

BY

CHARLES ROCKWELL LANMAN

PROFESSOR OF SANSKRIT IN HARVARD UNIVERSITY

VOLUME V

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS
PUBLISHED BY HARVARD UNIVERSITY

1904

THE BRHAD-DEVATĀ

ATTRIBUTED TO

ŚAUNAKA

*A SUMMARY OF THE DEITIES AND MYTHS
OF THE RIG-VEDA*

CRITICALLY EDITED IN THE ORIGINAL SANSKRIT WITH
AN INTRODUCTION AND SEVEN APPENDICES, AND
TRANSLATED INTO ENGLISH WITH CRITICAL
AND ILLUSTRATIVE NOTES

BY

ARTHUR ANTHONY MACDONELL

BODEN PROFESSOR OF SANSKRIT IN THE UNIVERSITY OF OXFORD
AND FELLOW OF BALLIOL COLLEGE

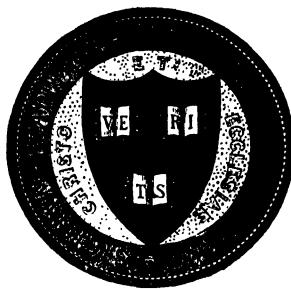
PART I

INTRODUCTION AND TEXT
AND APPENDICES

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS
PUBLISHED BY HARVARD UNIVERSITY

1904

CAMBRIDGE, MASS., U.S.A. . . . . Publication Agent of Harvard University.
BOSTON, NEW YORK, CHICAGO, SAN FRANCISCO . Ginn and Company.

LONDON : GINN AND COMPANY . . . . . 9 St. Martin's Street, Leicester Square.
LEIPZIG : OTTO HARRASSOWITZ . . . . . Querstrasse, 14.

* * * A copy of this volume, postage paid, may be obtained directly anywhere within the limits of the Universal Postal Union, by sending a Postal Order for the price as given below, to *The Publication Agent of Harvard University, Cambridge, Massachusetts, United States of America.*

The price of this volume is one dollar and fifty cents (\$1.50). According to the conversion-tables used in the United States money-order system as the basis of international money-orders, one dollar and fifty cents (\$1.50) = 6 shillings and 2 pence = 6 marks and 25 pfennigs = 7 francs or lire and 70 centimes = 5 kroner and 55 öre = 3 florins and 65 cents Netherlandish.

PRINTED FROM TYPE AT THE
UNIVERSITY PRESS, OXFORD, ENGLAND
BY HORACE HART, M.A.
PRINTER TO THE UNIVERSITY

First edition, 1904, One Thousand Copies

TO

PROFESSOR ERNST LEUMANN

OF THE UNIVERSITY OF STRASSBURG

IN GRATEFUL RECOLLECTION OF HIS MANY

FRIENDLY SERVICES TO ME IN CONNEXION

WITH MY SANSKRIT STUDIES

I DEDICATE THIS

WORK

CONTENTS

	<small>PAGES</small>
INTRODUCTION	ix-xxxv
SANSKRIT TEXT OF THE BRHADDEVATĀ	1-103
Adhyāya i. Introduction	1-11
ii. 1-125, Introduction ; 126-158, Deities of RV. i. 1-13	12-24
iii. Deities of RV. i. 13-126	25-37
iv. Deities of RV. i. 126-iv. 32	38-49
v. Deities of RV. iv. 33-vii. 49	50-64
vi. Deities of RV. vii. 50-x. 17	65-78
vii. Deities of RV. x. 17-98	79-91
viii. 1-98, Deities of RV. x. 98-191 ; 99-140, Conclusion .	92-103
APPENDIX i. Index of Vedic Prātiķas cited in the Brhaddevatā . . .	105-114
ii. Index of Authorities cited in the Brhaddevatā	115
iii. Index of Deities of RV. according to the Brhaddevatā . .	116-131
iv. List of Stories related in the Brhaddevatā	132-133
v. List of Passages from the Brhaddevatā cited in other Works	134-135
vi. Relation of the Brhaddevatā to other Texts	136-154
vii. Index of Sanskrit Words and Names	155-198

INTRODUCTION

1. How I came to edit the Bṛhaddevatā.

AMONG the secondary works of Vedic literature, the Bṛhaddevatā has always attracted a considerable share of interest on the part of Vedic scholars. When Roth, in 1846, published his treatise, *Zur Litteratur und Geschichte des Weda*, he knew the work only from the quotations occurring in the commentaries of Śadguruśiṣya and Sāyana, which were then, of course, accessible in manuscript only. He remarks, however (p. 49), that copies would in all probability yet be found in India. Not long after this a MS. (b) of the Bṛhaddevatā was actually acquired, along with the Chambers collection of Sanskrit MSS., by the Royal Library at Berlin. Adalbert Kuhn made it the basis of his account of the Bṛhaddevatā published in the first volume (pp. 101-120) of *Indische Studien* (1850). Kuhn transcribed this MS., subsequently adding collations from another MS. (h), which Haug procured at Poona in 1865, and which is now in the Royal Library at Munich. As he found these two MSS. insufficient for the purpose, Kuhn was unable to carry out his intention of publishing an edition of the Bṛhaddevatā.

Meanwhile Max Müller had obtained from India, in the sixties, three modern copies by the aid of Drs. Bühler and Bhāu Dāji. He, too, seems at one time to have contemplated editing the Bṛhaddevatā; for among his papers I found a transcript, in his own hand, coming down to the tenth Varga of the second Adhyāya¹. But the inadequacy of his MS. material doubtless deterred him from proceeding any further.

Later on, Dr. Thibaut, while resident in Oxford as Max Müller's assistant, made extensive collations with a view to bringing out a critical edition of the Bṛhaddevatā. But he, too, relinquished the project, being convinced that a text constituted from the MS. material at his disposal, would prove too conjectural in its character.

¹ See Wickremasinghe's Catalogue of the | of the Royal Asiatic Society, 1902, p. 641, Max Müller Sanskrit MSS. in the Journal | no. 57.

In 1886 Professor Lanman contemplated the work of editing the Br̥haddevatā; but the difficulty of obtaining access to some of the indispensable MSS., together with the pressure of other work, obliged him to desist from the enterprise. He then asked me to undertake the task of editing the text critically, together with a translation and various appendices, for the Harvard Oriental Series. I gladly accepted the offer, as I had already collated a number of passages in the work for my edition of Sadguruśisya¹, as well as for an article published in the Journal of the Royal Asiatic Society², and was, moreover, generally familiar with the auxiliary literature of the Rg-veda. Prof. Lanman accordingly handed over to me in 1897 his material, comprising Kuhn's collations and notes, together with a modern MS. (k) which Kuhn had obtained from India.

2. Rājendralāla Mitra's edition.

While Professor Lanman was still contemplating doing the work himself, the late Dr. Rājendralāla Mitra began, in 1889, to bring out, in the Bibliotheca Indica, his edition of the Br̥haddevatā, the last fasciculus of which appeared in 1892. Soon after I had set to work on the text, I mentioned to Prof. Bühler, in the course of conversation, the task on which I was engaged, and I well remember his asking whether I really thought it worth while to edit the work afresh. Indeed, a cursory examination of Mitra's edition, with its array of critical notes, might easily lead one to suppose that little remained for a second editor to do, at least in regard to the constitution of the text. Such a supposition would, however, be very erroneous. Mitra's edition is in reality entirely inadequate and altogether untrustworthy as a basis for further research. Its value I estimate at less than that of a single good MS.; for it is full of defects from which such a MS. would be free. Besides a large number of misprints, it contains many impossible readings taken from incorrect MSS., omissions of lines, repetitions of lines, insertions of undoubtedly spurious lines, and lacunae. Thus, for example, in the second Adhyāya (p. 56) seven ślokas (128-134) are repeated, without word or comment, in promiscuous order, from among the preceding thirty ślokas; and in the fifth Adhyāya (p. 148) there is a lacuna of fifteen ślokas³ due to pure carelessness, for there is no sign of any such lacuna in any of the nine MSS. I have examined. Mitra's edition is, moreover, eclectic on no recog-

¹ Kātyāyana's Sarvānukramaṇī, with extracts from Śadguruśisya's commentary; Anecdota Oxoniensia, Oxford, 1886.

² Volume for 1894, pp. 11-29: 'Two Legends from the Br̥haddevatā.'

³ Br̥haddevatā v. 112-126 in my text.

nizable principle; for the reading chosen is not only constantly opposed to the predominant evidence of the MSS., but is frequently by no means the best *a priori*. Based mainly on one MS. (or two which are practically identical), it shows haphazard selections and additions from MSS. of another recension. I have estimated that the edition contains one error of some kind on the average for every sloka, making a total of about 1200. I may refer the reader to p. 85 as a specimen, where a passage of three slokas (93-95), as a comparison with my text (iii. 95-97) will show, contains twelve mistakes, and is consequently quite unintelligible.

Since Mitra gives no information whatever about the MS. material he used, his critical notes are hardly of any value as far as his own edition is concerned. They have, nevertheless, proved quite useful to me in the light of the MSS. which have been at my disposal. Judging by his notes, I infer that Mitra employed seven MSS. in the constitution of his text. These MSS. were sold after his death. Mahāmahopādhyāya Haraprasāda Sāstri very kindly took much trouble in tracing them for me to their present owner; but my strenuous efforts to obtain access to them by purchase or loan have proved absolutely futile.

3. General account of the MSS. and their relationship.

For the purposes of my edition nine MSS. have been directly available. Eight of these fall into two well-defined groups, representing a shorter and a longer recension of the Bṛhaddevatā. The former group I have designated A, the latter B (suggestive of the Berlin and Bodleian codices which belong to it). The ninth MS. belongs, as will be seen, in a sense to both groups. To these nine may be added the seven which were used by Mitra. It is quite certain from his critical notes, in the light of the material accessible to me, that four of his MSS. belong to the A, and three to the B group. Thus the evidence of altogether sixteen MSS. has been available, directly or indirectly, in the constitution of my text. Of this total, eight belong to A. This group has two subdivisions: the first (A¹) comprising the Haug MS. (h), two of Max Müller's (m², m³), Bhāu Dāji's (d), and Rājendralāla's No. 3 (r³: called by him *ga*); the second (A²) comprising Rājendralāla's Nos. 1, 4, 6 (r¹r⁴r⁶ = *ka gha ca*). The latter three are practically identical, for their readings are almost invariably the same, and often agree in opposition to the readings of all the other MSS. of both families. The readings of A² are on the whole inferior to those of A¹, being often clearly alterations of the original text; yet it is in some cases apparent that A² has preserved the correct reading as compared with all the other MSS. of both recensions. It is on A² that Mitra

mainly relied in constituting his text¹. It is to be noted that A² has some affinities with b, one of the MSS. of the B group.

Another MS. (m¹), which was procured by Max Müller from Bhāu Dāji in 1861, also belongs to A in that part of the text which is common to both recensions; here its readings nearly always agree with the subdivision A¹. This MS. occupies a very peculiar position, for it also contains all the additional matter of the longer recension represented by the B group. The fact that when the same line occurs in different forms in the two recensions, both forms are often (e. g. v. 13; vi. 15) found in this MS., shows that it had a composite origin: it must have been copied from a MS. of the A group, while the passages there wanting were added from a MS. of the B group.

I may here observe that the MSS. of the A group (including m¹) are much more correct than those of the B group.

B, comprising seven or (if m¹ be included) eight MSS., contains four subdivisions:—

1. b. The Chambers codex of the Berlin Library, which, though very incorrect, is occasionally the only MS. which has preserved the true reading.

2. f. The FitzEdward Hall MS. in the Bodleian Library, which though also very incorrect, is of importance in constituting that part of the text which is peculiar to the B recension. Closely connected with this MS. are three others, viz. one in the Cambridge University Library (c), Kuhn's (k), and Rājendralāla's No. 2 (r² = kha).

3. r⁵ and r⁷, two of Mitra's MSS. (= *na* and *pustakāntaram*). They occupy together a somewhat independent position in the B group, as on the one hand they have a few additional ślokas not occurring in the remaining MSS., and on the other they alone sometimes preserve the correct reading.

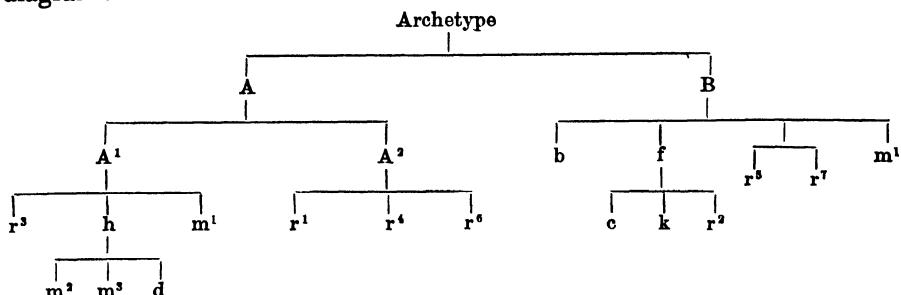
4. m¹. This is the Max Müller MS. which belongs in part to both recensions. It is much more correct than any of the regular B MSS.; its readings diverge considerably from theirs and are often better. It has proved of great value to me; for without its aid I should have been unable to emend satisfactorily some of the corrupt passages in the longer recension (e. g. iii. 95-97; vii. 128, 129).

Six of these MSS. have a more or less independent value, viz. h, r¹, m¹, b, f, r⁶, as each of them, in several cases, is the only one which furnishes the correct reading.

¹ It is evident that Mitra places the whole passage ii. 69-127 (pp. 53-56) in parentheses, because it is wanting in r¹ r⁴ (see his foot-

note, p. 53), while the fragments contained in i. 28-134 (p. 56) are doubtless derived from the latter MSS.

The relationship of all the MSS. may be made clear by the following diagram :

4. Detailed account of the Bṛhaddevatā MSS.

The A Group. 1. The most important MS. in this group, and the least incorrect of all the Bṛhaddevatā MSS. I have used, is *h* (= Haug), No. 43 of the Haug collection in the Royal Library at Munich. It consists of seventy-three leaves of paper, and is clearly written. Though very fairly correct on the whole, it contains a good many mistakes and corruptions in detail. It bears the name 'M. Haug,' and the date 'Poona, 11 März 1865.' On the title-page is written: *atha bṛhaddevatānukramaṇiprārambhaḥ*. Above and below this title, the page is covered with writing which consists chiefly of quotations from the Bṛhaddevatā itself in regard to the Vaiśvadeva hymns, beginning: *atha vaiśvadevasūkta devatāvīcāraḥ : bhinne sūktae vadeva* (i. 20), &c., and ending *asṭame ṣaṣṭhante ca*. It concludes (fol. 73^b): *iti bṛhaddevatāyām asṭamo 'dhyāyah*. In another hand is added: *śake 1767* (= A. D. 1845) *viśvāvasunāmaṇvatsare phālgunakṛṣṇatṛtīyāyām candre* [the next four letters are obliterated with yellow pigment, then a strip of white paper, followed by one of blue, is pasted on, covering almost two-thirds of the line] *svārthām paropakārārthām ca śrīdurgācarane 'rpitam*. Below this follow several lines beginning: *amoghanandanaśikṣāyām : lakṣaṇasya virodhe 'pi*, and ending: *śaunakakārikāyām uktam*.

2. *m²*. This is a modern copy, which belonged to Max Müller, and is now in the University Library at Tokyo. On the outside are written in red pencil the words: 'Sent me by Bühler (present).' It ends: 149 II *Iti bṛhaddevatāyām asṭamo 'dhyāyah śake 1767* (= A. D. 1845) *viśvāvasunāmaṇvatsare phālgunakṛṣṇatṛtīyāyām candre dātaretyupahvayamaṇirīc mabhaṭṭāṅga-jagāṅgādharena saṃpādītaṁ svārthām paropakārārthām ca*. Then follows *amoghanandanaśikṣāyām . . . śaunakakārikāyām uktam*, just as in *h*. This is again followed by an exact reproduction of the contents of the title-page of *h*: *atha vaiśvadevasūkta*, &c., down to *asṭame ṣaṣṭhante ca*. There can be no doubt that this is a faithful copy of *h*. Like that MS. the ślokas

are numbered continuously from the beginning, the total, 1049, being the same as in h. Some further details are given in Wickremasinghe's Catalogue of the Max Müller Sanskrit MSS. in the JRAS., 1902, p. 640, no. 56.

3. m³. Another modern copy, which belonged to Max Müller, now at Tokyo. On the outside is written in Max Müller's hand: 'Sent by Dr. Bühler, Sept., 1866. A copy m. o. of the same MS. from which my other MS. (b) [= m²], likewise sent by Dr. Bühler, was taken.' It is dated *śaka* 1788 (= A. D. 1866). The last page contains the additional matter at the conclusion of h, *amoghanandanaśikṣāyām*, &c., exactly reproduced. This, too, is undoubtedly a copy of h. Further details are given by Wickremasinghe, p. 640, no. 55.

4. d. A modern undated MS. of forty-two leaves, which formerly belonged to Bhāu Dāji, and is now in the Library of the Royal Asiatic Society, Bombay. When I wrote to Bombay for the loan of it, I had great hopes that it would prove to be the original of m¹. But a brief inspection, on its arrival, unfortunately showed that this too is a faithful copy of h. The title-page is blank, but fol. 1^b reproduces the contents of the title-page of h: *atha vaiśvaderasūkte*, &c., and the additional matter at the end of h is likewise exactly copied *amoghanandanaśikṣāyām*, &c. It differs from h only in the numbering of the ślokas from the fourth Adhyāya onwards, where h goes wrong. h, and these three copies, as well as m¹, all agree in the mistake of describing the seventh Adhyāya as the sixth.

5. r³. This MS. of Mitra's, described by him as *ga*, is very closely allied to h, almost invariably agreeing with the readings of that MS., when the latter differs from all the rest (cp. the various readings of v. 11). It is therefore probably either the original or a copy of h; but an inspection would be necessary to decide the question of priority between the two. It may be identical with the MS. of the Brhaddevatā stated in one of the Bombay catalogues to have been sent on loan to Calcutta. It appears to be complete, as it is quoted by Mitra from the beginning to the end of his edition.

6, 7, 8. r¹, r⁴, r⁶. These are the MSS. of Mitra, respectively designated by him as *ka*, *gha*, and *ca*. Mitra's critical notes show that they are practically identical in their readings. The first two, being referred to from the beginning of the edition, appear to be nearly complete; the last six vargas of the introduction are, however, wanting in them (ii. 97-127, pp. 53-56). The third, r⁶, is incomplete, the whole of the introduction, or nearly two Adhyāyas, being omitted; it does not begin to be quoted till ii. 137 (p. 57). These three MSS. omit all the ślokas wanting in h, besides a good many more, while they contain the additional matter found

in h. Their readings frequently agree in opposition to all the other MSS.¹ Either r¹ or r⁴ was probably the original of the other two, and may have been the only MS. which, according to a letter of his to Max Müller, dated Dec. 3, 1873, Mitra at that time possessed. He there says: 'Of the Br̥haddevatā I have an only MS. extending to eight chapters. It is tolerably correct, but apparently corrupt.' On the relation of these three MSS. the following anecdote may possibly throw some light. According to a rule of the series, no text may be edited in the Bibliotheca Indica unless based on at least three independent MSS. A certain Calcutta scholar was once anxious to edit a text of which he unfortunately had only one MS. This, however, did not prove an insuperable difficulty: he set his Pandits to work, 'and then there were three.'

The readings of these three MSS. are on the whole inferior to those of h and r³, but in a few cases they alone have undoubtedly preserved the correct form of the text as compared with all the remaining MSS. (cp. i. 57; i. 75; i. 126; ii. 129).²

9. m¹. This is a modern MS. which formerly belonged to Max Müller and is now in the University Library at Tokyo. It is dated *sāke* 1783 (= A.D. 1861), being a copy made from a MS. which belonged to Bhāu Dāji, but the whereabouts of which I have been unable to trace. It is the copy referred to by Bhāu Dāji in a letter to Max Müller, dated Bombay, March 12, 1862, in which he says he is forwarding a copy of S'aunaka's Br̥haddevatā from a MS. in his collection. This copy has the peculiarity of representing both groups of MSS. On the one hand, in that part of the text which is common to both groups, it agrees in its readings with A, in particular with h and r³ (A¹), and in this part may therefore be accounted an A MS. On the other hand, it contains all the additional matter of the B group, and to this extent belongs to that group also. Owing to its independence and comparative correctness, it has proved more valuable to me than any of the other B MSS. I would have given much to trace the source from which it is derived. It shows a special affinity to h in two points. In the first place, the end of the seventh Adhyāya is here wrongly described (as also in the copies m², m³, d) with the words *iti bṛhaddevatāyām saṁsthō 'dhyāyah*. Secondly, this MS., like h, numbers the ślokas consecutively, the final figure, however (owing to the additional matter in B), being 1281, while in h it is 1049.

The B Group. 1. b. A MS. belonging to the Royal Library at

¹ Thus in Br̥haddevatā i. 11 all the B MSS., as well as h r³ m¹, read 'bhidhīyate, while r¹ r⁴ have *pradr̥syate* (cp. also the various readings in i. 18; ii. 158; iv. 16, &c.).

² Instances of a certain affinity between these MSS. and b of the B group are to be found; cp. for instance the various readings under i. 124, 126, 127.

Berlin (Chambers 197); consisting of ninety-six leaves. It is well preserved and clearly written, but is very incorrect. It begins: *śriganeśāya namah. mantradṛgbyo namaskṛtvā*, &c.; and ends: *vimśati jyotir uttamam vimśati jyotir uttamam iti ॥ 28 ॥ yāśkāya namah ॥ om yāśkāya namah ॥ iti bṛhaddevatāyām aṣṭamo 'dhyāyah samāptah ॥ iti bṛhaddevatā samāptah ॥ samvat 1711 (= A.D. 1654) varṣe vaiśāṣaśuklaṣaṭhyām budhe līkhitam idam ॥*¹ It occupies a somewhat independent position among the B MSS., showing some affinity with A².

2. f. A MS. in the Bodleian Library², presented by the late Dr. FitzEdward Hall. It is not dated, but has the appearance of being from 250 to 300 years old. It is written in a somewhat illegible hand, and is very incorrect. It is, nevertheless, in some cases, the only MS. which preserves the right reading. It is the original from which, probably, all the following three MSS. were copied.

3. c. A copy of FitzEdward Hall's Bodleian MS. (f) made at Calcutta in 1862 and presented to the Cambridge University Library by the late Prof. Cowell in 1875. I examined this MS. at Cambridge, but as it is admittedly a copy of f, I have given no collations from it.

4. k. This is a modern copy, which belonged to the late Adalbert Kuhn, now the property of Prof. E. Kuhn of Munich, and lent to me by him through Prof. Lanman for the purposes of this edition. On the fly-leaf is written 'A. Kuhn, 1865.' It is dated *saṃvat 1921* (= A.D. 1864). Written in Devanāgarī on bluish paper, it consists of fifty leaves, with eighteen lines to the page, which, as in European books, is longer than it is broad. This MS. is very inaccurate, agreeing closely in errors and omissions with f. It contains many additional mistakes owing to the somewhat illegible writing of the latter MS. My critical notes prove, I think conclusively, that it is a copy of f. It must have been written before that MS. left India.

5. r². A MS. of Mitra's (= *kha*), which his critical notes show to agree so closely with f, that I have little doubt it is another copy made from FitzEdward Hall's MS. before it left India.

6, 7. r⁵, r⁷. These two MSS. of Mitra's, designated by him as *na* and *pustakāntaram* respectively, agree very closely. They occupy a somewhat independent position in the B group, as they alone occasionally preserve the correct reading (e.g. *caruṇam* in iv. 29). In a few cases they also have additional slokas not found in any of the other MSS. A correspondent, writing from Calcutta in 1898, informed me that one

¹ Described more fully in Weber's Catalogue of Sanskrit MSS., Berlin, 1853, p. 10, No. 47.

² Described more fully in Winternitz and

Keith's forthcoming Catalogue of the Additional Sanskrit MSS. in the Bodleian Library, p. 21.

of Mitra's Bṛhaddevatā MSS. had belonged to his 'travelling Pandit,' but had been sold after Mitra's death along with the rest. This was perhaps r⁷, the description of which as 'another MS., *pustakāntaram*, would thus be explained.

8. m¹. This MS., which partly belongs to the B group, has already been described as No. 9 of group A.

5. The Nītimāñjari MSS.

As the Nītimāñjari¹ quotes very largely—to the extent of about 180 slokas²—from the Bṛhaddevatā, I considered it advisable to collate all the MSS. of that work accessible to me. Mr. A. B. Keith very kindly undertook to constitute a text of these passages from four MSS.³ (a b c d), which text I designate by n in the critical notes. To these four were afterwards added three other MSS. (g h m), from which Mr. Keith furnished me with supplementary collations. When I give various readings from the Nītimāñjari, I indicate the particular MS. in parentheses; thus 'n(m)', 'n(b)', &c. I now append a brief account of these Nītimāñjari MSS. based on Mr. Keith's notes.

1. a. Prof. Kielhorn's MS., now in the University Library at Göttingen, is a copy (made in 1869) of a codex written in 1778 A.D. It contains all the eight Aṣṭakas complete.

2. b. India Office Library, No. 1649, dating from about 1750, contains the first four Aṣṭakas only.

3. c. India Office Library, No. 966, dating from about 1650, contains Aṣṭakas 3–5 (3 being in a different hand).

4. d. India Office Library, No. 966, date about 1650; contains Aṣṭakas 2, 5, 6, 7, all in one hand. Aṣṭakas 2 and 6 are fragmentary.

5. g. This and the following MS. have the appearance of being a single codex, but are in reality two fragmentary MSS. They belong to the Government Sanskrit College, Benares, having been sent by Mr. Ralph Griffith to Max Müller, among whose papers they were found after his death. g contains Aṣṭakas i–v. 13, its date being probably about 1600 A.D.

6. h. Contains Aṣṭakas ii. 9–viii, and is dated *samvat* 1684 (=A.D. 1627).

7. m. This MS. belonged to Max Müller, and is now in the Tokyo

¹ On this work see Kielhorn, Indian Antiquary, v. 116; Göttinger Nachrichten, 1891, p. 181 f.; Peterson, Second Report, 1883–4, p. 8; A. B. Keith, JRAS., 1900, pp. 127–136; Sieg, Sagenstoffe des Ḫrgveda, Stuttgart,

1902, pp. 37–41.

² See Appendix v, p. 134 f.

³ Of these Mr. Keith gives a short account in the JRAS., 1900, p. 127.

University Library. With the exception of a few small lacunae it is complete. It is dated *saka* 1786 (= A.D. 1864). It is described in Wickremasinghe's Catalogue of the Max Müller Sanskrit MSS., p. 642, no. 61.

According to Mr. Keith these seven MSS. fall into two groups: A, comprising a, b, m; and B, comprising c, d, g, h. A represents the more modern group, and shows a somewhat simplified text. Of this group m is perhaps the best. In the B group, g and h correspond on the whole, and have a general resemblance to c and d. The extract of the Ulwar MS. given by Peterson agrees with g (beginning) and h (end).

In the quoted *Bṛhaddevatā* passages, the *Nītimañjari* MSS. follow the text of the longer recension (B) in nearly all decisive passages; but the quotations seem to have been very carelessly copied.

6. Two recensions of the *Bṛhaddevatā*.

An examination of these two main groups of MSS. shows that B (or the longer recension) contains 133 ślokas not to be found in A, while A has 18 not to be found in B. The question here arises, what is the relation of these two groups or recensions? A few years ago I read the *Bṛhaddevatā* critically with three of my advanced pupils (one of whom was Mr. A. B. Keith), in order to teach them how to collate MSS. and to constitute a correct text from them. At that time I formed the opinion that the shorter recension was the original one, as the extensions in B produced the general impression of superfluous matter. Continued study has, however, convinced me that the additions of the longer recension belonged, on the whole, to the original text, and that A is an abridgement¹.

This conclusion rests chiefly on two arguments. In the first place, the text of the *Sarvānukramaṇī* is not only based throughout on the *Bṛhaddevatā* as one of its main sources, but actually contains, although itself a *Sūtra* work, a large number of metrical passages from the *Bṛhaddevatā* embedded in its text: several of these passages are taken from the additional matter peculiar to B².

The second argument is founded on the length of the *vargas* into which each *Adhyāya* is divided. The normal number of ślokas in a *varga* is five³. The fifty-eight *vargas* of the first two *Adhyāyas* (in which the text of

¹ My text of the *Bṛhaddevatā* contains 1224 ślokas, of which 1073 are common to both recensions; A has 1091, B 1206. The original form of the text may have contained nearly 1200.

² The evidence for this will be found col-

lected in Appendix vi, Relation of the *Bṛhaddevatā* to other Texts, pp. 147-153.

³ This is derived from the division of the text of the *Rg-veda*, where the normal number of the stanzas contained in each *varga* is five, as far as the length of the hymn will admit of it.

A has no omissions) contain 289 ślokas, or one śloka less than 5×58 (= 290). These two Adhyāyas contain no vargas with fewer than four ślokas, and only four as short as that. The omissions in the text of A do not begin to appear till the middle of the third Adhyāya (iii. 62). We find that four ślokas are here omitted (85^{cd}-89^{ab}) at the end of the seventeenth and the beginning of the eighteenth varga, and two more in the nineteenth (95^{cd}-97^{ab}); yet the end of the nineteenth varga is indicated by the figure 19 after the same śloka¹ in A as in B. In other words, though the three vargas in A contain only nine ślokas, or an average of three for each, the old number 19 remains at the end of the third varga in A as well as B. The same thing occurs over and over again in the A MSS.

The conclusion that A is an abridgement of the original text is corroborated by another feature in the numbering of the A MSS. It is only the A group that, in addition to numbering the vargas, also numbers the ślokas continuously from the beginning of the book to the end. This seems almost certainly due to the fact that, by the omission of certain passages, the number of the varga (if occurring within such passages) also disappeared, and that the figures indicating the end of the vargas thus became intermittent in the shorter recension. Consequently a copyist would, I think, naturally come to adopt the additional method of numbering the ślokas of the whole work consecutively. It is obvious that this method of enumeration affords many opportunities of error. As a matter of fact h shows frequent mistakes in this part of its numbering. Hence the figures of the final śloka, 1049, in h, as well as 1281 in m¹, do not correspond to the actual total of ślokas contained in those two codices.

7. Critical principles followed in constituting the Text.

In view of the existence of these two recensions, what method, it may be asked, have I adopted in constituting the text? Having arrived at the conclusion that the longer recension represents on the whole the original extent of the Br̥haddevatā, I have admitted the additional matter of B to the text, with the exception of a few occasional ślokas or half-ślokas, which are clearly spurious, and which have therefore been relegated to the critical notes. Every one of the additional lines of B has, however, been indicated, both in text and translation, by a B prefixed to it. Similarly, the comparatively few ślokas which are peculiar to A are indicated by that letter. Hence the reader can see at a glance what lines are peculiar to either recension. I may here add that the text of the

¹ That is, in h d m² m³ as well as m¹. Mitra does not indicate the vargas in his edition; but it is to be assumed that his A MSS. agree with h in this respect as in others.

Sarvānukramaṇī proves some at least of the additional matter in A to have belonged to the original text of the Br̥haddevatā¹.

But what method have I followed with regard to that part of the text which is common to both recensions, viz. six-sevenths of the whole work (or 1073 out of 1224 ślokas)? Now in this common portion of the text the divergence of the two recensions does not in the vast majority of cases go beyond a word or two in the line, A having as a rule the correct reading, while B has a corruption. Sometimes, however, the divergence cannot be accounted for by the same original reading; for while in these instances the matter is usually identical, the wording of part, or of all of the line, is entirely different². In this latter case I have, owing to the much greater correctness of the A MSS., followed the principle of adopting, when other things are equal, the readings of A. I have been confirmed in this by an examination of Śadguruśīṣya, who, in his commentary on the Sarvānukramaṇī, quotes about fifty ślokas from the Br̥haddevatā³. I find that he predominantly agrees with the readings of A, though he frequently quotes passages which are only to be found in B. From this I conclude that the readings of the B recension, as known to Śadguruśīṣya⁴, have, in the parts which the two recensions have in common, on the whole been better preserved⁵ by A.

It has, however, not by any means been my aim to supply here the text of the A recension pure and simple. I have endeavoured to constitute, by means of all the evidence that can be brought to bear on it, a text approximating as nearly as possible to the original form of the Br̥haddevatā.

8. External evidence bearing on the text of the Br̥haddevatā.

I doubt whether, with the exception of the Vedic Samhitās, there is any other work of Indian literature upon the text of which so much evidence outside its own MS. material can be concentrated. From the point of view of textual criticism the task of editing the Br̥haddevatā has therefore proved

¹ See Appendix vi and note on Br̥haddevatā viii. 137.

² The number of cases, in the common text, in which the divergence of wording extends more or less to the whole line, amounts, I think, to hardly twenty. There is no instance in the first Adhyāya, in which the two recensions can hardly be distinguished (there being also no omissions).

³ Cp. especially the critical notes on v. 50-78. For a list of these quotations see Appendix v, pp. 134, 135.

⁴ Śadguruśīṣya once quotes a passage (v. 64-67) which does not even occur in all the MSS. of the B family.

⁵ Śāyaṇa, who quotes nearly as much (see Appendix v) of the Br̥haddevatā as Śadguruśīṣya does, on the whole follows B, though he occasionally agrees with A. His relation to the recensions is not very clear, as he sometimes has a different reading when A and B are identical. This may have been due to quoting from memory. I have already mentioned that the Nītimāṇjari follows B.

one of extraordinary interest. This external evidence has enabled me, in many cases, to decide on the correct reading, which, judged by the MS. evidence alone, would have remained conjectural. It has, at the same time, shown that B has occasionally preserved the original reading, even if in a corrupt form. It has further enabled me to emend with certainty some passages which are corrupt in the MSS. of both recensions¹. It has in particular enabled me to restore several passages occurring in B only, which, without this aid, would have been desperate.

But in what does this outside evidence consist? In the first place, about one-fifth of the whole Br̥haddevatā is quoted by Ṣadguruśiṣya, Sāyana, and the author of the Nītimāñjari taken together.

In the second place, its text bears an intimate relation to that of the Naighaṇṭuka, the Nirukta, the Sarvānukramaṇī, the Ārṣānukramaṇī, the Anuvākānukramaṇī, and the R̥gvidhāna; owing to the very nature of the work its connexion with the text of the R̥g-veda is necessarily very close; the Maitrāyaṇī Saṃhitā, the Kauśitaki and the Aitareya Brāhmaṇas occasionally throw light on it; and several of its legends are historically linked with those of the Mahābhārata.

9. Intimate relationship to the Nirukta and the Sarvānukramaṇī.

By far the most important relationship among all these works is, however, that which the Br̥haddevatā bears to the Nirukta and the Sarvānukramaṇī. For it is historically wedged in between these two works in such a way that while it borrows largely from the former, it is borrowed from still more largely by the latter. There are many passages in which the exact words of the Nirukta are repeated, and others in which the diction is only so far modified as is required by the exigencies of metre. The wording of the Sarvānukramaṇī, in all that concerns the deities of the R̥g-veda, is based on that of the Br̥haddevatā throughout; and though the Sarvānukramaṇī is a Sūtra work, there are found embedded in its text fifteen anuṣṭubh pādas of the Br̥haddevatā unaltered, besides about seventy-five others which are only slightly modified, by the omission of a particle, the transposition of a word, or the substitution of another word. There are, moreover, about ten passages which are clearly based in each case on a half-śloka of the Br̥haddevatā. There is, finally, at least one clear instance of a whole śloka of the Br̥haddevatā having been adapted by the author of the Sarvānukramaṇī². In other words, what amounts to at least thirty

¹ Examples of such are: *rauśamah* (v. 34), *satpatih* (iii. 70), *antahparidhi* (vii. 98), *aindrāgnī* (vii. 119), *anupāniyāḥ* (v. 110), *ṛbise* (v. 84), *viśvā* (v. 144). See the notes on these passages.

² All the evidence for this will be found collected in Appendix vi, pp. 147-153.

ślokas of the text of the Br̥haddevatā can be unmistakeably traced in the Sarvānukramanī. This takes no account of the identity of diction which occurs at every step in the Sarvānukramanī, but cannot be shown to have a metrical source. Hence the high value of the Sarvānukramanī as a check on the readings of the Br̥haddevatā is obvious.

With regard to the relationship of the Br̥haddevatā to the other cognate works attributed to S'aunaka, I may here add that it has a half-śloka and the greater part of the following pāda in common with the Anuvākānukramanī. With the Ārsānukramanī it shares three and a half ślokas, and with the R̥gvidhāna two and a half ślokas. There are besides a number of other passages in which its wording is very similar to that of the two latter works. All this borrowed or common matter will be found collected in parallel columns in Appendix vi, 'Relation of the Br̥haddevatā to other texts,' pp. 136-154.

10. Date and authorship of the Br̥haddevatā.

What evidence does the relationship of the Br̥haddevatā to other texts furnish towards determining the question of its date? An examination of the parallel material supplied in Appendix vi can leave no doubt whatever in regard, at least, to the relative date of the Br̥haddevatā. From that material it results with certainty that the Br̥haddevatā, while posterior to the Nirukta, is anterior to the Sarvānukramanī. This conclusion at the same time takes us a considerable way towards an approximate estimate of the actual date of our text. It must thus be later than 500 B. C., but earlier than the time of Kātyāyana. Owing to the concise character of their style, both the Sarvānukramanī and the S'rauta Sūtra of the White Yajur-veda probably belong to the later Sūtra period. Both works were composed by a Kātyāyana. The Vājasaneyi Anukramanī, which has nearly the whole of its introduction in common with that of the Sarvānukramanī¹, is also the work of a Kātyāyana. All this points to the author of these works being the same Kātyāyana, who, because the diction of the Sarvānukramanī shows several Vedic peculiarities and forms not sanctioned by Pāṇini's grammar², could hardly be identical with Pāṇini's commentator of that name. Hence it seems likely that the Sarvānukramanī, as a later but still probably pre-Pāṇinean Sūtra, dates from not later than the middle of the fourth century B.C.³ The Br̥haddevatā, its chief source, could, therefore,

¹ See my edition of the Sarvānukramanī, p. viii, bottom.

me in my edition of the Sarvānukramanī, p. viii, and I see no reason to depart from it.

² Op. cit., p. viii, middle.

But I do not think that its author can be identical with the grammarian Kātyāyana.

³ This opinion has already been stated by

hardly be placed later than 400 B.C. Though ślokas have undoubtedly been added here and there and some modifications of diction have probably crept in, the authenticity of the text as a whole is better guaranteed than that of perhaps any other ancillary Vedic work, by the fragments of it which are found embedded, from beginning to end, in the Sarvānukramanī¹, itself a text which has been handed down with peculiar care. The early character of the Brhaddevatā is further indicated by its mythological standpoint, which is that of the Vedic triad Agni, Indra, and Sūrya; Indra, moreover, is the predominant deity. The comparatively large proportion (one-fourth) of narrative which it contains, in illustration of the hymns of the Rg-veda, is thus the earliest collection of epic matter which we possess, dating as it does from a period when the Mahābhārata could only have been in an embryonic state². The fact of its containing this additional epic matter, points to its being somewhat later in date than the Devatānukramanī, which though not extant is known from ten quotations in Śadguruśisya³ and was doubtless an index of deities only. There seems no reason to doubt the tradition which attributes this and the other short Anukramanīs to S'aunaka.

But is the ascription to him of the Brhaddevatā also probable? There can be little doubt that the Devatānukramanī, as the simpler of the two, was also the earlier. It is in itself unlikely that the same author should have reproduced this work in another form with exactly the same object, viz. to give a serial account of the deities of the Rg-veda. This assumption is borne out by the internal evidence of the Brhaddevatā itself. The writer several times speaks of himself in the first person⁴. On the other hand, S'aunaka is mentioned⁵ fifteen times⁶ by name, generally with other authorities, especially Yāska, when different views are stated. Indeed, the impression is once or twice conveyed, that S'aunaka's view was not shared by the writer. In any case, the author could not possibly have meant himself when speaking of the 'Ācārya Śaunaka' (ii. 136;

¹ I have shown in an article on the Ārsānukramanī, Festgruss an R. von Roth (Stuttgart, 1893), p. 112, that the Sarvānukramanī contains metrical fragments from that work also; and it is clear that the Sarvānukramanī borrows from it throughout.

² In the longer recension, the Brhaddevatā has one śloka (v. 144) in common with the present text of the Mahābhārata. One half-śloka (viii. 98^{cd}) has also a closely parallel form in the Bhagavadgītā. All points in which the narrative matter of our text is

akin to the Great Epic deserve careful investigation.

³ Cp. my edition of the Sarvānukramanī, pp. vi and 206.

⁴ Brhaddevatā i. 1; ii. 146; iv. 32 (B); vii. 84 &c.

⁵ The verb is in a past tense, *āha, uvāca, mene, abravit*, excepting in two passages in which his opinion is stated with that of Yāska and Gālava (*manyante*), or that of Yāska and Śākataśāyana (*manyate*).

⁶ See the references in Appendix ii, p. 115, under 'Śaunaka.'

vi. 9), or of 'S'aunaka and other Ācāryas' (v. 39), or the 'Ācāryas S'aunaka, Yāska, Gālava' (vii. 38). My conclusion, therefore, is that the writer was not S'aunaka himself, but a teacher of his school, who was not separated from him by any great length of time.

11. Emendations.

The text, as it has been fixed by me, contains about 107 emendations¹. As might be expected from the corrupt character of its MSS., no fewer than thirty-nine of these corrections had to be made in the passages peculiar to the B recension; while only one (and that a very slight one) occurs in the eighteen ślokas peculiar to A. Over a hundred emendations seem at first sight a formidable number, one to the page on the average. The correction is, however, generally very slight. In the first place, the emendations are, with only three exceptions, concerned with single isolated words, not with whole passages. In the second place, over seventy of the corrections are concerned with a single letter. Twenty-four affect two letters or one syllable, and eight are concerned with three letters or two syllables in a word. About seven of these cases consist of the omission, addition, or transposition of single syllables, chiefly for metrical reasons². There is one case in which three successive words have been corrected (vii. 137), and only one in which the emendation affects the whole pāda (viii. 84^b). One pāda has been left blank (vi. 7^c). Only one of the emendations (vii. 114) can, I think, be said to be palaeographically improbable; while more than a dozen of them are rendered absolutely certain by external evidence. Wherever even a single letter has been added, omitted, or altered, without the authority of any of the MSS. of the Br̥haddevatā itself, I have inserted an asterisk in the text; and the reasons for the emendations are always discussed in the critical notes. Where I have only corrected faulty spelling, as *tattva* for *tatva*, *sattrā* for *satra*, *buddhvā* for *budhvā*, I have not added an asterisk; but in cases like *kṛttam* for *kṛtam* (iii. 23) I have done so. The asterisk has as far as possible been placed above the emended syllable. When I had first finished constituting the text, the number of passages in which I was doubtful as to the reading or the sense, was considerable. Continued study

¹ More than one-fourth (28) of these are found in the fifth Adhyāya; only three altogether in the first; and eight each in the second, third, and fourth. Thus three-quarters of the emendations occur in the second half of the text.

² Only one line (i. 119^{c,d}) has been trans-

posed against all the MSS.; while the position occupied by another line (viii. 108^{a,b}) and of two ślokas (viii. 84, 85) has the support of one MS. only (m'). I have in a few cases transposed or emended the figures which number the vargas. In the former case the asterisk is to the left, in the latter at the top.

in the light of all the external evidence I could bring to bear, has, however, now reduced these passages to hardly more than half a dozen.

I have, perhaps, been over cautious in the matter of conjectural emendation. If so, it is, I think, the effect of an experience I had at the age of twenty. When a student at the University of Göttingen, I was one day reading an English author, borrowed from the lending library, in the Tauchnitz edition. Here occurred the expression 'milch cow,' which was corrected on the margin, to 'milk-cow,' written in a German hand. The lesson conveyed by this correction I have never forgotten. My hand has often been stayed by the reflexion, 'Is this a milk-cow emendation?'

Apart, however, from the question of emendations, it is quite impossible, even though I have always carefully weighed the evidence, that I should in every case have selected the best reading supplied by the MSS. at my disposal. I have, therefore, endeavoured everywhere to furnish the material which will render the correction of any errors I may have left as easy as possible.

12. Arrangement of translation and notes.

Besides the use in the text of asterisks to mark emendations, and of symbols to indicate divergences of recension, a peculiar feature of the present edition is the placing of the critical and illustrative notes, immediately after the translation of each *śloka* in the second volume. In this way the reader can have under his eye, at the same moment, the text on the one hand, and all the material for its interpretation on the other.

As regards the critical notes, I have very commonly added the readings of MSS. which have practically no independent value, partly to remove doubt as to the independent readings, and partly as evidence of the relationship of the various MSS. In a very few cases the readings of these secondary MSS. appear alone, because I sometimes found, after having returned the primary MS., that I had not specially noted its reading, and so became doubtful, even after careful collation, whether its reading after all agreed with that of the rest. I always remember what a German friend said to me many years ago in regard to assuming that a MS. has a particular reading unless a special statement to the contrary is made: 'ich traue Ihnen nicht!'-When the MSS. of a whole group agree (as to which there is occasionally some doubt, since Mitra does not always note the readings of his MSS.), I simply indicate this by A or B. These symbols, however, never include m¹. In the case of emendations or doubtful readings I state my reasons pretty fully, it being so much easier to refute an error when this is done. As to the illustrative notes,

I have not aimed at supplying an elaborate commentary, but only at giving enough to explain the text and facilitate its use as a trustworthy basis for further research. As the translation is for the use of scholars only, it is meant to be a close one in which every word is accounted for. I have endeavoured to make it as clear and serviceable as possible by the employment of parenthetical additions. Wherever I have been doubtful in difficult passages as to the interpretation, I have stated this in a note, leaving it to others to improve upon what I have been able to supply.

13. Irregularities in the text of the Brhaddevatā.

Metre. The Brhaddevatā is composed for the most part in the anuṣṭubh metre; but, like the other versified works attributed to Śaunaka, it contains an admixture of triṣṭubh stanzas, forty-three of which occur in different parts of the work.

It is to be noted that about 120 instances of hiatus are found between the first and second pāda of anuṣṭubh lines, or about one case in every ten ślokas. Thus even initial *a* must sometimes be read after *e* and *o* (e. g. ii. 129; iv. 3: but i. 54). The vowels are here for the most part run together in the MSS., and have to be separated in order to restore the metre, as in the case of the Vedic Saṃhitās. Occasionally some of the MSS. remove the hiatus by the insertion of a particle. In such cases I have always preferred the reading with the hiatus. Owing to this loose connexion between the pādas, I have separated the two halves of the line throughout the text (even in i. 30, 115).

There are several instances of anuṣṭubh pādas, when they form the first half of the line, consisting of nine syllables¹. In these cases the line always begins with two short syllables. There is one instance of the second pāda containing seven syllables only, but this is accounted for by the line consisting of a pratika of the Rg-veda, which has to be read with vyūha². Triṣṭubh pādas not infrequently have one syllable too many³, while others sometimes end iambically. This irregularity is doubtless due to the fact that jagatī pādas occasionally interchange with triṣṭubh verses.

Grammar. With regard to euphonic combination⁴, the Brhaddevatā very usually does not contract a final *a* or *ā* with a following *r*⁵; the hiatus is not avoided even in the case of *i*⁶. On the other hand, irre-

¹ BD. ii. 25; iv. 102; viii. 68, 70; and one or two other instances as various readings.

² R̄yām uks̄anyāyāne: RV. viii. 25. 22.

³ e. g. iii. 126, 127; viii. 99.

⁴ I have followed the regular practice of the

MSS. in dropping visarga before a sibilant plus a hard consonant.

⁵ e. g. athā *ṛtus*, ii. 13; hence *rāi* *ṛcaḥ*, i. 18.

⁶ *Naipātikāni ṛgbhāñji*, ii. 78.

gular contraction after the dropping of Visarga is somewhat frequent, especially in the case of *pratikas*¹. In two instances *a* is elided after the dual *e*: *dr̥yete'lpāḥ* (i. 8) and *dve'numateḥ* (iv. 88). Sandhi is further applied to a *Pragṛhya* in *vaidadaśvī ṛṣī* (v. 62; also 89). The irregularities in regard to nouns, pronouns, and verbs are not inconsiderable. The weak base is used in the feminine participle *ārohatī* (vii. 130). The base *sudāsa* is once used instead of *sudāś* (vi. 34). Adjectives derived from compounds, especially from *Devatā-dvandvas*, are often irregularly formed: *viśvabhaiṣajya* (viii. 50), *trisāṁvatsarika* (v. 97); *aindrā-soma* (vi. 27), *somā-pausna* (iv. 91), and others as in the *Sarvānukramanī*². The nom. plur. of *patnī* appears as *patnayah* (ii. 8, 9, 12; iii. 92) and *patnīḥ* (viii. 128) beside the regular *patnyah*. *Prathamasyām* (beside *dvitīyasyām*) occurs once (viii. 95). The form *caturbhīḥ* is frequently used instead of *catasṛbhīḥ*, sometimes even in direct association with a feminine noun³. *Enam* appears to be once used for *enal* (i. 73). *Mantra* is once used as a neuter (viii. 129)⁴. The neuter *haras* appears once (v. 19) as a masculine. In the verb, unaugmented forms occur several times: *sūlat* (iv. 113), *barhayat* (iv. 69), *bodhayat* (iv. 115), *sāmayat* (iv. 53). *Anusūsati* once stands for the 3rd sing. present (vii. 37); the present base of *bandh* is twice *badhya* (v. 134; vi. 14); *apāhanat* stands for *apāhan* (iv. 114), *mocire* for *mumucire* (vi. 15), *asuṣvapal* for *asūṣupat* (vi. 13). The form *mathyati* has a passive sense (iii. 62). Compound gerunds sometimes take *-tvā*: *namaskṛtvā* (i. 1), *samgr̥hitvā* (ii. 47), *ā-nītvā* (v. 18); while *-ya* is once used in the simple gerund *sāntrya* (iv. 3). With regard to syntax, the nominative is a few times used for the accusative: *hetavāḥ* for *hetūn* (i. 28); *pañcāśat* for *pañcāśatam* (vi. 54); *bhrātarāḥ* for *bhrātiṛn* (iv. 32); and the accusative with *iti* instead of the nominative occurs several times. The order of the words is frequently disregarded, especially in the case of *iti*⁵. This irregularity goes altogether too far in two or three cases⁶, making the passage either unintelligible without external evidence, or positively misleading.

Vocabulary. With regard to vocabulary, the vowel of a few words appears shortened under the influence of the metre: *sikatā* (vii. 79), *āśīḥ* (v. 170), *Nābhāka* (vii. 128). To the same cause are due the peculiar formations *uruvāśinī* (ii. 59) = *urvaśī*, and *vārisākapa* (ii. 69) = *vṛṣākapa*. *Bṛhataspati* is meant (ii. 3) for an etymological explanation of *bṛhaspati*.

¹ *Jātavedātha*, ii. 30; *tisroktāḥ*, vi. 136; *vidvām-*
sarpigatām, vii. 112; *samiddhāpṛyāḥ*, iv. 62;
dandeti, i. 50; *īleti*, iii. 138; *tvirendravāyubhyām*,
iii. 94; *payasvatyuttarā*, vii. 10. There are
besides a few irregular contractions of *pratikas*
of a different kind: *vitatādīḥ* (*vitatau*), i. 57;

rakṣoḥaṇḍādi, vii. 142.

² See my edition, p. x, top.

³ See Index of Words, under *catur*.

⁴ Probably also in ii. 132.

⁵ v. 46; vi. 91; vii. 12, 46, 111.

⁶ See i. 115; ii. 13^a; iii. 92.

A fair number of Vedic words are used, such as *kṛntatra* (ii. 60), *r̥bisa* (v. 84), *āṣṭri* (viii. 68), *kāru* (ii. 22), *kirin* (iii. 96), *kṛpanyu* (ii. 27), *tamasvatī* (iii. 10), *vādhūya* (vii. 134), *vidvāṅga* (iii. 147), *vr̥ktabarhis* (i. 65), *śyāvī* (iii. 8), *sūna* (= *sūnā*: iv. 29); *viśva* (ii. 134), *śukra* (vi. 144); *kathā* as an adverb (ii. 98); the verb *r̥bh*, 'to praise' (iii. 96). The use of such words, however, is not always an independent one, as they sometimes occur in passages which are only adaptations of the statements of the R̥g-veda¹. The Br̥haddevatā also contains a few words which have not been noted elsewhere: *kuntya*, *pratipūrvaka*, *prāṅga* (adj.), *yājamāna* (adj.), *uññāniya*, *śamnomitrīyā*; *viśokaya*, 'to console' (vii. 36), has been borrowed by the Sarvānukramanī (x. 33).

14. Summary of the contents of the Br̥haddevatā.

The contents of the eight Adhyāyas of the Br̥haddevatā do not correspond in any way to the eight Aṣṭakas of the R̥g-veda. Thus the enumeration of the deities of the hymns does not begin till near the end of the second Adhyāya (ii. 126). Each Adhyāya contains about thirty vargas of generally five ślokas. The division into Adhyāyas and vargas is quite mechanical, as it often cuts into the middle of a discussion or a story (e. g. the end of vi, or the seventh varga of viii).

The Br̥haddevatā begins with a long introduction embracing the whole of the first Adhyāya, and twenty-five vargas of the second. This introduction consists mainly of a classification and enumeration of the Vedic deities, in connexion with Prajapati as representing them collectively, and with the Vedic triad of Fire, Indra or Vāyu, and Sun, as representing respectively the gods of the three worlds. Seven vargas at the end of the introduction contain an interesting grammatical discussion, closely related to the Nirukta, and dealing with particles, prepositions, nouns, pronouns, compounds, and the analysis of words, together with a criticism of Yāska's errors in dividing words².

The main body of the work, commencing with the twenty-sixth varga of the second Adhyāya, is, for the most part, concerned with stating the deities, in their successive order, for the hymns and stanzas of the R̥g-veda. It is, however, by no means a mere index of deities, such as the Devatānukramanī doubtless was. On the contrary, it contains a considerable amount of other matter, notably about forty legends, meant to explain the circumstances under which the hymns they are connected

¹ With the above irregularities, cp. those collected from the R̥gvidhāna by Meyer in his edition, pp. viii-xi.

² This grammatical part of the Introduction has been printed by me, with translation and notes, in the Album-Kern, pp. 333-340.

with, were composed¹. About 300 ślokas, or approximately one-fourth of the whole work, are devoted to these legends. This is the most important, as well as the most interesting portion of the book, for it comprises the oldest systematic collection of legends which we possess in Sanskrit. Narrated in an epic style, they are historically connected with a number of stories told in the Mahābhārata. This historical connexion deserves to be carefully examined. Dr. Sieg, in the first part of his meritorious work, 'Die Sagenstoffe des Rg-veda und die indische Itihāsatradition²', has done this in the case of some legends. I cannot, however, in the present state of our knowledge, agree with him in supposing that the Br̥haddevatā has borrowed from the Mahābhārata. He thinks that the story of Devāpi Ārṣṭiṣena³ is a clear example of such borrowing. In my opinion, the evidence is all the other way. The single fact that Devāpi's patronymic, Ārṣṭiṣena, has, in the Mahābhārata, become an independent name designating another person, but mentioned along with Devāpi, is a clear indication of the posteriority of the Mahābhārata form of the story; a differentiation of this kind being a not infrequent phenomenon in mythological development. In the Mahābhārata, moreover, a third brother appears, and the name S'amtanu has become Sāmtanu. It is, besides, impossible on general grounds that a Vedic work which is undoubtedly earlier than the Sarvānukramaṇī, and not much later than Yāska, should have borrowed from the Mahābhārata, which must have assumed the form known to us so many centuries later. The possibility even of interpolation appears to me, as regards the legend in question, to be entirely precluded by the internal evidence of the Br̥haddevatā⁴.

Our text further contains other matters connected with the deities of the Rg-veda, such as an enumeration of Rishis⁵, of female seers⁶, of the steeds of the various gods⁷, a detailed account of the Āpri hymns⁸, and a full discussion of the character of the Vaiśvadeva hymns⁹. The concluding nine vargas state the gods presiding over various kinds of ritual verses and over the different tones, with some remarks about knowing the deities of the Veda. Important and interesting is the statement, occurring in the Anuvākānukramaṇī also, as to a different sequence of the groups of hymns in the first Mandala¹⁰. The statements of the

¹ A list of these is given in Appendix iv, pp. 132, 133.

Literature (London, 1900), p. 287.

² ii. 129-131; iii. 55-57.

³ Pp. 150; Stuttgart, 1902.

⁴ ii. 82-84 = Ārṣānukramaṇī x. 100-102.

⁵ Br̥haddevatā vii. 155-viii. 9.

⁶ iv. 140-142.

⁶ Cp. my review of Sieg's work in the Deutsche Litteraturzeitung, Sept. 19, 1903, columns 2302-4; and my History of Sanskrit

⁸ ii. 158-iii. 32.

⁹ ii. 132-134; iii. 41-52.

¹⁰ iii. 125; see note ⁸.

Bṛhaddevatā about the khilas, or supplementary hymns, are curious. Both of these subjects have been ably discussed by Prof. Oldenberg in his *Prolegomena*¹ with reference to the evidence then available.

15. The khilas of the R̥g-veda in the Bṛhaddevatā.

With regard to the khilas, a more trustworthy text than Mitra's, and the discovery of new evidence, enable us now to speak with greater precision on many points. Thus we can now say with certainty that the Bṛhaddevatā knows nothing of four khilas which Meyer, in his preface to the *R̥gvidhāna* (p. xxvi), supposes to be referred to in the corrupt MS. (b) of the Bṛhaddevatā which he used.

The relation of our text to the khilas is peculiar in two ways. In the first place, the *Sarvānukramaṇī*, which is so largely based on the Bṛhaddevatā, makes no mention of the thirty-seven khilas² to which the Bṛhaddevatā refers. It only notices the group of khilas in the eighth *Māṇḍala*³, besides referring to the existence, after *R̥g-veda* i. 99, of a group of hymns by Kaśyapa⁴.

In the second place, of the twenty-five khilas printed in Aufrecht's⁵, and of the thirty-two in Max Müller's edition of the *R̥g-veda*⁶, the Bṛhaddevatā refers to only seven⁷, while, on the other hand, it mentions thirty other khilas not in Aufrecht.

Of the total of thirty-seven khilas, eleven occur after *R̥g-veda* i. 73, seven are found at the end of the fifth *Māṇḍala*, one after vi. 44 (B), the remaining eighteen being scattered through the latter half of the tenth *Māṇḍala*⁸. Of the thirty not in Aufrecht, about twenty have been known

¹ *Die Hymnen des R̥g-veda*, Band 1, Metrische und textgeschichtliche Prolegomena, Berlin, 1888; see chapter v: *Die Śākala-und die Vāshkala-Śākhā*.

² These may be found in their respective places by consulting Appendix iii, Index of Deities, part i, pp. 116 ff.; and the corresponding pratikas in Appendix i, part i, pp. 105 ff.

³ One of these (58) is not mentioned in any MS. of *Sarvānukramaṇī*, two of them (57, 58) are not mentioned in the Bṛhaddevatā, while the whole group is ignored in the *Ārṣānukramaṇī*.

⁴ This reference is based on Bṛhaddevatā iii. 130: see note ^a.

⁵ Second ed., vol. ii, pp. 672-688.

⁶ Second ed., vol. iv, pp. 519-541; see introductory remarks there.

⁷ Aufrecht's vii, viii (v.r.), xviii, xx (M.M. xxvii), xxii, xxiii, xxv.

⁸ Two after x. 84, one after 85, two after 103, three after 128, one after 137, two after 151, one after 162, one after 166, one after 184, four after 191. In these thirty-seven khilas we probably have the additional matter of the Bāskala recension which the Bṛhaddevatā follows (cp. iii. 125 and *Anuvākānukramaṇī* 21). They probably constitute eight groups corresponding to the eight hymns which the Bāskalas are stated to have in excess of the Śākalas (*Anuv. Anuk.*, 36). Thus the eleven Sauparna khilas would form one (cp. Weber, Literature, p. 313, bottom) and *samyñānām* and the two following would form another of fifteen stanzas (cp. Oldenberg, *Prolegomena*, p. 495, bottom).

to exist from the mention of their *pratikas* or some general reference in other Vedic works, but of the rest not a trace has been found till now.

It was a most fortunate circumstance that when I read a paper at the Hamburg Congress of Orientalists, in September 1902, on my forthcoming edition of the *Bṛhaddevatā*, I said a good deal about the *khilas* which are referred to in that work. As a result of these remarks, I heard, in March last, from my friend Prof. E. Leumann, of Strassburg, telling me that he had in his possession a transcript made by the late Dr. H. Wenzel of a collection of *khilas* found in a MS. of the *Rg-veda* which was purchased in Kashmir by the late Prof. Bühler¹. I gladly availed myself of his kind offer to lend me this transcript; and by great good fortune Dr. Wenzel's note-book arrived in time for me to utilize, in my translation and notes, the material which it contained in regard to every *khila* mentioned in the text of the *Bṛhaddevatā*. It has proved of the utmost service, since it has saved me from several mistakes, besides giving certainty in various passages where all would otherwise have been conjecture. In addition to the information I have supplied in the notes regarding the thirty-seven *khilas* mentioned in the text, it is here only possible to give a brief account of the collection as a whole. Now that the text is accessible it will be interesting to investigate how many of the eighty-nine² hymns contained in it are referred to in Vedic works. The *Bṛhaddevatā* alone quotes more than three-eighths of the whole number. There are indications that the text has been well preserved. Thus the initial *pādas* of the first four stanzas of the *khila brahma jajñānam* quoted in the *Aitareya Brāhmaṇa* (i. 19. 1-4) are found practically without any variation of reading and in the same order in the Kashmir collection.

The *khilas* are here arranged in five *Adhyāyas*, which are subdivided into *vargas*. Each *Adhyāya* has prefixed to it a regular *Anukramanī*, giving the *pratika*, the *Rishi*, the deity, and the metre of the following group of hymns. The position of the *khila* is indicated by the appended *pratīka* of the hymn of the *Rg-veda* which immediately follows. The first *Adhyāya* contains twelve *khilas*, the first corresponding to Aufrecht's no. i, from which it differs in the initial *pāda* only. Then come the eleven *Sauparna* hymns, of which, as they have been the subject of a good deal of speculation³, I give the beginnings, along with the number of stanzas contained in each: 1. *śāśvan nāsatyā* (14); 2. *pra dhārayantu madhūnāḥ* (7); 3. *jyotiṣman-*

¹ See his 'Detailed Report,' Bombay, 1877, Appendix i, No. 5, and some account of the MS., p. 35 f.

² I am not yet certain as to the exact number, being still doubtful in a few cases as to whether

what seems one *khila* may not really be two.

³ Cp. Meyer, *Rgvidhāna*, p. xxiv; Oldenberg, *Prolegomena*, p. 508; Weber, *History of Indian Literature*, English Translation, 2nd ed., p. 313 f.

tam ketumantaṁ tricakram (10); 4. *kr̄śas tvam bhuvanasya te* (11); 5. *ināni vāṁ bhāgadheyāni sisrataḥ* (7); 6. *ayam somas suṣomo adribudhnah* (6); 7. *yadā yuñjāthe maghavānam āśum* (3); 8. *yaṁ gachathas sutapā devavantam* (6); 9. *ayam somo devayāvān sumedhāḥ* (4); 10. *idam devā bhāgadheyam* (8); 11. *āśvinā vahatāṁ pīvarīḥ* (8). This makes an aggregate of eighty-four stanzas.

The second *Adhyāya* contains seventeen hymns, eleven of which are printed in Aufrecht's edition (ii-xii). The six others which follow the *Srīsūkta* are described in the notes on *Bṛhaddevatā* v. 91, 92. The thirteenth (*caksuh*) and the fifteenth (*svapnaḥ*) each consist of a single stanza only, while the corresponding khilas in Aufrecht (viii and x) have two and eight additional stanzas respectively.

The third *Adhyāya* contains twenty-two hymns, the last being that of *Nakula* (*brahma jajñānam*). Of these only five¹ appear in Aufrecht, and one besides in Max Müller². Two of the latter are much shorter than in Aufrecht or Max Müller. The tenth, beginning *pāvamāṇīḥ*, in which there is a lacuna after the middle of the third stanza, has six stanzas according to the *Anukramaṇī*; while in Aufrecht this khila has no fewer than twenty. The seventeenth (*dhruvā*)³, which consists of a single stanza, forms the conclusion of a khila of six stanzas in Aufrecht. Aufrecht's xvi, consisting of one stanza, is not to be found in the collection.

The fourth *Adhyāya* consists of fourteen khilas, most of which are quoted by the *Bṛhaddevatā* and all of which are described in the notes⁴. Six of them are found in Aufrecht⁵, one of these, however (*ā rātri*), having only four stanzas to Aufrecht's fourteen.

The fifth *Adhyāya* comprises at least twenty-three khilas, of which, however, only the first four are noticed in the *Bṛhaddevatā*⁶. The last in Aufrecht is one of these (*saṁjñānam*). The fifth, of eleven stanzas, beginning *agnir deveddhah* and characterized in the *Anukramaṇī* as *yajūṁsi*, is mentioned in the *Aitareya Brāhmaṇa*. The eighteenth, with eighteen stanzas, beginning *etā aśvāḥ* (= AV. xx. 129. 1), is in the *Anukramaṇī* ascribed to *Aitaśa*. The nineteenth, of six stanzas, beginning *vitatau kirāṇān* (= AV. xx. 133. 1-6), is referred to in the *Bṛhaddevatā* (i. 57) as an example of 'enigma.' It is quite possible that several of the stanzas which seem to be quoted in the *Bṛhaddevatā* from other *Vedas*, may really be meant to refer to khilas of the *Rg-veda*.

With the exception of a few small lacunae, which could probably be

¹ xiii, xiv, xv, xvii, xviii.

mena, p. 507, bottom.

² That beginning *īlaiva* (no. xviii).

⁴ See notes on viii. 44, 45, 51, 58, 59, 69, 93.

³ This khila seems to be treated by the *Bṛhaddevatā* as the last stanza of *RV. x. 85.*

⁵ Corresponding to his xix, xx. 1, xx. 2-12, xxii, xxiii, xxiv.

Cp. vii. 137, note ^b; Oldenberg, *Prolego-*

⁶ See notes on viii. 93, 94, 100.

filled up in most cases from corresponding stanzas in the later Vedas, the text of the khilas is complete, and as far as I have been able to examine it yet, seems to be very fairly correct. Hence there seems reason to believe that a satisfactory edition of the text of these khilas could be produced from the Kashmir MS.

16. Appendices.

In order to make this edition as useful as possible, I have added seven appendices to the text. The first (pp. 105-114) contains an alphabetical list of all the Vedic *pratikas* occurring in the *Bṛhaddevatā*. Besides *Rg*-vedic stanzas there occur here only *pratikas* of the khilas and of a few verses from other *Samhitās*, mainly the *Taittiriya*. A few *pratikas* represent only the first member of a word or compound (*ambi*, *sam*, *aghora*-). In a very few cases the *pratīka* is slightly altered for metrical reasons, chiefly by the dropping of *visarga* (e. g. *kaikata*, *tvrā*, *danḍā*) and subsequent contraction with *iti*.

The second appendix furnishes a list of the authorities quoted by the *Bṛhaddevatā*. It will be observed that the only ones frequently mentioned are *Yāska* (eighteen times), *S'aunaka* (fifteen times), *S'ākatāyana* (eight times), the *Aitareya Brāhmaṇa* (eight times), *S'ākapūṇi* (seven times), and *Gālava* (five times). It is somewhat remarkable that the *Aitareya* is mentioned, with only one exception, in passages peculiar to B, while *S'ākatāyana* and *S'ākapūṇi* never appear in such passages, and *Yāska* only two or three times. The references to *S'aunaka* are, on the other hand, almost equally divided between B and the common text.

The third appendix (pp. 116-131) furnishes an *Anukramanī* of the deities as stated by the *Bṛhaddevatā*, with the deviations of the *Sarvānukramanī* added in the footnotes. These variations, which consist mainly of omissions of details on the part of the *Sarvānukramanī*, are otherwise surprisingly few and unimportant. They are doubtless due to modified statements in other authorities, principally, no doubt, the *Devatānukramanī* which we do not possess, but which *Sadguruśisya* often quotes. This commentator, in fact, sometimes expressly notes that the *Sarvānukramanī* follows the combined statements of the two *Anukramanīs*.

The fourth appendix (pp. 132, 133) gives an alphabetical list, with cross references, of the stories related in the *Bṛhaddevatā*.

The fifth (pp. 134, 135) contains a list of passages following the order of occurrence in the *Bṛhaddevatā*, which are quoted elsewhere, chiefly in *Sadguruśisya*, *Sāyana*, and the *Nitimañjari*.

The sixth (pp. 136-154) is of critical importance as furnishing, in

parallel columns, the evidence for the relationship of the Br̥haddevatā to eight other texts, notably the Nirukta and the Sarvānukramaṇī.

The last and longest appendix (pp. 155-198) is a very full index of the words and names occurring in the Br̥haddevatā. I have excluded from it all words occurring in pratikas (Appendix i), in the list of authorities (Appendix ii), and the names of constantly recurring deities and the corresponding derivative adjectives (such as *agni*, *āgneya*), as these may all be found by consulting Appendix iii. Thus, *agni* and *āgneya* are omitted when occurring after the end of the introduction (ii. 125), unless there is some special reason for specifying them. Words of any importance found in various readings are also given and indicated as such (e.g. *āntra*). I have found this index extremely useful to myself, not only for the purposes of the translation, but for the final revision of the text. The help afforded by the possibility of constantly comparing cognate passages has been very considerable, and has often led to certainty in regard to the correct reading or sense, when I should otherwise have remained in doubt, or perhaps altogether in the dark. Indeed, I doubt whether a difficult Sanskrit text can ever be satisfactorily edited without an index of the entire work made *before* the editor sends his first sheet to press. This is one of the reasons why I have long had a strong objection to the wretched method of bringing out texts in fasciculi. It has, as far as I can see, absolutely nothing in its favour. The editor probably begins to bring out his text before he knows it thoroughly, and the final fasciculus, if it ever sees the light, probably has, or ought to have, a long list of corrigenda in consequence. Meanwhile the work remains practically useless to scholars, while its interpretation is rendered additionally difficult by its hidden errors. Much loss of time is also entailed; for while, for instance, the whole of the present work of about 560 pages has taken less than a year to pass through the press, experience shows that four fasciculi of, say, 100 pages spread themselves over some six years in the process of publication. I am also convinced that it is the duty of every competent and careful editor, not only to refrain from this futile form of publication, but to extract as much material as possible from his text while engaged in editing it. As he must, necessarily, be more familiar with his text than any one else is likely to make himself, research is sure to be more rapidly advanced by the adoption of this method.

17. Acknowledgment of obligations.

There now remains to me only the pleasant duty of thanking all those who have in any way assisted in the production of the present work. One or more valuable notes, which I have utilized in one form or another,

I owe to Prof. Lanman, Prof. Kielhorn, C.I.E., D. Litt. (Oxon.), Prof. J. Eggeling, Prof. Aufrecht¹, Prof. Hanns Oertel, and Dr. E. Sieg.

To my friend Prof. Ernst Kuhn I must express my gratitude for his kindness in placing at my disposal his eminent father's material, which considerably lightened my labours, especially in their initial stage.

Prof. Leumann has placed not only myself, but all other Vedic scholars, under an obligation by lending me Dr. Wenzel's transcript of the Kashmir Khila collection. The information extracted from it will, I believe, render the present work more useful in furthering Vedic studies than anything else which it supplies.

Mr. A. B. Keith has read proofs of the whole text and translation with great care and insight, and I have benefited by his many sagacious suggestions in regard to both parts of the work. This is the third book of mine in which he has rendered me these valuable services within the course of four years. Mr. J. C. Pembrey, Hon. M.A. (Oxon.), the Oriental Reader at the Clarendon Press, has as usual gone far beyond what his duty required in the care he has bestowed on correcting the final proofs of this book. The advantage accruing to the present work from the minute attention of a man who has fifty-seven years' experience in reading Sanskrit proofs behind him, can hardly be over-estimated.

To Prof. Lanman's unrivalled skill in editorship I am indebted for many improvements in the arrangement of matter and details of typography, which will render this book more useful to scholars than it would otherwise have been. I must also thank him sincerely for having given me the opportunity of editing the Brhaddevatā, a task from which I have derived more enjoyment than from any other work I have yet taken in hand.

A. A. MACDONELL.

OXFORD, *July 27, 1904.*

¹ I am very glad that the extraordinarily extensive and valuable collectanea of this veteran scholar, consisting largely of indexes and glossaries to Vedic and other works, have been acquired by the India Office Library and will soon be available for the use of scholars.

॥ चतुर्थ शीणकोशवृहदेवताप्रारम्भः ॥

मन्वदृग्भ्यो न मसृत्वा समाज्ञायानुपूर्वशः ।
 सूक्ष्मगर्भर्चपादानाम् च्छुग्भ्यो वक्ष्यामि दैवतम् ॥१॥
 वेदितव्यं दैवतं हि मन्त्रे मन्त्रे प्रयत्नतः ।
 दैवतज्ञो हि मन्त्राणां तदर्थमवगद्धति ॥२॥
 तद्वितांस्तदभिप्रायायान् चक्षुषीणां मन्वदृष्टिषु ।
 विज्ञापयति विज्ञानं कर्माणि विविधानि च ॥३॥
 न हि कश्चिदविज्ञाय याथातथ्येन दैवतम् ।
 लौक्यानां वेदिकानां वा कर्मणां फलमस्तुते ॥४॥
 प्रथमो भजते त्वासां वर्गोऽग्निमिह दैवतम् ।
 द्वितीयो वायुमिन्द्रं वा तृतीयः सूर्यमेव च ॥५॥
 अर्थमिष्ठचृष्टिर्देवं यं यमाहायमस्त्विति ।
 प्राधान्येन स्तुवन्भक्ष्या मन्वस्तदेव एव सः ॥६॥
 स्तुतिस्तु नाज्ञा रूपेण कर्मणा वान्धवेन च ।
 स्वर्गायुर्धनपुच्छाद्वैर् अर्थेराशीस्तु कथ्यते ॥७॥
 स्तुत्याशिष्ठौ तु यास्त्वक्षु दृश्येतेऽस्त्वास्तु ता इह ।
 ताभ्यथाल्पतरास्त्राः स्युः स्वर्गो याभिस्तु याच्यते ॥८॥
 स्तुवन्तं वेद सर्वोऽयम् अर्थयत्येष मामिति ।
 स्तौतीत्यर्थं ब्रुवन्तं च सार्थे मामेष पश्यति ॥९॥
 स्तुवद्विर्वा ब्रुवद्विर्वा चक्षुषिभिस्तदर्शिभिः ।
 भवत्युभयमेवोक्तम् उभयं स्वर्थतः समम् ॥१०॥

प्रत्यक्षं देवतानाम यस्मिन्मन्त्रे ऽभिधीयते ।
 तामेव देवतां विद्यान् मन्त्रे लक्षणसंपदा ॥ ११ ॥ २ ॥
 तस्मात् देवतां नामा मन्त्रे मन्त्रे प्रयोगवित् ।
 बहुत्वमभिधानां च प्रयत्नेनोपलक्षयेत् ॥ १२ ॥
 संपूर्णमृषिवाक्यं तु सूक्तमित्यभिधीयते ।
 दृश्यन्ते देवता यस्मिन् एकस्मिन् बहुषु इयोः ॥ १३ ॥
 देवतार्थार्थद्वन्द्वो वैविध्यं च प्रजायते ।
 चृषिसूक्तं तु यावन्ति सूक्तान्येकस्य वै स्तुतिः ॥ १४ ॥
 श्रूयन्ते तानि सर्वाणि चृषेः सूक्तं हि तस्य तत् ।
 यावदर्थसमाप्तिः स्याद् अर्थसूक्तं वदन्ति तत् ॥ १५ ॥
 समानद्वन्द्वो याः स्युस् तद्वन्द्वः सूक्तमुच्यते ।
 वैविध्यमेवं सूक्तानाम इह विद्याद्यथातथम् ॥ १६ ॥ ३ ॥
 देवतानामधेयानि मन्त्रेषु चिविधानि तु ।
 सूक्तभाङ्गयथवर्गभाङ्गि तथा नैपातिकानि तु ॥ १७ ॥
 सूक्तभाङ्गि भजन्ते वै सूक्तान्यृभाङ्गि वै चूचः ।
 मन्त्रे ऽन्यदेवते ऽन्यानि निगद्यन्ते च कानिचित् ॥ १८ ॥
 सालोक्यात्साहचर्याद्वा तानि नैपातिकानि तु ।
 तस्माद्वुप्रकारे ऽपि सूक्ते स्यात्सूक्तभागिनी ॥ १९ ॥
 देवता तद्यथा सूक्तम् अविशेषं प्रतीयते ।
 भिन्ने सूक्ते वदेदेव देवतामिह लिङ्गतः ॥ २० ॥
 तत्र तत्र यथावच्च मन्त्रान्कर्मसु योजयेत् ।
 देवतायाः परिज्ञानात् तद्वि कर्म समृद्ध्यते ॥ २१ ॥ ४ ॥
 आद्यन्तयोस्तु सूक्तानां प्रसङ्गपरिकीर्तनात् ।
 स्तोत्रभिर्देवता नामा उपेक्षेते ह मन्त्रवित् ॥ २२ ॥
 तत्त्वाहुः कर्तिभ्यस्तु कर्मभ्यो नाम जायते ।

सत्त्वानां वैदिकानां वा यद्वान्यदिह किंचन ॥२३॥
 नवभ्य इति नैरुत्ताः पुराणाः कवयस्य ये ।
 मधुकः श्वेतकेतुस्य गालवश्वैव मन्वते ॥२४॥
 निवासात्कर्मणो रूपान् मङ्गलाद्वाच आशिषः ।
 यदृच्छयोपवसनात् तथामुष्यायणास्त्र यत् ॥२५॥
 चतुर्थ्य इति तथाहुर् यास्त्वगार्थरथीतराः ।
 आशिषोऽथार्थवैरूप्याद् वाचः कर्मण एव च ॥२६॥ ५॥
 सर्वाण्येतानि नामानि कर्मतस्वाह शैनकः ।
 आशी रूपं च वाच्यं च सर्वे भवति कर्मतः ॥२७॥
 यदृच्छयोपवसनात् तथामुष्यायणास्त्र यत् ।
 तथा तदपि कर्मेव तच्छृणुधं च हेतवः ॥२८॥
 प्रजाः कर्मसमुष्या हि कर्मतः सत्त्वसंगतिः ।
 क्वचिसंजायते सत्त्व निवासात्प्रजायते ॥२९॥
 यादृच्छिकं तु नामाभि धीयते यज्ञ कुच्चित् ।
 औपम्यादपि तद्विद्याद् भावस्यैवेह कस्यचित् ॥३०॥
 नाकर्मकोऽस्ति भावो हि न नामास्ति निरर्थकम् ।
 नान्यच भावाद्वामानि तस्मात्सर्वाणि कर्मतः ॥३१॥ ६॥
 मङ्गलात्क्रियते यज्ञ नामोपवसनास्त्र यत् ।
 भवत्येव तु सा खाशीः स्वस्त्यादेमङ्गलादिह ॥३२॥
 अपि कुत्सितनामायम् इह जीवेत्कथं चिरम् ।
 इति क्रियन्ते नामानि भूतानां विदितान्यपि ॥३३॥
 मन्वा नानाप्रकाराः स्युर् दृष्टा ये मन्वदर्शिभिः ।
 स्तुत्या चैव विभूत्या च प्रभावादेवतात्मनः ॥३४॥
 स्तुतिः प्रशंसा निन्दा च संशयः परिदेवना ।
 स्यूहाशीः कात्यना याद्वा प्रभः प्रैषः प्रवल्हका ॥३५॥

नियोगखानुयोगश्च स्थाघा विलपितं च यत् ।
 आचिख्यासाथ संलापः पविचाख्यानमेव च ॥३६॥ ७ ॥
 आहनस्या नमस्कारः प्रतिरांधस्तथैव च ।
 संकल्पश्च प्रलापश्च प्रतिवाक्यं तथैव च ॥३७॥
 प्रतिषेधोपदेशौ च प्रमादापूर्वौ च ह ।
 उपप्रैषश्च यः प्रोक्तः संज्ञरो यश्च विस्मयः ॥३८॥
 आक्रोशोऽभिष्टवश्चैव क्षेपः शापस्तथैव च ।
 उपसर्गो निपातश्च नाम चाख्यातमित्यपि ॥३९॥
 भूतं भव्यं भविष्यं च पुमान् स्त्री च नपुंसकम् ।
 एवंप्रवृत्तयो मन्त्राः सर्ववेदेषु सर्वशः ॥४०॥
 वाक्यार्थदर्शनार्थीया चृचोऽर्थर्चाः पदानि च ।
 ब्राह्मणे चाथ कल्पे च निगद्यन्ते च कानिचित् ॥४१॥ ८ ॥
 शब्देनोऽवृत्तेनेह येन द्रष्ट्यं प्रतीयते ।
 तदक्षरविधौ युक्तं नामेत्याहुर्मनीषिणः ॥४२॥
 अष्टौ यत्र प्रयुज्यन्ते नानार्थेषु विभक्तयः ।
 तत्राम कवयः प्राहुर् भेदे वचनलिङ्गयोः ॥४३॥
 क्रियासु बह्वीष्वभिसंश्रितो यः पूर्वापरीभूत इहैक एव ।
 क्रियाभिनिर्वृत्तिवशेन सिद्ध आख्यातशब्देन तमर्थमाहुः ॥४४॥
 क्रियाभिनिर्वृत्तिवशोपजातः कृदन्तशब्दाभिहितो यदा स्यात् ।
 संख्याविभक्त्यव्ययलिङ्गयुक्तो भावस्तदा द्रष्ट्यमिवोपलक्ष्यः ॥४५॥ ९ ॥
 यथा नानाविधैः शब्दैर् अपश्यक्षयः पुरा ।
 विविधानीह वाक्यानि तान्यनुक्रमतः चृणु ॥४६॥
 रूपादिभि स्तुतिः प्रोक्ता आशीः स्वर्गादिभिस्तथा ।
 यानि वाक्यान्यतोऽन्यानि तान्यपि स्युरनेकधा ॥४७॥
 मन्त्रे प्रशंसा भोजस्य चित्र इत् सोमरे स्तुतिः ।

आक्रोशार्थास्तु दृश्यन्ते माता चेत्यभिमेषति ॥४८॥
 चृहू भोघमन्वं निन्दा च शापो यो मेत्युगेव तु ।
 याद्वा यदिन्द्र चिनेति क्षेपोऽभीदमिति त्रुचि ॥४९॥
 आशीस्तु वात आ वातु दर्खेति परिदेवना ।
 प्रश्नश्च प्रतिवाक्यं च पृछामि त्वेत्युचौ पृथक् ॥५०॥   १०॥
 संशयोऽधः स्विदासीच्च कायना स्यादहं मनुः ।
 इमं नो यज्ञमित्यस्यां नियोगः पाद उच्यते ॥५१॥
 इह ब्रवीत्वन्तुयोगः संलाप च्छुगुपोप मे ।
 प्रतिषेधोपदेशौ तु अक्षैर्मेत्यक्षसंस्तुतौ ॥५२॥
 आख्यानं तु हये जाये विलापः स्याबदस्य मा ।
 अवीरामात्मनः श्वाघा सुदेव इति तु सृहा ॥५३॥
 नमस्कारः शुनःशेषे नमस्ते अस्तु विद्युते ।
 संकल्पस्तु यदिन्द्राहं प्रलापस्वैतशस्य यः ।
 महानग्न्याहनस्या स्यात् प्रतिराधो भुगित्यपि ॥५४॥   ११॥
 प्रमादस्वेष हन्ताहं न स स्व इत्यपहूवः ।
 इन्द्राकुसेत्युपप्रैषो न विजानामि संज्वरः ॥५६॥
 हीता यक्षदिति प्रैषः को अद्योति तु विस्मयः ।
 जामयेऽपहूवो नैषा विततादिः प्रवल्हिका ॥५७॥
 न मृत्युरासीदित्येताम् आचिख्यासां प्रचक्षते ।
 अभिशापोऽप्रजाः सनु भद्रमाशीस्तु गोतमे ॥५८॥
 नद्येवंप्रकारं तु शक्यं द्रष्टुमितीदृशम् ।
 वकुं प्रयोगतश्चैषाम् चक्षुसूक्तार्थं च संश्रितम् ॥५९॥
 एते तु मन्त्रवाक्यार्था देवतां सूक्तभागिनीम् ।
 संश्वयन्ते यथान्यायं स्तुतिरूपवानुमानिकी ॥६०॥   १२॥

भवद्भूतस्य भव्यस्य जग्नमस्यावरस्य च ।
 अस्यैके सूर्यमेवैकं प्रभवं प्रलयं विदुः ॥६१॥
 असतस्य सतस्यैव योनिरेषा प्रजापतिः ।
 यदक्षरं च वाच्यं च यथैतद्रूपं शाश्वतम् ॥६२॥
 कृत्यैष हि चिधात्मानम् एषु लोकेषु तिष्ठति ।
 देवान्यथायथं सर्वान् निवेश्य स्वेषु रश्मिषु ॥६३॥
 एतद्भूतेषु लोकेषु अग्निभूतं स्थितं चिधा ।
 चृष्णयो गीर्भिर्चर्चन्ति अस्त्रितं नामभिस्त्रिभिः ॥६४॥
 तिष्ठत्येष हि भूतानां जठरे जठरे ज्वलन् ।
 चिस्थानं चैनमर्चन्ति होशायां वृक्षवहिषः ॥६५॥ ९३॥
 इहैष पवमानोऽग्निर् मध्यमोऽग्निर्वनस्पतिः ।
 असुभिस्त्रेव विप्रैस्तु लोकेऽग्निः शुचिरुचते ॥६६॥
 इहाग्निभूतस्वृष्टिभिर् लोके स्तुतिभिरीक्षितः ।
 जातवेदा स्तुतो मध्ये स्तुतो वैश्वानरो दिवि ॥६७॥
 रसान् रश्मिभिरादाय वायुनायं गतः सह ।
 वर्षत्येष च यस्त्रोके तेनेन्द्र इति स स्मृतः ॥६८॥
 अग्निरस्त्रियेन्द्रस्तु मध्यतो वायुरेव च ।
 सूर्यो दिवीति विज्ञेयास् तिस्र एवेह देवताः ॥६९॥
 एतासामेव माहात्म्यान् नामान्यतं विधीयते ।
 तत्सत्यानविभागेन तत्र तत्त्वेह दृश्यते ॥७०॥ ९४॥
 तासामियं विभूतिर्हि नामानि यदनेकशः ।
 आहुस्तासां तु मन्त्रेषु कवयोऽन्योन्ययोनिताम् ॥७१॥
 यथास्यानं प्रदिशास्त्रा नामान्यत्वेन देवताः ।
 तदक्षतास्त्रामधानात्मा केचिदेवं वदन्ति ताः ॥७२॥
 पृथक्पुरस्त्राद्ये मूर्त्ता लोकादिपतायस्त्रयः ।

तेषामात्मैव तत्सर्वं यद्यद्भक्तिः प्रकीर्त्यते ॥७३॥
 तेजस्वेवायुधं प्राहुर् वाहनं चैव यस्य यत् ।
 इमामैत्दीं च दिव्यां च वाचमेवं पृथक् स्तुताम् ॥७४॥
 बहुदेवता स्तुतयो द्विवत्स्तुतायश्च याः ।
 प्राधान्यमेव सर्वासु पतीनामेव तास्तपि ॥७५॥ १५॥
 स्थानं नामानि भक्तीश्च देवताया स्तुतौ स्तुतौ ।
 संपादयनुपेक्षेत यां कांचिदिह संपदम् ॥७६॥
 अमिभक्तिस्तुतान्सर्वान् अग्रावेद समापयेत् ।
 यदिन्द्रभक्ति तच्चेन्द्रे सूर्ये सूर्यानुगं च यत् ॥७७॥
 निरुप्यते हविर्यस्यै सूक्तं च भजते च या ।
 सैव तच प्रधानं स्थानं न निपातेन या स्तुता ॥७८॥
 इति चयाणामेतेषाम् उक्तः सामासिको विधिः ।
 समासेनैवमुक्तस्तु विस्तरेण त्वनुक्रमः ॥७९॥
 अवश्यं वेदितश्चो हि नामां सर्वस्य विस्तरः ।
 न हि नामान्यविज्ञाय मन्त्राः शक्या हि वेदितुम् ॥८०॥ १६॥
 सत्त्वान्यमूर्तान्यपि च देवतावन्महर्षयः ।
 तुष्टुवुर्जृषयः शक्या तासु तासु स्तुतिष्विह ॥८१॥
 यैस्त्वमिरिन्द्रः सोमश्च वायुः सूर्यो वृहस्पतिः ।
 चन्द्रोऽथ विष्णुः पर्जन्यः पूषा चाष्टुभवोऽश्चिनौ ॥८२॥
 रोदसी महतो देवाः पृथिव्यापः प्रजापतिः ।
 देवौ च मित्रावरुणौ पृथक् सह च तावुभौ ॥८३॥
 विश्वे च देवाः सविता तदा वै रूपकृन्मतः ।
 अश्वोऽचमूलिजो वज्रो यावाणो रथसंयुताः ॥८४॥
 स्तुताः पृथक् पृथक् स्वैः स्वैः सूक्तैर्जृग्मिश्च नामभिः ।
 स्तुतौ स्तुतौ प्रवस्थामि तानि तेषामनुक्रमात् ॥८५॥ १७॥

व्यवस्येन्नन्नमाप्येयं लिङ्गैरप्येष्व लक्षितम् ।
हविष्वद्विष्वप्रधानैष्व नामाह्नानैष्व केवलैः ॥८६॥
ऐन्द्रस्तु मन्त्रो वायव्यैर् लिङ्गैरेन्द्रैष्व लक्ष्यते ।
नामधेयैष्व वज्रस्य बलकृत्या बलेन च ॥८७॥
सीरेष्टु लिङ्गैः सूर्येष्य गुणैः सर्वैष्व तेजसैः ।
नामधेयैष्व चन्द्रस्य सूक्तं च भजते च यैः ॥८८॥
एतासां देवतानां तु नामधेयानुकीर्तनैः ।
यस्य यस्येह यावन्ति न व्यवस्थन्यतोऽन्यथा ॥८९॥
अयं प्रयोगस्त्वेतेषां ज्योतिषां चिषु वर्तताम् ।
लोकेषु मन्त्रविद्विद्वान् प्रयोगे नावसीदति ॥९०॥
नीयतेऽयं नृभिर्यस्मान् नयत्यस्मादसौ च तम् ।
तेनेमौ चक्रतुः कर्म सनामानौ पृथक् पृथक् ॥९१॥
यद्विद्वते हि जातः सज् जातैर्यह्वाच विद्यते ।
तेनेमौ तुत्यनामानौ उभौ लोकौ समाप्नुतः ॥९२॥
विसुज्ज्वयमेतेषां भाजते व्योम्नि मध्यमः ।
निपातमाचे कथ्यन्ते तथाप्येयानि कानिचित् ॥९३॥
अर्चिभिः केशयं त्वमिर् विद्युत्त्रिष्वैव मध्यमः ।
असौ तु रश्मिभिः केशी तेनैनानाह केशिनः ॥९४॥
एतेषां तु पृथक्क्वेन चयाणां केशिनामिह ।
संलक्ष्यन्ते प्रक्रियासु चयः केशिन इत्युच्चि ॥९५॥
न चैवैषां प्रसूतिर्वा विभूतिस्थानजन्म वा ।
निर्वकुं शक्यमेतीर्हि कृत्यं व्याप्तमिदं जगत् ॥९६॥
वैश्वानरं श्रितो समिर् श्रमिं वैश्वानरः श्रितः ।
अनयोर्जातवेदास्तु तर्थते जातवेदसी ॥९७॥
सालोक्याचैकजातलाद् व्याप्तिमस्वाहु तेजसः ।

तस्य तस्येह देवत्वं दृश्यन्ते च पृथक् स्तुताः ॥१८॥

यत्त्वामेयमिति ब्रूमः सूक्तभाक् तत्र पार्थिवः ।

जातवेदस्यमित्युक्ते सूक्तेऽस्मिन्मध्यमः स्मृतः ॥१९॥

वैश्वानरीयमिति तु यत्र ब्रूमोऽथ वा क्वचित् ।

सूर्यः सूक्तस्य भाक् तत्र ज्ञेयो वैश्वानरस्तुतौ ॥१००॥ २०॥

सूर्यप्रसूतावयमी तु दृष्टौ पार्थिवमध्यमौ ।

एतेषामेव लोकानां चायाणामध्वरेऽध्वरे ॥१०१॥

रोहात्मत्यवरोहेण चिकीर्षन्नामिमास्तम् ।

शस्त्रं वैश्वानरीयेण सूक्तेन प्रतिपद्यते ॥१०२॥

ततस्तु मध्यमस्थाना देवतास्त्वनुशंसति ।

रुद्रं च मस्तक्षैव स्तोत्रियेऽग्निमिमं पुनः ॥१०३॥

यथैतदुक्तमेतेषां विभूतिस्थानसंभवम् ।

तथा च देवदेवस्य तत्र तत्रह दृश्यते ॥१०४॥

यद्यच्च पृथिवीस्थानं पार्थिवं चामिमाश्रितम् ।

तत्सर्वमानुपूर्वेण कथ्यमानं निबोधत ॥१०५॥ २१॥

जातवेदाः श्रितो स्वग्निम् अग्निं वैश्वानरः श्रितः ।

द्रविणोदास्तथेष्मश्च श्रितश्चामिं तनूनपात् ॥१०६॥

नराशंसः श्रितश्चैनम् एनमेवाश्रितस्त्विकः ।

बहिर्वारश्च देव्योऽग्निम् एनमेव तु संश्रिताः ॥१०७॥

नक्तोषासा च दैव्यौ च होताराचेतदाश्रयौ ।

देवस्त्विसः श्रिताशैनं वृष्टा चैवैतदाश्रयः ॥१०८॥

श्रितो वनस्पतिशैनं स्वाहाकृतय एव च ।

अश्वश्च शकुनिश्चैव मण्डूकाशैतदाश्रयाः ॥१०९॥

यावाणशैनमस्काश्च नराशंसस्तथा रथः ।

दुन्दुभिश्चेषुधिशैनं हस्तम्भोऽभीशवी धनुः ॥११०॥ २२॥

ज्या चैतदाश्रितेषुश्च श्रिता आशाजनी च या ।
 वृषभो दुधण्डैनम् एनं पितुरुलूखलम् ॥१११॥
 नद्यश्वैनमापश्च सर्वा ओषधयश्च ह ।
 राश्चाप्तामाव्यरण्यानी श्रङ्गेन्ठा पृथिवी तथा ॥११२॥
 भजेते चैनमेवाल्नी इन्द्रभूते च रोदसी ।
 मुसलोलूखले चैनं हर्विर्धाने च ये स्मृते ॥११३॥
 जोष्ट्री चोर्जाहुती चैनं शुतुद्वा च विपाद् सह ।
 यौ च देवौ शुनासीरौ तौ चामी चैतदाश्रयौ ॥११४॥
 लोकोऽयं यज्ञ वै प्रातः सवनं क्रियते मखे ।
 वसनशरदौ चर्तू स्तोमोऽनुष्टुब्यो चिवृत् ॥११५॥   २३॥
 गायत्री चैकविंशश्च यज्ञ साम रथंतरम् ।
 साध्याः साम च वैराजम् आस्थाश्च वसुभिः सह ॥११६॥
 इन्द्रेण च महाश्च सोमेन वरुणेन च ।
 पर्जन्येनर्तुभिष्वैव विष्णुना चास्य संस्तवः ॥११७॥
 अस्यैवायेष्वु पूष्णा च सामाज्यं वरुणेन च ।
 देवतामर्थतस्यज्ञो मन्त्रैः संयोजयेष्विः ॥११८॥
 असंस्तुतस्यापि सतो हविरेकं निरुप्तते ।
 देवतावाहनं चैव वहनं हविषां तथा ॥११९॥
 कर्म दृष्टे च यत्किंचिद् विषये परिवर्तते ।
 इत्युक्तोऽयं गणः सर्वः पृथिव्यग्न्याश्रयो महान् ॥१२०॥   २४॥
 यश्वैन्द्री मध्यमस्थानो गणः सोऽयमतः परः ।
 विमानानि च दिव्यानि गणश्चाप्सरसां तथा ॥१२१॥
 इन्द्राश्रयस्तु पर्जन्यो रुद्रो वायुर्बृहस्पतिः ।
 वरुणः कश्च मृत्युश्च देवश्च ब्रह्मणस्पतिः ॥१२२॥
 मनुश्च विश्वकर्मा च मित्रः क्षेत्रपतिर्यमः ।

तास्यों वास्तोष्टिष्ठैव सरस्वांष्ठैवमत्त ह ॥१२३॥
 अपांनपाहृधिक्काश्च सुपर्णोऽय मुरुरवाः ।
 चृतोऽसुनीतिर्वेनश्च तस्यैतस्याश्रयेऽदितिः ॥१२४॥
 त्वष्टा च सविता चैव वातो वाचस्पतिस्तथा ।
 धाता प्रजापतिष्ठैव अथर्वाणश्च ये स्मृताः ॥१२५॥
 श्येनश्चैवैवमग्निश्च तथेका चैव या स्मृता ।
 विधातेन्दुरहिर्बुद्ध्यः सोमोऽहिरण्य चन्द्रमाः ॥१२६॥ २५॥
 विश्वानरश्च वै देवो रुद्राणां संस्तुतो गणः ।
 मरुतोऽङ्गिरसश्चैव पितरश्चभूमिः सह ॥१२७॥
 राका वाक् सरमाणाश्च भृगवोऽद्या सरस्वती ।
 यम्युर्वशी सिनीवाली पश्या स्वस्तिरुषाः कुूूः ॥१२८॥
 पृथिव्यनुमतिर्धेनुः सीता लाक्षा तथैव गौः ।
 गौरी च रोदसी चैव इन्द्राण्याश्चैष वै पतिः ॥१२९॥
 छन्दस्त्रिषुप् च पङ्क्षिश्च लोकानां मध्यमश्च यः ।
 एतेष्वेवाश्रयो विद्यात् सवनं मध्यमं च यत् ॥१३०॥
 चृतू च यीष्महेमन्तौ यश्च सामोच्यते बृहत् ।
 शक्तरीषु च यज्ञीतं नाम्ना तत्साम शाक्तरम् ॥१३१॥
 नाम्ना तत्साम शाक्तरम् ॥ २६॥
 ॥ इति बृहदेवतायां प्रथमोऽध्यायः ॥

आह चैवास्य द्वौ स्तोमाव् आश्रयौ शाकटायनः ।
 यस्तु पञ्चदशो नामा संख्या चिणवस्तु यः ॥१॥
 संस्तुतश्चैव पूष्णा च विष्णुना वरुणेन च ।
 सोमवाय्वग्निकुत्सैश्च ब्रह्मणस्यतिनैव च ॥२॥
 वृहत्स्पतिना चैव नामा यस्तापि पर्वतः ।
 कासुचित्केचिदित्याहुर् निपाता स्तुतिषु स्तुताः ॥३॥
 मित्रश्च श्रूयते देवो वरुणेन सहासकृत् ।
 रुद्रेण सोमः पूष्णा च पुनः पूषा च वायुना ॥४॥
 वातोनैव च पर्जन्यो लक्ष्यते ऽन्यच वै क्वचित् ।
 चक्रस्तर्धर्चेषु पादेषु सूक्ष्मेष्वेषु तु कृत्स्नाः ॥५॥
 रसादानं तु कर्मास्य वृचस्य च निर्बहरणम् ।
 स्तुतेः प्रभुत्वं सर्वस्य बलस्य निखिला कृतिः ॥६॥
 इत्यैन्द्रो मध्यमस्थानो गणः सम्यगुदाहतः ।
 यः परस्तु गणः सौर्यो द्युस्थानस्तं निबोधत ॥७॥
 तस्य मुख्यतमौ देवाव् अश्विनौ सूर्यमाश्रितौ ।
 वृषाकपायी सूर्योषाः सूर्यस्यैव तु पत्नयः ॥८॥
 अमुतोऽर्वाङ् निर्वर्तने प्रतिलोमास्तदाश्रयाः ।
 पुरोदयात्तामुषसं सूर्यो मध्यंदिने स्थिते ॥९॥
 वृषाकपायी* सूर्यस्य तामेवाहुस्तु निमुच्चि ।
 तस्याश्रये सरण्यूष्म भगः पूषा वृषाकपिः ॥१०॥
 यमो वैश्वानरो विष्णुर् वरुणश्चैकपादजः ।
 पृथिवी च समुद्रश्च देवाः सप्तर्षयस्तु ये ॥११॥

आदित्याः केशिसाध्याश्च सविता वसुभिर्मनुः ।
 दथङ्गर्थवा विश्वे च वाजिनो देवपलयः ॥१२॥
 असौ तृतीयं सवनं लोकः साम च रैवतम् ।
 वैरूपं चैव वर्षाश्च शिशिरोऽथ चृतुस्तथा ॥१३॥
 चयत्तिंशश्च य स्तोमः कूसा सप्तदशश्च यः ।
 छन्दश्च जगती नामा तथातिछन्दसश्च याः ॥१४॥
 पौरुषं चाहुरस्यैतत् सर्वमेव तु पौरुषम् ।
 एतस्यैव तु विज्ञेया देवाः संस्तविकास्तयः ॥१५॥
 चन्द्रमाश्चैव वायुश्च यं* च संवत्सरं विदुः ।
 केचिच्चु निर्वपन्त्यस्य सौर्यवैश्वानरं हविः ॥१६॥   ३॥
 सौर्यवैश्वानरीयं हि तसूक्तमिव दृश्यते ।
 चृगर्धचर्चोऽथवा पादो दृचो वा यदि वा तृचः ॥१७॥
 अनेन तु प्रवादेन दृष्टा मूर्धन्वता स्तुतिः ।
 सूर्यवैश्वानरामीनाम् एकात्म्यमिह दृश्यते ॥१८॥
 हरणं तु रसस्यैतत् कर्मामुच च रश्मिभिः ।
 येन नातिविजानन्ति सर्वभूतानि चक्षुषा ॥१९॥
 विभागमिममेतेषां विभूतिस्थानसंभवम् ।
 संयग्विजानन्मन्त्रेषु तं तु कर्मसु योजयेत् ॥२०॥
 अथापयन्नधीयानो मन्त्रं चैवानुकीर्तयन् ।
 स्थानं सालोक्यं सायुज्यम् एतेषामेव गच्छति ॥२१॥   ४॥
 अप्रेस्तु यानि सूक्तानि पञ्च नामानि कारवः ।
 षड्दिंशतिस्तथेन्द्रस्य प्राहुः सूर्यस्य सप्त च ॥२२॥
 तेषां पृथङ्गर्वचनम् एकैकस्येह कर्मजम् ।
 उच्चमानं यथान्यायं शृणुष्वमस्तिलं मया ॥२३॥
 जातो यद्ये भूतानाम् अग्रणीरथ्वे च यत् ।

नामा संनयते वाङ्म् स्तुतोऽमिरिति सूरिभिः ॥२४॥
 द्रविणं धनं बलं वापि प्रायद्वेषेन कर्मणा ।
 तत्कर्म दृष्टा कुसस्तु प्राहैनं द्रविणोदसम् ॥२५॥
 अयं तनूनपादमिर् असौ हि तननासनुः ।
 ततस्तु मध्यमो जडे स्थानेऽयं मध्यमाहतः ॥२६॥ ५॥
 अनन्तरां प्रजामाहुर् नपादिति कृपण्यवः ।
 नपादमुष्य चैवायम् अमिस्तेन तनूनपात् ॥२७॥
 पृथक्केन समासैस्तु यज्ञे यज्ञस्यते नृभिः ।
 स्तुवन्याप्रीषु तेनेमं नराशंसं तु कारवः ॥२८॥
 पुनाति यदिदं विष्वम् एवामिः पार्थिवोऽथ च ।
 वैखानसर्विभिस्तेन पवमान इति स्तुतः ॥२९॥
 भूतानि वेद यज्ञातो जातवेदाथ कथ्यते ।
 यज्ञैष जातविद्योऽभूद् वित्तं जातोऽधिवेत्ति वा ॥३०॥
 विद्यते सर्वभूतैर्हि यद्वा जातः पुनः पुनः ।
 तेनैष मध्यभागेन्द्रो जातवेदा इति स्तुतः ॥३१॥ ६॥
 अणिष्ट एष यत्तु चीन् व्याघ्रैको व्योम्नि तिष्ठति ।
 तेनैनमृषयोऽर्चन्तः कर्मणा वायुमबुवन् ॥३२॥
 चीणीमान्यावृणोत्येको मूर्तेन तु रसेन यत् ।
 तयैनं वरुणं शक्त्या स्तुतिष्वाहुः कृपण्यवः ॥३३॥
 अरोदीदन्तरिक्षे यद् विद्युद्वृष्टिं ददृश्याम् ।
 चतुर्भिर्जृषिभिस्तेन स्त्र इत्यभिसंस्तुतः ॥३४॥
 चतुर्विधानां भूतानां प्राणो भूता व्यवस्थितः ।
 ईषे चैवास्य सर्वस्य तेनेन्द्र इति स स्मृतः ॥३५॥
 इरां दृश्याति यत्काले मरुम्निः सहितोऽवरे ।
 रवेण महता युक्तस् तेनेन्द्रमृषयोऽब्रुवन् ॥३६॥ ७॥

यदिमां प्रार्जयत्येको रसेनाव्यरजेन गाम् ।
 कालेऽचिरौर्वशश्वर्णी तेन पर्जन्यमाहतुः ॥३७॥
 तर्पयत्येष यस्तोकात् जन्यो जनहितश्च यत् ।
 परो जेता जनयिता यद्यामेयस्ततो जगौ ॥३८॥
 बृहन्तौ पाति यस्तोकात् एष द्वौ मध्यमोहमौ ।
 बृहता कर्मणा तेन बृहस्पतिरितीक्षितः ॥३९॥
 ब्रह्म वाग् ब्रह्म सत्यं च ब्रह्म सर्वमिदं जगत् ।
 पातारं ब्रह्मणस्तेन शैनहोत्र स्तुवञ्जगौ ॥४०॥
 अनं द्वितीयो विदधृ यदृतुष्वविशत्क्षतौ ।
 तेनैनमाह क्षेचस्य वामदेव स्तुवन्पतिम् ॥४१॥
 मनसेमं तु यदृशं मध्यमं लोकमाश्रितम् ।
 शंससत्येन सत्ये वै स एष स्तुतवानृतम् ॥४२॥
 रवेणान्तारसैः क्षिप्तै स्थितो व्योम्येष मायथा ।
 चृतस्य द्वोक इत्येष पुनश्चैनं ततोऽब्रवीत् ॥४३॥
 वास्तु प्रयच्छस्तोकस्य मध्यमः स तु पाति यत् ।
 तेन वास्तोष्पतिं प्राह चतुर्भिरिममौर्वशः ॥४४॥
 वाचा वेदा त्यधीयन्ते वाचा छन्दांसि तत्र ह ।
 अथो वाक् सर्वमेवेदं तेन वाचस्पति स्तुतः ॥४५॥
 न कुतश्चन यदीनो वृत्ता तिष्ठति मध्यमः ।
 राहूगण चृषिस्तेन प्राहेनं गोतमोऽदितिम् ॥४६॥
 प्रजाभ्यस्तेष यच्छर्मं कमिछन्मनसा सुखम् ।
 हिरण्यगर्भस्तेनैनम् चृषिर्चर्चन्वाच कम् ॥४७॥
 इह प्रजाः प्रयच्छन्स संगृहीता प्रयाति च ।
 चृषिर्विवस्ततः पुर्वं तेनाहैनं यमो यमम् ॥४८॥
 मित्रीकृत्य जना विष्णे यदिमं पर्युपासते ।

८॥

९॥

मित्र इत्याह तेनैनं विश्वामित्र स्तुवन्स्वयम् ॥४९॥
 निदाधमासातिगमे यदृतेनावति क्षितिम् ।
 विश्वस्य जनयन्कर्म विश्वकर्मेष तेन सः ॥५०॥
 सरांसि धृतवन्यस्य सन्ति लोकेषु यन्त्रिषु ।
 सरस्वतीमिति प्राह वाचं प्राहुः सरस्वतीम् ॥५१॥
 प्राणभूतस्तु भूतेषु यदेनत्येषु तिष्ठति ।
 तेनैनं वेनमाहर्षिर् वेनो नामेह भार्गवः ॥५२॥
 ससृजे मासि मास्येनम् अभिमत्य तपोऽयज्ञम्* ।
 तेनैनं मन्युरित्याह मन्युरेव तु तापसः ॥५३॥
 यदलकाले भूतानाम् एक एव नयत्यसून् ।
 तेनासुनीतिरूपोऽयं स्तुवता श्रुतवन्युना ॥५४॥
 निदाधमासातिगमे जन्म मध्ये भवत्यपाम् ।
 नप्तारमाह तेनैनम् कृषिर्गृत्समद स्तुवन् ॥५५॥
 आपामस्त्ररगभौर्धम् आदधत्सोऽष्टमासिकम् ।
 यत्कन्दत्यसकृन्मध्ये दधिकास्तेन कथ्यते ॥५६॥
 मासेन संभृतं गर्भे नवमेनाथ मासिकम् ।
 स्वयं कन्दन्धात्युर्ध्या धातेत्यृग्भिः स गीयते ॥५७॥
 स्त्रीर्णेऽन्तरिक्षे क्षियति यद्वा तूर्णे क्षरत्यसौ ।
 अरिष्टनेमिस्तार्षर्षिस तार्ष्यं तेनैवमुक्तवान् ॥५८॥
 रुवन्योम्युदयं याति कृताचाद्विसृजन्नपः ।
 पुरुरवसमाहैनं स्ववाक्येनोरुवासिनी ॥५९॥
 यत्तु प्रच्यावयनेति घोषेण महता मृतम्* ।
 तेन मृत्युमिमं सन्तं स्तौति मृत्युरिति स्वयम् ॥६०॥
 नामा संकुसुकी नाम यमपुणी जघन्यजः ।
 संवर्तयस्त्वमः सूर्याद उषसं च प्रवर्तयन् ॥६१॥

१०॥

११॥

दिवाकरं प्रसौर्येकः सविता तेन कर्मणा ।
 उदितो भासयंल्लोकान् इमांश्चैष स्वरश्मिभिः ।
 स्वयं वसिष्ठसेनैनम् चृषिराह स्तुवन्भगम् ॥६२॥ १२॥
 पुष्टन् क्षितिं पौषयति प्रणुदन् रश्मिभिस्तमः ।
 तेनैनमस्तौत्पूषेति भरद्वाजस्तु पञ्चभिः ॥६३॥
 चीणि भान्ति रजांस्यस्य यत्पदानि तु तेजसा ।
 तेन मेधातिथिः प्राह विष्णुमेनं चिविक्रमम् ॥६४॥
 कृत्वा सायं पृथग्याति भूतेभ्यस्तमसोऽत्यये ।
 प्रकाशं किरणैः कुर्वेत् तेनैनं केशिनं विदुः ॥६५॥
 संप्रत्येकैकशस्त्वेनं यन्मन्यन्ते पृथङ्गराः ।
 विश्वे विश्वानरस्तेन कर्मणा स्तुतिषु स्तुतः ॥६६॥
 वृषैष कपिलो भूत्वा यज्ञाक्रमधिरोहति ।
 वृषाकपिरसौ तेन विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ।
 रश्मिभिः कम्पयन्तेति वृषा वर्षिष्ठ एव सः ॥६७॥ १३॥
 सायाहूकाले भूतानि स्वापयन्त्वस्तमेति यत् ।
 वृषाकपिरितो वा स्याद् इति मन्त्रेषु दृश्यते ॥६८॥
 चिषु धन्वेति हीन्द्रेण प्रयुक्तो वारिषाकपे ।
 विष्णुतेर्विशतेर्वा स्याद् वेवेष्ट्याप्निकर्मणः ।
 विष्णुर्निरुच्यते सूर्यः सर्वं सर्वान्तरथं यः ॥६९॥
 पञ्च षड्विंशतिश्चैव यानि नामानि सप्त च ।
 सम्यग्यामीन्द्रसूर्याणां तान्युक्तानि यथाक्रमम् ॥७०॥
 नैपातिकानां नामां तु प्रागुक्तैर्नामलक्षणैः ।
 संपच्चानां पृथक्केन परिसंख्या न विद्यते ॥७१॥ १४॥
 पार्थिवी मध्यमा दिव्या वागपि चिविधा तु या ।
 तस्याः सूक्तानि नामानि यथास्यानं निबोधत ॥७२॥

कृत्वं तु भजते सूक्तम् एषा नद्य स्तुता भुवि ।
 यदा चैनं भजन्त्यापो यदा चौषधयो यदा ॥७३॥
 अरण्यानी च राची च अङ्गा चौषाः सरस्वती ।
 पृथिवी चैव नामैषा भूत्वाप्वर्चं* भजन्ति च ॥७४॥
 अग्नायी नामतोऽप्येषा भूत्वाप्येषु केषुचित् ।
 स्तुता निपातमाचेण तत्र तचेह दृश्यते ॥७५॥
 मध्ये सत्यदितिर्वाक् च भूत्वा चौषा सरस्वती ।
 समयं भजते सूक्तं चिभिरेव तु नामभिः ॥७६॥
 एषैव दुर्गा भूत्वर्चं कृत्वा स्यात्सूक्तभागिनी ।
 तत्त्वामानि यमीन्द्राणी सरमा रोमशोर्वशी ।
 भवत्यग्या सिनीवाली राका चानुमतिः कुहूः ॥७७॥
 गौर्धेनुर्देवपन्योऽद्या पथ्या स्वस्तिष्व रोदसी ।
 नैपातिकानि चक्रभाज्ञि येषां नामानि कानिचित् ॥७८॥
 यदा तु वाग्भवत्येषा सूर्यामुं लोकमाश्रिता ।
 तथा सूक्तमुषा भूत्वा सूर्या च भजते खिलम् ॥७९॥
 वृषाकपायृचं भूत्वा सरण्यूर्वं च ते ध्रुवम् ।
 निपातमाचं भजते द्युवच्च पृथिवी सती ॥८०॥
 सूर्यामेव सतीमेतां गौरीं वाचं सरस्वतीम् ।
 पश्यामो वैश्वदेवेषु निपातेनैव केवलाः ॥८१॥
 घोषा गोधा विश्ववारा अपालोपनिषद्विषयत् ।
 ब्रह्मजाया जुहूनाम अगस्त्यस्य स्वसादितिः ॥८२॥
 इन्द्राणी चेन्द्रमाता च सरमा रोमशोर्वशी ।
 लोपामुद्रा च नद्यस्य यमी नारी च शश्वती ॥८३॥
 श्रीर्लोक्षा सार्पराज्ञी वाक् अङ्गा मेधा च दक्षिणा ।
 राची सूर्या च सावित्री ब्रह्मवादिन्य ईरिताः ॥८४॥

नवकः प्रथमस्त्वासां वर्गस्तुष्टाव देवताः ।
 चृष्टिभिर्देवताभिश्च समूदे मध्यमो गणः ॥८५॥
 आत्मनो भाववृक्षानि जगौ वर्गस्तथोत्तमः ।
 उत्तमस्य तु वर्गस्य य चृष्टिः सैव देवता ॥८६॥ १७॥
 आत्मानमस्तौष्टिगस्तु देवतां यत्तथोत्तमः ।
 तस्मादात्मस्तवेषु स्याद् य चृष्टिः सैव देवता ॥८७॥
 संवादेष्वाह वाक्यं यः स तु तस्मिन्भवेदृष्टिः ।
 यस्तेनोच्येत वाक्येन देवता तत्र सा भवेत् ॥८८॥
 उच्चावचेषु चार्थेषु निपाताः समुदाहृताः ।
 कर्मोपसंयहार्थं च क्लचित्त्वौपम्यकारणात् ॥८९॥
 ऊनानां पूरणार्था वा पादानामपरे क्लचित् ।
 मिताक्षरेषु यन्येषु पूरणार्थस्त्वनर्थकाः ॥९०॥
 कमीमिद्विति विज्ञेया ये त्वनेकार्थकाश्च ते ।
 इव न चिन्तु चत्वार उपमार्था भवन्ति ते ॥९१॥ १८॥
 उपमार्थं नकारस्तु क्लचिदेव निपात्यते ।
 मिताक्षरेषु यन्येषु प्रतिषेधे त्वनत्पशः ॥९२॥
 इयन्त इति संख्यानं निपातानां न विद्यते ।
 वशात्प्रकरणस्यैते निपात्यन्ते पदे पदे ॥९३॥
 उपसर्गास्तु विज्ञेयाः क्रियायोगेन विंशतिः ।
 विवेचयन्ति ते स्थर्थं नामाख्यातविभक्तिषु ॥९४॥
 अछु* श्रद्धारित्येतान् आचार्यः शाकटायनः ।
 उपसर्गान्* क्रियायोगान् मेने ते तु चयोऽधिकाः ॥९५॥
 चीण्येव लोके लिङ्गानि पुमान् स्त्री च नपुंसकम् ।
 नामसूक्तप्रयोगेषु वाच्यं प्रकरणं तथा ॥९६॥ १९॥
 तेषां तु नामभिर्लिङ्गैर् यहणं सर्वनामभिः ।

कृताकृतस्य सदृशो गृहीतस्य पुनर्यहः ॥९७॥
 पादसूक्तकृत्यर्थं च नामान्यन्यानि यानि च ।
 सर्वे नामानि चैवाहुर् अन्ये चैवं यथा कथा ॥९८॥
 प्रधानमर्थः शब्दो हि तनुणायत् इष्टते ।
 तस्मान्नानान्वयोपायैः शब्दानर्थवशं नयेत् ॥९९॥
 अतिरिक्तं पदं त्याज्यं हीनं वाक्ये निवेशयेत् ।
 विप्रकृष्टं च संदध्याद् आनुपूर्वीं च कल्पयेत् ॥१००॥
 लिङ्गं धातुं विभक्तिं च संनमेत्तत्र तत्र च ।
 यद्यत्याच्छान्दसं मन्त्रे तत्त्वकुर्यात् लौकिकम् ॥१०१॥ २०॥
 यावत्तामेव धातूनां लिङ्गं रूढिगतं भवेत् ।
 अर्थशास्त्रभिधेयः स्यात् तावद्विर्गुणवियहः ॥१०२॥
 धातूपसर्गावयवगुणशब्दं द्विधातुजम् ।
 बहूकधातुं वापि पदं निर्वाच्यलक्षणम् ॥१०३॥
 धातुं धातुजाज्ञातं समस्तार्थजमेव वा ।
 वाक्यजं व्यतिकीर्णे च निर्वाच्यं पञ्चधा पदम् ॥१०४॥
 द्विर्गुर्हन्दोऽध्ययीभावः कर्मधारय एव च ।
 पञ्चमस्तु बहुव्रीहिः षष्ठ्यत्पुरुषः स्मृतः ॥१०५॥
 वियहान्विर्वचः कार्यं समासेष्वपि तद्विते ।
 प्रविभज्यैव निर्बूयाद् दरडाहों दराज्य इत्यपि ॥१०६॥ २१॥
 भार्या रूपवती चास्य रूपवद्वार्यं इत्यपि ।
 इन्द्रश्च सोमश्चेत्येवम् इन्द्रासोमौ निर्दर्शनम् ॥१०७॥
 शब्दरूपं पदार्थश्च व्युत्पत्तिः प्रकृतिर्गुणः ।
 सर्वमेतदनेकार्थं दशानवगमे गुणाः ॥१०८॥
 सामान्यवाचिनः शब्दा विशेषे स्थापिताः इच्छित् ।
 पलायने यथा वृत्तिः को नु मर्या इतीषते ॥१०९॥

विशेषवाचिनस्त्वन्ये सामान्ये स्थापिताः क्वचित् ।
 हिमेनाभिमिति मन्त्रे हिमशब्दो निर्दर्शनम् ॥ ११० ॥
 पदमेकं समादाय द्विधा कृता निरुक्तवान् ।
 पूरुषादः पदं यास्तो वृक्षेवृक्ष इति तृच्चि ॥ १११ ॥ २२ ॥
 अनेकं सत्त्वथा चान्यद् एकमेव निरुक्तवान् ।
 अरुणो मा सकृन्मन्त्रे मासकृवियहेण तु ॥ ११२ ॥
 पदव्यवायेऽपि पदे एकीकृत्य निरुक्तवान् ।
 गर्भे निधानमित्येते न जामय इति तृच्चि ॥ ११३ ॥
 पदजातिरविज्ञाता त्वः पदेऽर्थः शितामनि ।
 स्वरानवगमोऽधायि वने नेत्यृच्चि दर्शितः ॥ ११४ ॥
 शुनः शेषं नराशंसं द्यावा नः पृथिवीति च ।
 निरस्तुतेतिप्रभृतिष्व अर्थादासीक्तमो यथा ॥ ११५ ॥
 वर्णस्य वर्णयोलर्णोपो बहूनां व्यञ्जनस्य च ।
 अचाणीति कपिनाभा दनो यामीत्यधासु च ॥ ११६ ॥ २३ ॥
 अर्थात्पदं स्वाभिधेयं पदाद्वाक्यार्थनिर्णयः ।
 पदसंघातजं वाक्यं वर्णसंघातजं पदम् ॥ ११७ ॥
 अर्थात्प्रकरणालिङ्गाद् शौचित्यादेशकालतः ।
 मन्त्रेष्वर्थविवेकः स्याद् इतरेष्विति च स्थितिः ॥ ११८ ॥
 इति नानान्वयोपायैर् नैरुक्ते यो यतेत सः ।
 जिज्ञासुर्ब्रह्मणो रूपम् अपि दुष्कृत्परं व्रजेत् ॥ ११९ ॥
 यथेदमये नैवासीद् असदप्यथवापि सत् ।
 जज्ञे यथेदं सर्वं तद् भाववृत्तं वदन्ति तु ॥ १२० ॥
 भावप्रधानमात्यातं षड्कारा भवन्ति ते ।
 जन्मास्त्रितं परीणामो वृद्धिर्हानं विनाशनम् ॥ १२१ ॥ २४ ॥
 एतेषामेव षणां तु येऽन्ये भावविकारजाः ।

ते यथावाक्यमभ्युद्याः सामर्थ्यान्मन्त्रविज्ञमैः ॥१२२॥
 देवानां च पितृणां च नमस्कारैस्तथैव च ।
 अथ अस्तं समस्तं वा शृणु व्याहृतिदैवतम् ॥१२३॥
 व्याहृतीनां समस्तानां दैवतं तु प्रजापतिः ।
 अस्तानामयमग्निश्च वायुः सूर्यश्च देवताः ॥१२४॥
 वाग्देवत्योऽथवायैन्द्रो यदि वा परमेष्ठिनः ।
 ओंकारो वैश्वदेवो वा ब्राह्मो दैवः क एव वा ॥१२५॥ २५॥

RV. i. आयेयं प्रथमं सूक्तं मधुष्ठन्दस आर्षकम् ।
 ज्ञेयाः सर्वेऽन्यदेवत्यास् तृचाः सप्तात उत्तराः ॥१२६॥
 वायव्यः प्रथमस्त्वेषाम् ऐन्द्रवायव उत्तरः ।
 मैचावरुणोऽथाश्चिनोऽथैन्द्रोऽतो वैश्वदेवकः ॥१२७॥
 तत्त्वामा विश्वलिङ्गो वा गायत्रोऽन्यस्तु यस्तृचः ।
 बहुदैवतमन्यत्रु वैश्वदेवेषु शस्यते ॥१२८॥
 लुशे दुवस्यौ शार्याते गोतमेऽथ चृजिष्वनि ।
 अवत्सारे परुषेषु अचौ दीर्घतमस्यृष्टौ ॥१२९॥ २६॥
 वसिष्ठे नाभानेदिष्ठे गये मेधातिथौ मनौ ।
 कक्षीवति विहृये च बहुष्वन्येष्वथर्षिषु ॥१३०॥
 अगस्त्ये वृहदुक्ष्ये च विश्वामित्रे च गायिनि ।
 दृश्यन्ते विप्रवादाश्च तासु तासु स्तुतिष्विह ॥१३१॥
 बहीनां संनिपातस्तु यस्मिन्मन्त्रे प्रदृश्यते ।
 आचार्यौ यास्कशारिङ्गल्यौ वैश्वदेवं तदाहतुः ॥१३२॥
 पादं वा यदि वार्धर्चम् चृचं वा सूक्तमेव वा ।
 वैश्वदेवं वदेत्सर्वं यत्किंचिद्बहुदैवतम् ॥१३३॥
 चृष्टिभिर्देवताः सर्वा विश्वाभि स्तुतिभि स्तुताः ।
 संज्ञा तु विश्वमित्येषा सर्वावाप्नौ निपातिता ॥१३४॥ २७॥

सारस्वतस्तु सप्तम एताः प्रउगदेवताः ।
 सरस्वतीति द्विविधम् ज्ञान्यु सर्वासु सा स्तुता ॥१३५॥
 नदीवहेवतावच्च तचाचार्यस्तु शीनकः ।
 नदीवन्निगमाः षट् ते सप्तमी नेत्युवाच ह ॥१३६॥
 अस्म्येका च दृष्टवत्यां चिच इच्च सरस्वती ।
 इयं शुष्मेभिरित्येतं मेने यास्तु सप्तमम् ॥१३७॥
 पशोः सारस्वतस्येतां याज्यां* मैत्रायणीयके ।
 प्राधान्याङ्गविषः पश्यन् वाच एवैतरोऽब्रवीत् ॥१३८॥
 सुरूपकृत्तुमित्यैन्द्रं सप्त चान्यान्यतः परम् ।
 षष्ठादह स्वधामनु मारुत्योऽनन्तरा ज्ञाचः ॥१३९॥ २८॥
 एका वीक्षु चिदिन्द्राय मरुन्निः सह गीयते ।
 तस्या एकान्तरायास्तु अर्धचोऽन्यो द्विदेवतः ॥१४०॥
 मरुन्नणप्रधानो हीत्यं चेन्द्रो विचिकित्सितः ।
 मन्तू समानवर्चसा मनुना वा सवर्चसा ॥१४१॥
 मन्तू इति प्रगृह्णन्ति येषामेव द्विदेवतः ।
 एकदेवत्यमाश्राव्यो विज्ञायाध्ययनात्पदम् ॥१४२॥
 रोदसी देवपत्नीनाम् अर्थर्वाङ्गिरसे यथा ।
 मरुन्नणप्रधानेयम् आचार्याणां स्तुतिर्मता ॥१४३॥
 मरुन्नणप्रधानत्वाद् इन्द्रस्तु विचिकित्सितः ।
 मरुन्नणं महेन्द्रस्य समांशं सकलं विदुः ॥१४४॥ २९॥
 अग्निमित्यग्निदैवत्यं पादस्तत्र द्विदेवतः ।
 निर्मध्याहवनीयार्थाव् अग्निनामिः समिध्यते ॥१४५॥
 द्वितीये बादशर्चें तु प्रत्यृचं यास्तु देवताः ।
 स्तूयन्ते स्यग्निना सार्धं तासां नामानि मे शृणु ॥१४६॥
 प्रथमायां स्तुतश्चेष्मो द्वितीयायां तनूनपात् ।

नराशंसस्तुतीयायां चतुर्थ्या स्तूयते त्रिक्षः ॥ १४७ ॥
 बर्हिरेव तु पञ्चम्यां द्वारो देव्यस्ततोऽन्यया ।
 नक्षोषासा तु सप्तम्याम् अष्टम्यां संस्तुतौ सह ॥ १४८ ॥
 दैवाविति तु होतारौ नवम्यामृचि संस्तुताः ।
 तिस्रो देव्यो दशम्यां तु ज्ञेयस्त्वैव तु स्तुतः ॥ १४९ ॥ ३० ॥
 एकादश्यां तु सूक्ष्मस्य स्तुतं विद्याद्वनस्पतिम् ।
 द्वादश्यां तु स्तुता देवीर् विद्यात्स्वाहाकृतीरिति ॥ १५० ॥
 सूक्ष्मऽस्मिन्प्रत्यृचं यास्तु देवताः परिकीर्तिताः ।
 ता एव सर्वास्वाप्रीषु द्वितीया तु विकल्पते ॥ १५१ ॥
 प्रैषैः सहाप्रीसूक्तानि तान्येकादश सन्ति च ।
 यज्ञूंषि प्रैषसूक्तं वा दशैतानीतराणि तु ॥ १५२ ॥
 सौचामणानि तु चीणि प्राजापत्याश्वमेधिके ।
 पुरुषस्य तु यन्मेधे यजुःष्वेव तु तानि षट् ॥ १५३ ॥
 अचैव प्रैषसूक्तं स्यान् न यजुःष्वादियेत तत् ।
 तेषां प्रैषगतं सूक्तं यज्ञ दीर्घतमा जगौ ॥ १५४ ॥ ३१ ॥
 मेधातिथी यदुक्तं च चीणेवोभयवन्ति तु ।
 चृष्टौ गृत्समदे यज्ञ वाध्यश्चे च यदुच्यते ॥ १५५ ॥
 नराशंसवदचेष्ट ददर्श च यदौर्वेशः ।
 तनूनपादगस्त्यश्च जमदग्निश्च यज्ञगौ ॥ १५६ ॥
 विश्वामित्र चृष्टिर्यज्ञ जगौ वै काश्यपोऽसितः ।
 मेधातिथेच्छृचां यास्तु प्रोक्ता द्वादश देवताः ॥ १५७ ॥
 संपद्यन्ते यथामिं ताः संपदं तां निबोधत ।
 इधमो यः सर्वमेवामिर् अयं हीधमः समिध्यते ।
 ध्मातेर्वैतत्कृतं रूपं ध्मातो हीधमः समिध्यते ॥ १५८ ॥
 ध्मातो हीधमः समिध्यते ॥ ३२ ॥
 ॥ इति वृहदेवतायां द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ १ ॥

शंसन्ति सर्वेऽस्मिन् आसीना इति वाघरे ॥२॥

: ॥ ३ ॥

: ॥ ४ ॥

॥ ७ ॥

॥ ८ ॥

ॐ हि

॥ ९ ॥

: ॥ १० ॥

२॥

॥ ११ ॥

तिस्त्वु देव्यो याः प्रोक्तास् चित्यनैवेह सा तु वाक् ।
 चिविधेनोच्यते नाम्ना ज्योतिःषु चिषु वर्तिनी ॥१२॥
 अग्निमेवानुगेठा तु मध्यं प्राप्ता सरस्वती ।
 अमुं स्थिताधि लोकं तु भारती भवति द्यसौ ॥१३॥
 सैषा तु चिविधा वाग्वै दिवि च अोम्नि चेह च ।
 अस्ता चैव समस्ता च भजत्यग्नीनिमानपि ॥१४॥
 त्वष्टा तु यस्त्वयमेव पार्थिवोऽग्निरिति स्तुतिः ।
 पार्थिवस्यास्य वर्चः स्युः कस्याप्यृक् चार्तवेषु च ॥१५॥ ३॥
 त्विषितस्वक्षतेर्वा स्यात् तूर्णमम्भुत एव वा ।
 कर्मसूक्तारणो वेति तेन नामैतदम्भुते ॥१६॥
 यः सहस्रतमो रश्मी रवेश्वन्द्रमुपाश्रितः ।
 सोऽपि त्वष्टारमेवाग्निं परं चेह च यन्मधु ॥१७॥
 प्रादाइसापि सुप्रीतः सुताय तदर्थर्वणः ।
 स चाभवदृष्टिस्तेन ब्रह्मणा दीप्तिमत्तरः ॥१८॥
 तमृषिं निषिष्ठेदेन्द्रो मैवं दोचः ऋचिन्मधु ।
 न हि प्रोक्ते मधुन्यस्मिन् जीवन्तं त्वोत्सृजाम्यहम् ॥१९॥
 तमृषिं तदश्विनौ देवौ विविक्ते मध्ययाचताम् ।
 स च ताभ्यां तदाचष्टे यदुवाच शचीपतिः ॥२०॥ ४॥
 तमवृतां तु नासत्याव् आश्वेन शिरसा भवान् ।
 मध्याशु याहयत्वावां मेन्द्रश्च त्वा वधीक्षतः ॥२१॥
 आश्वेन शिरसा तौ तु दध्यङ्गाह यदश्विनौ ।
 तदस्येन्द्रोऽहरत्स्वं तन्* न्यधज्ञामस्य यच्छ्रः ॥२२॥
 दधीचश्च शिरश्चाश्वयं कृत्स्नं* वज्रेण वज्रिणा ।
 पपात सरसो मध्ये पर्वते शर्येणावति ॥२३॥
 तदश्वस्तु समुम्याय भूतेभ्यो विविधान्वरान् ।

प्रादाय युगपर्यन्तं तास्वेवासु निमज्जति ॥२४॥
 लष्टा रूपविकर्ता च योऽसौ माध्यमिके गणे ।
 स्तुतः स च निपातेन सूक्ष्मं तस्य न विद्यते ॥२५॥ ५॥
 वनस्पतिं तु यं प्राहुर अयं सोऽमिर्वेनस्पतिः ।
 अयं वनानां हि पतिः पाता पालयतीति वा ॥२६॥
 अग्निर्गृहसमदेनायं वनस्पतिरितीक्ष्णिः ।
 मन्दस्वेत्यस्य सूक्ष्मस्य षकृचस्य तृतीयया ॥२७॥
 यूपवहस्वचैव स्तुतिर्यास्य प्रसङ्गजा ।
 सर्वेणाङ्गनिसूक्ष्मेन तृतीये सा तु मण्डले ॥२८॥
 स्वाहाकृतयोऽनेकाश्च विदुषां मतयोऽभवन् ।
 तस्वर्वं त्वयमेवामिर् भवतीति विनिष्ठयः ॥२९॥
 अयं हि कर्ता स्वाहानां कृतिस्तासामिहैकजा ।
 अयं प्रसूतिर्भूतानां सर्वेषामयमव्ययः ॥३०॥ ६॥
 तनूनपाद्वितीया च नराशंसवती च या ।
 समस्येते प्रयोक्तव्ये चिष्वेवोभयवसु तु ॥३१॥
 नराशंसवती वा स्याद् द्वितीया च प्रजार्थिनाम् ।
 बलकामोऽन्नकामो वा भूतिमिष्टेदथापि यः ॥३२॥
 आमेयं सूक्ष्मैभिर्यद् वैश्वदेवमिहोव्यते ।
 तद्विष्वलिङ्गं गायत्रं वैश्वदेवेषु शस्यते ॥३३॥
 इन्द्र सोमं पिवेतीदं यद्वादशकमार्तवम् ।
 तस्मिन्सहर्तुना सप्त प्रत्यृचं स्त्रीति देवताः ॥३४॥
 तर्तुनेति षट्स्वृक्षु चतस्र्ष्वृतुभिः सह ।
 पुनर्द्वयोर्चृत्तुनेति बहुत्वैकत्वलक्षिताः ॥३५॥ ७॥
 चृतवो देवताभिष्व निपातेनेह संस्तुताः ।
 तर्तुप्रैषसूक्ष्मे च तथा गार्त्समदेऽपि च ॥३६॥

मुख्या विन्दुमेवास्तौन् मस्तस्तु द्वितीयया ।
 तृतीयया तु त्वष्टारं चतुर्थ्या चामिमेव च ॥३७॥
 पञ्चम्या तु पुनः शक्रं षष्ठ्या देवावृतावृधौ ।
 सप्तम्याद्याभिरप्तिं च चतुर्भिर्द्विष्णोदसम् ॥३८॥
 आदेशादैवतं ज्ञेयम् चृञ्चन्वाणं न लिङ्गतः ।
 न शक्यं लिङ्गतो खासां ज्ञातुं तत्त्वेन दैवतम् ॥३९॥
 एकादश्या तु नासत्यौ द्वादश्यामिमिमं पुनः ।
 पृथक्पृथक्स्तुतीदं तु सूक्तमाह रथीतरः ॥४०॥
 बहुदैवे द्विदैवे वा गुणैर्वा यच कर्मजैः ।
 स्तूयते देवतैकैका विभक्तस्तुति तद्विदुः ॥४१॥
 वैश्वदेवानि सूक्तानि चिविधानि भवन्ति तु ।
 सूर्यसंस्तवसंयुक्तं विश्वलिङ्गं पृथक्स्तुति ॥४२॥
 पृथक्स्तुतीति यत्प्रोक्तं तद्विद्याद्बहुदैवतम् ।
 विश्वलिङ्गं तु तद्यच विश्वैः स्वैः कर्मजैर्गुणैः ॥४३॥
 विश्वानुहिश्य यहेवान् स्तौति सूर्यमनेकधा ।
 देवानेवाभिसंस्तौति तं प्राहुः सूर्यसंस्तवम् ॥४४॥
 न तु भागस्य सूक्तादौ सूक्तेष्वेवौषसेषु वा ।
 न साविषे ह्यामीति न सूर्यायां क्रतौ मस्ते ॥४५॥
 न चैवैवं प्रवादेषु मन्त्रेष्वन्येषु केषुचित् ।
 न च यच सजोषेति पदं वा स्यात्सजूरिति ॥४६॥
 यस्मिन्प्रसङ्गादपि तु बह्नीनां परिकीर्तनम् ।
 वैश्वदेवं तदप्याह स्थविरो लामकायनः ॥४७॥
 असंस्तुतं स्तुतं वापि प्रदिष्टं दैवतं क्षचित् ।
 मन्त्रैस्तदृष्योऽर्चन्ति तां तु बुध्येत शास्त्रवित् ॥४८॥
 आदौ हि मध्ये चानो च पृथक्त्वेषु च कर्तृभिः ।

कर्माण्यनपदिष्टानि प्रदिष्टान्यपि तु छन्ति ॥ ४७ ॥

कर्मेव तावत्सावित्रां निविदि स्तौति कर्मणा ।

यज्ञेनुः सप्तनद्वाहौ वोऽहा दोग्ध्याशुरेव वा ॥ ५० ॥ १० ॥

भागे यस्तौति चाग्न्यादीन् मित्रादींश्चाश्वसंस्तुतौ ।

यदैभिरिति चैतस्मिन् वैश्वदेवेऽग्निमर्चति ॥ ५१ ॥

तदाहुरादावने च प्रायशेऽन्या स्तुवन्नृचः ।

प्रतियोगात्प्रसङ्गाद्वा स्तौत्यन्यामपि देवताम् ॥ ५२ ॥

यस्यां वदत्यर्थवादान् सा ज्ञेया सूक्तभागिनी ।

यां तु स्तौति प्रसङ्गेन सा विज्ञेया निपातिनी ॥ ५३ ॥

चतुर्था भण्यते तस्मिन् सूक्ते वा सूक्तभागिनी ।

यस्मिन्सर्वास्तु राजघीन् चृषीन्वापि स्तुवन्नृषिः ॥ ५४ ॥

मेधातिथिरगल्यस्तु बृहदुक्ष्यो मनुर्गयः ।

चृजिष्ठा वसुकर्णश्च शार्यातो गोतमो लुशः ॥ ५५ ॥

स्वस्त्याचेयः परुषेपः कक्षीवान् गाथिनौर्वशौ ।

नाभाकश्चैव निर्दिष्टो दुवस्युर्ममतासुतः ॥ ५६ ॥

विहव्यः कश्यप चृषिर् अवत्सारश्च नाम यः ।

वामदेवो मधुष्टद्वाः पार्थो दक्षसुतादितिः ॥ ५७ ॥

चुहूर्गृत्समदश्वर्षिर् देवाः सप्तर्षयश्च ये ।

यमोऽग्निस्तापसः कुसः कुसीदी चित एव च ॥ ५८ ॥

बन्धुप्रभृतयश्चैव चत्वारो भातरः पृथक् ।

विष्णुश्च नेजमेषश्च नामा संवननश्च यः ॥ ५९ ॥

एते तु सर्वे एवास्य विश्वैः स्वैः कर्मजैर्गुणैः ।

समस्तैरथ च व्यस्तैः पृथक्सूक्तेषु तुष्टुवुः ॥ ६० ॥

पार्थिवो द्रविणोदोऽग्निः पुरस्ताद्यस्तु कीर्तितः ।

तमाहुरित्वं दातृत्वाद् एके तु बलवित्तयोः ॥ ६१ ॥

१२ ॥

अयं हि द्रविणोदोऽमिर् अयं दाता बलस्य हि ।
 B जायते च बलेनायं मध्यत्यृषिभिरधरे ॥६२॥
 B हवी॑षि द्रविणं प्राहुर् हविषो यच जायते ।
 B दातारश्चर्त्विजस्तेषां द्रविणोदास्तः स्वयम् ॥६३॥
 B चृषीणां पुष्ट इत्येषां दृश्यते सहसो यहो ।
 B मध्यमाद्वा यतो जडे तस्माद्वा द्रविणोदसः ॥६४॥
 A द्रविणोदोऽमिरेवायं द्रविणोदास्तदोच्यते ।
 A आमेयेष्वेव दृश्यन्ते प्रवादा द्रविणोदसः ॥६५॥
 ऐन्द्रस्य नवकस्येह यदैन्द्रावरुणं परम् ।
 तस्योत्तरं च सोमानं स्तूयते ब्रह्मणस्यतिः ॥६६॥ १३॥
 चृगिभः पञ्चभिराद्याभिस् तिसुभिः सदस्यतिः ।
 नराशंसोऽन्यया चर्चा सोमेन्द्रौ तु निपातितौ ॥६७॥
 चतुर्थ्या सोम इन्द्रश्च पञ्चम्यां दक्षिणाधिका ।
 प्रसङ्गादृषिणा प्रोक्ताः संबन्धा स्थानलोकयोः ॥६८॥
 प्रजापत्यं तथेन्द्रः स्याद् इति तस्येह नामनी ।
 कथिते वे च षट् चान्यान् एषां चाद्यः प्रजापतिः ॥६९॥
 B शिष्टानि यानि नामानि तानि वस्थाम्यतः परम् ।
 सत्पतिः कथं कामश्च सदस्यतिरेव च ॥७०॥
 इन्द्रस्यतिर्वाचस्यतिस् ततस्तु ब्रह्मणस्यतिः ।
 तृतीयान्ये* तु सूक्ष्मस्य प्रथमं पञ्चमं च यत् ॥७१॥ १४॥
 चतुर्भिरितरैस्त्वेनं न सूक्ष्मं नाथृगम्भुते ।
 सर्वाण्येव तु सर्वासां देवतानां प्रजापतेः ॥७२॥
 नामानि कथयन्येते सम्यग्भक्तिददृक्षवः ।
 तदाहुनैतदेवं स्याद् अष्टानामेष हि स्मृतः ॥७३॥
 तैरेव चास्य कल्पन्ते ऋतवश्च हवी॑षि च ।

महङ्गिर्मध्यमस्यानैर् अयमग्निसु पार्थिवः ॥७४॥
 नवकेनेह सूक्षेन प्रति त्वमिति संस्तुतः ।
 मरुतां साहचर्यात् सूक्षेऽस्मिन्नाग्निमाल्लते ॥७५॥
 मन्यते मध्यमं चैव यास्कोऽग्निं न तु पार्थिवम् ।
 स्यादयं पार्थिवस्त्वेव तथा रूपं हि दृश्यते ॥७६॥ १५॥
 हूयसे पीतये चेति वैद्युते न तदस्ति हि ।
 अथ स्यादभिधानस्य देवतायाः पृथक् पृथक् ॥७७॥
 चृचोऽर्धर्चस्य पादस्य कथं ज्ञायेत देवतम् ।
 यथा निविदि साविश्चां स्तूयते कर्म कर्मणा ॥७८॥
 दोग्धी धेनुर्वोदानद्वान् आशुः सप्तिः पुरंधिया ।
 यथा च शंनोमिच्चिया वरुणः प्राविता भुवन् ॥७९॥
 सूक्ष्मप्रायेणैभिरम्भे परीक्ष्यास्त्वं देवताः ।
 शब्दानां द्वैपदादीनां द्विदैवबहुदैवतम् ॥८०॥
 असंस्तुतं संस्तुतवत् प्रदिष्टं दैवतं क्वचित् ।
 यच द्विदैवते मन्त्र एकवदेवतोच्यते ॥८१॥
 विभक्तस्तुति तदिद्याद् बहुष्वबहुवच्च यत् ।
 आशीर्वादेषु संज्ञासु कर्मसंस्थासु देवताः ।
 बह्यो ह बहुवत्त्वं द्विपदे यच संस्तुते ॥८२॥ १६॥
 सुधन्वन आङ्गिरसस्यासन्पुच्छयः पुरा ।
 क्षमुर्विभा च वाजश्च शिष्यास्त्वद्वृश्च ते ऽभवन् ॥८३॥
 शिष्यामास तांस्त्वष्टा त्वाष्ट्रं यत्कर्म किंचन ।
 परिनिष्ठितकर्माणो विश्वे देवा उपाहयन् ॥८४॥
 विश्वेषां ते ततश्चक्रु वाहनान्यायुधानि तु ।
 धेनुं सर्वदुषां चक्रु अमृतं सर्वरूच्यते ॥८५॥
 वृहस्पतेरथाश्चिभ्यां रथं दिव्यं चिवन्धुरम् ।

B इन्द्राय च हरी देवप्रहितेनामिनापि यत् ॥ ८६ ॥
 B एकं च मसमित्युक्ते ज्येष्ठ आहेत्यथो दिवि ।
 B उक्ता ततशुश्चमसान् यथोक्तं तेन हर्षिताः ॥ ८७ ॥ १७ ॥
 B त्रष्टा च सविता चैव देवदेवः प्रजापतिः ।
 B सर्वान्देवान् समामन्त्य अमृतत्वं ददुश्च ते ॥ ८८ ॥
 B तेषामाद्यान्ययोर्नाम्ना दृश्यते बहुवत्स्तवः ।
 नृतीयसवने तेषां तैस्तु भागः प्रकल्पितः ॥ ८९ ॥
 अपिबत्सोममिन्द्रश्च तैस्तु च सवने सह ।
 तेषां स्तुतिरिदं सूक्तं त्वयमित्यष्टकं परम् ॥ ९० ॥
 इहेन्द्रामी स्तुतौ देवौ नृतीयस्यादिरश्विनौ ।
 हिरण्यपाणिं साविच्यश्च चतस्रश्चायथोत्तराः ॥ ९१ ॥
 एकाम्रेष्व तु देवीनां द्वादश्यां देवपत्नयः ।
 इन्द्राणी वरुणानी च अग्नायी च पृथक् स्तुताः ॥ ९२ ॥ १८ ॥
 द्यावापृथिव्यो द्वे च स्यात् स्योनेत्यृक् पार्थिवी स्मृता ।
 देवानां वात इत्येषा सूक्तशेषस्तु वैष्णवः ॥ ९३ ॥
 वायोत्तीवेन्द्रवायुभ्यां द्वृचो द्वाभ्यां ततः परम् ।
 तृचो मिचावरुणयोस् तथेन्द्राय मरुत्वते ॥ ९४ ॥
 तृचो विश्वेषां देवानां पूर्णा आधृण्ये तृचः ।
 B आसक्तो हि घृणिस्तस्य दधः पूर्णो दृती रथे ॥ ९५ ॥
 B आघृणिस्तस्तुतः पूर्णा कीरिभी रिभ्यते ततः ।
 B यथा हि मधुनः पूर्णो दृतिरर्थेति चाश्विनौ ॥ ९६ ॥
 B आ वर्तनिं मधुनेति दृतिरेवं च दृश्यते ।
 अर्धाष्टमा अपां ज्येया अर्धाष्टमामिदेवता ॥ ९७ ॥ १९ ॥
 कस्य नूनं तु काय्याद्या आमेयृक् सवितुस्तृचः ।
 भग्भक्तस्य भागी वा परं यश्चिच्च वारुणम् ॥ ९८ ॥

वसिष्ठा हीति चामेये चृगमेर्मध्यमस्य तु ।
 जराबोधेति विजेया वैश्वदेव्युत्तमा नमः ॥१९॥
 पराश्रतस्तो यत्तेति इन्द्रोलूखलयो स्तुतिः ।
 मन्येते यास्ककात्यक्षाव् इन्द्रस्येति तु भागुरिः ॥१००॥
 यज्ञिस्युलूखलस्य द्वे द्वे परे मुसलस्य तु ।
 चर्माधिष्ठवणीयं वा सोमं वान्या प्रशंसति ॥१०१॥
 ऐन्द्रं यज्ञिष्ठि सत्येति उत्तरं चाश्चिनातृचात् ।
 आश्चिनादुहरः वस्तु उषस्यस्तु उत्तमः ॥१०२॥ २०॥
 स्तूयमानः शश्वदिति प्रीतस्तु मनसा ददौ ।
 शुनःशेषाय दित्यं तु रथं सर्वे हिरण्यम् ॥१०३॥
 आमेयं यत्त्वमैन्द्रे च चिष्ठिदित्याश्चिनं ततः ।
 चृते ऽर्थवादं कर्मैतद् इन्द्रस्येति तु शंसति ॥१०४॥
 पादोऽमये दृश्यामीति मैचावरुण उत्तरः ।
 तृतीयो राजिसंस्तावः सूर्यं साविष्मुच्यते ॥१०५॥
 पञ्चैतानि जगौ दृष्ट्वा सूरक्षान्याङ्गिरसो सुनिः ।
 हिरण्यस्तूपतां प्रायं सख्यं चेन्द्रेण शाश्रतम् ॥१०६॥
 आमेयं प्रेति भर्तुतां* क्लीङ्कं चीणि पराण्यतः ।
 उत्तिष्ठ ब्राह्मणस्यत्यं यं रक्षन्ति चयस्तु चाः ॥१०७॥ २१॥
 वरुणार्यममिषाणां मध्य आदित्यदैवतः ।
 पौष्णं सं पूषन्वद्वैश्वस् तृतीया न तु केवला ॥१०८॥
 मिष्ठेण वरुणेनाच विश्वदेवैष्व संस्तवः ।
 उत्तमर्थर्विणा पूर्वम् आदेशादैवतं विना ॥१०९॥
 झातुं न शक्यते लिङ्गात् तथापि क्लिदुष्यते ।
 आदित्या वसवो रुद्रास् त्वमग्न इति संस्तुताः ॥११०॥
 तिष्ठः सौम्योऽग्न आमेये प्रगायेनाश्चिनौ स्तुतौ ।

B सहोषसा लिङ्गभाजा अयं सोमः सुदानवः ॥ १११ ॥

अर्धचर्चो देवदेवत्य एषो इत्याश्चिने परे ।

B आदित्यं मन्यते यास्तो हविषेति सह स्तुतम् ॥ ११२ ॥

सहौषसे ततः सौर्यम् उदु त्यमिति संस्तुतः ।

शुभक्तिर्येन वर्णो रोगभस्तुच उत्तमः ॥ ११३ ॥

रोगापनुक्तिराद्याभ्याम् उद्यक्तियुक्तमे तृचे ।

अर्धचर्चे तु द्विष्टहृषेः ऐन्द्रः सत्यः शतर्चिषु ॥ ११४ ॥

स्वयमिन्द्रसमं पुचम् इछतोऽङ्गिरसो मुनेः ।

वज्येव सत्यो भूत्वर्षेर योगित्वात्पुचतां गतः ॥ ११५ ॥

प्रथमे मण्डले ज्येया चूषयस्तु शतर्चिनः ।

क्षुद्रसूक्तमहासूक्ता अन्ये मध्येषु मध्यमाः ॥ ११६ ॥

नवकं जातवेदस्यं नू चिद् यत्तु वया इति ।

वैश्वानरीयं तत्सूक्तं वह्निमायेयमुक्तरम् ॥ ११७ ॥

२३ ॥

ऐन्द्राण्यस्मै तत्स्त्रीणि वृष्णे शर्धाय मारुतम् ।

आमेयानि तु पश्चेति नव शश्वद्वि वामिति ॥ ११८ ॥

दशश्चिनानीमानीति इन्द्रावरुणयो स्तुतिः ।

सौपर्णेयास्तु याः काश्चिन् निपातस्तुतिषु स्तुताः ॥ ११९ ॥

उपप्रयन्तः सूक्तानि आमेयान्युक्तराणि षट् ।

हिरण्यकेशो रजसस् तृचोऽप्येमध्यमस्य तु ॥ १२० ॥

इत्येति पञ्च तैन्द्राणि यामित्यस्यां निपातिताः ।

दध्यहु मनुरथर्वा च मारुतानि प्र ये ततः ॥ १२१ ॥

चत्वार्या नो वैश्चदेवे द्वे देवानां स्तुतिर्मते ।

आ नो भद्राश्च देवानां भद्रं यावच्छतं पुनः ॥ १२२ ॥

२४ ॥

मधु वातास्तुचे तस्मिन् परमं मध्वपीषते ।

अदितिद्यौरिति त्वस्यां विभूतिः कथितादितेः ॥ १२३ ॥

तं सोम सौम्यमौषसम् एता उ त्यास्तुचोऽश्चिनोः ।

अश्चिनायेः ससोमस्य अमीषोमाविति स्तुतिः ॥ १२४ ॥

गोतमादौशिजः कुत्सः परुषेपादृष्टेः परः ।

कुत्साहीर्धतमाः शश्त् ते हे एवमधीयते ॥ १२५ ॥ २५ ॥

इमं कुत्स आङ्गिरसो ददर्श जातवेदस्यं जगाद षोळशर्चम् ।

A पूर्वोदेवा इत्यृचो देवदेवास् चयः पादा उत्तमायास्ततोऽर्धम् ॥ १२६ ॥

A तस्यैव वा यस्य तत्पूर्वसूक्तं मिचादिभ्यो वाच षड्भ्यः प्रकृताभ्यः ।

अन्योऽर्धचत्तु वा षणां स्तुतानां पूर्वोदेवाः पादैस्तु चिभि स्तुताः ॥ १२७ ॥

भरह्वाजे गृत्समदे वसिष्ठे नोधस्यगत्ये विमदे नभाके ।

कुत्से नोदका बहुदैवतेषु तथा द्विदेषु समानधर्मिणः ॥ १२८ ॥

हे विष्णुपे सूक्तमौषसायामये स प्रत्ययेति द्रविणोदसेऽप्यये ।

वैश्वानरस्येति वैश्वानरीयम् अस्मात्पूर्वं शुचयेऽप्यये पुनः ॥ १२९ ॥

B जातवेदस्यं सूक्तसहस्रमेक ऐन्द्रात्पूर्वं कश्यपार्षे वदन्ति ।

B जातवेदसे सूक्तमाद्यं तु तेषाम् एकभूयस्त्वं मन्यते शाकपूणिः ॥ १३० ॥

स यो वृषेन्द्राणि पञ्च वैश्वदेवानि चन्द्रमाः ।

चीर्णैन्द्राये य इन्द्रामी तत्तमित्यार्भवे परे ॥ १३१ ॥ २६ ॥

चितं गास्त्वनुगच्छन्तं कूराः सालावृकीस्तुताः ।

कूपे प्रक्षिण्य गाः सर्वास् तत एवापजह्विरे ॥ १३२ ॥

स तत्र सुषुवे सोमं मन्त्रविन्मन्त्रविन्मन्त्रमः ।

देवांश्वावाहयत्सर्वास् तच्छ्राव बृहस्पतिः ॥ १३३ ॥

B आगच्छतोऽथ तान्दृष्टा क्व वसत्यस्य तस्ततः ।

B सर्वदृक्कं च वस्त्रणस्यार्यम्णश्चेत्युपालभत् ॥ १३४ ॥

B कूपेष्टकाभिर्विणितान्य् अङ्गान्येवाभवन्मम ।

B दृष्टा सर्वाननहं स्तौमि यद्यप्येको न पश्यति ॥ १३५ ॥

बृहस्पतिप्रचोदिता विश्वेदेवगणास्त्रयः ।

जगमुस्तितस्य तं यज्ञं भागांश्च जगृहुः सह ॥ १३६ ॥

२७ ॥

वृहस्पतिस्तितस्यैतत् ज्ञानं विज्ञानमेव च ।

तृचेनान्त्येन सूक्ष्मस्य जगादर्थिरसाविति ॥ १३७ ॥

द्यावापृथिव्योरीक्षेति श्लापेयः पाद उत्तरः ।

आश्चिनः सूक्ष्मशेषः स्याद् इदं रात्र्युषसो स्तुतिः ॥ १३८ ॥

इमा रीढ़ं परं सौर्यं चित्रं पञ्चाश्चिनान्यतः ।

नासत्याभ्यामिति त्वन्ये अन्या दुःस्वप्ननाशिनी ॥ १३९ ॥

ऐन्द्रं कष्टैष्वदेवं च प्रीषसे पृथुरुसरे ।

स्तूषिर्दानं च भाव्यस्य प्रातरित्यच शंसति ॥ १४० ॥

काक्षीवतं कदित्येति यदैन्द्रमुपदिश्यते ।

परोक्षं वैष्वदेवं तत् प्रदिष्टं स्वरसामसु ॥ १४१ ॥

२८ ॥

अधिगन्य गुरोर्विद्यां गद्धन्स्वनिलयं किल ।

कक्षीवानध्वनि आन्तः सुष्वापारण्यगोचरः ॥ १४२ ॥

तं राजा स्वनयो नाम भावयथसुतो व्रजन् ।

क्रीडार्थं सानुगोऽपश्यत् सभार्थः सपुरोहितः ॥ १४३ ॥

अथैनं रूपसंपन्नं दृष्ट्वा देवसुतोपमम् ।

कन्यादाने भतिं चक्रे वर्णगोचाविरोधतः ॥ १४४ ॥

संबोध्यैनं स प्रदृष्ट वर्णगोचातिकं ततः ।

राजकाञ्जिरसोऽस्मीति कुमारः प्रत्युवाच तम् ॥ १४५ ॥

पुचोऽहं दीर्घतमस औच्यस्य च्छुषेन्द्रूप ।

अथास्मै स ददौ कन्या दशभरणभूषिताः ॥ १४६ ॥

२९ ॥

तावत्तथ रथाञ्ज्ञावान् वीड़झान्वै चतुर्युजः ।

वधूनां वाहनार्थाय धनकुप्यमजाविकम् ॥ १४७ ॥

निष्काणां वृषभाणां च शतं शतमदात्पुनः ।

एतदुत्तरसुक्षेन शतमित्यादिनोदितम् ॥ १४८ ॥

शतमश्वाञ्छतं निष्कान् रथान्दश वधूमतः ।

चतुर्युजो गवां चैव सहसं षष्ठ्युपाधिकम् ॥ १४७ ॥

स्वनयान्नावयव्यादः कक्षीवान्प्रत्यपद्यत ।

प्रतिगृह च तुष्टव प्रातः पिते शशंस च ॥ १४० ॥

30 ॥

अ फलप्रदर्शनं तस्य क्रियते प्रायशस्त्विह ।

अ द्वितीयां तु पितापश्यत् सुगुरित्यादिकामृचम् ॥ १४१ ॥

अ काक्षीवतं* सर्वमिति भगवानाह शैनकः ।

अ एषा तु दैर्घ्यतमसी सानुलिङ्गा कथं भवेत् ॥ १४२ ॥

अ उच्चते प्रातरित्युक्ते सूनोर्दानेन हर्षितः ।

अ राज्ञश्वाशिषमाहाय सुगुरित्यादिना किल ॥ १४३ ॥

कर्माणि याभिः कथितानि राज्ञां दानानि चोक्षावचमध्यमानि ।

नाराशंसीरित्यृचस्ताः प्रतीयाद् याभिस्तुतिर्दाशतयीषु राज्ञाम् ॥ १४४ ॥

पञ्चामन्दान्नावयव्यस्य गीता जायापत्योः संप्रवादो दृचेन ।

संप्रवादं रोमश्येन्द्रराज्ञोर् एते चृचौ मन्यते शकपूणिः ॥ १४५ ॥

इन्द्रेण जायापत्योच्चेतिहासं दृचेऽस्मिन्मन्यते शकटायनः ।

प्रादासुतां रोमशं नाम नामा बृहस्पतिर्भावयव्याय राज्ञे ॥ १४६ ॥

बृहस्पतिर्भावयव्याय राज्ञे ॥

31 ॥

॥ इति बृहदेवतायां तृतीयोऽध्यायः ॥

ततस्तमर्थं हरिवान्विदित्वा प्रियं सखायं स्वनयं दिदृक्षुः ।
 अभ्याजगामाशु शचीसहायः प्रीत्यार्चयत्तं विधिनैव राजा ॥१॥
 अभ्याजगामाङ्गिरसी च तत्र हृष्टा तयोः सा चरणी ववन्दे ।
 इन्द्रः सखिनादथ तामुवाच रोमाणि ते सन्ति नं सन्ति राङ्गि ॥२॥
 सा बालभावादथ तं जगाद उपोप मे शक्र परामृशेति ।
 तां पूर्वया सान्त्थं नृपः प्रहृष्टो अन्ववजास्तथं पतिं पतिव्रता ॥३॥
 अथाग्रेये अग्निमित्युक्तरे यं पञ्चेन्द्राणि प्र तदैन्दव्यृगच ।
 युवं तमिन्द्रापर्वतौ सह स्तुतौ त्विन्द्रं मेन इह यास्तः प्रधानम् ॥४॥
 चृक्षु स्तुतः पर्वतवङ्गि वज्रो द्विवस्तुतौ चेन्द्रमाहुः प्रधानम् ।
 आत्मा वायोर्नवं पञ्चेन्द्रवाय्वोरं एका वायोरुत्तरं द्विप्रधानम् ॥५॥
 तत्र पञ्च वरुणमित्यदेवा दिवादिभ्यः कथिताभ्यः परे द्वे ।
 द्वे द्वे पदे संस्तुते रोदसी च देवाश्वार्धर्चेन विभक्तमन्यत् ॥६॥
 मैत्रावरुणं सुषुमेति सूक्तं प्रग्र पौष्टिं वैश्वदेवं तृतीयम् ।
 अस्तु श्रीष्ठः वैश्वदेवं तृतीयं वैश्वदेवं स्याद्द्विदेवतेषु ॥७॥
 बहुशस्तु वैश्वदेवेषु सन्यृच्चः पादार्धर्चा द्वैपदास्तैपदाश्च ।
 द्विप्रधाना अपि चैकप्रधाना बहुप्रधाना अपि वैश्वदेवाः ॥८॥
 वैश्वदेवी मैत्रावरुणी द्वितीया तिस्रोऽश्चिभ्यां तत्र ऐन्द्री ततोऽप्येः ।
 मारुत्येका तत्र ऐन्द्रागन्यनकारा बाह्यस्पत्या चोक्तमा स्तौति देवान् ॥९॥
 चृष्टीनृषिर्वा स्तौति दध्यह्न मेऽस्याम् आत्मानं वातेषु शंसन्स्वजन्म ।
 तस्मादस्यां विप्रवदन्ति केचिद् इन्द्रामी तस्यां तु निपातभाजौ ॥१०॥
 द्वावुच्यवृहस्पती चृष्टिपुच्छौ बभूवतुः ।
 आसीदुच्यभार्या तु ममता नाम भार्गवी ॥११॥

तां कनीयान्वृहस्पतिर् मैथुनायोपचक्रमे ।
 शुक्रस्योत्सर्गकाले तु गर्भस्तं प्रत्यभाषत ॥१२॥
 इहास्मि पूर्वसंभूतो न कार्यः शुक्रसंकरः ।
 तच्छुक्रप्रतिषेधं तु न ममर्ष वृहस्पतिः ॥१३॥
 स आजहार तं गर्भं तमस्ते दीर्घमस्तिति ।
 स च दीर्घतमा नाम बभूवर्षिरुचच्यजः ॥१४॥
 स जातोऽभ्यतपदेवान् अकस्मादन्धतां गतः ।
 ददुर्देवास्तु तत्त्वेते ततोऽमन्यो बभूव सः ॥१५॥
 स वेदिषद इत्यस्तौच् चतुर्भिर्जातवेदसम् ।
 समिष्ठ आप्रियोऽन्यैन्द्री तमित्यये: पराणि षट् ॥१६॥
 स्तुतौ तु मित्रावरुणौ सूक्तैर्मित्रमिति चिभिः ।
 मित्रं मैचीं वदत्येताम् आ धेनवश्च शंसति ॥१७॥
 अदितिं वाथवायप्तिं तथा रूपं हि दृश्यते ।
 अप्तिं मेनेऽदितिं त्वेव कुसे चेह च शौनकः ॥१८॥
 चृषिरच प्रसङ्गादा दर्शनादानुकीर्तयेत् ।
 विष्णोर्नुं कमिति चीणि वैष्णवानि पराण्यतः ॥१९॥
 प्र वश्च तिसुभिर्जृग्भिर् इन्द्राविष्णू सह स्तुतौ ।
 गृहाणि वा वैष्णवानि ता वामित्यृचि काङ्क्षति ॥२०॥
 जीर्णं तु दीर्घतमसं खिचास्तत्परिचारिणः ।
 दासा बद्धा नदीतोये दृष्टिहीनमवादधुः ॥२१॥
 तच्चैकल्लैतनो नाम शख्लैणैनमपाहनत् ।
 शिरश्चांसावुरश्चैव स्वयमेव न्यकृन्तात् ॥२२॥
 वहत्वा दीर्घतमास्तं तु पापेन महता वृतम् ।
 आत्माङ्गान्यनुद्वैत तचोदोन्मोहितो भृशम् ॥२३॥
 अङ्गदेशसमीपे तु तं नद्यः समुदक्षिपन्त् ।

B अङ्गराजगृहे युक्ताम् उशिं च पुष्काम्यया ॥ २४ ॥
 B राजा च प्रहितां दासीं भक्तां मत्वा महातपाः ।
 जनयामास चोत्थाय कक्षीवत्प्रमुखानृषीन् ॥ २५ ॥ ५ ॥
 तुष्टाव चैव सूक्ताभ्याम् अबोधीत्यश्विनावृषिः ।
 प्रेति द्यावापृथिव्यौ तु पराभ्यामेतदुत्तरम् ॥ २६ ॥
 किमार्भवं परे मा नो मेधस्याशस्य संस्तुवः ।
 ईर्मान्तास इति त्वस्यां नीयमानं प्रशंसति ॥ २७ ॥
 स्वयूथ्यास्तस्य चैवाच बहवः संस्तुता हयाः ।
 नियुक्ताश्चानियुक्ताश्च प्रसङ्गादनुकीर्तिताः ॥ २८ ॥
 संज्ञप्रवदसंज्ञप्र भविष्यं चाह भूतवत् ।
 तस्य मांसस्य सूनस्य चरुणां हविषस्तथा ॥ २९ ॥
 वासोऽधिवाससोश्चाच यद्विशस्यं च कीर्तिनम् ।
 गाचस्य शूलस्यूणानां स्वधितेष्य प्रकीर्तनम् ॥ ३० ॥ ६ ॥
 छागस्य कीर्तनं चाच इन्द्रापूष्णोः सह स्तुतिः ।
 सूक्तं यदस्यवामीयं वैश्वदेवं तदुच्चते ॥ ३१ ॥
 प्रवादा विविधास्तच देवानां चाच कीर्तनम् ।
 B सूक्तेऽस्यर्चि परोक्षोक्ता वक्ष्यामि भाँतरख्यः ॥ ३२ ॥
 अपिक्षु वामः पलितो वायुर्धाता तु मध्यमः ।
 घृतपृष्ठस्तुतीयोऽच सप्त वै रशमय स्तुताः ॥ ३३ ॥
 परास्तु कथयन्त्यग्निं यथा वर्षति पाति च ।
 अहोरात्रान्दिनान्मासान् चृतंश्च परिवर्तिनः ॥ ३४ ॥
 पञ्चधा च षिधा चैव षोढा द्वादशधैव च ।
 संवासरं चक्रवच्च पराभिः कीर्तयत्यृषिः ॥ ३५ ॥ ७ ॥
 क्षेषज्ञानं च धेनुं च गौरीं वाचं सरस्वतीम् ।
 धर्मं पूर्वयुगीयं च साध्यान्देवगणांस्तथा ॥ ३६ ॥

विविधानि च कर्माणि अग्निवायुविवस्वताम् ।
 विभूतिमप्रेर्वायोऽच जगति स्थासुजङ्गमे ॥३७॥
 हरणं रद्धिमभिर्वारो विसर्गं पुनरेव च ।
 कर्मानुकीर्तनं वाचं पर्जन्याग्निविवस्वताम् ॥३८॥
 मातापुचौ तु वाकग्राणौ माता वागितरः सुतः ।
 सरस्वतामिति प्राणो वाचं प्राहुः सरस्वतीम् ॥३९॥
 शरीरमिन्द्रियैर्युक्तं क्षेचमित्यभिधीयते ।
 वेद तत्पाण एवैकस् तस्मात्क्षेचङ्ग उच्यते ॥४०॥ ८॥
 B मे ये शकस्तस्य धूमः सलिलं वास एव वा ।
 B सौम उक्षा भवन्त्यस्य पावकाश्च चयोऽधिपाः ॥४१॥
 B गौरीरन्तं वैश्वदेवम् उपरि स्यात्पृथक्स्तुतिः ।
 B इन्द्रं मित्रमिमे सौर्यौं सौरी वान्या सरस्वते ॥४२॥
 A सूक्ष्मत्पस्तवं त्वेतज् ज्ञानमेव प्रशंसति ।
 A प्रवाद्बहुलत्वाच्च ततः सलिलमुच्यते ॥४३॥
 मारुतैन्द्रस्तु संवादः कथेति परमः स्मृतः ।
 मरुतामयुजस्त्वैन्द्र्यो युग्माः सर्वाः सहान्यया ॥४४॥
 एकादशी प्रथमा च मारुतस्तृच उत्तरः ।
 B तृचस्यैव तु तचोक्तं कर्तृत्वमितरस्य तु ॥४५॥
 B इतिहासः* पुरावृत्तं कृषिभिः परिकीर्त्यते ।
 समागछन्महङ्गिस्तु चरन्थोन्ति शतक्कतुः ॥४६॥
 दृष्ट्वा तुष्टाव तानिन्द्रस् ते चेन्द्रमृषयोऽब्रुवन् ।
 तेषामगस्त्यः संवादं तपसा वेद तस्वतः ॥४७॥
 स तानभिजगामाशु निरुप्यैन्द्रं हविस्तदा ।
 मरुतस्याभितुष्टाव सूक्ष्मस्त्विति च चिभिः ॥४८॥ ९॥
 महश्चिदिति चैवेन्द्रं सहस्रमिति चैतया ।

निरुपं तद्विषेन्द्रं मस्त्रो दातुमिष्टति ॥४९॥
 विज्ञायावेष्य तद्वावम् इन्द्रो नेति तमवीत् ।
 न श्वे नाद्यतनं हस्ति वेद कस्तद्वद्वतम् ॥५०॥
 कस्यचिच्चर्थसंचारे चित्तमेव विनश्यति ।
 किं न इत्यब्रवीदिन्द्रम् अगस्त्यो भातरस्त्व ॥५१॥
 मरुङ्गिः संप्रकल्पस्त्व वधीर्मा नः शतक्रतो ।
 किं नो भातरिति तस्याम् इन्द्रो मान्यमुपालभत् ॥५२॥
 अगस्त्यस्वरमित्यस्यां क्षुब्धमिन्द्रं प्रशामयत् ।
 प्रादात्संवननं कृत्वा तेभ्य एव च तद्विः ॥५३॥ १०॥
 सुते चकार सोमेऽथ तानिन्द्रः सोमपीथिनः ।
 तस्माद्विद्यान्निपातेन ऐन्द्रेषु मरुत स्तुतान् ॥५४॥
 प्रीतात्मा पुनरेवर्धिस् तांस्तुष्टाव पृथक्पृथक् ।
 मरुतः प्रति सूक्ष्माभ्याम् इन्द्रं षडिभः पैरस्तु सः ॥५५॥
 B स्तुतश्चतसृभिषेन्द्र स्तुतास इति तैः सह ।
 B मरुङ्गिः सह यचेन्द्रो मरुतांस्तत्र सोऽभवत् ॥५६॥
 चृतौ स्त्रातामृषिर्भार्या लोपमुद्रां यशस्विनीम् ।
 उपजल्पितुमारभे रहःसंयोगकाम्यया ॥५७॥ ११॥
 द्वाभ्यां सा त्वब्रवीदृग्भ्यां पूर्वीरिति चिकीर्षितम् ।
 रिरंसुस्त्रामथागस्त्य उत्तराभ्यामतोषयत् ॥५८॥
 विदित्वा तपसा सर्वे तयोर्भावं रिरंसतोः ।
 श्रुतैनः कृतवानस्मि ब्रह्मचार्युत्तमे जगौ ॥५९॥
 प्रशस्य तं परिष्वज्य गुरुं मूर्ध्ववज्ञंग्रुः ।
 स्त्रिवैनमाहतुश्चीभाव अनागा असि पुचक ॥६०॥
 युवो रजांसीति ततः सूक्ष्मः पञ्चभिरश्चिनौ ।
 अगस्त्य एव तुष्टाव कतरेति परेण तु ॥६१॥

द्यावापृथिव्यौ सूक्षेन आ नो विश्वान्दिवौकसः ।
 पितुमन्तं समिष्टोऽप्यो अग्निमये नयेति च ॥६२॥
 बृहस्पतेरनर्वाणं कङ्कतोपनिषत्परम् ।
 अपां तृणानां सूर्यस्य केचिदेतां स्तुतिं विदुः ॥६३॥
 ददर्श तदगस्त्यो वा विषम्बं विषशङ्क्या ।
 अदृष्टाख्यो नष्टरूपः सूक्ष्मस्यान्योऽच तु दृचः ॥६४॥ १२॥

RV. ii. अस्तीकृत्समदोऽप्यिं तं जातवेदस्यमाप्रियः ।
 यज्ञेनाथ समिष्टोऽप्यिर् अतोऽप्यिं सप्तभिर्हुवे ॥६५॥
 संयुज्य तपसात्मानम् ऐन्द्रं बिष्वन्महवपुः ।
 अदृश्यत मुहूर्तेन दिवि च ओम्नि चेह च ॥६६॥
 तमिन्द्रमिति मना तु दैत्यौ भीमपराक्रमौ ।
 धुनिष्ठ चुमुरिष्ठोभौ सायुधावभिपेततुः ॥६७॥
 विदित्वा स तयोर्भावम् चृषिः पापं चिकीर्षतोः ।
 यो जात इति सूक्षेन कर्माण्यैन्द्राख्यकीर्तयत् ॥६८॥
 उक्तेषु कर्मस्वैन्द्रेषु भीस्तावाशु विवेश ह ।
 इदमनारमित्युक्ता ताविन्द्रस्तु निर्बहयत् ॥६९॥ १३॥
 निहत्य तौ गृत्समदम् चृषिं शङ्कोऽभ्यभाषत ।
 यथेष्ट मां सखे पश्य प्रियतं ह्यागतोऽसि मे ॥७०॥
 वरं गृहाण महस्वम् अक्षयं चास्तु ते तपः ।
 प्रद्वस्तं प्रत्युवाचर्षिर् अस्माकं वदतां वर ॥७१॥
 तनूनामस्तु चारिष्टिर् वाक् चास्तु हृदयंगमा ।
 सुवीरा रयिमनाश्च वयं त्वामिन्द्र धीमहे ॥७२॥
 इन्द्र त्वां च विजानीमो वयं जन्मनि जन्मनि ।
 तप्ततश्चैष मे भावो मापगास्त्वं रथीतरः ॥७३॥

B निरुक्तं तदिदं वार्यम् इन्द्र श्रेष्ठान्यृचान्त्यया ।
 B वन्ने वरमिदं सर्वं तदाकर्ण्य शचीपतिः ॥७४॥ १४॥
 तथेत्युक्ता तुराषाद् तु पाणी जयाह दक्षिणे ।
 चृषिष्वास्य सखित्वेन पाणिना पाणिमस्यृशत् ॥७५॥
 सहितौ जग्मतुच्चैव महेन्द्रसदनं प्रति ।
 तच्चेनमार्हयत्प्रीत्या स्वयमेव पुरंदरः ॥७६॥
 कर्मणा विधिदृष्टेन तमृषिं चाभ्यपूजयत् ।
 सखित्वाद्य पुनर्ष्वेनम् उवाच हरिवाहनः ॥७७॥
 गृणन्माद्यसे यस्मात् त्वमस्मानृषिसत्तम ।
 तस्मान्त्रृत्यमदो नाम शैनहोचो भविष्यसि ॥७८॥
 ततो द्वादशभिः सूक्तेस तुष्टावेन्द्रं शुधीत्यृषिः ।
 ददर्श संस्तुवन्नेव तत्र स ब्रह्मणस्यतिम् ॥७९॥ १५॥
 वृहस्पतिं तु तुष्टाव दृष्टलिङ्गाभिरेव च ।
 स तस्मयभितुष्टाव चतुर्भिरित उत्तरैः ॥८०॥
 गणानां विश्वमित्यस्यां सहेन्द्राब्रह्मणस्यती ।
 वृहस्पतिं प्रसङ्गाद्वा ब्रह्मणस्यतिमेव च ॥८१॥
 A तुष्टाव कर्मणैकेन प्रभावस्यान्तरं इयोः ।
 मित्रावरुणदक्षांशतुविजातभगार्यमणाम् ॥८२॥
 आदित्यानामिमाः सूक्तम् इदं वारुणमुच्यते ।
 वारुणी यो म इत्याद्या दुःस्वप्नाद्यप्रणाशिनी ॥८३॥
 धृतवता वैश्वदेवम् चृतमैन्द्रं परं तु यत् ।
 प्र हि कतुमिति तस्याम् इन्द्रासोमौ सह स्तुतौ ॥८४॥
 सरस्वति त्वमित्यस्मिन् अर्धचे मध्यमा तु वाक् ।
 वृहस्पतिस्तुतिर्यो नस् तं व* चृद् मरुतां स्तुतिः ॥८५॥ १६॥
 अस्माकं वैश्वदेवं स्याद् आदावस्येति चास्य चृक् ।

यावापृथिव्योस्वाक्ष्रौ वा अथवैन्द्रौ परे ततः ॥८६॥

द्वे द्वे राकासिनीवाल्योः षड् गुञ्जाद्यास्तथान्त्यया ।

B तत्पूर्वे द्वे चृचौ कुद्धाः कुहूमहमिति स्मृते ॥८७॥

B तदुत्तरे द्वेऽनुमतेर अनु नोऽन्विदिति स्मृते ।

B धातुश्चतस्तत्त्वादौ धाता ददातु नो रयिम् ॥८८॥

रौद्रं मारुतं तु परम् आ ते धारावरा इति ।

वामतस्तु मृगं दृष्ट्वा विभ्यदेत्य चृष्टिः स्वयम् ॥८९॥

स्तुहि श्रुतमिति त्वस्यां तमेवास्त्रौत्रसादयन् ।

अपां नपादुपेत्यच स्तुतः सूक्ते ततः परे ॥९०॥

तुभ्यमित्यार्तवे सूक्ते सविचादश्चिनं परम् ।

सोमः पूषादितिश्चैव सोमापौष्णेऽन्यया स्तुताः ॥९१॥

वायव्ये चैन्द्रवायवी पञ्चाथ प्रातुर्गास्तुचाः ।

प्रेत्यृकस्तौति हविर्धाने अमित्यस्त्र निपातभाक् ।

द्यावापृथिव्यौ द्यावेति हविर्धाने ततः परे ॥९२॥

स्तुतिं तु पुनरेवेष्टन् इद्दो भूत्वा कपिञ्जलः ।

चृष्टेर्जिगमिषोराशां ववाशास्याय दक्षिणाम् ॥९३॥

स तमार्षेण संप्रेष्य चक्षुषा पक्षिष्ठपिण्म् ।

पराभ्यामभितुष्टव सूक्ताभ्यां तु कनिकदत् ॥९४॥

९७॥

. iii. प्रशास्य गां यस्तपसाभ्यगच्छ ब्रह्मितामेकशतं च पुचान् ।

स गाथिपुचस्तु जगाद् सूक्तं सोमस्य मेत्यामेयं यत्परे च ॥९५॥

वैश्वानरीये* समित्समिदाप्यो द्वे आमेये उत्तरे त्वच सूक्ते ।

द्यावापृथिव्या उषसो निपाता आपोऽथ देवाः पितरश्च मित्रः ॥९६॥

आमेयेषु दृश्यन्ते स्तुतास्तु वैश्वानरो वरुणो जातवेदाः ।

स्तूयेतौको यच्च यचास्तुतिर्वा निपात्यर्थाश्चोपमार्थाश्च विद्यात् ॥९७॥

राजर्धयो गृत्समदा वसिष्ठा भरद्वाजाः कुशिका गोतमाश्च ।
विश्वेऽश्विनावङ्गिरसोऽच्योऽदितिर् भोजाः कर्णा भृगवो रोदसी
दिशः ॥९८॥

साविचसौम्याश्विनमारुतेषु ऐन्द्रायेये रौद्रसौर्यैषसेषु ।
आदावने सूक्ष्मध्ये स्तुतास्तुन व्याघ्रनिति देवताः सूक्ष्मभाजः ॥९९॥ ११॥

अयेः सप्तदशोऽध्याय ऊर्ध्वं ऊ षु ण ऊतये ।
एते काण्ड्यावृचौ यौष्टाव् अज्ञनिति त्वेति पञ्च च ॥१००॥

शेषा बहुभ्यो यूपेभ्यो वैश्वदेवी त्वृगृष्टमी ।
अस्यान्त्या व्रश्वनी योक्ता षष्ठमैन्द्राममुच्यते ॥१०१॥

अग्निमुषसं वैश्वदेवी दधिक्रामिति चैतया ।
आग्नेन्द्री त्वम् इन्द्रस्वर्कं परो वैश्वानरस्तुचः ॥१०२॥

प्र यन्तु मारुतश्वान्त्या शतधारं गुरुस्त्वः ।
प्र वो वाजा चृतून्त्तौति चृत्विज स्तौति मन्थत ॥१०३॥

पुरीषास इति त्वस्यां धिष्यानमीन्प्रशंसति ।
ज्ञेयाश्वैव तु होतारस् ते दैव्याश्वैव तत्र तु ॥१०४॥ २०॥

च्योविंशतिरैन्द्राणि इच्छन्तीति पराण्यतः ।
सूक्ष्म प्रेति तु नद्यश्च विश्वामित्रः समूदिरे ॥१०५॥

पुरोहितः सञ्ज्ञ्यार्थं सुदासा सह यच्चृषिः ।
विपाद्युतुद्योः संभेदं शमित्येते उवाच ह ॥१०६॥

प्रवादास्तु दृश्यन्ते द्विवद्युवदेकवत् ।
अछेत्यर्थं पञ्चो वा नदीष्वप्येकवच्चि ते ॥१०७॥

आद्ये द्वृचे द्विवस्तार्थं विश्वामित्रवचः श्रुतेः ।
एतामिर्ज्ञग्भिर्वा नद्य चृषिं बहुवदूचिरे ॥१०८॥

षष्ठ्याष्म्या चतुर्थ्या च दशम्या चेतरा चृषेः ।
सप्तम्यामृचि षष्ठ्यां च यौ देवौ परिकीर्तितौ ॥१०९॥ २१॥

निपातिनौ तु तौ ज्ञेयौ ऐन्द्रापार्वत्यृगुहमे ।
 करोति पुचिकां नाम यथा दुहितरं तथा ॥११०॥
 तस्यां सिञ्चति रेतो वा तच्छासदिति कीर्तितम् ।
 रिक्षस्य दुहितुर्दानं नेत्युचि प्रतिषिध्यते ॥१११॥
 तस्याश्चाह यवीयांसं भातरं ज्येष्ठवासुतम् ।
 सुदासश्च महायज्ञे शक्तिना गायिसूनवे ॥११२॥
 निगृहीतं बलाच्चेतः सोऽवसीदद्विचेतनः ।
 तस्मै ब्राह्मीं तु सौरीं वा नाम्ना वाचं सप्तरीम् ॥११३॥
 सूर्यक्षयादिहाहृत्य ददुस्ते जमदग्नयः ।
 कुशिकानां ततः सा वाग् अमतिं तामपाहनत् ॥११४॥ २२॥
 उपेति चास्यां कुशिकान् विश्वामित्रोऽनुबोधयत् ।
 लब्ध्वा वाचं च हृष्टात्मा तानृषीन्प्रत्यपूजयत् ॥११५॥
 सप्तरीरिति द्वाभ्याम् चृग्भ्यां वाचं स्तुवन्स्वयम् ।
 स्थिरावित्यनसोऽङ्गान्यनदुहश्च गृहान्वजन् ॥११६॥
 ततश्च स्वशरीरेण गृहान्वच्छन्परीददे ।
 पराश्रतस्तो यस्त्वच वसिष्ठद्वेषिण्यः स्मृताः ॥११७॥
 विश्वामित्रेण ताः प्रोक्ता अभिशपा इति स्मृताः ।
 द्विषद्वेषास्तु ताः प्रोक्ता विद्याश्चैवाभिचारिकाः ॥११८॥ २३॥
 वसिष्ठास्ता न शृणुन्ति तदाचार्यकसंमतम् ।
 कीर्तनाच्छ्रूवणादापि महादोषश्च जायते ॥११९॥
 शतधा भिद्यते मूर्धा कीर्तितेन श्रुतेन वा ।
 तेषां बालाः प्रमीयन्ते तस्माक्षास्तु न कीर्तयेत् ॥१२०॥
 विश्वांश्च देवांस्तुष्टाव चतुर्भिरिमित्युषिः ।
 अस्तौदिविश्वात्मना सर्वान् मन्यमानः परं पदम् ॥१२१॥
 देवानामसुरत्वं तद् एकं महदितीरयन् ।

अश्चिनौ मित्र चूभवो धेनुर्मित्र इहेह वः ॥ १२२ ॥

A वैश्वदेवीति विज्ञेया मैची मित्राय पञ्च तु ।

ऐन्द्रार्भवस्तुचस्वच आर्भवे सूक्त उत्तमः ॥ १२३ ॥ २४ ॥

B पूर्वे दृचे निपातीन्द्र उषो वाजेन पञ्चमात् ।

आौषसादुत्तरास्त्वन्ये षट् पृथग्देवतास्तुचाः ।

ऐन्द्रावरुणः प्रथमो बार्हस्पत्यस्तथापरः ॥ १२४ ॥

पौष्णसाविचसौम्याश्च मैचावरुण उत्तमः ।

तुष्टाव जमदग्निश्च तेन देवावृतावृथौ ॥ १२५ ॥ २५ ॥

IV. iv. देवर्षिपितृपूजार्थं पपाचान्वाणि यच्छुनः ।

यस्य वै श्येनरूपेण आहरवृचहा मधु ॥ १२६ ॥

सोऽयमिं तु पञ्चदशभिर् इन्द्रं षोडशभिः पैरः ।

चृष्णस्वामिति तुष्टाव सूक्तेरेति तु गौतमः ॥ १२७ ॥

स भातरमिति त्वासु तिसृष्टग्निर्निपातभाक् ।

वरुणेनाभिसंस्तौति आहुरन्ये निपातिनम् ॥ १२८ ॥

लिङ्गोक्तदैवते सूक्ते एके प्रत्यग्निरेव तु ।

चृष्णबोधदिति द्वाभ्यां स्तौति सोमकमेव तु ॥ १२९ ॥ २६ ॥

तस्यैव चायुषोऽर्थाय पराभ्यामश्चिनौ स्तुतौ ।

अङ्गसा न जनिष्येऽहं ब्रुवाणं गर्भमेव तु ॥ १३० ॥

अन्वशाददितिः पुचम् इन्द्रमात्महितैषिणी ।

स जातमाचो युद्धाय चृष्णमेवाजुहाव तु ॥ १३१ ॥

योधयन्वामदेवस्तं कृत्वात्मनि बलं तथा ।

दिनानि दश रात्रीश्च विजिग्ये चैनमोजसा ॥ १३२ ॥

स तं क इममित्यस्यां विक्रीणचृष्णसंसदि ।

स्वयं तेनाभितुष्टाव नकिरिन्द्रेति गौतमः ॥ १३३ ॥

किमादुत्तासीति चास्यां मन्युमर्धे पराणुदत् ।

अथास्य रूपवीर्याणि धैर्यकार्याणि तान्यृष्टिः ॥ १३४॥ २७॥

विविधानि च कर्माणि शशंसादितये तथा ।

अहमित्यात्मसंस्तावस् तृचे स्तुतिरिवास्य हि ॥ १३५॥

प्र सु ष विभ्यो नवभिर् चृग्निः श्येनस्य संस्तवः ।

परामिस्वेति पञ्चर्चे सोमेनेन्द्र स्तुतः सह ॥ १३६॥

सोमप्रधानामेतां तु क्रौषुकिर्मन्यते स्तुतिम् ।

दिवश्चिदिति चैतेन तृचेनेन्द्रेण संस्तुताम् ॥ १३७॥

उषसं मध्यमां मेने आचार्यः शकटायनः ।

वाममृचि स्तुताश्चाच भगः पूषेति चार्यमा ॥ १३८॥

B करुद्धतीति पूषोऽक्षोऽदन्तकः स इति श्रुतेः ।

B अस्माकमुहूर्मं सूर्यं स्तौतीत्याहाश्वलायनः ॥ १३९॥ २८॥

इन्द्रस्य हरयो द्यश्वा अग्नेरश्वास्तु रोहितः ।

सूर्यस्य हरितश्चैव वायोर्निर्युत एव च ॥ १४०॥

रासभः सहितोऽश्विभ्याम् अजाः पूषणश्च वाजिनः ।

पृष्ठन्योऽश्वास्तु मरुतां गावोऽरुण्यस्तथोषसाम् ॥ १४१॥

सवितुर्वाजिनः श्यावा विश्वरूपा बृहस्पतेः ।

सहैते देवताभिस्तु स्तूयन्ते अथल्पशोऽन्यथा ॥ १४२॥

आयुधं वाहनं चापि स्तूतौ यस्येह दृश्यते ।

तमेव तु स्तुतं विद्यात् तस्यात्मा बहुधा हि सः ॥ १४३॥

कनीनका सूक्तशेषो हर्यों स्तुतिरिहोच्यते ।

चत्वार्यतश्च विज्ञेयान्य अप्रगृह्णाणि विद्रधे ॥ १४४॥

अप्रगृह्णाणि विद्रधे ॥

॥ इति बृहदेवतायां अतुर्णोऽभ्याः ॥

२९॥

प्रेति पञ्चार्भवं चीणि दाधिक्राणि पराण्यतः ।
 चूग्द्यावापृथिव्यौ स्तौति दाधिक्राणां मुखे तु या ॥१॥
 परोक्षैरमुतो वाग्भर् नामभिष्म स्तुतास्त्रयः ।
 अमिर्वायुश्च सूर्यश्च हंसः शुचिष्वदित्युच्चि ॥२॥
 B नियुक्ता सूर्यदेवत्या हंस इत्यैतरेयके ।
 द्वे त्वैन्द्रावस्त्वे सूक्ते ततस्त्रीण्याश्चिनानि कः ॥३॥
 अयं वायो विहीन्येषु वायव्याः सप्त कीर्तिताः ।
 नव चैवैन्द्रवायव्या इन्द्रस्तिसः शतेन षट् ॥४॥
 इदं कथितदेवत्यं यस्तस्तमोहमो दृचः ।
 स्तुतिरिन्द्राबृहस्पत्योर् अष्टावेता दृचः स्मृताः ॥५॥
 सूक्तं तु तद्वार्हस्यत्यम् इदमित्यौषसे परे ।
 पुरोधातुः कर्मशंसा स इद्राजोच्यते तृचे ॥६॥ १॥
 तत्साविते द्वे तु को वैश्वदेवं मही द्यावापृथिवीयं परं तु यत् ।
 क्षेचस्येति तिस्तस्तु क्षैचपत्याः शुनं वाहाः शुनदेवी त्वृगुस्तरा ॥७॥
 वायुः शुनः सूर्य एवाच सीरः शुनासीरौ वायुसूर्यौ वदन्ति ।
 शुनासीरं यास्त इन्द्रं तु मेने सूर्यन्द्रौ तौ मन्यते शाकपूणिः ॥८॥
 शुनासीरौ पञ्चम्यां तु स्तुतौ तौ द्वे तु सीतायै षष्ठी सप्तमी च ।
 शुनं नः फालाः कृषिं स्तौति पादः शुनं कीनाशः कृषिजीवान्मनुष्यान् ॥९॥
 स्तुतः पादेऽच पर्जन्यस्तुतीये अन्यं* त्वृष्णिर्धनकामो जगाद् ।
 कृषिं वा स्तौति सर्वे हि सूक्तं समुद्रादित्यमेर्मध्यमस्य ॥१०॥
 आदित्यं वा ब्राह्मणोऽन्तः प्रदित्यम् आयेयं वाप्याज्यसूक्तं हि दृष्टम् ।
 अपां स्तुतिं वा यदि वा धृतस्तुतिं गव्यमेके सौर्यमेतद्वदन्ति ॥११॥ २॥

BV. v. स्वर्भानुदृष्टं सूर्यस्य अपहत्य तमोऽचयः ।

सप्तविंशतिभिः सूक्तैर अबोधीत्यमिमस्तुवन् ॥१२॥

चैवृष्णस्त्रिमिमस्तुवन् ॥१२॥

सूर्यमानाः परीक्षाः स्युर अचिष्वेते क्वचित्क्वचित् ॥१३॥

ऐस्वाकुरुव्यरुणो राजा चैवृष्णो रथमास्थितः ।

संजयाहाश्वरश्मीश्च वृशो जानः पुरोहितः ॥१४॥

स ब्राह्मणकुमारस्य रथो गद्यज्ञरोऽछिनत् ।

एनस्त्रीत्यब्रवीचैव स राजैनं पुरोहितम् ॥१५॥

सोऽर्थर्वाङ्गिरसान्मन्त्रान् दृष्ट्वा संजीव्य तं शिशुम् ।

क्रोधात्संत्वय राजानम् अन्यदेशं समाश्रितः ॥१६॥

हरोऽप्यमेन्नाशास्य तस्यापक्रमणादृषेः ।

अग्नी प्राप्तानि हव्यानि न स्यपच्यन्त कानिचित् ॥१७॥ ३॥

ततः प्रव्यथितो राजा सोऽभिगम्य प्रसाद्य तम् ।

आनीत्वा स वृशं जानं पुनरेव पुरोदधे ॥१८॥

स प्रसन्नो वृशोऽन्वैष्ठद् धरममेनृपक्षये ।

अविन्दत पिशाचीं तां जायां तस्य च भूपतेः ॥१९॥

निषेखः स तया सार्धम् आसन्द्यां कशिपावपि ।

तामुपामन्त्रयां चक्रे कमेतं त्वमिति तृचा ॥२०॥

हरः कुमाररूपेण ब्रुवंस्तामभ्यभाषत ।

विज्योतिषेति चोक्तायां सहसामिरुद्गवलत् ॥२१॥

B सहमानः समायानं प्रकाशं च प्रकाशयन् ।

पिशाचीमद्दहत्तां स यत्र चोपविवेश सा ॥२२॥

४॥

एष एव परामृष्टो भास्त्रविब्राहणे दृचः ।

B निदानसंज्ञके यन्ये छन्दोगानामिति श्रुतिः ॥२३॥

भवेदेव परामर्शः सूक्तस्यास्य व्यपेक्षया ।

भवन्ति वाद्या मन्त्रा हि विधिदृष्टेन चोदिताः ॥२४॥
 दृश्यन्ते ब्राह्मणे मन्त्रा एकदेशे प्रदर्शिताः ।
 जामदग्न्यस्तथैवाप्य स्तोकीयाश्वेतरेयके ॥२५॥
 आप्रियः सुसमिद्धाय पञ्चमं सूक्तमन्त तु ।
 एतमृग्वैश्वदेवी वा अन्त्या चैन्द्राग्न्युपोत्तमे ॥२६॥
 ऐन्द्राणि ब्रादश चीति उशना त्वच संस्तुतः ।
 उशनेति तु पादेन सं ह यद्वामनेन च ॥२७॥ ५॥
 इन्द्राकुसेति चैतस्यां कुसेनेन्द्र स्तुतः सह ।
 यस्त्वा सूर्येति चाचीणां पञ्चर्चे कर्म कीर्त्यते ॥२८॥
 B अनस्तनेति सूक्तेऽस्मिन् आग्नेयेऽचिर्जृषिः स्वयम् ।
 B दानतुष्टः शशसैतान् राजघीनिति केचन ॥२९॥
 B आशीरध्येषणाच्चैव्यो अग्निं प्रति च दृश्यते ।
 B अश्युतं च गवां चीणि शतान्यथ च विंशतिम् ॥३०॥
 B सौवर्णं शक्टं गोभ्यां अरुणोऽदान्त्रपोऽचये ।
 B अश्वमेधः शतं चोक्षणं चसदस्युर्धनं बहु ॥३१॥ ६॥
 B राज्ञः प्रति च तत्सूक्तं बभाष इति केचन ।
 B आत्मा हि नात्मने दद्याद् अयहीनृपतेच्छृषिः ॥३२॥
 B अचेः सुतमृषिं बभुम आर्तिज्याय चृणंचयः ।
 B सहस्रदक्षिणे सोमे ववे तं सोऽययाजयत् ॥३३॥
 B ददौ चैरौशमो* राजा सहस्राणि शतानि च ।
 B तस्मै चत्वारि चत्वारि महावीरं च काश्चनम् ॥३४॥
 B प्रवर्गेषु महावीराः सौवर्णास्तस्य चाभवन् ।
 B प्रतिगृह्ण चृषिर्गद्धन् मध्यमेनाग्निना पथि ॥३५॥
 B पृष्ठ इन्द्रेण चाचख्यौ भद्रं चतसृभिष्ठ तत् ।
 को नु वां वैश्वदेवानि एकादश पराण्यतः ॥३६॥ ७॥

मारुतानि दश प्रेति इळाभीत्यृचि तु स्तुता ।
 B उदित्यृचि तृतीयायां सविता शैनकोऽब्रवीत् ॥३७॥

उपेति बार्हस्पत्यस्तु तृचो मारुत्यृगुज्जरा ।
 तसु शुहीति रौद्री तु प्र सुषुतिरिति तृचि ॥३८॥

B शैनकादिभिराचार्येर् देवता बहुधेरिता ।
 इळस्पतिं* शाकपूणिः पर्जन्यामी तु गालवः ॥३९॥

यास्तस्तु पूषणं मेने स्तुतमिन्द्रं तु शैनकः ।
 वैश्वानरं भागुरिस्तु मारुत्येष समाश्विनी ॥४०॥

वायव्याधर्येवः सौमी दशेत्यैन्द्री परा तु या ।
 B अग्निं घर्मं पराञ्जन्ति अश्विनौ स्तौत्यृगङ्ग च ॥४१॥

B प्रेति वायुं* पूषणं च अर्धचेऽग्निरिहोच्यते ।
 B प्रथमेऽथ वितीये च स्तुता एति दिवौकसः ॥४२॥

आ वाचं मध्यमां स्तौति ततोऽन्या तु बृहस्पतिम् ।
 B ज्यायांसमिति चादित्यं प्र वो वायुरिहोच्यते ॥४३॥

B तं प्रत्यन्थेति सौमी वा दैत्यैन्द्री वा प्रजापतेः ।
 B परोक्षवैश्वदेवं तद् आह कौषीतकिः स्वयम् ॥४४॥

B तेषु तृतीयमित्युक्तं देवान्हुव इदं परम् ।
 देवानां पत्नीरिति तु देवपत्न्यो इच्चे स्तुताः ॥४५॥

अथं चतुर्णामिति चेन्द्रवायू चिभि स्तुतौ वायवा याहि वायुम् ।
 रथं तृचा रोदसी स्तूयते च यस्या स्तुता मरुतो रुद्रपत्न्याः ॥४६॥

आ रुद्रास इति त्वस्यां रुद्राणां संस्तुतो गणः ।
 मरुतां तु गणस्यैतन् नाम रुद्रा इति स्मृताः ॥४७॥

असावग्निरथं चोभाव् अग्नी पार्थिवमध्यमौ ।
 अथे मरुद्विरित्यस्यां मरुद्विः सह संस्तुतौ ॥४८॥

B मध्यमा वाक् स्त्रियः सर्वाः पुमान् सर्वच्च मध्यमः ।

B गणाश सर्वे महतो गुणमेदात्पृथक् पृथक् ॥४९॥ १०॥
 राजविरभवहाभ्यो रथवीतिरिति श्रुतः ।
 स यस्यमाणे राजाचिम् आभिगम्य प्रसाद्य च ॥५०॥
 आत्मानं कार्यमर्थं च ख्यापयन्माञ्जलि स्थितः ।
 आवृणीतर्षिमाचेयम् आर्तिज्यायार्चनानसम् ॥५१॥
 स सपुत्रोऽभ्यगच्छसं राजानं यज्ञसिद्धये ।
 श्यावाश्वस्याचिपुत्रस्य पुत्रः खत्वर्चनानसः ॥५२॥
 साङ्गोपाङ्गान्सर्वेदान् यः पित्राध्यापितो मुदा ।
 अर्चनानाः सपुत्रोऽथ गत्वा नृपमयाजयत् ॥५३॥
 यज्ञे च वितते यश्यद् राजपुत्रीं यशस्विनीम् ।
 स्तुषा मे राजपुत्री स्याद् इति तस्य मनोऽभवत् ॥५४॥
 श्यावाश्वस्य च तस्यां वै सक्तमासीनदा मनः ।
 संयुज्यस्व मया राजन् इति याज्यं च सोऽब्रवीत् ॥५५॥ ११॥
 B श्यावाश्वाय सुतां दित्यसुर् महिषीं स्वां नृपोऽब्रवीत् ।
 B किं ते मतमहं कन्यां श्यावाश्वाय ददामि हि ॥५६॥
 B अचिपुत्रोऽदुर्बलो हि जामाता त्वावयोरिति ।
 B राजानमब्रवीत्सापि नृपर्षिकुलजा ख्यहम् ॥५७॥
 B नानृषिनौं तु जामाता नैव मन्त्रान् हि दृष्टवान् ।
 B चृष्टये दीयतां कन्या वेदस्याद्वां भवेत्प्रथा ।
 B चृष्टिर्मन्त्रदृशं वेदपितरं मन्यते यतः ॥५८॥
 प्रत्याच्छे स तं राजा सह संमन्य भार्यया ।
 अनृषिनैव जामाता कश्चिन्नवितुमर्हति ॥५९॥
 प्रत्याख्यात चृष्टिस्तेन वृत्ते यज्ञे न्यवर्तत ।
 श्यावाश्वस्य तु कन्याया मनो नैव न्यवर्तत ॥६०॥
 ततस्त्रौं तु निवर्तेताँम् उभावेवाभिजग्मतुः ।

B शशीयसीं तरत्तं च पुरुमीङ्गं च पार्थिवम् ॥६१॥

तरत्तपुरुमीङ्गो तु राजानो वैददच्छृष्टी ।

ताभ्यां तौ चक्रतुः पूजाम् चृषिभ्यां नृपती स्वयम् ॥६२॥

चृषिपुर्वं महिषाश्व दर्शयामास तं नृपः ।

तरत्तानुमता चैव प्रादाद्वहुविधं वसु ॥६३॥

१२॥

अजाविकं गवाश्वं च श्यावाश्वाय शशीयसी ।

B अचिं याज्यार्चितौ गत्वा पितापुत्रौ स्वमाश्रमम् ॥६४॥

B अभ्यवादयतामचिं महर्विं दीप्तेजसम् ।

B श्यावाश्वस्य मनस्यासीन् मन्वस्यादर्शनादहम् ॥६५॥

B न लव्यवानहं कन्यां हन्ता सर्वाङ्गशेभनाम् ।

B अथहं मन्वदर्शीं स्यां भवेद्वर्षो महान्मम ॥६६॥

B इत्यरत्ये चिन्तयतः प्रादुरासीन्मरुप्त्रणः ।

ददर्श संस्थितान्पार्श्वे तुल्यरूपानिवात्मनः ॥६७॥

समानवयसश्चैव मरुतो रुक्मवक्षसः ।

तांस्तुल्यवयसो दृष्टा देवान्पुरुषवियहान् ॥६८॥

श्यावाश्वो विस्मितोऽपृष्ठत् के षेति मरुतस्तदा ।

ततस्तु मरुतो देवान् रुद्रसूनूनवुध्यत ॥६९॥

य ईं वहन्ता इत्याभिर् बुद्धा तुष्टाव तांस्तथा ।

अतिक्रमं हि तं मेने चृषिर्विपुलमात्मनः ॥७०॥

यत्र दृष्टैव तुष्टाव यज्ञ के षेति पृष्टवान् ।

स्तुता स्तुत्या तया प्रीता गद्धनः पृष्ठिमातरः ॥७१॥

१३॥

अवसुच्य स्ववक्षीभ्यो रुक्मं तस्मै तदा ददुः ।

मरुमु तु प्रयातेषु श्यावाश्वः सुमहायशः ॥७२॥

रथवीतेर्दुहितरम् अगद्धन्मनसा तदा ।

स सद्य चृषिरात्मानं प्रवक्ष्यन् रथवीतये ॥७३॥

एतं मे स्तोममित्याभ्यां दौत्ये राचीं न्ययोजयत् ।
 रथवीतिमपश्यन्तीं संग्रेष्यार्बेण चक्षुषा ॥७४॥
 रम्ये हिमवतः पृष्ठे एष क्षेतीति चाब्रवीत् ।
 चक्षुषेर्नियोगमाज्ञाय देव्या रात्रा प्रचोदितः ॥७५॥
 आदाय कन्यां तां दार्भ्य उपेयायार्चनानसम् ।
 पादौ तस्योपसंगृस्य स्थित्वा प्रद्वः कृताज्ञलिः ॥७६॥ १४॥
 रथवीतिरहं दार्भ्य इति नाम शशंस च ।
 मया संगतिमिछन्तं त्वां प्रत्याचक्षिं यत्पुरा ॥७७॥
 तत्क्षमस्व नमस्तेऽस्तु मा च मे भगवन्कुधः ।
 चक्षुषेः पुचः स्वयमृषिः पितासि भगवन्कृषेः ॥७८॥
 हन्ता प्रतिगृहाणेमां स्तुषामित्येवमब्रवीत् ।
 पाद्यार्थमधुपकैश्च पूजयित्वा स्वयं नृपः ॥७९॥
 शुक्लमश्वशतं दत्त्वा अनुज्ञे गृहान्प्रति ।
 शशीयसीं तरन्तं च पुरुषीङ्गं च पार्थिवम् ॥८०॥
 षडिभः सनदिति स्तुत्वा जगामर्षिरपि स्वयम् ।
 चक्षुतेन मैत्रावरुणान्य् एकादश पराणि तु ॥८१॥ १५॥
 षष्ठाश्चिनानि गर्भार्थं पञ्चर्चोपनिषत्स्तुतिः ।
 सप्त कृत्वापराधान्वै विफले दारसंयहे ॥८२॥
 चक्षुषिः कृतोऽश्वमेधेन भारतेनेति वै श्रुतिः ।
 तमष्टमेऽपराधे तु वृक्षद्रोणां स पार्थिवः ॥८३॥
 चक्षुषीसे ह विनिक्षिप्य सूक्तं राचौ न्यधारयत् ।
 सोऽश्चिनाविति सूक्तेन तुष्टावर्षिः शुभस्पती ॥८४॥
 तौ तं तस्मात्समुद्दृत्य चक्रतुः सफलं पुनः ।
 तृचः स्वस्यैव गर्भार्थं स्वपतस्तस्य गर्भवत् ॥८५॥
 यथा वात इति ज्ञेये तस्मिभ्यामितरे चक्षुचौ ।

B स्वतामपि गर्भाणां दृष्टं तदनुमन्वणम् ॥ ८६ ॥ १६ ॥
 B भाववृत्तं तु तदत्स्यात् तथारूपं हि दृश्यते ।
 B जरायुर्गर्भशब्दाभ्याम् एतदूपं हि दृश्यते ॥ ८७ ॥
 महे उषस्ये सावित्रे युज्ञतेऽछेति वै स्तुतः ।
 पर्जन्यो बठिति लस्मिन् पृथिवी मध्यमा स्तुता ॥ ८८ ॥
 B अद्या नो देव सवितर् इयं दुःस्वभनाशनी ।
 वारुणं तु प्र समाजे इन्द्राग्नैन्द्रामसुत्तरम् ॥ ८९ ॥
 विष्णुन्यज्ञं परं प्रेति मारुतं सूक्ष्मसुत्तरम् ।
 B एवयामरुदाख्यातं द्यौनैन्द्रे* प्रतिपूर्वकम् ॥ ९० ॥
 श्रीमूर्त्तमाशीर्वादस्तु श्रीपुचाणां पराणि षट् ।
 तत्स्याद्वालक्ष्यपनुदम् अग्निस्तत्र निपातभाक् ॥ ९१ ॥ १७ ॥
 प्रजावज्जीवपुचौ वा गर्भकर्मणि संस्तुतौ ।
 नानारूपा पयस्त्विन्यः संस्वननीति संस्तुताः ॥ ९२ ॥
 आशीर्वादेषु संज्ञासु कर्मसंस्थासु देवता ।
 निपातभाग् लिङ्गवाक्यात् परीक्षेत्वेह मन्त्रवित् ॥ ९३ ॥
 मन्त्रप्रयोगमन्त्रयोः प्रयोगो बलवत्तरः ।
 विधेस्त्रयोः परीक्षा स्यान् मन्त्राः स्युरभिधायकाः ॥ ९४ ॥
 तस्मात्तेन विसंवादो मन्त्राणां तद्रत्तानि तु ।
 गुणाभिधायकानि स्युः संविज्ञानपदानि तु ॥ ९५ ॥
 मन्त्रेषु गुणभूतेषु प्रधानेषु च कर्मसु ।
 प्रधानगुणभूताः स्युर् देवता इति गम्यते ॥ ९६ ॥ १८ ॥
 चिसांवत्सरिकं सत्रं प्रजाकामः प्रजापतिः ।
 आहरत्सहितः साध्वैर् विश्वैर्द्वैः सहेति च ॥ ९७ ॥
 तत्र वाग्दीक्षणीयायाम् आजगाम शरीरिणी ।
 तां दृष्ट्वा युगपत्तत्र कस्याथ वरुणस्य च ॥ ९८ ॥

शुक्रं चरुन्द तदायुर अग्नौ प्रास्यद्यदृच्या ।
 ततोऽर्चिभ्यो भृगुर्जङ्गे अङ्गारेष्वङ्गिरा चृषिः ॥ ११ ॥
 प्रजापतिं* सुतौ दृष्टा दृष्टा वाग्भ्यभाषत ।
 आभ्यामृषिस्तृतीयोऽपि भवेदैव मे सुतः ॥ १०० ॥
 प्रजापतिस्तथेत्युक्तः प्रत्यभाषत भारतीम् ।
 चृषिरचित्ततो जग्ने सूर्यानलसमद्युतिः ॥ १०१ ॥
 योऽङ्गारेष्व चृषिर्जङ्गे तस्य पुचो वृहस्पतिः ।
 वृहस्पतेर्भरद्वाजो विद्युतिं य उच्यते ॥ १०२ ॥
 मरुस्त्वासीन्नुर्हर्यश्च स एवाङ्गिरसो नपात् ।

११ ॥

I. vi. सपुत्रस्य तु तस्यैतन् मरुडलं षष्ठमुच्यते ॥ १०३ ॥
 तं ह्यम इति तचादाव् आमेयानि चयोदश ।
 सूक्तानि चीणि मूर्धानम् अमेर्वैश्वानरस्य तु ॥ १०४ ॥
 एकान्नचिंशदेवाच पिवेत्यैन्द्राण्यतः परम् ।
 अमे स क्षेष्ठदित्यस्यां देवौ यौ तु निपातितौ ॥ १०५ ॥
 प्रोतये नू म इत्येते वैश्वदेव्यावृचौ स्मृते ।
 चृग्वितीया पदं चान्यम् ऐन्द्रमेति गवां स्तुतिः ॥ १०६ ॥ २० ॥
 आससाणास इत्यस्यां वायुरिन्द्रश्च संस्तुतौ ।
 B इन्द्रः प्राधान्यतो वाच स्तुतो वायुर्निर्पातभाक् ॥ १०७ ॥
 B अयं देवस्तुतं सौम्यम् ऐन्द्रमेते प्रचक्षते ।
 य आनयदिति तस्य तृचोऽधीति बृबुस्तुतिः ॥ १०८ ॥
 पितरं स्तौति शंयुष्म तृचस्यान्ये पदे स्वकाम् ।
 स्वादुष्किलायमिति तु सौम्यः पञ्चर्च उत्तरः ॥ १०९ ॥
 B इन्द्रः प्रधानतो वाच स्तुतः सोमो निपातभाक् ।
 B इन्द्रस्यैन्द्र्योऽनुपानीयाः शूयन्ते हैतरेयके ॥ ११० ॥

अग्रवूति स्तौति देवान् पादो भूमिमथोत्तरः ।

वृहस्पतिं तृतीयस्तु इन्द्रमेवोत्तमं पदम् ॥ १११ ॥ २१ ॥

वनस्पते वीडङ्गः परं यत् तदाचार्या भाववृत्तं वदन्ति ।

ज्ञात्वास्तु तिसस्तु रथाभिर्मर्शना उपेति तिसो दुन्दुभेः संस्तवोऽच ॥ ११२ ॥

समश्वपणी इति चार्धमैन्द्रं दशदितोऽमेस्तृणपाणिकस्य ।

तृचः परो मारुतः पृश्निसूक्ते वृचः परो वैश्वदेवः पुनश्च ॥ ११३ ॥

आदित्यो वा मारुत एव वा स्याद् आ मा पूषन्निति पौष्णीश्चतसः ।

वृचं परं मारुतं तत्र विद्याद् अन्या द्वुभ्योः कीर्तना पृष्ठये वा ॥ ११४ ॥ २२ ॥

स्तुषे सूक्तानि चत्वारि वैश्वदेवान्यतः परम् ।

द्वितीयाग्निं चतुर्थीं च वायुं पञ्चम्यथाश्चिन्तौ ॥ ११५ ॥

स्तौत्यृक् तु सप्तमी वाचम् अत्र पूषणमृष्टमी ।

त्वष्टारं नवमी रुद्रं भुवनस्येत्यथोत्तरे ॥ ११६ ॥

मारुत्यौ यो रजांसीति विष्णुमेव जगावृषिः ।

अर्घ्यैन्द्रेति च साविची रौद्रस्यामेष्युताश्चिन्ती ॥ ११७ ॥

अग्नीपर्जन्यावनयोः सौयौ* चोदु त्यदित्यृचौ ।

वयं चत्वारि पौष्णानि तैद्रापौष्णस्य चोत्तरम् ॥ ११८ ॥

B रथीतमं कपर्दिनं रौद्रमेके प्रचक्षते ।

ऐन्द्राग्ने प्र नु वोचेति इयं सारस्वतं स्तुषे ॥ ११९ ॥ २३ ॥

आश्चिने चौषसे चैव मारुतं तु वपुर्निर्विति ।

B उपेति च द्वृचेऽश्चिभ्याम् आँराधनं च शंसति ॥ १२० ॥

मैत्रावरुणमेवैकं विश्वेषां वः सतामिति ।

शुद्धीति चैन्द्रावरुणं समैन्द्रावैष्णवं परम् ॥ १२१ ॥

द्यावापृथिव्यौ सविता इन्द्रासोमौ वृहस्पतिः ।

पृथक्पृथक् परैः सूक्तैः सोमारुद्रेति तौ स्तुतौ ॥ १२२ ॥

B चक्रं रथो मणिर्भार्या भूमिरश्चो गजस्तथा ।

१२३॥ एतानि सप्त रत्नानि सर्वेषां चक्रवर्तिनाम् ॥ १२३॥ २४॥

अभ्यावर्ती चायमानः प्रस्तोकश्चैव साञ्जयः ।

आजगमतुर्भैरद्वाजं जितौ वारशिखैर्युधि ॥ १२४॥

अभिगम्योचतुस्तौ तं प्रसाद्याख्याय नामनी ।

युधि वारशिखैर्ब्रह्मन् आवां विद्धि विनिर्जितौ ॥ १२५॥

भवत्पुरोहितावावां क्षचबन्धूञ्जयेवहि ।

क्षचं तदपि विज्ञेयं ब्रह्म यत्पाति शाश्वतम् ॥ १२६॥

कृषिस्तौ तु तथेत्युक्ता पायुं पुचमभाषत ।

अर्धर्षणीयौ शचूणां कुरुष्वैतौ नृपाविति ॥ १२७॥

पितरं स तथेत्युक्ता युज्ञोपकरणं तयोः ।

जीमूतस्येति सूक्तेन पृथक्केनान्वमन्वयत् ॥ १२८॥ २५॥

प्रथमा त्वस्य सूक्तस्य योद्धारं स्तौति वर्मिणम् ।

धनुषश्च द्वितीया तु तृतीया ज्याभिमन्त्रिणी ॥ १२९॥

स्तौत्युगाल्नीं चतुर्थीं तु इषुधिं स्तौति पञ्चमी ।

अर्धेन सारणिः* षष्ठ्या रशमयोऽर्धेन संसुताः ॥ १३०॥

अश्वांस्तु सप्तमी स्तौति आयुधागारमष्टमी ।

नवमी रथगोपांस्तु दशमी रणदेवताः ॥ १३१॥

इषुं चैकादशी स्तौति द्वादशी कवचस्तुतिः ।

चयोदशी कशां स्तौति हस्तचाणं चतुर्दशी ॥ १३२॥

प्रथमे पञ्चदशयास्तु पादे दिग्ध इषु स्तुतः ।

अयोमुखी द्वितीये तु अर्धेऽस्तं वारुणं परे ॥ १३३॥ २६॥

षोडशयां त्वस्य सूक्तस्य धनुर्मुक्त इषु स्तुतः ।

सप्तदशयां तु युज्ञादेः कवचस्य तु बध्यतः ॥ १३४॥

स्तुतिरष्टादशी ज्ञेया युयुत्सो स्तुतिरूपमा ।

आशास्ते चोहमे पादे कृषिरात्मन आशिषः ॥ १३५॥

सूक्तेनानेन तु स्तुत्वा संयामाङ्गान्यृषिस्तयोः ।
 ततः प्रस्थापयामास पुनर्वोरशिखान्प्रति ॥ १३६ ॥

B एतत्यते चतसृभी राज्ञो साहाय्यकाम्यया ।
 B भरद्वाजोऽभितुष्टाव प्रीतस्तेन पुरंदरः ॥ १३७ ॥

B अभ्यावर्तिनमभ्येत्य हर्युपीयानदीतटे ।
 B सहितश्चायमानेन जघानेनपञ्चचीपतिः ॥ १३८ ॥ २७ ॥

तौ तु वारशिखाङ्गित्वा ततोऽभ्यावर्तिसार्जयौ ।
 भरद्वाजाय गुरवे ददतुर्विविधं वसु ॥ १३९ ॥

भरद्वाजश्च गर्गश्च दृष्टाविन्द्रेण वै पथि ।
 द्वयान् प्रस्तोक इत्याभिर् दानं तदै शशसतुः ॥ १४० ॥

B चृषिरप्यभितुष्टाव दानं तच च तस्य तु ।
 B चृचैकया द्वयां अप्ये दत्तं संकीर्तयन् स्वयम् ॥ १४१ ॥

प्रसङ्गात्मिह याः सूक्ते देवताः परिकीर्तिताः ।
 ता एव सूक्तभाजस्तु मेने राशीतर स्तुतौ ॥ १४२ ॥ २८ ॥

RV. vii. प्राजापत्यो मरीचिर्हि मारीचः कश्यपो मुनिः ।
 तस्य देव्योऽभवङ्गाया दाक्षायण्यस्त्वयोदश ॥ १४३ ॥

B अदितिर्दितिर्दनुः काला दनायुः सिंहिका मुनिः ।
 B क्रोधा विश्वां वरिष्ठा च सुरभिर्विनता तथा ॥ १४४ ॥

B कटूष्वैवेति दुहितृः कश्यपाय ददौ स च ।
 तासु देवासुराश्वैव गन्धर्वोरगराक्षसाः ॥ १४५ ॥

वर्यांसि च पिशाचाश्च जङ्गिरेऽन्याश्च जातयः ।
 तचैका त्वदितिर्देवी ब्रादशजनयसुतान् ॥ १४६ ॥

B भग्नश्वैवार्यमांशश्च मित्रो वरुण एव च ।
 B धाता चैव विधाता च विवस्वांश्च महाद्युतिः ॥ १४७ ॥ २९ ॥

B त्वष्टा पूषा तथैवेन्द्रो ब्रादशो विष्णुरुच्यते ।
 द्वन्द्वं तस्यास्तु तज्ज्ञे मित्रश्च वरुणश्च ह ॥ १४८ ॥
 तयोरादिव्योः सन्ते दृष्टाप्सरसमुर्वशीम् ।
 रेतश्चस्तन्द तत्कुम्भे न्यपतवासतीवरे ॥ १४९ ॥
 तेनैव तु मुहूर्तेन वीर्यवन्तौ तपस्त्विनौ ।
 अगस्त्यश्च वसिष्ठश्च तथर्षीं संबूवतुः ॥ १५० ॥
 B बहुधा पतिते शुक्रे कलशेऽथ जले स्थले ।
 B स्थले वसिष्ठस्तु मुनिः संभूत चृषिसत्तमः ॥ १५१ ॥
 B कुम्भे त्वगस्त्यः संभूतो जले मत्स्यो महाद्युतिः ।
 उदियाय ततोऽगस्त्यः शस्यामानो महायशाः ॥ १५२ ॥ ३० ॥
 मानेन संमितो यस्मात् तस्मान्मान्य इहोच्यते ।
 यद्वा कुम्भादृषिर्जीवः कुम्भेनापि हि भीयते ॥ १५३ ॥
 कुम्भ इत्यभिधानं तु परिमाणस्य लक्ष्यते ।
 ततोऽप्सु गृह्यमाणासु वसिष्ठः पुष्करे स्थितः ॥ १५४ ॥
 सर्वं पुष्करं तत्र विश्वे देवा अधारयन् ।
 उत्थाय सलिलात्तस्मात् अथ तेषे महत्तपः ॥ १५५ ॥
 नामास्य गुणतो जडे वसतेः श्रैष्ठ्यकर्मणः ।
 अदृश्यमृषिभिर्हीन्द्रं सोऽपश्यत्तपसा पुरा ॥ १५६ ॥
 सोमभागानथो तस्मै प्रोवाच हरिवाहनः ।
 B चृष्टयो वा इन्द्रमिति ब्राह्मणात्तद्वि दृश्यते ॥ १५७ ॥ ३१ ॥
 वसिष्ठश्च वसिष्ठाश्च ब्राह्मणा ब्रह्मकर्मणि ।
 सर्वकर्मसु यज्ञेषु दक्षिणीयतमास्तथा ॥ १५८ ॥
 तस्माद्येऽद्यापि वासिष्ठाः सदस्याः स्युस्तु कर्हिचित् ।
 अर्हयेहक्षिणाभिस्तान् भास्त्रवेणी श्रुतिस्त्रियम् ॥ १५९ ॥
 चृष्टिस्तु मैषावरुणिः सूक्ष्मिः षोऽशभिः परैः ।

तुष्टावामिमिति त्वमिम् आप्यस्त्वं जुषस्व नः ॥ १६० ॥
प्राप्ययेऽथ प्र समाजो वितीयं प्राप्यये तृचम् ।

वैश्वानरीयाण्येतानि ते हैन्द्राणि पराण्यतः ॥ १६१ ॥
दश पञ्च च सूक्तानि निपाती मरुतां स्तुतिः ।

नकिः सुदास इत्यस्यां दानं पैजवनस्य तु ॥ १६२ ॥ ३२ ॥
वसिष्ठेन चतुर्भिस्तु वे नमुरिति कीर्तितम् ।

संवादं सूक्तमैन्द्रं वा ष्ठित्यज्वस्तु प्रचक्षते ॥ १६३ ॥
वसिष्ठागस्त्ययोरच कीर्त्यते तनयैः सह ।

इन्द्रेण चैव संवादो महिमा जन्म कर्म च ॥ १६४ ॥
पराणि प्रेति चत्वारि वैश्वदेवानि तत्र तु ।

स्तौत्यृगच्चामहिं तत्र मा नोऽहिं बुध्यमेव च ॥ १६५ ॥
अहिराहन्ति मेधान्ते एति वा तेषु मध्यमः ।

योऽहिः स बुध्यो बुध्ये हि सोऽन्तरिष्टेऽभिजायते ॥ १६६ ॥
उदु ष्ठ सवितुः सूक्तं शं नो वाजिनदैवतः ।

बृचोऽर्धर्चेष्व भागोऽच भगमुय इति श्रुतिः ॥ १६७ ॥ ३३ ॥
पादश्वैव तृतीयोऽच पञ्चस्यामहिदैवतः ।

यथार्थर्चो भगमुयस् तथा नूनं भगोऽपि च ॥ १६८ ॥
स हि रज्ञानि सविता सुवातीति भगः स वा ।

वैश्वदेवानि पञ्चोर्ध्वः पञ्चर्चो भगदैवतः ॥ १६९ ॥
प्रातर्जितमुषस्यान्या द्रष्टृभ्योऽचाशिरेव वा ।

एके तु प्रातरित्यस्यां भगमेव प्रचक्षते ॥ १७० ॥
आदावन्ते तु जृषयः कीर्तयन्ति प्रसङ्गतः ।

सूक्तेऽस्मिन्देवतास्त्वन्या अन्यास्त्वं भवन्ति च ॥ १७१ ॥
सालोक्यासाहचर्याद्वा संस्त्वादथवा पुनः ।

गणस्यानामस्ति वा कीर्त्यन्तेऽन्यास्तु देवताः ॥ १७२ ॥ ३४ ॥

दाधिक्कमथ साविचं रौद्रमित्यनुपूर्वशः ।
 दाधिके प्रथमायास्तु देवताः परिकीर्तिताः ॥ १७३ ॥
 ता ज्ञेया आप आप्यं स्याद् आर्भवः प्रथमस्तुतः ।
 उत्तमा वैश्वदेवी वा आर्भवी वा निगद्यते ॥ १७४ ॥
 वैश्वदेवे तथा शस्त्रे आर्भवं शस्यते हि तत् ।
 दशमेऽहि समस्तं समुद्रज्येष्ठा आपां स्तुतिः ॥ १७५ ॥
 समुद्रज्येष्ठा आपां स्तुतिः ॥ ३५ ॥
 ॥ रति वृहद्देवतायां पद्मोऽध्यायः ॥

आ मामिति तु सूक्षेन प्रत्यृचं देवता स्तुताः ।
 B मिचावरुणावमिष्ठ देवा नद्यस्तथैव च ॥१॥
 तृचावादित्यदेवत्यौ रोदस्योः प्रेति यस्तृचः ।
 वास्तोष्ट्याश्वतस्तु सप्त प्रस्वापिन्यः स्मृताः ॥२॥
 परं चत्वारि सूक्ष्मानि मारुतानि क ईमिति ।
 तेषां तु पितरं देवं अम्बकं स्तौत्यृगुप्तमा ॥३॥
 स्तुतौ तु मिचावरुणौ सूक्ष्मैर्यदिति सप्तभिः ।
 अश्विनौ तु परेर्देवाव् अष्टभिः प्रति वामिति ॥४॥
 यदद्यैकोस्मूर्यस्तिस्त उद्देतीत्यर्थपञ्चमाः ।
 सौर्यस्तस्तक्षुरिति तु गीयते चक्षुर्देवता ॥५॥
 B आदित्यानां तत्त्वो अद्य द्वे चक्षुचौ शैनकोऽब्रवीत् ।
 B अन्याः सर्वा चक्षुचः सौर्या यदद्याद्याः प्रकीर्तिताः ॥६॥
 B इमे चेतार इत्याद्याः † † † ।
 B अर्यमणे वरुणस्यापि मिचस्यैता नव स्मृताः ॥७॥
 B यदद्य सूर इत्याद्या दशादित्या चक्षुचः स्मृताः ।
 B सविता वादितिर्मिष्ठो वरुणश्चार्यमा भगाः ॥८॥
 B स्तुता उदु त्यदित्येतास् तिस्तः सौर्यस्ततः पराः ।
 B आशीस्तस्तक्षुरित्येताम् आचार्यः शैनकोऽब्रवीत् ॥९॥
 उषास्तु सप्तभिर्षुषाः सूक्ष्मान्येष्यः पराणि तु ।
 चत्वारीन्द्रावरुणेति इन्द्रावरुणयो स्तुतिः ॥१०॥
 B उदु ज्योतिरिति त्वस्मिन् अर्धचे मध्यम स्तुतः ।
 वरुणस्य गृहानामौ वसिष्ठः स्वप्न आचरत् ॥११॥

प्राविवेशाथ तं तत्र शा नदन्नभ्यधावत ।
 B क्रन्दनं सारमेयं स धावनं दृष्टमुद्यतम् ॥ १२ ॥
 B यद्जुनेति च द्वाभ्यां सान्त्वयित्वा व्यसुष्वपत् ।
 स तं प्रस्तापयामास जनमन्यं च वारुणम् ॥ १३ ॥
 ततस्तु वरुणो राजा स्वैः पाशैः प्रत्यवध्यत ।
 स बद्धः पितरं सूक्ष्मैश्च चतुर्भिरित उत्तरैः ॥ १४ ॥
 अभितुष्टाव धीरिति मुमोचैनं ततः पिता ।
 A ध्रुवासु त्वेति चोक्तायां पाशा अस्मात्प्रमोचिरे ॥ १५ ॥ ३ ॥
 पराणि चीणि सूक्तानि वायव्यानि प्र वीरया ।
 अथ तास्त्वैन्द्रवायव्या स्तुतौ यासु द्विवत्स्तुतिः ॥ १६ ॥
 B प्र वीरयोक्ता वायव्या प्रात्मीत्यैतरेयके ।
 B पदस्य व्यत्ययं कृत्वा वायोः प्राधान्यमुव्यते ॥ १७ ॥
 B ते सत्येन तृचो यावत् तरश्चतुर्चुचः पुनः ।
 B उशनौका प्र सीता चर्ग् द्वयोरेता नव स्मृताः ॥ १८ ॥
 एन्द्राये शुचिमित्येते प्रेति सारस्तते परे ।
 चृचा सरस्वान् स इति जनीयनाम् तिसृभिः ॥ १९ ॥ ४ ॥
 राजा वर्षसहस्राय दीक्षिष्ठनाहुषः पुरा ।
 चचौरैकरथेनेमां ब्रुवन् सर्वाः समुद्रगाः ॥ २० ॥
 यक्षे वहत भागान्मे द्वन्दशो वायवैक्षः ।
 प्रत्यूचुस्तं नृपं नद्यः स्वल्पवीर्याः कर्यं वयम् ॥ २१ ॥
 वहेम भागान्सर्वास्ते सत्त्वे वार्षसहस्रिके ।
 सरस्ततीं प्रपद्यस्व सा ते वक्ष्यति नाहुष ॥ २२ ॥
 तथेत्युक्ता जगामाशु आपगां स सरस्ततीम् ।
 सा चैनं प्रतिजयाह दुदुहे च पयो घृतम् ॥ २३ ॥
 एतदत्यज्ञुतं कर्म सरस्वत्या नृपं प्रति ।

वाहणिः कीर्तयामास प्रथमस्य द्वितीयया ॥२४॥ पै॥

यज्ञे वार्हस्यत्यमैन्द्रं वैष्णवे तु परे ततः ।

उर्मैन्द्रश्च तिसः स्युः पार्जन्ये तिस्त्र उत्तरे ॥२५॥

A स्तौतीन्द्रं प्रथमा त्वच द्वितीयाद्या बृहस्पतिम् ।

B यज्ञ आद्येन्द्रमेवास्तौद् अन्या त्विन्द्राबृहस्पती ॥२६॥

तृतीया नवमी चैव स्तौतीन्द्राब्रह्मणस्यती ।

संबासरं तु मण्डुकान् ऐन्द्रासोमं परं तु यत् ॥२७॥

चूषिर्ददर्श राक्षोऽमं पुष्पशेकपरिमुतः ।

हते पुष्पशते तस्मिन् सौदासैर्दुःखितस्तदा ॥२८॥

६॥

ये पाकशंसमृक्सौम्या आप्नेयी तत उत्तरा ।

एकादशी वैश्वदेवी सौम्यस्तस्याः परो दृचः ॥२९॥

यदि वाहमृगाप्नेयी ऐन्द्री यो मेति तु स्मृता ।

याव्यां प्र या जिगातीति वि तिष्ठधं तु मास्ती ॥३०॥

प्र वर्तयेति पञ्चन्द्र ऐन्द्रासोमी त्वगुह्ममा ।

चूषिस्वाशिषमाशास्ते मा नो रक्ष इति तृचि ॥३१॥

दिवि चैव पृथिव्यां च तथा पालनमात्मनः ।

उलूक्यातुं जस्येतान् नानाह्वपान्निशचरान् ॥३२॥

पञ्चदश्यां तु सूक्ष्मस्य अष्टम्यां चैव वाहणिः ।

दुःखशेकपरीतात्मा शपते विलपन्निव ॥३३॥

हते पुष्पशते तस्मिन् वसिष्ठो दुःखितस्तदा ।

रक्षोभूतेन शापात् सुदासेनेति वै श्रुतिः ॥३४॥

७॥

I. viii. कर्णचैव प्रगाथश्च घोरपुच्छी बभूवतुः ।

गुरुणा तावनुज्ञाताव् ऊषतुः सहिती वने ॥३५॥

वसतोम्बु तयोस्तत्त्वं कर्णपत्न्याः शिरः स्वपत् ।

कृत्वा कनीयान्करत्स्य उत्सङ्गे नान्वबुध्यत ॥३६॥
 शमुकामस्तु तं कर्त्तव्यः क्रुद्धः पापाभिशङ्कया ।
 बोधयामास पादेन दिधक्षन्निव तेजसा ॥३७॥
 विदित्वा तस्य तं भावं प्रगाथः प्राज्ञलि स्थितः ।
 मानृते च पितृते च वरयामास तावुभौ ॥३८॥
 स धौरो वाष कार्त्तो वा वंशजैर्बहुभिः सह ।
 ददर्शन्नैष सहित चृषिर्मण्डलमष्टमम् ॥३९॥
 माचिदैन्द्राणि चत्वारि अन्वस्य स्थूरमित्यृचि ।
 तुष्टवाङ्गिरसी नारी वसन्ती शश्वती पतिम् ॥४०॥
 स्त्रियं सन्तं पुमांसं तम् आसङ्गः* कृतवानृषिः ।
 स्वस्य दानं स्तुहीत्यृग्भश् चतुर्भिः परिकीर्तितम् ॥४१॥
 शिक्षेत्यृग्भां तु काश्यस्य विभिन्दोः परिकीर्तितम् ।
 पाकस्याद्यल्लु भोजस्य चतुर्भिर्यैमिति स्तुतम् ॥४२॥
 पौष्णौ प्रेति प्रगाथौ द्वौ मन्यते शक्टायनः ।
 ऐन्द्रमेवाथ पूर्वं तु गालवः पौष्णमुत्तरम् ॥४३॥
 ऐन्द्राणामिह सूक्ष्मानाम् उत्तमस्योऽस्मे तृचे ।
 दानं राज्ञः कुरुक्षस्य स्थूरं राध इति स्तुतम् ॥४४॥
 दूरादित्याश्चिने सूक्ष्मे समचिंशक्तमी यथा ।
 इत्यर्थार्थो दृचश्चान्त्यः कशोर्दानस्तुतिः स्मृता ॥४५॥
 महानैन्द्रं प्रत्यनवत्याम् अमिं वैश्वानरं स्तुतम् ।
 मन्यते शक्टपूर्णिस्तु भार्यम्बश्चैव मुन्नलः ॥४६॥
 तृचे तु शतमित्यस्मिन् दानं तैरिन्दिरं स्मृतम् ।
 परं तु मास्तं प्रेति आ नस्तीण्याश्चिनानि च ॥४७॥
 त्वमामेयं य इन्द्रेति षक्टैन्द्राण्युत्समस्य तु ।
 उपोऽमायामर्थर्थं देवो वास्तोष्यति स्तुतः ॥४८॥

इदमादित्यदेवत्यं तिसुभिस्त्वदिति स्तुता ।
 वष्ट्या चतुर्थ्या सप्तम्या उतेत्याश्विन्यृगृष्टमी ॥४६॥ १०॥
 स्तुताः शमिति पञ्चस्तु अमिसूर्यानिलास्त्रयः ।
 वरुणार्यममिचाणां प्रगाणो यमिति स्तुतिः ॥४०॥
 आप्नेये स्तुती राजर्षेस्तु च सदस्योरदादिति ।
 B पञ्चाशतं वधूनां च गवां तिस्त्रश्च सप्ततीः ॥४१॥
 B अश्वोष्ट्राणां तथैवासौ वासांसि विविधानि च ।
 B रत्नानि वृषभं श्यावं तासामप्येसरं पतिम् ॥४२॥
 B कृत्वा दारानृषिर्गद्धन्वं इन्द्रायैतच्छशंस च ।
 B वयं सूक्तेन शक्तं च प्रीतस्तेन शचीपतिः ॥४३॥
 B चूषे वरं वृणीष्वेति प्रहस्तमृषिरब्रवीत् ।
 B काकुत्स्यकन्याः पञ्चाशद् युगपद्रमये प्रभो ॥४४॥ ११॥
 B कामतो बहुरूपत्वं यौवनं चाक्षयां रतिम् ।
 B शहनिधिं पद्मनिधिं मङ्गृहेष्वनपायिनम् ॥४५॥
 B प्रासादान् विश्वकर्मासौ सौवर्णोस्त्वाम्प्रसादतः ।
 B कुर्वीति पुष्टवाटीं च पृथक्तासां सुरदुमैः ॥४६॥
 B मा भूत्सपल्नीस्पर्धासां सर्वमस्त्विति चाब्रवीत् ।
 आ गन्ता मारुतं सूर्यं वयमित्यैन्द्रमुत्तरम् ॥४७॥
 कार्णस्य सोभरेश्वैव यजतो वंशजैः सह ।
 कुरुक्षेचे यदाज्ञक्षुर् हवीषि विविधानि च ॥४८॥
 आख्यवः सोऽभितुष्टाव इन्द्रं चिचं सरस्वतीम् ।
 B इन्द्रो वेत्यनयर्चो स दानशक्तिं प्रकाशयन् ॥४९॥ १२॥
 B आख्यराजोऽभिमानाच्च प्रहर्षितमनाः स्वयम् ।
 संस्तुतो देववश्चित्रं चूषये तु गवां ददौ ॥५०॥
 अयुतानां सहस्रं वै निजयाह स्तुवनृषिः ।

चृष्णि चोवाच हृष्टामा नाहमर्हाम्यृषे स्तुतिम् ॥ ६१ ॥
 तिर्यग्योनौ समुत्पन्नो देवता स्तोतुमर्हसि ।
 तमन्त्यया पुनश्चास्त्रौद् ओ त्यं सूक्षेन चाश्चिनौ ॥ ६२ ॥
 ईळिष्वेत्येतदामेयं सखायश्चैन्द्रमुत्तरम् ।
 यथा वरो सुषाम्ण इत्य् उत्तमस्त्वीषस्त्वृचः ॥ ६३ ॥
 अष्टौ तु सहितास्त्वेता देवता विभिर्दुर्वलम् ।
 उषाष्वेन्द्रश्च सोमश्च अग्निः सूर्यो वृहस्पतिः ॥ ६४ ॥
 अङ्गिराः सरमा चैव ता वामित्युत्तरस्य तु ।
 आदौ मैषावरुणस्तु नव ब्रादश तूत्तराः ॥ ६५ ॥
 वैष्वदेष्यो वर्ण राजा यज्ञादादृषये वसु ।
 कीर्तिं तत्त्वे त्वस्मिन् चृज्जमुक्षण्यायने ॥ ६६ ॥
 अश्चिनौ ददतुः प्रीतौ तदिहोक्तं सुषामणि ।
 आश्चिनं तु युवोर्युस्त्व वायव्या उत्तरास्तु याः ॥ ६७ ॥
 यं सवर्णो मनुर्नाम लेभे पुचं विवस्तः ।
 वैष्वदेवानि पञ्चतान्य् अग्निरुक्ष्ये जगाद सः ॥ ६८ ॥
 बधुरेक इति त्वेता लिङ्गतो द्विपदा दश ।
 स्थूयन्ते देवता स्यासु कर्मभिः स्वैः पृथक्पृथक् ॥ ६९ ॥
 स्तुताः कर्मगुणैः स्वैः स्वैर् देवता यच तच तु ।
 पृथक्कर्मस्तुतिर्नाम वैष्वदेवं तदेव तु ॥ ७० ॥ १४ ॥
 तासां बधुरिति त्वाद्या सौम्यामेयी तृगुत्तरा ।
 त्वाष्ट्री चैन्द्री च रौद्री च पौष्णी वैष्णव्यृगाश्चिनी ॥ ७१ ॥
 नवमी मैषावरुणी चृगदशम्यचिंसंस्तवः ।
 यजमानप्रसङ्गात् य इङ्ग्याच प्रकीर्तिता ॥ ७२ ॥
 यो यजाति वृचे शक्तो यजतां पतिरीक्षितः ।
 तस्य युमान् वृचे यज्ञा चतसृष्वपि महिति ॥ ७३ ॥

B यज्ञनोरेव दंपत्योः पञ्च या दंपती चृचः ।
 B आ शर्माशरीरैतु पौष्ट्राण्यौ परे मिष्ठोऽर्यमा यथा ॥७४॥
 B वरुणश्च स्तुतान्वच आदित्या अग्निमयये ।
 सूक्ष्मानि प्र कृतानीति चीर्णैद्राणि पराण्यतः ॥७५॥ १५॥
 अथ इत्यच कन्या तं स्त्रीलिङ्गेनेन्द्रमन्त्रवीत् ।
 स हि तां कामयामास दानवीं पाकशासनः ॥७६॥
 ज्येष्ठां स्वसारं व्यंसस्य तस्यैव युवकाम्यया ।
 अग्निनेत्याश्चिनं सूक्ष्मम् ऐन्द्रसूक्ते परे ततः ॥७७॥
 ऐन्द्रामं परमाम्यम् ऐन्द्रामं वारुणे परे ।
 उत्तरे वारुणे त्वन्य आ वाग्मित्याश्चिनस्तुचः ॥७८॥
 सूक्ते इमे समाप्तेये ताभ्यामैन्द्रे ततः परे ।
 वशायाच्चाय यत्प्रादान् कानीतस्तु पृथुश्चवाः ॥७९॥
 तद्वच संस्तुतं दानम् आ स इत्येवमादिभिः ।
 आ नः प्रगाथौ वायष्टौ सूक्ष्मसोपोह्नमा च या ॥८०॥ १६॥
 B मिष्ठार्यमाणौ मस्तः सुनीष्टो घ वृचे स्तुताः ।
 B द्विचलारिंशकात्प्रीतस् चिशोकाय पुरंदरः ॥८१॥
 B गिरि निकृत्य वज्रेण गा ददावसुरैर्हृताः ।
 B यः कृतादिति चैतस्याम् चृषिस्तु स्वयमन्त्रवीत् ॥८२॥
 स्तुता नवम्या तदितिर् महीत्यादित्यदैवते ।
 अन्याः पञ्चोष्टसेऽपि स्युः सौम्यं स्वादोरिति स्तृतम् ॥८३॥
 पराण्यष्टौ तु सूक्ष्मानि चृषीणां तिग्मतेजसाम् ।
 ऐन्द्राण्यच तु षड्विंशः प्रगाथो वहुदैवतः ॥८४॥
 चृगन्याम्परचेत्यग्निः सूर्यमन्यं पदं जगौ ।
 प्रस्त्रज्ञश्च पृष्ठप्रस्त्रं प्रादाद्यद्वस्तु किंचन ॥८५॥ १७॥
 तद्वूरीदिति सूक्ष्माभ्याम् अस्तिलं त्विह संस्तुतम् ।

A ऐन्द्राण्युभयमित्यच षष्ठामेयात्पराणि तु ।
 निपातमाह देवानां दाता म इति भागुरिः ॥ ८६ ॥
 चृचं यास्त्वक्तुचं त्वेतं मन्यते वैश्वदेवतम् ।
 आदित्यदैवतं सूर्यं त्यान्वित्यच परं तु यत् ॥ ८७ ॥

B धीवराः सहसा मीनान् दृष्ट्वा सारस्वते जले ।
 B जालं प्रक्षिप्य तान्बङ्गोद् अक्षिपन्सलिलात्प्यलम् ॥ ८८ ॥
 B शरीरपातभीतास्ते तुष्टुवुश्चादितेः सुतान् ।
 B मुमुक्षुस्तांस्ततस्ते च प्रसन्नास्तान् समूदिरे ॥ ८९ ॥
 B धीवराः क्षुद्रयं मा वो भूत् स्वर्गं प्राप्स्यथेति च ।
 उतेति माता तचेषां तृचेनाभिष्टुतादितिः ॥ ९० ॥ ९८ ॥
 मातृत्वादभिसंबन्धात् सूर्येतैषां स्तुतौ स्तुतौ ।
 ऐन्द्राण्या त्वा रथं चीणि स्तौत्यृतूनुप मेति षट् ॥ ९१ ॥
 चृक्षाश्वमेधयोरथं पञ्च दानस्तुतिः पराः ।
 अपादिन्द्रस्य चामेष्व विश्वेषां चैव संस्तवः ॥ ९२ ॥
 दृचस्य प्रथमोऽर्थर्चेः शेषो वरुणदैवतः ।
 त्वमामेयेऽथवा सूक्तम् उत्तरं हविषां स्तुतिः ॥ ९३ ॥
 पथः पश्चोषधीनां च तथारूपं हि दृश्यते ।
 उदित्याश्चिनमामेये परे सूक्ते विशेषिशः ॥ ९४ ॥
 चृग्न्यामहमिति द्वाभ्यां स्तौत्यात्मानमृषिः स्वयम् ।
 B आत्मानमात्मना स्तुता स्तौति दानं श्रुतर्वणः ॥ ९५ ॥ ९९ ॥
 B आत्मादानाभिसंबन्धात् परुणीं च महानदीम् ।
 परया परुणीमिन्द्रं चिभिः सूक्तैरिमं न्विति ॥ ९६ ॥
 अयं कृनुरिदं सौम्यं चीण्यैन्द्राणि पराण्यतः ।
 नहीति तेषां प्रथमे वैश्वदेष्वृग्वीवृथत् ॥ ९७ ॥
 देवानामिति देवानां प्रेष्मामेयमुत्तरम् ।

चीर्ण्याश्विनान्या म इति ऐन्द्राणि तमितीति च ॥१८॥ २०॥
 अपात्लाचिसुता त्वासीत् कन्या त्वग्दोषिणी पुरा ।
 तामिन्द्रश्वकमे दृष्टा विजने पितुराश्रमे ॥१९॥
 तपसा बुबुधे सा तु सर्वमिन्द्रचिकीर्षितम् ।
 उदकुम्भं समादाय अपामर्घे जगाम सा ॥१००॥
 B दृष्टा सोममपामन्ते तुष्टावर्चा वने तु तम् ।
 B कन्या वारिति चैतस्याम् एषोऽर्थः कथितस्ततः ॥१०१॥
 सा सुषाव मुखे सोमं [B सुत्वेन्द्रं चाजुहाव तम् ।
 असौ य एषीत्यनया] पपाविन्द्रश्व तन्मुखात् ॥१०२॥
 अपूपांश्चैव सकूङश्च भक्षयित्वा स तज्ज्वात् ।
 कृग्भस्तुष्टाव सा चैनं जगदैनं तृचेन तु ॥१०३॥ २१॥
 सुलोभामनवद्याङ्गीं कुरु मां शक्र सुत्वम् ।
 B तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रीतस्तेन पुरंदरः ॥१०४॥
 रथछिद्रेण तामिन्द्रः शकटस्य युगस्य च ।
 प्रक्षिप्य निश्चिर्वै चिः सुत्वक् सा तु ततोऽभवत् ॥१०५॥
 तस्यास्त्वगपहता या पूर्वा सा शत्यकोऽभवत् ।
 उत्तरा त्वभवद्वोधा कृकलासस्त्वगुत्तमा ॥१०६॥
 इतिहासमिदं सूक्तम् आहतुर्यास्त्वभागुरी ।
 कन्येति शैनकस्त्वेन्द्रं पान्तमित्युत्तरे च ये ॥१०७॥
 B उत्तमा त्वार्भवी प्रोक्ता उत्तरस्यैतरेयके ।
 B छान्दोमिके तृतीये तद् आर्भवं शस्यते यतः ॥१०८॥ २२॥
 मारुतं गौः परं सूक्तम् आ त्विन्द्राणि पराणि षट् ।
 B सूक्ते द्वितीय एतेषाम् इतिहासं प्रचक्षते ।
 अपक्रम्य तु देवेभ्यः सोमो वृत्तभयादितः ॥१०९॥
 नदीमंशुमतीं नामा अभ्यतिष्ठकुरुरुन्प्रति ।

तं बृहस्पतिनैकेन अभ्ययादृचहा सह ॥ ११० ॥

योत्समानः सुसंहृष्टेर मरुद्विविधायुधैः ।

दृष्टा तानायतः सोमः स्वबलेन व्यवस्थितः ॥ १११ ॥

मन्वानो वृचमायानं जिधांसुमरिसेनया ।

व्यवस्थितं धनुष्मनं तमुवाच बृहस्पतिः ॥ ११२ ॥

मरुतपतिरयं सोम एहि देवान्पुनर्विभो ।

B श्रुत्वा देवगुरोर्वाक्यम् अनर्थे वृचशङ्क्या ॥ ११३ ॥

२३ ॥

सोऽब्रवीन्नेति तं शकः स्वर्गे एव बलाद्वली ।

इयाय देवानादाय तं पपुर्विधिवत्सुराः ॥ ११४ ॥

जघ्नुः पीत्वा च दैत्यानां समरे नवतीर्नव ।

तदेतदप्यवेत्यस्मिंस् तृचे सर्वं निगद्यते ॥ ११५ ॥

B इन्द्रं च मरुतश्चैव तथैव च बृहस्पतिम् ।

तृचस्य देवता ह्येता इन्द्रमेवाह शौनकः ॥ ११६ ॥

B ऐन्द्राबाहस्पत्य उक्तो ब्राह्मणे त्वैतरेयके ।

तृचेनेन्द्रमपश्यस्त्वं नेमोऽयमिति भार्गवः ॥ ११७ ॥

तुष्टवेन्द्रो इृचेनायम् अहं पश्य च मामृषे ।

B स हि स्तुवन्नेमै एको नेन्द्रो अस्तीति चाब्रवीत् ॥ ११८ ॥ २४ ॥

B तदाकरण्येन्द्र आत्मानम् चृग्भ्यां तुष्टाव दर्शयन् ।

चृषित्वं दृष्टा सुप्रीतो विश्वेत्ता त इति इृचे ॥ ११९ ॥

विविधानि च कर्माणि दानमैन्द्रं च शंसति ।

मनोजवास्तु सौपर्णी समुद्रे वज्रसंस्तवः ॥ १२० ॥

वाचं सर्वगतां देवौ स्तौति यद्वागिति इृचे ।

चींलोकानभितयेमान् वृचस्तस्यौ स्वया त्रिषा ॥ १२१ ॥

तं नाशकद्वन्नुमिन्द्रो विष्णुमध्येत्य सोऽब्रवीत् ।

वृचं हनिष्ये तिष्ठस्त्व विक्रम्याद्य ममानिके ॥ १२२ ॥

उद्यतस्यैव वज्रस्य द्यौर्दातु ममान्तरम् ।
 तथेति विष्णुस्तत्त्वके द्यौश्वास्य विवरं ददौ ॥ १२३ ॥   २५ ॥

तदेतदखिलं प्रोक्तं सखे विष्णविति तृचि ।
 मैचावर्हण्यः सूक्ताद्याश् चतस्रस्त्वृधगित्यृचः ॥ १२४ ॥

प्रेति मिचाय पादाश्च अर्यमणो वर्हणस्य च ।
 चयश्चतुर्थः सर्वेषाम् आदित्यानामिति स्तुतिः ॥ १२५ ॥

परा त्वादित्यदेवत्या आ म इत्याश्विनो दृचः ।
 वायव्ये सौर्ये उषस्या प्रभां वा चन्द्रसूर्ययोः ॥ १२६ ॥

पावमानी प्रजा हेति मातेत्यृग्भ्यां तु गौ स्तुता ।
 त्वममे बृहदाम्येये परेऽमिस्त्वृचि संस्तुतः ॥ १२७ ॥

महङ्गिः सह रुद्रैश्च आग्ने याहीति मध्यमः ।
 व प्रजा हेत्यपि वार्धर्चे प्रथमेऽमिरहोच्चते ॥ १२८ ॥

व पादे तृतीय आदित्यस् तुरीये मध्यम स्तुतः ।
 व रहस्ये ब्राह्मणेऽप्येवं आख्यतं हैतरेयके ॥ १२९ ॥   २६ ॥

RV. ix. पवमान स्तुतः सोमो नवमे त्विह मण्डले ।
 पवमानवदाप्यस्तु समिष्ठ इति संस्तुताः ॥ १३० ॥

अग्न आयूषीति चासु तिसृष्ट्यमिर्निपातभाक् ।
 अविता न इति तस्मिंस् तृचे पूष्णा सह स्तुतः ॥ १३१ ॥

आग्नेय्यौ द्वे चृचावच यत्त इत्युत्तरे ततः ।
 उभाभ्यामिति सावित्री आग्निसावित्र्यगुत्तरा ॥ १३२ ॥

पुनन्तु मां वैश्वदेवी आग्नेयी तृगुप प्रियम् ।
 उत्तरे च य इत्येते स्वाध्यायाध्येतृसंस्तवः ॥ १३३ ॥

सूक्ते निरुक्ते स्त्रकेऽप्यी रक्षीहा घर्मसंस्तवः ।
 सूर्यवच्चात्मवच्चापि पवित्रमिति चोच्चते ॥ १३४ ॥   २७ ॥

B आर्भवस्तु भवेत्पाद चृभुधीर इति स्मृतः ।

B निपातैस्तु चिभिः पादैस् चयो देवा इहोदिताः ॥ १३४ ॥

ब्रह्मा देवानां तिस्रोक्तास् चिभिस्त्वेतैर्द्वृचैर्द्वृचैः ।

सूर्यवच्चात्मवच्चापि स्तूयते सोम एव वा ॥ १३६ ॥

अनावृष्ट्यां तु वर्तन्यां पप्रछष्टीञ्छष्टीपतिः ।

काले दुर्गे महत्यस्मिन् कर्मणा केन जीवथ ॥ १३७ ॥

B शकटं शाकिनी गावः कृषिरस्यन्दनं वनम् ।

B समुद्रः पर्वतो राजा एवं जीवामहे वयम् ॥ १३८ ॥

स्तुवन्नेव शशंसास्य चृषिराङ्गिरसः शिशुः ।

नानानीयेन सूक्तेन चृषीणामेव संनिधौ ॥ १३९ ॥ २८ ॥

तानिन्द्रस्त्वाह सर्वास्तु तपधं सुमहत्पः ।

न खृते तपसः शक्यम् इदं कृच्छ्रं व्यपोहितुम् ॥ १४० ॥

अथ ते वै तपस्तेषुः सर्वे स्वर्गजिगीषवः ।

ततस्ते तपसोयेण पावमानोऽचृचोऽब्रुवन् ॥ १४१ ॥

अनसूयुरधीयानः शुश्रूषुस्तपसान्वितः ।

दश पूर्वापरान् वंश्यान् पुनात्यात्मानमेव च ॥ १४२ ॥

पापं यच्चाकरोत्किंचिन् मनोवाग्देहभोजनैः ।

पूतः स तस्मात्सर्वसात् स्वाध्यायफलमन्नुते ॥ १४३ ॥

A पावमान्यः परं ब्रह्म शुक्रं ज्योतिः सनातनम् ।

A गायच्चोऽन्तेऽच यश्चासां प्राणानायम्य तन्मनाः ॥ १४४ ॥

पावमानं पितृन्देवान् ध्यायेद्यश्च सरस्वतीम् ।

पितृंस्तस्योपवर्तेत द्वीरं सर्विर्मधूदक्षम् ॥ १४५ ॥

B एतासूक्तश्चतं सौम्यं मण्डलं सचतुर्दशम् ।

B पावमानमिति खातम् अनुवाकास्तु सप्त वै ॥ १४६ ॥ २९ ॥

RV. x. सप्ताम्येयानि सूक्तानि ददर्शय इति चितः ।

प्र केतुनेति त्वाष्ट्रसु चिशिराः सूक्तमुत्तरम् ॥ १४७ ॥

ऋचस्वस्य षठाम्येयस् तृचस्वस्येति यः परः ।

तेनेद्वभितुष्टाव स्वप्रान्त इति नः श्रुतिः ॥ १४८ ॥

अभवत्स हि देवानां पुरोधाः प्रियकाम्यया ।

असुराणां स्वसुः पुचस चिशिरा विश्वरूपधृक् ॥ १४९ ॥

तमृषिं प्रहितं विन्द्रो देवेषु बुबुधेऽसुरैः ।

सोऽस्य वज्रेण तान्याशु शिरांसि चीण्यथाञ्छिदत् ॥ १५० ॥

तस्य यत्सोमपानं तु मुखं सोऽभूत्कपिञ्चलः ।

कलविङ्कः सुरापाणम् अन्नादं तित्तिरस्वभूत् ॥ १५१ ॥ ३० ॥

तं वागभ्यवदद्वाली ब्रह्महासि शतक्रतो ।

प्रपञ्चं हतवान्यस्माद् विश्वरूपं पराङ्मुखम् ॥ १५२ ॥

तमभ्यसिञ्चत्सूक्तेन चृषिराप इति स्वयम् ।

सित्युद्दीपोऽपनुत्तर्यं तस्यास्त्रीलस्य पाप्मनः ॥ १५३ ॥

मैथुनार्थमभीप्सन्तीं प्रत्याचष्टे यमीं यमः ।

तदो चिदिति संवादो विवस्वत्सुतयोस्त्वयोः ॥ १५४ ॥

वृषाम्येह विर्धाने युजे वामच संस्तुते ।

परेयिवांसमित्यच स्तूयते मध्यमो यमः ॥ १५५ ॥

अथर्वाणोऽथ भृगवोऽङ्गिरसः पितरः सह ।

षष्ठ्यां देवगणास्तच संस्तूयन्ते द्युभक्तयः ॥ १५६ ॥

३१ ॥

B पितृभिष्ठाङ्गिरोभिञ्च संस्तुतो दृश्यते यमः ।

B मन्त्रेषु बहुशः पादे विवस्वत्नं पिता हि सः ॥ १५७ ॥

B संस्कार्यप्रेतसंयुक्तैः पितृभि स्तूयते यमः ।

B प्रेहि प्रेहीति तिसृषु प्रेताशिष उदाहृताः ॥ १५८ ॥

B पितृणां हि पतिर्देवी यमत्स्मात्स सूक्तभाक् ।

अति द्रव तृचे श्वानौ परं पित्र्यमुदीरताम् ॥ १५७ ॥

अ उत्तरेण तु सूक्तेन श्वर्णाने कर्म शंसति ।

पितृदेवासुराणां च अभवन्नप्रयस्त्वयः ।

हृष्टकव्यवहौ चौभौ सहरक्षाश्च नाम यः ॥ १६० ॥

तत्र मैनमिति त्वेतत् कव्यवाहनसंस्तुतिः ।

इतराणि तु देवस्य स्तुतिर्नास्त्यासुरस्य च ॥ १६१ ॥

अभवन्मिथुनं त्वष्टुः सरण्यूस्त्रिशिराः सह ।

स वै सरण्यूं प्रायद्वृत् स्वयमेव विवस्तते ॥ १६२ ॥

ततः सरण्यैवां जज्ञाते यमयम्यौ विवस्ततः ।

तौ चाप्युभौ यमावेव ज्यायांस्ताभ्यां तु वै यमः ॥ १६३ ॥ ३३ ॥

ज्यायांस्ताभ्यां तु वै यमः ॥

॥ इति वृहद्वतायां षष्ठोऽध्यायः ॥

सृष्टा भर्तुः परोक्षं तु सरण्यूः सदृशीं स्त्रियम् ।
 निश्चिप्य मिथुनं तस्याम् अश्वा भूत्वापचक्रमे ॥१॥
 अविज्ञानादिवस्वांस्तु तस्यामजनयन्मनुम् ।
 राजर्षिरभवत्सोऽपि विवस्वानिव तेजसा ॥२॥
 स विज्ञाय त्वपक्रान्तां सरण्यूमश्वरूपिणीम् ।
 त्वाश्रीं प्रति जगामाशु वाजी भूत्वा सलक्षणः ॥३॥
 सरण्यूश्च विवस्वत्नं विदित्वा हयरूपिणम् ।
 मैथुनायोपचक्राम तां च तचारुरोह सः ॥४॥
 ततस्योस्तु वेगेन शुक्रं तदपतङ्गुवि ।
 उपाजिग्रन्थं सा तश्चा तच्छुक्रं गर्भकाम्यया ॥५॥
 आग्रातमाचाच्छुक्रात्तु कुमारौ संबभूवतुः ।
 नासत्यश्चैव द्रम्भश्च यौ स्तुतावश्चिनाविति ॥६॥
 इतिहासमिमं यास्तः सरण्यूदेवते दृचे ।
 विवस्वतश्च त्वष्टुश्च त्वष्टेति सह मन्यते ॥७॥
 पूषेति पादौ पौष्णौ द्वाव् आमेयावुत्तरौ तु यौ ।
 स्याकृतीयोऽपि वा पौष्णास् तिस्त्रश्चान्याः परास्तु याः ॥८॥
 अपां स्तुतिस्त्वृगचैका तृचास्तारस्ततात्परा ।
 स्तुतः परोक्षः सोमस्तु द्रम्भ इत्युत्तरे नृचे ॥९॥
 अच्छेदताशीर्वादो वा पयस्त्वत्युत्तरा तु या ।
 चतस्रस्ता स्तुतिर्मृत्योर् अन्ये कृपाश्च कर्मणि ॥१०॥
 B मृतशिष्टेभ्य आशास्ते इमे ज्योग्जीवनं पुनः ।
 B इमं जीवेभ्य आशास्ते तेभ्यः परिधिकर्मणि ॥११॥

यथा धाच्युत्तरा त्वाष्ट्री ततो यान्या इमास्त्विति ।
 स्त्रीणामाशिषमाशास्ते तैयैवाञ्जनकर्मणि ॥१२॥
 उदीर्ष्व नारीत्यनया मृतं पत्न्यनुरोहति ।
 भ्राता कनीयान्प्रेतस्य निगद्य प्रतिषेधति ॥१३॥
 B कुर्यादेतकर्म होता देवरो न भवेद्यदि ।
 B प्रेतानुगमनं न स्याद् इति ब्राह्मणशासनात् ॥१४॥
 B वर्णानामितरेषां च स्त्रीधर्मोऽयं भवेत् वा ।
 शान्त्यर्थं धनुरादाने प्रेतस्यर्चं धनुर्जपेत् ।
 यस्मादेताः प्रयुज्यन्ते इमशने चान्त्यकर्मणि ॥१५॥ ३॥
 तस्माद्वदेत्तुचस्यास्य देवतां मृत्युमेव तु ।
 मन्त्रेषु ह्यनिरुक्तेषु देवतां कर्मतो वदेत् ॥१६॥
 मन्त्रतः कर्मतश्चैव प्रजापतिरसंभवे ।
 पराश्रवतस्तो यास्त्वच उप सर्पेति पार्थिवी ॥१७॥
 तासां प्रयोगः प्रेतस्य अस्थिसंचयकर्मणि ।
 प्रतीचीने यथाहानि अपहृत्येतराणि तु ॥१८॥
 अहःसु पितरो दधुर् इत्याशास्तेऽन्ययाशिषः ।
 B अहःस्वागामिषु च मां प्रयैन्तं समजीघयन् ॥१९॥
 नि वर्ताध्वमितीदं तु गवां केचिदपां विदुः ।
 अर्धर्चः प्रथमायास्तु ऋग्मीषोमीय उत्तरः ॥२०॥ ४॥
 ऐन्द्री षष्ठी द्वितीयायाम् उभौ देवौ निपातितौ ।
 दशाक्षरं तु शान्त्यर्थं मानसं सूक्तमुच्यते ॥२१॥
 चीर्णयैन्द्राणि कुहेत्यच आप्नेयाभ्यां पराणि तु ।
 तृचोऽचास्त्याश्विनस्त्वेक ऐन्द्राणामुत्तमे युवम् ॥२२॥
 भद्रं सौम्यं प्र हि पौष्णं चीर्णयैन्द्राणि पराण्यसत् ।
 तेषामाद्येन मत्तः सन् स्वानि कर्माणि शंसति ॥२३॥

यथा चरति भूतेषु यथा वर्षति पाति च ।
 सूक्ते तदस्मिन्नश्चाभिर् कृगिभृक्तमभूर्विति ॥२४॥

सप्तति मरुत स्तौति स्तौति वज्रमृगुत्तरा ।
 अग्निमित्तं च सोमं च पीवानं मेषमर्चति ॥२५॥

पूर्वोऽर्धचोऽपरस्तस्याः पर्जन्यं वायुना सह ।
 वि क्रोशनास इत्यमिन् उत्तरा सूर्यमेव तु ॥२६॥

एतौ मेऽयं य इत्येते स्तुतिश्चैवेन्द्रवज्रयोः ।
 वृक्षेवृक्षे धनुश्चिन्द्रं देवानामिति तु चयः ॥२७॥

शीतोष्णवर्षदातारः पर्जन्यानिलभास्तराः ।
 अन्ये सूर्यानिलौ चोभौ स्तूयेते च पदे सह ॥२८॥

सा ते जीवातुरित्यस्याम् इन्द्रो वा सूर्य एव वा ।
 विश्वो द्यन्यस्तु संवाद ज्ञाषेः शक्रस्य चैव हि ॥२९॥

युग्माः शक्रस्य विज्ञेया वसुकस्येतरा ज्ञाचः ।

B स्तुषेन्द्रस्यागतान्देवान् दृष्ट्वा शक्रमनागतम् ॥३०॥

B यज्ञं परोक्षवत्प्राह शशुरी नागतो मम ।

B यद्यागछेद् भक्षयेत्स धानाः सोमं पिबेदपि ॥३१॥

B इति तस्या वचः श्रुत्वा तत्क्षणादेत्य वज्रधृक् ।

B तिष्ठन्वेद्यामुत्तरस्याम् उच्चैराह स रोहवत् ॥३२॥

तृतीयया चतुर्थ्या च प्र देवतेयपां स्तुतौ ।
 अपांनपादित्यनेन नान्नाग्निर्भूत्यम स्तुतः ॥३३॥

एति यद्वैश्वदेवं तु तस्य प्रेत्यैन्द्रमुत्तरम् ।
 वैश्वदेवी प्र मेत्येका सं मेत्यैन्द्रो द्वृचः परः ॥३४॥

कुरुत्वाणमर्चतः परे द्वे चासदस्यवम् ।
 मृते मिचातिथौ राज्ञि तत्पातमृषिः पैरः ॥३५॥

उपमश्ववसं यस्य चतुर्भिः स व्यशेकयत् ।

५॥

६॥

७॥

प्रावेपा इति सूक्तं यत् तदक्षस्तुतिरुच्यते ॥ ३६ ॥
 अचाक्षान्वादशी स्तौति नवम्याद्या च सप्तमी ।
 A चयोदशी कृषिं स्तौति कितवं चानुशासति ।
 अक्षांस्तु शेषा निन्दन्ति अबुधं वैश्वदेवते ॥ ३७ ॥
 B साविचमेके मन्यन्ते महो अग्ने स्तवं परम् ।
 B आचार्याः शौनको यास्तो गालवश्वोत्तमामृचम् ॥ ३८ ॥
 नमः सौर्यमैन्द्रमस्मिन् सौर्ये पष्ठ्या तु या स्तुताः ।
 निपातिन्यैस्ताः सूक्तान्ते वैश्वदेवोऽच तु दृचः ॥ ३९ ॥
 आश्विनानि तु यस्त्रीणि ऐन्द्राण्यस्तेव सु प्र च ।
 ऐन्द्राणामुत्तमायास्तु स्तुतोऽर्धचें बृहस्पतिः ॥ ४० ॥ ८ ॥
 परे दिवस्पर्याग्नेये प्रथमस्योत्तमेन तु ।
 द्यावापृथिव्यौ विश्वे च पञ्चोऽर्धचेन संस्तुताः ॥ ४१ ॥
 B आसील्काक्षीवती घोषा पापरोगेण दुर्भगा ।
 B उवास षष्ठिं वर्षाणि पितुरेव गृहे पुरा ॥ ४२ ॥
 B आतस्ये महतीं चिन्तां न पुचो न पतिर्मम ।
 B जरां प्राप्ना मुधा तस्मात् प्रपद्येऽहं शुभस्पती ॥ ४३ ॥
 B यथैतौ मामकस्तात् आराध्यावाप यौवनम् ।
 B आयुरारोग्यमैश्वर्यं सर्वभूतहने विषम् ॥ ४४ ॥
 B रूपवत्तां च सौभाग्यम् अहं तस्य सुता यदि ।
 B ममापि मन्त्राः प्रादुःस्युर् यै स्तोषेते मयाश्विनौ ॥ ४५ ॥ ९ ॥
 B चिन्तयन्तीति सूक्ते द्वे यो वां परि दर्श सा ।
 B स्तुतौ तावश्विनौ देवौ प्रीतौ तस्या भगान्तरम् ॥ ४६ ॥
 B प्रविश्य विजरारोगां सुभगां चक्रतुश्च तौ ।
 B भर्तारं ददतुस्तस्यै सुहस्यं च सुतं मुनिम् ॥ ४७ ॥
 B ददतुस्तस्युपर्णाभ्यां यज्ञासत्येति कीर्त्यते ।

B काक्षीवत्यै च घोषायै न तस्यामाज्जुरोऽनया ॥४८॥

प्राजापत्यासुरी त्वासीद् विकुरण नाम नामतः ।

सेष्वन्तीन्द्रसमं पुचं तेषेऽथ सुमहत्पः ॥४९॥ १०॥

सा प्रजापतितः कामांल् लेभेऽथ विविधान् वरान् ।

तस्यां चेन्द्रः स्वयं जज्ञे जिधांसुदैत्यदानवान् ॥५०॥

एकदा दानवैः सार्धं समरे समसञ्ज्ञत ।

जघान तेषां नवतीर् नव सप्त च सप्तकान् ॥५१॥

भित्त्वा स्वबाहुवीर्येण हैमरौप्यायसीः पुरीः ।

हत्वा सर्वान् यथास्थानं पृथिव्यादिव्यवस्थितान् ॥५२॥

पृथिव्यां कालकेयांश्च पौलोमांश्चैव धन्विनः ।

तांश्च व्युत्सादयामास प्रह्लादतनयान्दिवि ॥५३॥

११॥

राज्यं प्राप्य स दैत्येषु स्वेन वीर्येण दर्पितः ।

देवान्बाधितुमारेभे मोहितोऽसुरमायया ॥५४॥

बाध्यमानास्तु तेनापि असुरेणामितौजसा ।

उपाधावन्नृषिश्चेष्टं तत्प्रबोधाय सप्तगुम् ॥५५॥

शृषिस्तु सप्तगुर्नाम तस्यासीत्सुप्रियः सखा ।

स चैनमभितुष्टाव जगृभेति करे स्पृशन् ॥५६॥

ततः स बुद्धा चात्मानं सप्तगुस्तुतिहर्षितः ।

आत्मानमेव तुष्टाव अहं भुवमिति चिभिः ॥५७॥

कीर्तयन्त्वानि कर्माणि यानि स्म कृतवान्पुरा ।

यथाकरोच्च वैदेहं व्यासं सोमपतिं नृपम् ॥५८॥

१२॥

वसिष्ठशापादभवद् वैदेहो नृपतिः पुरा ।

इन्द्रप्रसादादीजे च सत्त्वैः सारस्वतादिभिः ॥५९॥

B प्रभूतां शक्तिमत्तां च शचूणामप्यपाक्रियाम् ।

नृषु सर्वेषु चैश्चर्यं प्रभुत्वं भुवनेषु च ।

प्र वो मह इति तस्याम् आत्मनो वीर्यमक्षयम् ॥६०॥
 वैश्वानरे गृहपतौ यविष्टमौ च पावके ।
 वषट्कारेण वृक्षेषु भातुष्वमौ सहःसुते ॥६१॥
 अपचक्षाम देवेभ्यः सौचीकोऽमिरिति श्रुतिः ।
 स प्राविशदपक्षम्य जटूनपो वनस्पतीन् ॥६२॥
 ततोऽसुराः प्रादुरासन् नष्टेऽयौ हव्यवाहने ।
 तेऽमिमेवान्वैक्षत देवा हत्वासुरान्युधि ॥६३॥
 तं तु दूराद्यमस्यैव वरुणश्चान्वपश्यताम् ।
 उभावेनं समादाय देवानेवाभिजग्मतुः ॥६४॥
 दृष्ट्वा देवास्वेनमूचुर अये हव्यानि नो वह ।
 वरान् गृहाण चास्महश्च चिन्भानो भजस्व नः ।
 B देवयानान् सुगान् पथः कुरुष्व सुमनाः स्वयम् ॥६५॥
 प्रत्युवाचाथ तानमिर् विश्वे देवा यदूच माम् ।
 तत्करिष्ये जुषन्तां तु होचं पञ्च जना मम ॥६६॥
 शालामुख्यः प्रणीतश्च पुचो गृहपतेश्च यः ।
 उत्तरो दक्षिणश्चामिर् एते पञ्च जनाः स्मृताः ॥६७॥
 मनुष्याः पितरो देवा गन्धर्वोरगराक्षसाः ।
 B गन्धर्वाः पितरो देवा असुरा यक्षराक्षसाः ॥६८॥
 यास्त्रौपमन्यवावेतान् आहतुः पञ्च वै जनान् ।
 निषादपञ्चमान् वर्णान् मन्यते शाकटायनः ॥६९॥
 ज्युत्विजो यजमानं च शाकपूणिस्तु मन्यते ।
 B होताध्युस्तथोऽनाता ब्रह्मा चेति वदन्ति तान् ॥७०॥
 B चक्षुः श्रोचं मनो वाक् च प्राणश्चेत्यात्मवादिनः ।
 B गन्धर्वास्परसो देवा मनुष्याः पितरस्तथा ॥७१॥
 B सर्पाश्च ब्राह्मणे चैव श्रूयन्ते हीतरेयके ।

B ये चान्ये पृथिवीजाता देवाश्चान्येऽय यज्ञियाः ॥७२॥ १५॥
 श्चायुरस्तु च मे दीर्घं हवीषि विविधानि च ।
 अरिष्टः पूर्वजानां च भातृणामधरेऽधरे ॥७३॥
 प्रयाजाश्चानुयाजाश्च घृतं सोमे च यः पशुः ।
 महैवत्यानि वै सन्तु यज्ञो महेवतोऽस्तु च ॥७४॥
 तवामे यज्ञ इत्येतत् प्रत्यार्थि स्तिष्ठकृच्च सः ।
 यस्य चीणि सहस्राणि नव चीणि शतानि च ॥७५॥
 चिंश्चैव तु देवानां सर्वानेव वरान्ददुः ।
 ततोऽमिः सुमनाः प्रीतो विश्वैर्देवैः पुरस्तृतः ॥७६॥
 विधूयाङ्गानि यज्ञेषु चक्रे होचमतन्दितः ।
 भातृभिः सहितः प्रीतो दिव्यात्मा हव्यवाहनः ॥७७॥ १६॥
 तस्यास्य देवदार्वासीन् मेदो मांसं च गुग्गुलुः ।
 सुगन्धितेजनं स्नायु शुक्रं रजतकाञ्चने ॥७८॥
 रोमाणि काशाः केशास्तु कुशाः कूर्मा नखानि च ।
 अन्त्वाणि चैवाप्यवका मज्जा सिकतशर्कराः ॥७९॥
 असृक् पित्तं च विविधा धातवो गैरिकादयः ।
 एवमग्निश्च देवाश्च सूक्तैर्महदिति चिभिः ॥८०॥
 समूदिरे परे त्वस्माद् एन्द्रे सूक्ते तु तां सु ते ।
 B विधुं ददाणमित्यस्यां सूर्याचन्द्रमसौ स्तुतौ ॥८१॥
 B प्राणवज्ञात्मवज्ञापि स्तुतिरथच दृश्यते ।
 इदं द्वे वैश्वदेवे च द्वितीये *मनसस्तृचः ॥८२॥ १७॥
 प्रथमैन्द्री द्वितीयामेय् अन्या तत्सोमदेवता ।
 B अपि स्तौति पितृनेतद् आर्तिंजं यज्ञदुत्तरम् ॥८३॥
 B सूक्तमाख्यानसंयुक्तं वक्तुकामस्य मे शृणु ।
 B संमोहान्नष्टसंज्ञस्य शचुणाभिहतस्य तु ॥८४॥

जीवावृत्तिः सुबन्धोर्वा यदि वा मनस स्तवः ।
 राजासमातिरैस्त्वाकू रथप्रोष्टः पुरोहितान् ॥८५॥
 व्युदस्य बन्धुप्रभृतीन् दैपदा येऽचिमण्डले ।
 द्वौ किराताकुली नाम ततो मायाविनौ द्विजौ ॥८६॥
 असमातिः पुरोऽधत्त वरिष्ठौ तौ हि मन्यते ।
 तौ कपोतौ द्विजौ भूत्वा गत्वा गौपायनानभि ॥८७॥
१५॥
 मायावलाच्च योगाच्च सुबन्धुमभिपेततुः ।
 स हुःखादभिधाताच्च मुमोह च पपात च ॥८८॥
 तौ ततोऽस्यासुमालुच्य राजानमभिजग्मतुः ।
 ततः सुबन्धौ पतिते गतासौ भ्रातरस्त्वयः ॥८९॥
 जेपुः स्वस्त्ययनं सर्वे मेति गौपायनाः सह ।
 मनआवर्तनं तस्य सूक्तं यदिति तेऽभ्युः ॥९०॥
 A जेपुश्च भेषजार्थं यं प्र तारीति परं ततः ।
 सूक्तस्याद्यस्तृचस्त्वच निर्जृतेरपनोदनः ॥९१॥
 चयः पादा मो ष्विति तु सौम्या नैर्जृत उत्तमः ।
 चृक् सौम्या नैर्जृती चैषा असुनीते स्तुतिः परे ॥९२॥
 दृचे त्वानुमतं पादम् अन्यं यास्त्वस्तु मन्यते ।
१६॥
 भूद्यौः सोमश्च पूषा च खं पश्या स्वस्तिरेव च ॥९३॥
 सुबन्धोरेव शान्त्यर्थं पुनर्न चृचि तु स्मृताः ।
 तृचः शमिति रोदस्योर् एन्द्रोऽर्धचः समित्यृचि ॥९४॥
 रपसो नाशनार्थं वै तुष्टुवुस्त्वय रोदसी ।
 रप इत्यभिधानं तु गदितं पापकृद्ययोः ॥९५॥
 चृग्भिरेति चतस्रभिस् तत एस्त्वाकुमस्तुवन् ।
 इन्द्र श्वचेत्यृचा चास्य स्तुताशंसिषुराशिषः ॥९६॥
 अगस्त्यस्येति माता च तेषां तुष्टाव तं नृपम् ।

स्तुतः स राजा सब्रीक्लस् तस्यौ गौपायनानभि ॥९७॥
 सूक्तेनाप्यस्तुवन्नभिं द्वैपदेन यथाच्चिषु ।
 अग्निरथब्रवीदेतान् अयमन्तःपरिध्यसुः ॥९८॥ २०॥
 सुबन्धोरस्य चैक्ष्याकोर् मया गुप्तो हितार्थिना ।
 सुबन्धवे प्रदायासुं जीवेत्युक्ता च पावकः ॥९९॥
 स्तुतो गौपायनैः प्रीतो जगाम चिदिवं प्रति ।
 अयं मातेति हृष्टास्ते सुबन्धोरसुमाह्यन् ॥१००॥
 शरीरमभिनिर्दिश्य सुबन्धोः पतितं भुवि ।
 सूक्ष्मशेषं जगुश्चास्य चेतसो धारणाय ते ॥१०१॥
 लब्धासुं चायमित्यस्यां पृथक् पाणिभिरस्पृशन् ।
 षष्ठिं द्वैश्वदेवानि द्वितीयेऽङ्गिरसां स्तुतिः ॥१०२॥
 जन्म कर्म च सख्यं च इन्द्रेण सह कीर्तयन् ।
 स्तौति प्र नूनमित्याद्याः सावर्ण्यस्य मनो स्तुतिः ॥१०३॥ २१॥
 तस्यैव चायुषोऽर्थाय देवान्स्तौत्यभ्ययादुषिः ।
 सुचामाणं महीमूषु दक्षस्येत्यदिते स्तुतिः ॥१०४॥
 पथ्यास्वस्तेः स्वस्त्रिरिष्ठि स्वस्त्रि नो मरुतां स्तुतिः ।
 मारुतीमृचमन्वाहेत्य उक्तमाधर्यवेषु हि ॥१०५॥
 या गौरिति तथैवास्यां स्तूयते मध्यमा तु वाक् ।
 मिचाय मैचावरुणी भुज्युमंहस आश्विनी ॥१०६॥
 A स्तौत्यैपि च मनुं स्वस्त्रि इचे वाचं च मध्यमाम् ।
 अथेमां द्वे बार्हस्यत्ये भद्रा आप्नेयमाप्नियः ॥१०७॥
 B प्रथमे बार्हस्यत्ये तु अर्धचे ब्रह्मणस्यतिः ।
 B द्वैश्वदेवेऽपि सूक्तेऽच स्तुतोऽर्धचे बृहस्यतिः ।
 B ब्रह्मणस्यतिरित्यस्मिन् लिङ्गवाक्यविकारतः ॥१०८॥ २२॥
 यज्ञोतिरमृतं ब्रह्म यद्योगात्समुपाश्नुते ।

तज्ज्ञानमभितुष्टाव सूक्ष्मेनाथ बृहस्पतिः ॥ १०९ ॥
 जीवनार्थं प्रयोगस्तु मन्त्राणां प्रतिष्ठिते ।
 वेदतत्त्वार्थविज्ञानं प्रायेणाच हि दृश्यते ॥ ११० ॥
 आचार्याः केचिदित्याहुर अच वाग्विदुषां स्तवः ।
 यथाभिर्निन्द्यते चर्गिर्भैः सूक्ष्मेऽन्याभिरनर्थवित् ॥ १११ ॥
 यथैतामन्वविन्दनं विद्वांसर्विंगतां सतीम् ।
 यथा च अभजन् यज्ञे तदचोक्तं नृतीयया ॥ ११२ ॥
 प्रशस्यते दशम्या तु विद्वानुसमया तृचा ।
 यज्ञे महर्त्तिर्जामाह विनियोगं च कर्मणाम् ॥ ११३ ॥ २३ ॥
 परे तु सूर्यते दक्षो अष्टौ चैवादितेः सुताः ।
 धातेन्द्रो वरुणो मिथो अंशः सूर्योऽर्यमा भगः ॥ ११४ ॥
 ऐन्द्रे जनिष्ठाः सूक्ष्मे द्वे प्र स्वित्यच परं तु यत् ।
 तत्र प्राच्यः प्रतीच्यश्च स्ववन्त्यो दक्षिणाश्च याः ॥ ११५ ॥
 ताः सप्त सप्तकैर्वर्गैः संस्तूयन्ते प्रधानतः ।
 याव्यामा वो मारुते द्वे अभ्यप्रुष इति स्मृते ॥ ११६ ॥
 अपश्यमिति चाम्रेये य इमा वैश्वर्कर्मणे ।
 मान्यवे यस्त इत्येते परं यत्तु मम व्रते ॥ ११७ ॥
 तदाश्रीर्वादबहुलं स्तौति विश्वान्दिवौकसः ।
 पराकदास आम्रेयं यदुदित्यष्टकं परम् ॥ ११८ ॥ २४ ॥
 मैचावरुण्यृक् तचास्ति चतुर्थ्येन्द्राग्न्युपोत्तमा ।
 साविची चैव सूर्या च सैव पल्नी विवस्तः ॥ ११९ ॥
 स्तुता वृषाकपायीति उषा इति च योच्यते ।
 उषा एषा चिधात्मानं विभज्य प्रैति गोपतिम् ॥ १२० ॥
 उषाः पुरोदयाद् भूत्वा सूर्या मध्यंदिने स्थिते ।
 भूत्वा वृषाकपायी च दिनान्तोष्ववगच्छति ॥ १२१ ॥

सत्यसूर्यं तर्तसो मानां सौर्योद्याच त्यृगुच्यते ।
 पराभिस्त्रिसृभिस्त्रवृग्भिर उच्यते सोम ओषधिः ॥ १२२ ॥
 विस्यष्टमुत्तरा त्वासाम् चृक् चन्द्रमसर्मर्चति ।
 सूर्यायै भाववृत्तं तु रैभीत्यष्टाभिरुच्यते ॥ १२३ ॥ २५ ॥
 यदश्विनौ दृच स्तौति सूर्यमेवोत्तरार्चति ।
 सप्तदशी वैश्वदेवी सौर्योचान्द्रमसौ परा ॥ १२४ ॥
 परस्याः प्रथमौ पादौ सौर्यौ चान्द्रमसौ परौ ।
 और्णवाभो दृचे त्वस्मिन् अश्विनौ मन्यते स्तुतौ ॥ १२५ ॥
 सूर्योचन्द्रमसौ तौ हि प्राणापानौ च तौ स्मृतौ ।
 अहोरात्रौ च तावेव स्यातां तावेव रोदसी ॥ १२६ ॥
 अश्वुवाते हि तौ लोकाज् ज्योतिषा च रसेन च ।
 पृथक्पृथक् च चरतो दक्षिणोत्तरेण च ॥ १२७ ॥
 B सूर्यः सरति भूतेषु सु वीरयति तानि वा ।
 B सु ईर्यत्वाय यात्येषु सर्वकार्याणि संदधन् ॥ १२८ ॥ २६ ॥
 B चाह द्रमति वा चायंश् चायनीयो* द्रमत्युत ।
 B चमेः पूर्वे समेतानि निर्मिमीतेऽथ चन्द्रमाः ॥ १२९ ॥
 सुकिंशुकमिति त्वस्यां सूर्यमारोहतीं पतिम् ।
 स्तौति विश्वावसुं चैव दृचे गन्धर्वमुत्तरे ॥ १३० ॥
 अनृक्षरा इत्यनया यातौ स्तौतीह दंपती ।
 गृहान्प्रपद्यमानां तु पराभिः पञ्चभिर्वधूम् ॥ १३१ ॥
 वाससश्च वधूनां च वरदानं प्रचक्षते ।
 तत स्त्रिया विरागस्य विभवे सति वाससः ॥ १३२ ॥ २७ ॥
 अन्यच मैथुनामृतुर् हरणं प्रतिषिध्यते ।
 ये यक्षमनाशिनी स्तौति दृचे मा परिपन्थिनः ॥ १३३ ॥
 तृष्णमेतदिति त्वाह यादृग्वाधूयमहैति ।

आशास्ते चैव विविधं ज्ञातिभ्यश्चानुशासनम् ॥ १३४ ॥
 बद्धा स्त्री भाववृत्तिश्च परया त्वच कथ्यते ।
 B गृभ्णामि त चूचा हस्तं गृह्णन्नच धनाशिषः ॥ १३५ ॥
 B आशास्ते परया तस्याः संयोगार्थास्तथाशिषः ।
 पराभिराशीश्चाशास्ते पृथक् ताभ्यां सहैव च ॥ १३६ ॥
 B अधोरेति तृचे तस्याः समिहेति द्वयोर्द्वयोः ।
 B आ नः प्रजापतेर् इँमाम् ऐन्द्री चाँक्या बृहस्पतेः ॥ १३७ ॥ २८ ॥
 मन्त्रा वैवाहिका ह्यते निगद्यन्ते नृणामपि ।
 आत्मिज्ञा याजमानाश्च यथारूपं विशेषतः ॥ १३८ ॥
 प्रत्यृचं प्रतिकीर्त्यन्ते देवताश्चेह यासु याः ।
 वदेहां देवतां तासु नाराशंसीर्वदेत वा ॥ १३९ ॥
 श्रीषसीः सर्वथा चैता भाववृत्तं प्रचक्षते ।
 सूर्यया सह सूक्तेऽस्मिन् पादश्चैवाच लक्ष्यते ॥ १४० ॥
 वि हि वार्षाकपं सूक्तम् असौ हि कपिलो वृषा ।
 इद्दः प्रजापतिश्चैव विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ॥ १४१ ॥
 रक्षोहणादि चाग्रेयं चीन् स्तौर्यमीन् परं हविः ।
 इमं च मध्यमं चैव असौ वैश्वानरं च यः ॥ १४२ ॥ २९ ॥
 ऐन्द्रात्मुरुषसूक्तं च अन्यया पौरुषस्य तु ।
 यथैनमभजन्ताथ्या यज्ञार्थं सोऽर्थं उच्यते ॥ १४३ ॥
 आपानामन्युरित्यैत्र्यां स्तुतः सोमोऽच दृश्यते ।
 सालोक्यात्साहचर्यादा स्तूयते सोम एव वा ॥ १४४ ॥
 निपातभाजं सोमं च अस्यां रथीतरोऽब्रवीत् ।
 ऐन्द्रेषु हि निपातोऽच स्तुतोऽमिरह्णेन सम् ॥ १४५ ॥
 यज्ञस्य वो वैश्वदेवे प्रैत इत्युत्तरं तु यत् ।
 तत्रार्बुदस्तु यावाणं मूर्तिमन्तमिवार्चति ॥ १४६ ॥

B प्र तदुःसीम इच्युभ्यां राज्ञां दानं च शंसति ।

पुरुरवसि राजर्षाव् अप्सरास्त्रवैशी पुरा ।

न्यवसत्संविदं कृता तस्मिन्दर्म चचार च ॥ १४७ ॥

30 ॥

तया तस्य च संवासम् असूयन् पाकशसनः ।

पैतामहं चानुरागम् इद्रवच्चापि तस्य तु ॥ १४८ ॥

स तयोस्तु वियोगार्थं पार्श्वस्थं वज्रमब्रवीत् ।

प्रीतिं भिन्दि तयोर्वज्रं मम चेदिष्वसि प्रियम् ॥ १४९ ॥

तथेतुक्ता तयोः प्रीतिं वज्रोऽभिन्त्स्वमायया ।

ततस्त्वया विहीनस्तु चचारोन्मत्तवन्नपः ॥ १५० ॥

चरन्सरसि सोऽपश्यद् अभिरूपामिवोर्वशीम् ।

सखीभिरभिरूपाभिः पञ्चभिः पार्श्वतो वृताम् ॥ १५१ ॥

तामाह पुनरेहीति दुःखात्सा त्वब्रवीचृपम् ।

अप्राप्याहं त्वयाद्येह स्वर्गे प्राप्स्यसि मां पुनः ॥ १५२ ॥

31 ॥

आङ्गानं प्रति चाखानम् इतरेतरयोरिदम् ।

संवादं मन्यते यास्तु इतिहासं तु शैनकः ॥ १५३ ॥

हय इति परमैन्द्रं प्र ते या शोषधीस्त्वः ।

B प्रयोगे भिषजस्त्वेतद् यक्षमनाशाय कल्पते ॥ १५४ ॥

आर्द्धिषेणस्तु देवापिः कौरव्यश्चैव शंतनुः ।

भ्रातरौ कुरुषु त्वेतौ राजपुत्रौ बभूवतुः ॥ १५५ ॥

ज्येष्ठस्त्वयोस्तु देवापिः कनीयांश्चैव शंतनुः ।

त्वगदोषी राजपुत्रस्तु चृष्टिषेणसुतोऽभवत् ॥ १५६ ॥

राज्येन छन्दयामासुः प्रजाः स्वर्गं गते गुरौ ।

स मुहूर्तमिव ध्यात्वा प्रजास्ताः प्रत्यभाषत ॥ १५७ ॥

प्रजास्ताः प्रत्यभाषत ॥

32 ॥

॥ इति वृहद्वतायां सप्तमोऽध्यायः ॥

न राज्यमहर्महामि नृपतिर्वोऽस्तु शंतनुः ।
 तथेत्युक्ताभ्यसिञ्चंस्ताः प्रजा राज्याय शंतनुम् ॥१॥
 ततोऽभिविक्ते कौरब्ये वनं देवापिराविशत् ।
 न वर्वर्षाण्थ पर्जन्यो राज्ये द्वादश वै समाः ॥२॥
 ततोऽभ्यगद्धेवापि प्रजाभिः सह शंतनुः ।
 प्रसाद्यामास चैनं तस्मिन्धर्मव्यतिक्रमे ॥३॥
 शिशिक्ष चैनं राज्येन प्रजाभिः सहितस्तदा ।
 तस्मुवाचाथ देवापिः प्रहूं तु प्राञ्चलिस्थितम् ॥४॥
 न राज्यमहर्महामि त्वगदोषोपहतेन्द्रियः ।
 याजयिष्यामि ते राजन् वृष्टिकामेज्यया स्वयम् ॥५॥
 ततस्तु पुरोऽधक्त आर्तिज्याय स शंतनुः ।
 स चास्य चक्रे कर्माणि वार्षिकाणि यथाविधि ॥६॥
 बृहस्पते प्रतीत्युग्मिभर् ईजे चैव बृहस्पतिम् ।
 B द्वितीययास्य सूक्तस्य बोधिते जातवेदसा ॥७॥
 B आस्ये ते द्युमतीं वाचं दधामि स्तुहि देवताः ।
 ततः सोऽस्मै ददौ प्रीतो वाचं देवीं तया च सः ॥८॥
 चृग्मिष्यतसृभिर्देवाञ् जगौ वृष्ट्यर्थमेव तु ।
 अमिं च सूक्तशेषेण कमैन्द्रं सूक्तमुत्तरम् ॥९॥
 इन्द्र दृखेति विश्वेषाम् उदित्यृत्विकस्तुतिः परम् ।
 शक्तिप्रकाशनेनैषां विनियोगोऽच कीर्त्यते ॥१०॥
 प्रतीतिहाससूक्तं तु मन्यते शाकटायनः ।
 यास्तो द्रौघणमैन्द्रं वा वैश्वदेवं तु शौनकः ॥११॥

आजावनेन भार्यश्च इन्द्रासोमौ तु मुन्नलः ।
 अजयद्वृष्टम् युक्ता ऐन्द्रं च दुघणं रथे ॥ १२ ॥
 B युधन् संख्ये जयं प्रेप्सुर् ऐन्द्रोऽप्रतिरथो* जगौ ।
 आशुरैन्द्रमध्यां देवी अभीषामित्यृचि सुता ॥ १३ ॥
 B चतुर्थी बाह्यस्त्वा स्यान् नाकुले च महानिंति ।
 दृचस्तु मारुतः प्रेतेऽत्य् ऐन्द्री वा ब्रह्म यत्परम् ॥ १४ ॥
 तचानिरुक्तसूक्तादाव् ऋगेका सूर्यमर्चति ।
 धर्मपराश्रतस्तु सवितारमभीति या ॥ १५ ॥ ३ ॥
 सूक्तशेषस्य षकृचः सूर्याचन्द्रमसौ सह ।
 तुष्टावेन्द्रमसावीति अष्टकोऽस्मात्परेण तु ॥ १६ ॥
 कौत्सः कदा वसो सूक्तं दुर्मिचो नाम नामतः ।
 सुमिचश्चैव नाम स्याद् गुणार्थमितरत्पदम् ॥ १७ ॥
 भूतांशस्तु प्रजाकामः कर्माणि कृतवान्पुरा ।
 न हि लेभे प्रजाः काश्चित् काश्यपो मुनिसत्तमः ॥ १८ ॥
 उवाच भार्या भूतांशं सुतानिष्ठसि यावतः ।
 तावतो जनयिषामि देवता इन्द्रश स्तुहि ॥ १९ ॥
 तमभ्ययुस्तु सर्वाणि इन्द्रानि स्तुतिकाम्यया ।
 तान्यवेष्याथ तच्चके नासत्यौ सूक्तभागिनौ ॥ २० ॥ ४ ॥
 तदेतदन्ततो भावाद् आश्चिनं सूक्तमुच्यते ।
 न ह्यस्मिन्देवतालिङ्गं प्रागन्याहृश्यते पदात् ॥ २१ ॥
 सूक्तेन तु परेणाच स्वयमाविरभूदिति ।
 आत्मानमेव तुष्टाव प्राजापत्याथ दक्षिणा ॥ २२ ॥
 दातृनच सुतानेके दक्षिणानां वदन्ति तु ।
 दातृत्वाहक्षिणानां च भोजाश्रतसुभि सुताः ॥ २३ ॥
 असुराः पण्यो नाम रसापारनिवासिनः ।

गास्ते॒ पजहुरिन्द्रस्य न्यू॒हंश्च प्रयत्नतः ॥ २४ ॥
 वृहस्पतिस्तथापश्यद् दृष्टेन्द्राय शशंस च ।
 प्राहिणोत्तच दूत्ये॒थ सरमां पाकशासनः ॥ २५ ॥ ५ ॥
 किमित्यचायुजाभिस्तां पग्रङ्गुः पण्यो॒सुराः ।
 कुतः कत्यासि कत्याणि किं वा कार्यमिहास्ति ते ॥ २६ ॥
 अथाब्रवीत्तान्सरमा दू॒यैन्द्री विचराम्यहम् ।
 युष्मान्वजं चान्विष्यन्ती गाश्चैवेन्द्रस्य पृष्ठतः ॥ २७ ॥
 विदितेन्द्रस्य दूतीं ताम् असुराः पापचेतसः ।
 ऊचुर्मा सरमे गास्त्वम् इहास्माकं स्वसा भव ॥ २८ ॥
 विभजामो गवां भागं माहिता ह ततः पुनः ।
 सूक्तस्यास्यान्यया चर्चा युग्माभिस्त्वेव सर्वेशः ॥ २९ ॥
 साब्रवीत्ताहमिद्वामि स्वसृतं वा धनानि वा ।
 पिबेयं तु पयस्तासां गवां यास्ता निगूहथ ॥ ३० ॥ ६ ॥
 असुरास्तां तथेत्युक्ता तदाजहुः पयस्ततः ।
 सा स्वभावाच्च लौस्याच्च पीत्वा तत्पय आसुरम् ॥ ३१ ॥
 परं संवननं हृद्यं वलपुष्टिकरं ततः ।
 शतयोजनविस्ताराम् अतरत्तां रसां पुनः ॥ ३२ ॥
 यस्याः पारे परे तेषां पुरमासीत्सुदुर्जयम् ।
 पग्रेष्टेन्द्रश्च सरमां कञ्चिन्ना दृष्टवत्यसि ॥ ३३ ॥
 सा नेति प्रत्युवाचेन्द्रं प्रभावादासुरस्य तु ।
 तां जघान पदा कुङ्गः उद्गिरल्ली पयस्ततः ॥ ३४ ॥
 जगाम सा भयोद्विमा पुनरेव पणीन्प्रति ।
 पदानुसारिपद्मत्या रथेन हरिवाहनः ॥ ३५ ॥ ७ ॥
 गत्वा जघान च पणीन् गाश्च ताः पुनराहरत् ।
 तेऽबद्वैष्वदेवं तु ब्रह्मजाया जुहूर्जगौ ॥ ३६ ॥

३ जामट्यं समिष्टोऽद्य आप्रीसूक्तमतः परम् ।
 युगपद्वै व्रजन्तं तं वैरूपा चृष्यस्तिभिः ॥३७॥
 इन्द्रं प्रतिजगुः सूक्तैः पणीन्प्रति मनीषिणः ।
 वैश्वदेवं परं सूक्तं घर्मेत्येकेऽच तु स्तुतान् ॥३८॥
 देवानिन्द्रं च मन्यन्ते छन्दांस्यमिं च मध्यमम् ।
 आयेयं चित्र इत्येतज् जगादर्धिरूपस्तुतः ॥३९॥
 पिबेन्द्रं स्तौति नेत्यन्नं राक्षोऽप्नायेयसुत्तरम् ।
 इति वै लावैन्द्रं तद् आप्नाः षष्ठ्यां निपातिताः ॥४०॥ ८॥
 प्राजापत्यमथायेयं वैन्यमित्यनुपूर्वशः ।
 वरुणेन्द्राग्निसोमानाम् इसं न इति संस्कवः ॥४१॥
 चतस्रस्त्वच सूक्तादाव् अग्निरात्मस्त्वं जगौ ।
 स्तुतः सोमस्तु षष्ठ्या च नवम्या च पैदस्तिभिः ॥४२॥
 वास्तव्यस्तितरास्तिस्त्र ऐन्द्रमेवोत्तमं पदम् ।
 अहं वाक्सूक्तमर्यम्णो मित्रस्य वरुणस्य च ॥४३॥
 न तं राप्नाः परं सूक्तं वैश्वदेवं ममेति यत् ।
 नमस्ते वैद्युतं सूक्तम् आशीर्वादः परं तु यत् ॥४४॥
 यां कल्पयन्ति नोऽरयः कृत्यानाशनमात्मनः ।
 हिरण्यस्तुतिरायुषं नासद्यत्परमेष्टिनः ॥४५॥ ९॥
 वदन्ति भाववृत्तं तद् यो यज्ञ इति चोत्तरम् ।
 अपैन्द्रमत्र त्वाश्चिन्यौ चतुर्थीं पञ्चमीं स्मृते ॥४६॥
 मैचावरुणमीजानं प्रथमायामृचि स्तुताः ।
 अर्धचें द्यौश्च भूमिश्च अश्विनौ चोत्तरे ततः ॥४७॥
 प्रो ष्वेन्द्रे वैश्वदेष्वृक् तु नकिर्देवा मिनीमसि ।
 यस्मिन्वृक्ष इति त्वस्मिन् द्युस्थान स्तूयते यमः ॥४८॥
 केश्यमिं कैश्चिनं सूक्तम् उत देवाः परं तु यत् ।

देवानामच चाद्या स्याद् वातदेवस्तुचः परः ॥४९॥
 चायन्तां वैश्वदेव्यृक् तु शेषस्वच्छैवतः परः ।
 स्यादेतद्विष्मैषज्यं रपसो वा विनाशनम् ॥५०॥ १०॥
 भूमिर्लाक्षं परं सूक्तं तवैन्द्रं सूक्तमुत्तरम् ।
 सूर्यरश्मिरिति त्वस्मिन् साविचः प्रथमस्तुचः ॥५१॥
 आत्मा स्तुतः परोक्षस्तु गन्धर्वेणोक्तरे तृचे ।
 इन्द्रो वैष निपातेन अथवा सूर्य उच्यते ॥५२॥
 B सूक्तेऽस्मिन्देवतास्त्रिस्त एता एव प्रकीर्तिताः ।
 B आमेयं त्वमे तवेति* आमे अछेति यत्परम् ॥५३॥
 आमेयं वैश्वदेवं च अयमित्यच तु बृचाः ।
 शार्ङ्गश्चत्वार चूषयो अग्निमार्चन्पृथक्पृथक् ॥५४॥ ११॥
 आश्चिनं त्यं चिदित्येतद् अयमैन्द्रं ततः परम् ।
 इमां खनामीति सूक्तम् इन्द्राणी यत्स्वयं जगौ ॥५५॥
 तदौपनिषदं षट् भाववृत्तं प्रचक्षते ।
 B उत्तानपर्णा पाठां तु स्तौति सूक्ते महौषधिम् ॥५६॥
 B पतिसंबननी त्वन्यान्याः सपत्न्यपनीदिकाः ।
 अरण्यानीत्यरण्यान्या स्तुतिरैन्द्रे अदुक्तरे ॥५७॥
 साविचं सविता यन्वैः समिष्वश्चित्समिधसे ।
 आमेयं अष्टया आष्टं मेधासूक्तमतः परम् ॥५८॥
 आमेयमा सूरेतेतच् छास ऐन्द्रे ततः परे ।
 सोम एकेभ्य इत्येतद् भाववृत्तं प्रचक्षते ॥५९॥ १२॥
 यदरायीत्यलक्ष्मीप्तं तच चक्षो इति बृचे ।
 प्राधान्याद्वा निपाताद्वा स्तूयते ब्रह्मणस्यतिः ॥६०॥
 इन्द्रश्चैव यदित्यस्यां विश्वे देवाः परीत्यृचि ।
 आमेयं चाग्निमित्येतद् वैश्वदेवमिमा नु कम् ॥६१॥

इन्द्रः प्राधान्यतस्वच विश्वेदैवैः सह स्तुतः ।
 आदित्येष्व मरुङ्गिष्व तथारूपं हि दृश्यते ॥६२॥
 सूर्यो न इति सौर्यं तु यत्वेतदुत्साविति ।
 पौलोमी स्वान्गुणांस्वच सपल्नीनां च शंसति ॥६३॥ १३॥
 ऐन्द्रं तीव्रस्य मुच्चामि भैषज्यं यक्ष्मनाशनम् ।
 राजयक्ष्महणं सूर्कं प्राजापत्यं तदुच्यते ॥६४॥
 ऐन्द्रामं मन्यते यास्क एके लिङ्गोक्तदैवतम् ।
 राक्षोमामेयमित्युक्तं यत्वेतद्वासेति तु ॥६५॥
 स्वतामपि गर्भाणां दृष्टं तदनुमन्वणम् ।
 वैन्यं तु वेनस्तपश्यद् अक्षीभ्यां यक्ष्मनाशनम् ॥६६॥
 दुःस्वप्नमपेहीति निपातीन्द्रोऽभिरेव च ।
 आसीदृष्टिर्धितपाः कपोतो नाम नैर्जृतः ॥६७॥
 अकरोक्तपोतस्तस्याद्याम् अभिधाने पदं किल ।
 स तमात्महितैर्वाक्यैः कपोतं स्तुतवानृषिः ॥६८॥ १४॥
 देवा इति तु सूक्तेन प्रायश्चित्तार्थमुच्यते ।
 चूषभं मा सपलभ्नं येनेदमिति मानसम् ॥६९॥
 तुभ्येत्यृषी ददृशतुर् ऐन्द्रं गाथिनभार्गवौ ।
 वरुणो विधातानुमतिर् धाता सोमो बृहस्पतिः ॥७०॥
 षष्ठेता देवतास्तच तृतीयायामृचि स्तुताः ।
 वातस्येति परेणास्तौद् अनिलः पितरं स्वकम् ॥७१॥
 मयोभूरिति यत्सूक्तम् अपश्यच्छबर चृषिः ।
 नानारूपाः पयस्त्विन्यो गावस्तच तु संस्तुताः ॥७२॥
 विभाद् सौर्यं त्वं त्यमैन्द्रम् आ याहीत्युषस स्तुतिः ।
 आ त्वा राज्ञोऽभिषिक्षाय द्वे सूक्ते चानुमन्वणे ॥७३॥ १५॥
 प्र व इत्युक्तरं याव्यां ददर्श स्तुतिमार्बुदिः ।

यत्पतः परमाम्रेयं तचार्भव्यृक् प्र सूनवः ॥७४॥
 चृषिर्जगौ पतंगस्तु पतंगमिति यत्परम् ।
 तत्सौर्यमेके मन्यन्ते मायाभेदं तथापरे ॥७५॥
 ८ मायाभेदे द्वितीयायां वाक् स्तुतेत्याह शैनकः ।
 ८ देवी विभर्ति मनसा या वाचं विदितां सतीम् ॥७६॥
 त्यम् षु तार्ष्यदैवत्यं सूक्तं स्वस्त्ययनं विदुः ।
 उदैन्द्रे वैश्वदेवं तु प्रथश्चेति च यत्परम् ॥७७॥
 आत्मप्रभावमाचख्युस् तचाद्या चृषयस्त्यः ।
 रथंतरं यथा स्तोचं स्तोचं चैव यथा बृहत् ॥७८॥
 यथा च संभूतो धर्मः सवितुश्चोपलक्ष्यते ।
 बृहस्पतिरिति तस्मिन् स्तुतः सूक्ते बृहस्पतिः ॥७९॥
 आशिषो यजमानस्य केचिदेतां स्तुतिं विदुः ।
 प्राजापत्यस्य यत्सूक्तम् अपश्यं ता प्रजावतः ॥८०॥
 प्रत्यृचं देवता स्तौति लिङ्गैरेवाच लक्षिताः ।
 आशिषः पुचकामस्य प्रथमा हि वदत्यथ ॥८१॥
 द्वितीया पुचकामायास् तृतीयात्मस्तवं त्वृषेः ।
 यद्विष्णुरिति सूक्तं तु वैश्वदेवं प्रचक्षते ॥८२॥
 तस्मिन्स्वदारगर्भार्थम् चृषिराशास्त आशिषः ।
 परं तु नेजमेषेति गर्भार्थं वा तदुच्यते ॥८३॥
 अस्यै मे पुचकामायै * गर्भमा धेहि यः पुमान् * ।
 आशिषो योगमेतं हि सर्वर्गर्थेन मन्यते ॥८४॥
 एकारमनुकम्पार्थे नाम्नि स्मरति माठरः ।
 आख्याते भूतकरणं बाष्कला आव्ययोरिति ॥८५॥
 माहित्यं यन्महि चीणाम् आदित्यानां स्तुतिं विदुः ।
 वर्णणार्थममिचाणाम् आदित्येष्वितरेषु तु ॥८६॥

एत एव चयो देवा स्तुताः स्वल्पेष्वतोऽन्यथा ।
 शान्त्यर्थं सूक्तमेतद्भि पावनं चैव वै श्रुतम् ।
 वयाताँमपि स्वस्त्ययने दृष्टं तदनुमन्त्रणम् ॥८७॥
 उलोऽस्त्रौत्पितरं वातं वात आम्रेयमुत्तरम् ।
 विस्पृष्टं जातवेदस्यं प्रेति दाशतयीषु तु ॥८८॥
 यत्किंचिदन्यचाम्रेयं जातवेदस्यमुच्यते ।
 आयं गौरिति यत्सूक्तं सार्पराङ्गी स्वयं जगौ ॥८९॥
 तस्मात्सा देवता तच सूर्यमेके प्रचक्षते ।
 मुङ्गलः शाकपूणिश्च आचार्यः शाकटायनः ॥९०॥
 चिस्थानाधिष्ठितां वाचं मन्यन्ते प्रत्युचं स्तुताम् ।
 भाववृत्तं परं सूक्तं ददर्शाथाघमर्षणः ॥९१॥
 परं न विद्यते यस्माच्छान्त्यै वा पावनाय वा ।
 यथाश्वमेधः क्रतुराद् सर्वरिप्रप्रणोदनः ॥९२॥
 तथाघमर्षणं ब्रह्म सर्वरिप्रप्रणोदनम् ।
 तदादीनीति यच्चातः संज्ञानं ज्ञानसंज्ञवः ॥९३॥
 चतुर्थं यत्तु नैर्हस्त्यं तस्पत्ननिवर्हणम् ।
 संसमित् प्राध्वराणां चेत्य आम्रेय्यावेव ते सृते ॥९४॥
 उशना वरुणश्चेन्द्रश्च चाम्रिश्च सविता स्तुताः ।
 संज्ञाने प्रथमस्यां तु द्वितीयस्यामथाश्विनौ ॥९५॥
 तृतीया चोक्तमे च हे श्चाशिषोऽभिवदन्ति ताः ।
 इन्द्रः पूषा सपत्नम्भे द्वितीयस्यामृचि स्तुतौ ॥९६॥
 देवानामितराः प्रोक्ता आशीर्वादपराश्च याः ।
 संसं संज्ञानमित्येते परं संवननं विदुः ॥९७॥
 महानाम्य च्छुचो गुत्यास् ता एन्द्रश्चैव यो वदेत् ।
 सहस्रयुगपर्यन्ताम् अङ्गर्बासां स राध्यते ॥९८॥

*९८॥

९९॥

B तृचाधमं याज्ञिकाः सूक्तमाहुस् तस्मिन्स्तुतौ दृश्यन्ते याः सूक्तभाजः ।
 B प्रधानमुक्तं किल देवता याः सूक्तभाजः सर्वदा शौनकेन ॥१७॥
 B ऐन्द्रीचृष्टचो महानाम्नीस्तु विद्यात् तथा हि दृष्टं ब्राह्मणे सूक्तशब्दः ।
 B न दृश्यते सूक्तवादो निवित्सु यथा प्रैषेष्वाह सूक्ताभिधानम् ॥१००॥
 B सूक्तैकदेशा इति तान्प्रतीयाद् अन्याश्च कुन्त्याः पदशो निशास्ताः ।
 B यथेतशो देवनीथादिसंज्ञा कुन्तापे तत्सर्वमेकं हि सूक्तम् ॥१०१॥

पुरीषपदमासां तु प्रथमं स्यात्प्रजापतेः ।

आम्रेयमैन्द्रं वैष्णवं पौष्णं चैव तु पञ्चमम् ॥१०२॥

अम्रेः प्रयाजानुयाजाः प्रैषा ये च हवींषि च ।

यद्वैतं हविस्तु स्यात् प्रैषास्तद्वैताश्च ते ॥१०३॥ २१॥

निविदां निगदानां च स्वैः स्वैर्लिङ्गैश्च देवताः ।

निगदेन निगद्यन्ते याश्च कल्पानुगा चृचः ॥१०४॥

अम्रेरेव तु गायत्र्य उष्णिः सवितुः स्मृताः ।

अनुष्टुभस्तु सीमस्य बृहत्यस्तु बृहस्पतेः ॥१०५॥

पङ्क्यस्त्रिष्टुभश्चैव विद्यादैन्याश्च सर्वशः ।

विश्वेषां चैव देवानां जगत्यो यास्तु काश्चन ॥१०६॥

विराजश्चैव मिचस्य स्वराजो वरुणस्य च ।

इद्रस्य निचृतः प्रोक्ता वायोश्च भुरिजः स्मृताः ॥१०७॥

A विषये यस्य वा स्यातां स्यातां वा वायुदेवते ।

यास्त्वतिष्ठन्दसः काश्चित् ताः प्रजापतिदेवताः ॥१०८॥ २२॥

A विष्ठन्दसस्तु वायव्या मन्त्राः पादैश्च ये मिताः ।

पौरुषो द्विपदाः सर्वा ब्राह्मण एकपदाः स्मृताः ॥१०९॥

समस्ता चृच आम्रेयो वायव्यानि यजूंषि च ।

सौर्याणि चैव सामानि सर्वाणि ब्राह्मणानि च ॥११०॥

वैश्वदेवो वषट्कारो हिंकारो ये यजामहे ।

रूपं वज्रस्य वाक्पूर्वं स्वाहाकारोऽग्निदेवतः ॥१११॥
 देवानां च पितृणां च नमस्कारः स्वधैव च ।
 कुष्ठो मूर्धनि विज्ञेयस् तालव्यः प्रथमः स्वरः ॥११२॥
 द्वितीयस्तु भुवोर्मध्ये तृतीयः कर्णसंश्रितः ।
 चतुर्थो नासिकाये स्याद् औरसो मन्दू उच्यते ।
 मन्द्रकर्षणसंयुक्तम् अतिस्वारं प्रशंसति ॥११३॥   २३ ॥
 वदन्ति देवताः कुष्ठं मनुष्याः प्रथमं स्वरम् ।
 द्वितीयं पशवः सर्वे गन्धर्वास्परसः स्वरम् ॥११४॥
 अराड्जाः पश्चिणः सर्पाश् चतुर्थमुपभुजते ।
 मन्दूं पिशाचा रक्षांसि असुराश्चोपभुजते ॥११५॥
 अतिस्वारस्तु सर्वस्य जङ्गमस्थावरस्य च ।
 वैश्वदेवः स्वरः कुष्ठो नित्यं यो मूर्धिं तिष्ठति ॥११६॥
 तालव्यः प्रथमः सास्त्रां स्वर आदित्यदेवतः ।
 स्वरो द्वितीयः साध्यानां भुवोर्देशं समाश्रितः ॥११७॥
 आश्चिनस्तु तृतीयोऽच स्वरः कर्णौ समाश्रितः ।
 चतुर्थस्त्वच वायव्यो नासिक्यः स्वर उच्यते ॥११८॥   २४ ॥
 पञ्चमस्तु स्वरः प्रोक्तश् चाक्षुषः सूर्यदेवतः ।
 यस्तु सामस्वरः षष्ठः स सौम्यो मन्दू उच्यते ॥११९॥
 विकर्षणं तु मन्द्रस्य युक्तोऽतिस्वार्यं उच्यते ।
 स मैत्रावस्त्रणे ज्ञेयो मन्द्रस्थानसमाहितः ॥१२०॥
 सामस्वराणां सप्तानाम् एते देवा इहोदिताः ।
 चयाणामितरेषां तु लोकाधिपतयस्त्रयः ॥१२१॥
 वाग्देवत्योऽथवाम्रेयः प्रस्तावश्चैव सामसु ।
 उन्नीशोपद्रवावैन्द्रौ स्यातां वा वायुदेवतौ* ॥१२२॥
 सौर्यः स्यात्प्रतिहारोऽच निधनं वैश्वदेवतम् ।

हिंकारप्रणवाभ्यां तु पुरस्तादेव कीर्तनात् ॥ १२३ ॥ २५ ॥

इति व्यस्तसमस्तानां मन्त्राणामिह दैवतम् ।

देवताविदवेष्टेत प्रयोगे सर्वकर्मणाम् ॥ १२४ ॥

सप्तर्षयो वसवश्चापि देवा अर्थवाणो भृगवः सोमसूर्याः ।

पथ्या स्वस्ती रोदसी चोक्तमन्ते कुहूर्गुञ्जरदितिर्धेनुरद्या ॥ १२५ ॥

असुनीतिरिक्ता चाशा विधातानुमतिर्ह* या ।

अङ्गिरोभिः सहैताः स्युरु उक्तमन्त्वाश्च देवताः ॥ १२६ ॥

वैश्वानरो हि सुपण्णो विवस्वान् प्रजापतिद्वयोः सुधन्वा नगोऽस्याः ।

अपांनपादर्यमा वातजूतिर् इक्षस्यतिश्चापि रथस्यतिश्च ॥ १२७ ॥

ऋभवः पर्जन्यः पर्वता याश्च * दक्षो भगो देवपत्नीर्दिशश्च ।

आदित्या रुद्राः पितरोऽथ साध्या निपातिनो वैश्वदेवेषु सर्वे ॥ १२८ ॥ २६ ॥

अनुक्रान्ता देवताः सूक्तभाजो हविर्भाजश्चोभयथा निपातैः ।

अथेव स्यादुभयथान्यथा वा न प्रत्यक्षमनृषेरस्ति मन्त्रम् ॥ १२९ ॥

योगेन दाक्ष्येण दमेन बुद्धा बाहुश्रुत्येन तपसा नियोगैः ।

उपास्यास्ताः कृत्सशो देवता या ऋचो ह यो वेद स वेद देवान् ।

A यजूःषि यो वेद स वेद यज्ञान् सामानि यो वेद स वेद तत्त्वम् ॥ १३० ॥

मन्त्राणां देवताविद्यः प्रयुक्ते कर्म कर्हिचित् ।

जुषन्ते देवतास्तस्य हविर्नादेवताविदः ॥ १३१ ॥

अविज्ञानप्रदिष्टं हि हविर्विनेहैत दैवतम् ।

तस्मान्मनसि संन्यस्य देवतां ज्ञुह्याङ्गविः ॥ १३२ ॥ * २७ ॥

स्वाध्यायमपि योऽधीते मन्त्रदेवतविच्छुचिः ।

स सन्त्वसदिव स्वर्गे सन्त्वसङ्गिरपीड्यते ॥ १३३ ॥

A नियमोऽयं जपे होमे ऋषिश्छन्दोऽथ दैवतम् ।

A अन्यथा चेत्प्रयुज्ञानस् तत्फलाच्चाच हीयते ॥ १३४ ॥

A ऋषिश्छन्दोदैवतादि ज्ञानं यज्ञादिषु श्रुतम् ।

A तदाश्रित्य प्राणदृष्टिर् विहिताचेति गम्यताम् ॥१३४॥

A अविदिता चृषिं छन्दो दैवतं योगमेव च ।

A योऽध्यापयेज्जपेद्वापि पापीयाज्ञायते तु सः ॥१३५॥

A अर्थेस्तवः सत्त्वृष्टयश्च छन्दोभिर्देवताः पुरा ।

A अभ्यधावन्निति छन्दो मध्ये ताहुर्महर्षयः ॥१३६॥

A चृषिं तु प्रथमं ब्रूयाच् छन्दस्तु तदनन्तरम् ।

A देवतामध्य मन्वाणां कर्मस्वेवमिति श्रुतिः ॥१३८॥

आधारं वाप्तनाधारं विविद्यात्मानमात्मनि ।

ईश्वरमाणो द्युभौ संधिम् चृचो दैवतवित्पठेत् ॥१३९॥

स ब्रह्मामृतमत्यन्तं योनिं सदसतोर्धुवम् ।

महच्चाणु च विश्वेशं विश्वति ज्योतिरुत्तमम् ॥१४०॥

विश्वति ज्योतिरुत्तमम् ॥

२८॥

॥ इति बृहदेवतायामष्टमोऽध्यायः ॥

॥ इति शैलकीया बृहदेवता समाप्ता ॥

I. INDEX OF VEDIC PRATIKAS CITED IN THE BRHADDEVATĀ.

[The citations in black-faced type refer to the Rg-veda, except where a specific indication to the contrary is made ; and the other citations refer to chapter and verse of the Brhaddevatā.]

akṣibhyām, **x. 163** : viii. 66.
akṣair mā, **x. 34. 13** : i. 52.
agavyūti, **vi. 47. 20** : v. 111.
agastyasya, **x. 60. 6** : vii. 97.
agna āyūṣi, **ix. 66. 10** : vi. 131.
agna indraś ca, **iii. 25. 4** : iv. 102.
agninā, viii. 35 : vi. 77.
agnināgnīḥ sam idhyate, **i. 12. 6^a** : ii. 145.
agnim, **i. 12. 1** : ii. 145 ; **i. 127** : iv. 4 ;
viii. **31. 14** : vi. 75 (B) ; **x. 156** : viii. 61.
agnim uṣasam, **iii. 20. 1** : iv. 102.
agnir ukthe, viii. 27 : vi. 68.
agniparjanyau, **vi. 52. 16** : v. 118.
agniṣomau, **i. 93** : iii. 124.
agne, **i. 44** : iii. 111 (B).
agne acha, **x. 141** : viii. 53 (B).
agne tava, **x. 140** : viii. 53 (B).
agne naya, **i. 189** : iv. 62.
agne marudbhiḥ, **v. 60. 8** : v. 48.
agne sa kṣeṣat, **vi. 3. 1** : v. 105.
agram, **iv. 46** : v. 4.
agre, **x. 1** : vi. 147.
aghora-, **x. 85. 44** : vii. 137 (B).
acety agnīḥ, viii. 56. 5 : vi. 85.
acha, **iii. 33. 3^{ab}** : iv. 107 ; **v. 43. 8** :
v. 41 (B) ; **v. 83** : v. 88.
achā vada (v. r. B), **v. 83** : v. 88.
añjanti, **iii. 8** : iii. 28 ; **v. 43. 7** : v. 41 (B).
añjanti tvā (*sic*), **iii. 8. 1** : iv. 100.
ataḥ, **i. 22. 16** : iii. 93.
ati drava, **x. 14. 10** : vi. 159.
adāt, viii. **19. 36** : vi. 51.
aditir dyauḥ, **i. 89. 10** : iii. 123.
adyā no deva savitāḥ, **v. 82. 4** : v. 89 (B).
adhāḥ, viii. **33. 19** : vi. 76.
adhāḥ svid āśit, **x. 129. 5^b** : i. 51.
adhi, **vi. 45. 31** : v. 108.
adhvaryavāḥ, **v. 43. 3** : v. 41.
anarvāṇam, **i. 190** : iv. 63.
anasvantā, **v. 27** : v. 29 (B).
anu nah, **TS. III. iii. 11³** : iv. 88 (B).
anṛkṣarāḥ, **x. 85. 23** : vii. 131.
anv asya sthūram, viii. i. 34 : vi. 40.
anv it, **TS. III. iii. 11³** : iv. 88 (B).
apa, **x. 131** : viii. 46.
apaśyam tvā, **x. 183** : viii. 80.
apaśyam, **x. 79** : vii. 117.
apāt, viii. **69. 11** : vi. 92.
apehi, **x. 164** : viii. 67.
aprajāḥ santu, **i. 21. 5^c** : i. 58.
abudhram, **x. 35** : vii. 37.
abodhi, **i. 157** : iv. 26 ; **v. 1** : v. 12.
abjām, vii. **34. 16** : v. 165.
abhi, **v. 41. 19** : v. 37 ; **vi. 50. 6** : v.
117 ; viii. **49 (khila)** : vi. 84 (v. r.
B) ; **VS. iv. 25** : viii. 15.
abhi nah (v. r. B), **v. 41. 19** : v. 37.
abhīḍam, **x. 48. 7** : i. 49.

abhūr u, **x. 27.** 7 : vii. 24.
 abhraprusah, **x. 77** : vii. 116.
 amandān, i. 126. 1 : iii. 155.
 amājurah, **x. 39.** 3 : vii. 48 (B).
 amīsām, **x. 103.** 12 : viii. 13.
 ambi- (tame), ii. 41. 16 : ii. 137.
 ayam yah, **x. 27.** 21 : vii. 27.
 ayam somah sudānavah, i. 45. 10° :
     iii. 111 (B).
 ayam kṛtnuh, viii. 79 : vi. 97.
 ayam devah, vi. 44. 22 : v. 108 (B).
 ayam, i. 20 : iii. 90 ; v. 51. 4 : v. 46 ;
     viii. 100. 1, 4 : vi. 117, 118 ; **x. 60.**
     12 : vii. 102 ; **x. 142** : viii. 54 ; **x.**
     144 : viii. 55.
 ayam mātā, **x. 60.** 7 : vii. 100.
 arānyāni, **x. 146** : viii. 57.
 aram, i. 170. 4 : iv. 53.
 arāyi, **x. 155** : viii. 60.
 aruno mā sakṛt, i. 105. 18 : ii. 112.
 ava, viii. 96. 13 : vi. 116 (v.r. B).
 avitā nah, **ix. 67.** 10 : vi. 131.
 avīrām, **x. 86.** 9 : i. 53.
 avīvṛdhat, viii. 80. 10 : vi. 97.
 aśvinā, i. 92. 16 : iii. 124.
 aśvinau, v. 78 : v. 84.
 asat, **x. 27** : vii. 23.
 asāvi, **x. 104** : viii. 16.
 asāvi te, v. 43. 5 : v. 41 (v.r. B).
 asau, i. 105. 16 : iii. 137.
 asau ya esi, viii. 91. 2 : vi. 102 (B).
 astu śrausat, i. 139 : iv. 7.
 asteva su pra-, **x. 42** : vii. 40.
 asmākam, ii. 31 : iv. 86.
 asmākam uttamam, iv. 31. 15 : iv.
     139 (B).
 asmin, **x. 38** : vii. 39.
 asmai, i. 81 : iii. 118.
 asya, i. 164. 1 : iv. 32 (B) ; ii. 32 : iv.
     86 ; **x. 8.** 7 : vi. 148.
 asyavāmīyam (sūktam), i. 164 : iv. 31.
 asyai me putrakāmīyai, (khila) : viii. 84.
 aham, iv. 26 : iv. 135 ; viii. 74. 13 :
     vi. 95 ; **x. 125** : viii. 43.
 aham bhuvam, **x. 48** : vii. 57.
 aham manuh, iv. 26. 1 : i. 51.
 ā, iv. 16 : iv. 127 ; v. 43. 10 : v. 42 (B) ;
     v. 43. 11 : v. 43 ; vi. 28 : v. 106 ;
     vi. 50. 8 : v. 117 ; **x. 31** : vii. 34 ;
     x. 60. 1 : vii. 96.
 ā ganta, viii. 20 : vi. 57.
 āgne yāhi, viii. 103. 14 : vi. 128.
 ā te, ii. 33 : iv. 89.
 ā tvā, i. 134. 1 : iv. 5 ; viii. 95 : vi.
     109 ; **x. 173** : viii. 73.
 ā tvā ratham, viii. 68 : vi. 91.
 ād aha svadhām anu, i. 6. 4 : ii. 139.
 ā dhenavah, i. 152. 6 : iv. 17.
 ā nah, i. 89 : iii. 122 ; i. 186 : iv.
     62 ; viii. 8 : vi. 47 ; viii. 46. 25 :
     vi. 80 ; **x. 85.** 43 : vii. 137 (B).
 ā no bhadrāh, i. 89. 1 : iii. 122.
 āpaḥ, **x. 9** : vi. 153 ; vii. 47 : v. 174.
 āpāntamanyuh, **x. 89.** 5 : vii. 144.
 ā mā pūṣan, vi. 48. 16 : v. 114.
 ā mām, vii. 50 : vi. 1.
 ā me, viii. 101. 7 : vi. 126 ; viii. 85 :
     vi. 98.
 āyam gauḥ, **x. 189** : viii. 87.
 ā yāhi, **x. 172** : viii. 73.
 āyusyam, (khila) : viii. 45.
 ā rudrāsah, v. 57. 1 : v. 47.
 ā vah, **x. 76** : vii. 116.
 ā vartanīm madhunā, iv. 45. 3° : iii.
     97 (B).
 ā vām, viii. 42. 4 : vi. 78.
 āvir abhūt, **x. 107** : viii. 22.
 ā śarma, viii. 31. 10 : vi. 74 (B).
 āśuh, **x. 103** : viii. 13.
     inā (= -au), i. 30. 17 : iii. 102.

ñ sah, viii. 46. 21: vi. 80.
 ñasasrānāsah, vi. 37. 3: v. 107.
 ñ sūr etu, (khila): viii. 59.

ichanti, iii. 30: iv. 105.
 ichanti tvā, iii. 30: iv. 105 (v. r. B).
 iti vai, x. 119: viii. 40.
 itthā, i. 80: iii. 121.
 idam, i. 113: iii. 138; ii. 28: iv. 83;
     iv. 49: v. 5; iv. 51: v. 6; viii. 18:
     vi. 49; x. 56: vii. 82; x. 61: vii. 102.
 indrah, iv. 47. 2: v. 4.
 indra kṣatrā, x. 60. 5: vii. 96.
 indra dṛhya, x. 100: viii. 10.
 indra mitram, i. 184. 46: iv. 42 (B).
 indra śreṣṭhāni, ii. 21. 6: iv. 74 (B).
 indra somāṇ piba, i. 15: iii. 34.
 indrasya, i. 32: iii. 104.
 indrā, iv. 41. 1: v. 2 (v. r. B).
 indrākutsā, v. 31. 9: i. 56; v. 28.
 indrāgnī, v. 86: v. 89; iii. 12: iv.
     101 (v. r. B).
 indrāvarunā, vii. 82: vi. 10.
 indro vā, viii. 21. 17: vi. 59 (B).
 imam jīvebhyaḥ, x. 18. 4: vii. 11 (B).
 imam nah, x. 124: viii. 41.
 imam nu, viii. 76: vi. 96.
 imam no yajñam, iii. 21. 1: i. 51.
 imam, i. 94: iii. 126; iii. 54: iv. 121;
     x. 75. 5: ii. 137 (v. r. B).
 imāḥ, i. 114: iii. 139; ii. 27: iv. 83;
     x. 18. 7: vii. 12.
 imāṁ khanāmi, x. 145; viii. 55.
 imāni, viii. 59 (khila): iii. 119.
 imā nu kam, x. 157: viii. 61.
 imām, x. 67: vii. 107; x. 85. 45: vii. 137.
 ime, viii. 43: vi. 79; x. 18. 3: vii.
     11 (B).
 ime cetārah, vii. 60. 5: vi. 7 (B).
 iyam śuṣmehbhiḥ, vi. 61. 2: ii. 137.
 iyam, vi. 61: v. 119.

iha, i. 21: iii. 91; x. 85. 42: vii. 137 (B).
 iha bravītū, i. 164. 7: i. 52.
 iheha vah, iii. 60: iv. 122.

ījānam, x. 132: viii. 47.
 īrmāntāsah, i. 163. 10: iv. 27.
 īliṣva, viii. 23: vi. 63.
 īle, i. 112. 1: iii. 138.
 īle agnim, v. 60. 1st: v. 48 (v. r. B).

ut, v. 42. 3: v. 37 (B); viii. 73: vi.
     94; x. 101: viii. 10; x. 179: viii.
     77; (khila): vii. 118.
 uta, vi. 50. 9, 10: v. 117; viii. 18. 8:
     vi. 49; viii. 67. 10: vi. 90.
 uta devāḥ, x. 137: viii. 49.
 uto hi vām, iv. 38. 1: v. 1 (v. r. B).
 ut tiṣṭha, i. 40: iii. 107.
 ut sūryaḥ, vii. 62: vi. 5.
 ud asau, x. 159: viii. 63.
 ud iratām, x. 15: vi. 159.
 ud īrṣva nāri, x. 18. 8: vii. 13.
 ud u jyotiḥ, vii. 76^a: vi. 11 (B).
 ud u tyat, vi. 51. 1: v. 118; vii. 66.
     14: vi. 9 (B).
 ud u tyam, i. 50: iii. 113.
 ud u śyāḥ, vii. 38: v. 167.
 udyan, i. 50. 11: iii. 114.
 ud v eti, vii. 63: vi. 5.
 upa, ii. 35: iv. 90; iii. 53. 11: iv. 115;
     v. 42. 7: v. 38; vi. 47. 29: v. 112.
 upaprayantah, i. 74: iii. 120.
 upa priyam, ix. 67. 29: vi. 133.
 upa mā ṣat, viii. 68. 14: vi. 91.
 upa sarpa, x. 18. 10: vii. 17.
 upopa me, i. 126. 7: i. 52.
 upopa me parā mṛṣa, i. 126. 7: iv. 3.
 ubhayam, viii. 61: vi. 86 (A).
 ubhābhyaṁ, ix. 67. 25: vi. 132.
 urum, vii. 90. 4: vi. 25.
 ulūkayātum, vii. 104. 22: vi. 32.

uśanā, v. 29. 9^a: v. 27.
 uśantā, vii. 91. 2: vi. 18 (B).
 uśo vājena, iii. 61: iv. 124 (B).

ūrdhvā ū śu ṇa ūtaye, i. 36. 13: iv. 100.
 ūrdhvah, vii. 39. 1: v. 169.

r̥jram ukṣaṇyāyane, viii. 25. 22: vi. 66.
 rtam, ii. 30: iv. 84.
 rtasya ślokaḥ, iv. 23. 8^a: ii. 43.
 ṛtena, v. 62: v. 81.
 ṛdhak, viii. 101. 1: vi. 124.
 ṛbhur dhīraḥ, ix. 87. 3^b: vi. 135 (B).
 ṛṣabham mā, x. 166: viii. 69.
 ṛṣayo vā indram, TS. III. v. 2¹: v. 157
 (B).

ekam̥ camasam, i. 161. 2: iii. 87 (B).
 ekā, vii. 95. 2: ii. 137.
 etat tyat te, vi. 27. 4: v. 137 (B).
 etam̥ me stomam, v. 61. 17: v. 74.
 etā u tyāḥ, i. 92: iii. 124.
 etau me, x. 27. 20: vii. 27.
 edam, v. 26. 9: v. 26.
 , v. 42. 15: v. 40.
 kṣeti, v. 61. 19: v. 75.
 eso, i. 46: iii. 112.

aitu, viii. 31. 11: vi. 74 (B).
 aibhiḥ, i. 14: iii. 33, 51, 80.

o cit, x. 10: vi. 154.
 o cit sakhāyam, x. 10: vi. 154 (v.r. B).
 o tyam, viii. 22: vi. 62.

ka imam, iv. 24. 10: iv. 133.
 ka īm, vii. 56: vi. 3.
 kah, iv. 48: v. 3; iv. 55: v. 7.
 kāṅkata[ḥ], i. 101: iv. 63.
 katarā, i. 185: iv. 61.
 kadā vaso, x. 105: viii. 17.
 kad itthā, i. 121: iii. 141.

kanikradat, ii. 42: iv. 94.
 kaninakā, iv. 32. 23: iv. 144.
 kanyā vāḥ, viii. 91. 1: vi. 101 (B).
 kam, x. 99: viii. 9.
 kam etam̥ tvam, v. 2. 2: v. 20.
 kayā, i. 165: iv. 44.
 kas te, i. 30. 20: iii. 102.
 kasya nūnam, i. 24: iii. 98.
 kiṁ naḥ, i. 170. 2: iv. 51.
 kiṁ no bhrātaḥ, i. 170. 3: iv. 52.
 kim, i. 161: iv. 27; x. 108. 1: viii. 26.
 kim ād utāsi, iv. 30. 7: iv. 134.
 kuha, x. 22: vii. 22.
 keśy agnim, x. 136: viii. 49.
 ke ṣṭha, v. 61. 1: v. 69.
 ko adya, i. 84. 16: i. 57.
 ko nu maryāḥ, viii. 45. 37: ii. 109.
 ko nu vām, v. 41: v. 36.
 krīḍam, i. 37; iii. 107.
 kṣetrasya, iv. 57: v. 7.

ganānām, ii. 23: iv. 81.
 gr̥bhnāmi te, x. 85. 36: vii.
 gauḥ, viii. 94: vi. 109.
 gaurīḥ, i. 164. 41: iv. 42
 , x. 114: viii. 38.

cakṣuḥ, (khila): v. 108 (v.r. B).
 catto, x. 155. 2: viii. 60.
 candramāḥ, i. 105: iii. 131.
 citra it, viii. 21. 18: i. 48; ii. 137.
 citraḥ, x. 115: viii. 39.
 citram, i. 115: iii. 139.

janiṣṭhāḥ, x. 73: vii. 115.
 janīyantah, vii. 96. 4: vi. 19.
 jarābodha, i. 27. 10: iii. 99.
 jātavedase, i. 99: iii. 130 (B).
 jāmaye na, = iii. 31. 2 (?): i. 57.
 jīmūtasya, vi. 75: v. 128.
 juśasva naḥ, vii. 2: v. 160.

jyāyāmsam, v. 44. 8 : v. 43.
 jyeṣṭha āha, iv. 33. 5 : iii. 87 (B).   tvām, iv. 1 : iv. 127.
 tam vah, ii. 30. 11 : iv. 85.
 tac cakṣuh, vii. 66. 16 : vi. 5 ; vi. 9 (B).   tve ha, vii. 18 : v. 161.
 tat, iv. 53 : v. 7 ; x. 120 : viii. 40.
 tatam, i. 110 : iii. 131.
 tad vo adya, vii. 66. 12 : vi. 6.
 tan nu, i. 166 : iv. 48.
 tam, i. 145 : iv. 16 ; viii. 88 : vi. 98.
 tam u ṣtuhī, v. 42. 11 : v. 38.
 tam pratnathā, v. 44. 1 : v. 44 (B).
 tava, x. 138 : viii. 51.
 tavāgne yajñāḥ, x. 51. 9° : vii. 75.
 tasya dyumān, viii. 31. 3 : vi. 73 (B).
 tām su te, x. 54 : vii. 81.
 tā vām, i. 154. 6 : iv. 20 ; viii. 25 : vi. 65.
 tisrah, vii. 101 : vi. 25.
 tīvrasya, x. 160 : viii. 64.
 tīvrā[ḥ], i. 23. 1 : iii. 94.
 tubhya, x. 167 : viii. 70.
 tubhyam, ii. 36 : iv. 91.
 ṛṣṭam etat, x. 85. 34 : vii. 134.
 te 'vadan, x. 109 : viii. 36.
 te satyena, vii. 90. 5 : vi. 18 (B).
 tyām cit, x. 143 : viii. 55.
 tyam ū ṣu, x. 178 : viii. 77.
 tyān nu, viii. 67 : vi. 87.
 trayah keśināḥ, i. 164. 44 : i. 95.
 trāyantām, x. 187. 5 : viii. 50.
 triś cit, i. 34 : iii. 104.
 tri, v. 29 : v. 27.
 tvam soma, i. 91 : iii. 124.
 tvam hy agne, vi. 1 : v. 104.
 tvam tyam, x. 171 : viii. 73.
 tvam, i. 31 : iii. 104 ; ii. 1 : iv. 65 ;
       viii. 11 : vi. 48 ; viii. 71 : vi. 93.
 tvam agne, i. 45. 1 : iii. 110 (B).
 tvam agne bṛhat, viii. 102 : vi. 127.
 tvaṣṭā, x. 17 : vii. 7.
 tvā, iv. 28 : iv. 136.
 dakṣasya, x. 64. 5 : vii. 104.
 danḍā[ḥ], vii. 33. 6 : i. 50.
 dadhikrām, iii. 20. 5 : iv. 102.
 dadhyāñ ha me, i. 139. 9 : iv. 10.
 daśa, v. 43. 4 : v. 41.
 dātā me, viii. 65. 10 : vi. 86.
 divaś cit, iv. 30. 9 : iv. 137.
 divas pari, x. 45 : vii. 41.
 dūrāt, viii. 5 : vi. 45.
 dṛṣadvatyām, iii. 23. 4^{od} : ii. 137.
 devāḥ, x. 165 : viii. 69.
 devānām, i. 89. 2 : iii. 122 ; viii. 83 :
       vi. 98 ; x. 27. 23 : vii. 27.
 devānām patnīḥ, v. 48. 7 : v. 45.
 devān huve, x. 66. 1 : v. 45 (B).
 dogdhrī dhenur vodhānadvān āśuḥ sap-
       tih purāṇdhiyā, VS. xxii. 22 : iii. 79.
 dyāvā, ii. 41. 20 : iv. 92.
 dyaur na, vi. 20 : v. 90.
 drapsaḥ, x. 17. 11 : vii. 9.
 dvayāñ agne, vi. 27. 8 : v. 141.
 dvayān, vi. 27. 8 : v. 140.
 dve naptuḥ, vii. 18. 22 : v. 163.
 dve virūpe, i. 95 : iii. 129.
 dhanuḥ, x. 18. 9 : vii. 15.
 dhanva, x. 86. 20 : ii. 69.
 dhātā dadhātu no rayim, TS. III. iii.
       11²⁻³ : iv. 88 (B).
 dhārāvāraḥ, ii. 34 : iv. 89.
 dhīrā, vii. 86 : vi. 15.
 dhṛtavrataḥ, ii. 29 : iv. 84.
 dbenuḥ, iii. 58 : iv. 122.
 dhruvāsu tvā, vii. 88. 7 : vi. 15 (A).
 na, i. 170 : iv. 50 ; iii. 31. 2 : iv. 111 ;
       x. 117 : viii. 40.
 nakir indra, iv. 30. 1 : iv. 133.

nakir devā minīmāsi, **x. 134. 7**: viii. 48.
 nakiḥ sudāsah, **vii. 32. 10**: v. 162.
 na jāmaye, **iii. 31. 2**: ii. 113; i. 57(?).
 na tam, **x. 126**: viii. 44.
 na tasya, **x. 40. 11**: vii. 48 (B).
 nadasya mā, **i. 179. 4**: i. 53.
 namah, **i. 27. 13**: iii. 99; **x. 87**: vii. 39.
 namas te, (khila): viii. 44.
 namas te astu vidyute, **AV. i. 13. 1**: i. 54.
 na mṛtyur āśit, **x. 129. 2**: i. 58.
 na vijānāmi, **i. 164. 37**: i. 56.
 na sa svah, **vii. 86. 6**: i. 56.
 nahi, viii. 80: vi. 97.
 nānānīyam (sūktam), **ix. 112**: vi. 139.
 nāsat, **x. 129**: viii. 45.
 nāsatyābhāyām, **i. 116**: iii. 139.
 ni te, **iii. 33. 10**: iv. 107.
 ni vartadhvam, **x. 19**: vii. 20.
 nū cit, **i. 58**: iii. 117.
 nūnam bhagah, **vii. 38. 1**: v. 168 (B).
 nū me, **vi. 21. 11**: v. 106.
 nejameṣa, (khila): viii. 83.
 nendro asti, viii. 100. 3: vi. 118 (B).
 nairhastyam, (khila), viii. 94.

 patamgam, **x. 177**: viii. 75.
 payasvatī[ḥ], **x. 17. 14**: vii. 10.
 pari, **x. 155. 5**: viii. 61.
 pareyivāṁsam, **x. 14**: vi. 155.
 pavitram, **ix. 83**: vi. 134.
 pāśvā, **i. 65**: iii. 118.
 pāntam, viii. 92: vi. 107.
 pāvīravī (v. r. B), **vi. 49. 7**: v. 116.
 pitum, **i. 187**: iv. 62.
 piba, **vi. 17**: v. 105; **x. 116**: viii. 40.
 pīvānam meṣam, **x. 27. 17**: vii. 25.
 punantu mām, **ix. 67. 27**: vi. 133.
 punar nah, **x. 59. 7**: vii. 94.
 purīṣyāsaḥ, **iii. 22. 4**: iv. 104.
 pūrvah, **i. 94. 8**: iii. 127.
 pūrvīḥ, **i. 179. 1**: iv. 58.
 pūrvo devāḥ, **i. 94. 8**: iii. 126 (A).
 pūsā, **x. 17. 3**: vii. 8.
 pṛchāmi tvā, **i. 164. 34**: i. 50.
 pṛthuh, **i. 123**: iii. 140.
 pra, **i. 38**: iii. 107; **i. 122**: iii. 140;
     i. 159: iv. 26; **ii. 41. 19**: iv. 92;
     iii. 33: iv. 105; **iv. 33**: v. 1;
     v. 43. 9: v. 42 (B); **v. 52**: v. 37;
     v. 87: v. 90; vii. 34: v. 165;
     vii. 53: vi. 2; vii. 95: vi. 19;
     viii. 4. 15: vi. 43; viii. 7: vi. 47;
     viii. 101. 5: vi. 125; **x. 32**: vii. 34;
     x. 102: viii. 11; **x. 188**: viii. 88.
 pra kṛtāni, viii. 32: vi. 75.
 pra ketunā, **x. 8**: vi. 147.
 prajā ha, viii. 101. 14: vi. 127; viii.
     101. 14: vi. 128 (B).
 pra tat, **i. 129. 6**: iv. 4.
 pra tad duḥsime, **x. 93. 14**: vii. 147 (B).
 pra tāri, **x. 59**: vii. 91 (A).
 prati, **i. 171**: iv. 55.
 prati tyam, **i. 19**: iii. 75.
 prati vām, vii. 67: vi. 4.
 pratīcīne, **x. 18. 14**: vii. 18.
 pra te, **x. 96**: vii. 154.
 praty agnih, **iv. 13**: iv. 129.
 prathaś ca, **x. 181**: viii. 77.
 pra devatra, **x. 30. 3**: vii. 33.
 pra nu vocā, **vi. 59**: v. 119.
 pra nūnam, **x. 62. 8**: vii. 103.
 pra-pra, **i. 138**: iv. 7.
 pra mā, **x. 33. 1**: vii. 34.
 pra yantu, **iii. 26. 4**: iv. 103.
 pra yājīgāti, vii. 104. 17: vi. 30.
 pra ye, **i. 85**: iii. 121.
 pra vah, **i. 155. 1**: iv. 20; **v. 44. 4**:
     v. 43 (B); **x. 175**: viii. 74.
 pra vartaya, vii. 104. 19: vi. 31.
 pra virayā, vii. 90: vi. 16, 17 (B).
 pra vo mahe, **x. 50. 1**: vii. 60.
 pra vo vājāḥ, **iii. 27. 1**: iv. 103.

pra samrājah, vii. 6 : v. 161.
 pra samrāje, v. 85 : v. 89.
 pra su, x. 75 : vii. 115.
 pra su sa vibhyah, iv. 26. 4 : iv. 136.
 pra susutih, v. 42. 14 : v. 38.
 pra sūnavah, x. 176. 1 : viii. 74.
 pra sotā, vii. 92. 2 : vi. 18 (B).
 prastokah, vi. 47. 22 : v. 140.
 pra hi, x. 26 : vii. 23.
 pra hi kratum, ii. 30. 6 : iv. 84.
 prāgnaye, vii. 5 : v. 161 ; vii. 13 : v. 161 ; x. 187 : viii. 88 (v. r.).
 prātalāh, i. 125. 1 : iii. 153 (A) ; i. 125 : iii. 140, 150 ; vii. 41 : v. 170.
 prātarjitam, vii. 41. 2 : v. 170.
 prādhvarānām, (khila) : viii. 94.
 prāvepāh, x. 34 : vii. 36.
 prāvepā mā, x. 34 : vii. 36 (v. r. A).
 preta, x. 103. 13 : viii. 14.
 presthām, viii. 84 : vi. 98.
 prehi prehi, x. 14. 7 : vi. 158 (B).
 praita, x. 94 : vii. 146.
 protaye, vi. 21. 9 : v. 106.
 pro su, x. 133 : viii. 48.

bat, v. 84 : v. 88.
 babhruh, viii. 29. 1 : vi. 71.
 babhrur ekah, viii. 29 : vi. 69.
 bal itthā, v. 84 : v. 88 (v. r. B).
 bṛhaspatih, x. 182 : viii. 79.
 bṛhaspate prati, x. 98 : viii. 7.
 bodhat, iv. 15. 7 : iv. 129.
 brahma, (khila) : viii. 14.
 brahmañā, x. 162 : viii. 65.
 brahmā devānām, ix. 96. 6 : vi. 136.

bhagabhattasya, i. 24. 5 : iii. 98.
 bhagam ugraḥ, vii. 38. 6 : v. 167, 168 (B).
 bhadram, i. 89. 8 : iii. 122 ; iv. 11. 1 : i. 58 ; v. 30. 12 : v. 36 (B) ; x. 25 : vii. 23.

bhadrāh, x. 69 : vii. 107.
 bhuk, AV. xx. 135. 1 : i. 55.
 bhujyum amhasah, x. 65. 12 : vii. 106.
 bhuvanasya, vi. 49. 10 : v. 116.
 bhūmih, (khila) : viii. 51.
 bhūrīt, viii. 55 : vi. 86.
 makṣu, viii. 31. 15 : vi. 73 (B).
 madhu vātāh, i. 90. 6 : iii. 123.
 maniṣināh, x. 111 : viii. 38.
 manojavāh, viii. 100. 8 : vi. 120.
 manthata, iii. 29. 5 : iv. 103.
 mandasva, ii. 37. 1 : iii. 27.
 mandū samānavarcasā, i. 6. 7° : ii. 141.
 mama, x. 128 : viii. 44.
 mama vrate, (khila) : vii. 117.
 mayobhūh, x. 169 : viii. 72.
 mahat, x. 51 : vii. 80.
 mahad devānām asuratvam, (refrain of) iii. 55 : iv. 122 (B).
 mahaś cit, i. 169 : iv. 49.
 mahān, viii. 6 : vi. 46 ; (khila) : viii. 14 (B).
 mahānagnī, AV. xx. 27. 1 : i. 55.
 mahi, viii. 47 : vi. 83.
 mahi trīnām, x. 185 : viii. 86.
 mahī, iv. 56 : v. 7.
 mahīm u su, VS. xxi. 5 ; TS. I. v. 11⁵ ; AV. vii. 6. 2 : vii. 104.
 mahe, v. 79 : v. 88.
 maho agnch, x. 36. 12 : vii. 38 (B).
 mā, x. 57 : vii. 90 ; x. 85. 32 : vii. 133.
 mā cit, viii. 1 : vi. 40.
 mātā, viii. 101. 15 : vi. 127.
 mātā ca, VS. xxiii. 25 : i. 48.
 mā nah, i. 162 : iv. 27 ; vii. 34. 17 : v. 165.
 mā no rakṣah, vii. 104. 23 : vi. 31.
 mā no 'hih, vii. 34. 17 : v. 165 (v. r. A).
 māhitram (sūktam), i.e. mahi trīnām, x. 185 : viii. 86.
 mitrah, iii. 59 : iv. 122.
 mitram, i. 151. 1 : iv. 17.

mitrāya, **x. 65. 5** : vii. 106.
 mitrāya pañca, iii. 59. 8 : iv. 123 (A).
 muñcāmi, **x. 161** : viii. 64.
 mūrdhānam, vi. 7 : v. 104.
 mainam, **x. 16** : vi. 161.
 mogham annam, **x. 117. 6** : i. 49.
 mo śu, **x. 59. 4^{abc}** : vii. 92.

ya ānayat, vi. 45 : v. 108.
 ya indra, viii. 12 : vi. 48.
 ya indrāgnī, i. 108 : iii. 131.
 ya imā, **x. 81** : vii. 117.
 ya īm vahante, v. 61. 11 : v. 70.
 yaḥ, v. 42. 10 : v. 38 (v. r.); viii. 31 : vi. 72; ix. 67. 31 : vi. 133; **x. 39** : vii. 40.

yaḥ kṛntat, viii. 45. 30 : vi. 82 (B).
 yām rakṣanti, i. 41 : iii. 107.
 yac cit, i. 25 : iii. 98.
 yac cid dhi, i. 28. 5 : iii. 101.
 yac cid dhi satya, i. 29 : iii. 102.
 yajñasya vah, **x. 92** : vii. 146.
 yajñe, vii. 97 : vi. 25, 26 (B).
 yajñena, ii. 2 : iv. 65.
 yat, vii. 60 : vi. 4; **x. 58** : vii. 83 (B), 90; **x. 85. 14** : vii. 124; **x. 155. 4** : viii. 61.
 yat te, **ix. 67. 23** : vi. 132.
 yat tvā sūrya, v. 40. 5 : v. 28.
 yatra, i. 28. 1 : iii. 100.
 yathā, viii. 5. 37^c : vi. 45; viii. 31. 13 : vi. 74 (B); **x. 18. 5** : vii. 12.
 yathā varo suśāmne, viii. 24. 28 : vi. 63.
 yathā vātah, v. 78. 7 : v. 86.
 yad adya, vii. 60 : vi. 5; vii. 66. 4 : vi. 6 (B).
 yad adya sūrah, vii. 66. 4 : vi. 8 (B).
 yad arjuna, vii. 55. 2 : vi. 13 (B).
 yad indra citra, v. 39. 1 : i. 49.
 yad indrāham, viii. 14. 1 : i. 55.
 yadi vāham, vii. 104. 14 : vi. 30.
 yad uttame, v. 60. 6 : v. 48 (v. r. B).

yad vāk, viii. 100. 10 : vi. 121.
 yam, i. 129 : iv. 4; viii. 3. 21 : vi. 42; viii. 19. 34 : vi. 50.
 yas tastambha, iv. 50 : v. 5.
 yas te, **x. 83** : vii. 117.
 yasmin vṛkṣe, **x. 135** : viii. 48.
 yasya, **x. 33. 6** : vii. 36.
 yāḥ, **x. 97** : vii. 154.
 yā gauḥ, **x. 65. 6** : vii. 106.
 yām kalpayanti no 'rayaḥ, (khila) : viii. 45.
 yā dampatī, viii. 31. 5 : vi. 74 (B).
 yām, i. 80. 16 : iii. 121.
 yāvat tarāḥ, vii. 91. 4 : vi. 18 (B).
 yukṣva, viii. 26. 20 : vi. 67.
 yuje, **x. 13** : vi. 155 (v. r. A).
 yuje vām, **x. 13** : vi. 155.
 yuñjate, v. 81 : v. 88.
 yuvam tam, i. 132. 6 : iv. 4.
 yuvam, **x. 24. 4** : vii. 22.
 yuvoḥ, viii. 26 : vi. 67.
 yuvo rajāṁsi, i. 180 : iv. 61.
 yuvor u śū, viii. 26 : vi. 67 (v. r. A).
 ye, **x. 85. 31** : vii. 133.
 yena, i. 50. 6 : iii. 113.
 yenedam, (khila) : viii. 69.
 ye pākaśāṁsam, vii. 104. 9 : vi. 29.
 yo jātah, ii. 12 : iv. 68.
 yo naḥ, ii. 30. 9 : iv. 85.
 yo mā, vii. 104. 16 : i. 49; vi. 30.
 yo me, ii. 28. 10 : iv. 83.
 yo yajāti, viii. 31. 1 : vi. 73 (B).
 yo yajñāḥ, **x. 130** : viii. 46.
 yo rajāṁsi, vi. 49. 13 : v. 117.
 yo vām pari-, **x. 39** : vii. 46 (B).

rakṣohāna[m], **x. 87** : vii. 142.
 ratham, v. 56. 8 : v. 46.
 rathītamam kapardinam, vi. 55. 2 : v. 119 (B).
 raibhī, **x. 85. 6** : vii. 123.

vanaspate vīḍyaṅgah, vi. 47. 26 : v. vaiśvānarasya, i. 98 : iii. 129.
 112. vy uṣāḥ, vii. 75 : vi. 10.

vane na, x. 29. 1 : ii. 114.
 vapur nu, vi. 66 : v. 120.
 vayam, vi. 53 : v. 118 ; viii. 21 : vi. 53 (B), 57.

vayāḥ, i. 59 : iii. 117.
 varunah prāvitā bhuvat, i. 23. 6 : iii. 79.
 vasiṣṭvā hi, i. 26. 1 : iii. 99.

vahnim, i. 60 : iii. 117.
 vātā ā vātu, x. 186. 1 : i. 50.

vātāḥ, x. 186 : viii. 88.
 vātasya, x. 168 : viii. 71.

vāmam, iv. 30. 24 : iv. 138.
 vāyav ā yāhi, v. 51. 5 : v. 46.

vāyō, iv. 47. 1 : v. 4.
 vi kroṣanāsah, x. 27. 18 : vii. 26.

vi jyotisā, v. 2. 9 : v. 21.
 vitatā[u], AV. xx. 133. 1 : i. 57.

vi tiṣṭhadhvam, vii. 104. 18 : vi. 30.
 vidhūm dadrāṇam, x. 55. 5 : vii. 81 (B).

vibhrāṭ, x. 170 : viii. 73.
 vivasvantam, x. 14. 5^c : vi. 157.

viśo-viśāḥ, viii. 74 : vi. 94.
 viśvam, ii. 24. 12 : iv. 81.

viśvamād indra uttarāḥ, (refrain of x. 86 : ii. 67 ; vii. 141.

viśvet tā te, viii. 100. 6 : vi. 119.
 viśveṣāṁ vaḥ satām, vi. 67 : v. 121.

viśvo hi, x. 28 : vii. 29 (v. r. B).
 viśvo hy anyah, x. 28 : vii. 29.

viṣṇuḥ, x. 184 : viii. 82.
 viṣṇor nu kam, i. 154 : iv. 19.

vi hi, x. 86 : vii. 141.
 vihi, iv. 48. 1 : v. 4.

vilu cit, i. 6. 5 : ii. 140.
 vṛkṣe-vṛkṣe, x. 27. 22 : ii. 111 ; vii. 27.

vṛṣā, x. 11 : vi. 155.
 vṛṣṇe śardhāya, i. 64 : iii. 118.

vediṣade, i. 140 : iv. 16.
 venas tat paśyat, (khila) : viii. 66.

śatadhāram, iii. 26. 9 : iv. 103.
 śatam, i. 89. 9 : iii. 122 ; i. 126. 2 : iii. 148 ; viii. 6. 46 : vi. 47.

śatena, iv. 46. 2 : v. 4.
 śam nah, vii. 38. 7 : v. 167.
 śamnomitrīyā [rk], i. 90. 9 : iii. 79.
 śam, viii. 18. 9 : vi. 50 ; x. 59. 8 : vii. 94.

śaśvat, i. 30. 16 : iii. 103.
 śaśvad dhi vām, (khila) : iii. 118.
 h, x. 152 : viii. 59.
 , iii. 31. 1 : iv. 111.

śikṣa, viii. 2. 41 : vi. 42.
 śucim, vii. 93 : vi. 19.
 śunam vāhāḥ, iv. 57. 4 : v. 7.
 śunam kīnāsāḥ, iv. 57. 8^b : v. 9.
 śunam nah phālāḥ, iv. 57. 8^a : v. 9.
 śunāśrau, iv. 57. 5 : v. 9.
 śrat, x. 147 : viii. 57.
 śraddhāyā, x. 151 : viii. 58.

śrudhi, ii. 11 : iv. 79.
 śruṣṭi, vi. 68 : v. 121.
 śvityañcaḥ, vii. 33 : v. 163.

sa id rājā, iv. 50. 7 : vi. 6.
 saḥ, vii. 95. 3 : vi. 19.
 samvatsaram, vii. 103 : vi. 27.
 sam-sam, x. 191 : viii. 97.
 sam-sam it, x. 191 : viii. 94.
 sam sravanti, (khila) : v. 92.
 sam ha yad vām, v. 31. 8^d : v. 27.
 sakhāyah, viii. 24 : vi. 63.
 sakhe viṣṇo, viii. 100. 12 : vi. 124.
 samjñānam, (khila) : viii. 93, 95.
 sanat, v. 61. 5 : v. 81.
 sapta, x. 27. 15 : vii. 25.
 sa pratnathā, i. 96 : iii. 129.
 sa bhrāṭaram, iv. 1. 2 : iv. 128.

sam, v. 42. 18: v. 40; vi. 69: v. 121; viii. 44 (sam-): vi. 79; x. 59. 10: vii. 94; x. 85. 47: vii. 137; x. 91: vii. 145.

sam aśvaparnāḥ, vi. 47. 31^a: v. 113.

samit-samit, iii. 4: iv. 96.

samiddha[ḥ], i. 188: iv. 62.

samiddhāḥ, i. 142: iv. 16; ix. 5: vi. 130.

samiddhas cit sam idhyase, x. 150: viii. 58.

samiddho agnih, ii. 3: iv. 65.

samiddho adya, i. 188: iv. 62 (v.r.); x. 110: viii. 37.

samudrajyeṣṭhāḥ, vii. 49: v. 175.

samudrāt, iv. 58: v. 10.

samudre, viii. 100. 9: vi. 120.

saṁ pūṣan, i. 42: iii. 108.

saṁ mā, x. 33. 2: vii. 34.

sa yo vṛṣā, i. 100: iii. 131.

sarasvati tvam, ii. 30. 8^a: iv. 85.

sa roruvat, x. 28. 2: vii. 32 (B).

savitū yantraiḥ, x. 149: viii. 58.

sasarpariḥ, iii. 53. 15: iv. 116.

saha, i. 48: iii. 113.

sahasram, i. 167: iv. 49.

sa hi ratnāni, v. 82. 3: v. 169.

sā te jīvātuh, x. 27. 24: vii. 29.

sukīṁśukam, x. 85. 20: vii. 130.

suguh, i. 125. 2: iii. 151 (A), 153 (A).

sutrāmāṇam, x. 63. 10: vii. 104.

sudevah, x. 95. 14: i. 53.

sunītho gha, viii. 46. 4: vi. 81 (B).

surūpakṛtnum, i. 4: ii. 139.

susuma, i. 137: iv. 7.

susamiddhāya, v. 5: v. 26.

sūryaraśmih, x. 139: viii. 51.

sūryo nah, x. 158: viii. 63.

soma ekebhyāḥ, x. 154: viii. 59.

somasya mā, iii. 1: iv. 95.

somānam, i. 18: iii. 66.

somārudrā, vi. 74: v.

stutāsah, i. 171. 3: iv. 56.

stuse, vi. 49: v. 115; vi. 62: v. 119.

stuhi, viii. i. 30: vi. 41.

stuhi śrutam, ii. 33. 11: iv. 90.

sthirau, iii. 53. 17: iv. 116.

sthūram rādhāḥ, viii. 4. 19: vi. 44.

syonā, i. 22. 15: iii. 93.

srakve, ix. 73: vi. 134.

svasti nah, x. 63. 15: vii. 105.

svastir id dhi, x. 63. 16: vii. 105.

svāduṣ kilāyam, vi. 47. 1: v. 109.

svādoh, viii. 48: vi. 83.

hamsah, iv. 40. 5: v. 3.

hamsah śucisat, iv. 40. 5: v. 2.

hantāham, x. 119. 9: i. 56.

haye jāye, x. 95. 1: i. 53.

havīḥ, x. 88: vii. 142.

haviṣā, i. 46. 4: iii. 112 (B).

himēṇāgnim, i. 116. 8: ii. 110.

hirāṇyakeso rajasah, i. 79: iii. 120.

hirāṇyapāṇim, i. 22. 5: iii. 91.

huve, ii. 4: iv. 65.

hotā yaksat, i. 139. 10: i. 57.

hvayāmi, i. 35: iii. 45, 105.

II. INDEX OF AUTHORITIES CITED IN THE BRĀHADDEVATĀ.

Ādhvaryavah, vii. 105.
Āśvalāyana, iv. 139 (B).

Aitara, ii. 138.
Aitareyaka, v. 3 (B), 25, 110 (B); vi. 17 (B), 108 (B), 117 (B), 129 (B); vii. 72 (B).

Aupamanyava, vii. 69.
Aurnavābha, vii. 125.

Kātthakya, iii. 100.
Kauśitaki, v. 44 (B).

Krauṣṭuki, iv. 137.

Gārgya, i. 26.
Gālava, i. 24; v. 39; vi. 43, 107 (v.r.); vii. 38 (B).

Chandogāḥ, v. 23 (B).

Nidāna, v. 23 (B).
Nairuktāḥ, i. 24.

Bāskalāḥ, viii. 85.
Brāhmaṇa, v. 11, 25, 157 (B); vii. 14 (B); viii. 100 (B).

Bhāguri, iii. 100; v. 40; vi. 86, 107.
Bhāllavi-Brāhmaṇa, v. 23.

Bhāllaveyī śratih, v. 159.

Madhuka, i. 24.
Māthara, vi. 107 (v.r.); viii. 85.
Mudgala, viii. 90.
Mudgala Bhārmyaśva, vi. 46.
Maitrāyaṇīyaka, ii. 138.

Yāska, i. 26; ii. 111, 132, 137; iii. 76, 100, 112 (B); iv. 4, 18 (v.r. B); v. 8, 40; vi. 87, 107; vii. 7, 38 (B), 69, 93, 153; viii. 11, 65.

Rathītara, i. 26; iii. 40; vii. 145.
Rāthītara (v.r. Rāthitarisutah), v. 142; vii. 145 (v.r.); viii. 90 (v.r.).

Lāmakāyana, iii. 47 (v. r. Lomakā-).

Śākaṭāyana, ii. 1, 95; iii. 156; iv. 138; vi. 43; vii. 69; viii. 11, 90.
Śākapūṇi, iii. 130, 155; v. 8, 39; vi. 46; vii. 70; viii. 90.
Śāṇḍilya, ii. 132.
Śaunaka, i. 27; ii. 136; iv. 18; v. 37 (B), 39 (B), 40; vi. 6 (B), 9 (B), 107, 116; vii. 38 (B), 153; viii. 11, 76 (B), 99 (B).

Śvetaketu, i. 24.

III. INDEX OF THE DEITIES OF THE RG-VEDA ACCORDING TO THE BRHADDEVATĀ.

[The deviations of the Sarvānukramaṇī are stated in the footnotes.]

Mandala i.

1 Agni.	16 Indra.
2 ¹⁻³ Vāyu, ⁴⁻⁶ Indra-Vāyu, ⁷⁻⁹ Mi- tra-Varuna.	17 Indra-Varuna.
3 ¹⁻³ Aśvinau, ⁴⁻⁶ Indra, ⁷⁻⁹ Viśve devāḥ, ¹⁰⁻¹² Sarasvatī.	18 ¹⁻⁵ Brahmanaspati, ⁴ also Soma- Indra, ⁵ also Soma, Indra, Da- kṣinā, ⁶⁻⁸ Sadasaspati, ⁹ Narā- śamsa ^f .
4 Indra.	19 Agni pārthiva ^g and Marutah.
5-11 Indra.	20 Rbhavah.
6 ⁴⁻⁹ Marutah, ⁵⁻⁷ Indra and Marutah ^a .	21 Indra-Agni.
12 Agni, ⁶ Nirmathyā and Āhava- niya.	22 ¹⁻⁴ Aśvinau, ⁵⁻⁸ Savitṛ, ⁹⁻¹⁰ Agni, ¹¹ Devyah ^b , ¹² Devapatnyah: In- drāṇī, Varuṇāṇī, Agnāyī ^c , ¹³⁻¹⁴ Dyāvāpṛthivyau, ¹⁵ Prthivī, ¹⁶ Viś- nu or Devāḥ, ¹⁷⁻²¹ Viṣṇu.
13 Āpriyah :	23 ¹ Vāyu, ²⁻³ Indra-Vāyu, ⁴⁻⁶ Mitra- Varuna, ⁷⁻⁹ Indra Marutvat, ¹⁰⁻¹² Viśve devāḥ, ¹³⁻¹⁵ Pūṣan Āpah, ²⁴
1 Idhma ^b , ² Tanūnapāt, ³ Narā- śamsa, ⁴ Ila, ⁵ Barhis, ⁶ Dvāro devyah, ⁷ Naktośāsā ^e , ⁸ Daivyau hotārau ^d , ⁹ Tisro devyah ^e , ¹⁰ Tvaṣṭṛ, ¹¹ Vanaspati, ¹² Svāhākṛtayah.	Agni.
14 Viśve devāḥ.	24 ¹ Ka, ² Agni, ³⁻⁵ Savitṛ, ⁵ or Bhaga, ⁶⁻¹⁵ Varuna.
15 Rtavah :	25 Varuna.
1 Indra, ² Marutah, ³ Tvaṣṭṛ, ⁴ Agni, ⁵ Śakra (Indra), ⁶ Mitra-Varuna, ⁷⁻¹⁰ Agni Dravīṇodas, ¹¹ Nāsa- tyau, ¹² Agni.	26-27 Agni.

^a ⁵⁻⁷ Sarvānukramaṇī. ^b *Idhmaḥ sa-
mīdho vāgnīḥ*, Sarv. ^c *Uṣāśānaktā*, Sarv.

^d *Pracetasau* added in Sarv. ^e Their
names, *Sarasvatīlābhāratyah*, added in Sarv.

^f Narāśamsa or Sadasaspati, Sarv. ^g *Agni-
mārutam*, Sarv. ^h See note on iii. 92.

ⁱ *Devapatnyah* omitted in Sarv. ^j Simply
Pūṣan, Sarv.

27 ¹⁰ Agni madhyama^a, ¹³ Viśve devāḥ^b.

28 ¹⁻⁴ Indra (Bhāguri), Indra-Ulūkhala (Yāska and Kātthakya)^c, ⁵⁻⁶ Ulūkhala, ⁷⁻⁸ Ulūkhala and^d Musala, ^e Carmaḍadhiśaṇaṇya or Soma^e.

29-30 Indra.

30 ¹⁷⁻¹⁹ Aśvinau, ²⁰⁻²² Uṣas.

31 Agni.

32-33 Indra.

34 Aśvinau.

35 Savitṛ :

^{1a} Agni, ^{1b} Mitra-Varuṇa, ^{1c} Rātri.

36 Agni :

¹³⁻¹⁴ Yaupyaṇu.

37-39 Marutāḥ.

40 Brahmanaspati.

41 ¹⁻³⁻⁷⁻⁹ Varuṇa, Aryaman, Mitra, ⁴⁻⁶ Ādityāḥ.

42 Pūṣan.

43 ¹⁻⁶ Rudra, ³ also Mitra, Varuṇa, Viśve devāḥ^f, ⁷⁻⁹ Soma (B).

44-45 Agni (B) :

44 ¹⁻² also Aśvinau and Uṣas (B)^g.

45 ¹⁰⁻¹⁴ Devāḥ (B).

46-47 Aśvinau :

46 ⁵ also Āditya (Yāska : B)^h.

48-49 Uṣas.

50 Sūrya :

⁶ Varuṇa^h (dyubhakti), ¹¹⁻¹³ roga-ghna (tr̥ca), ¹³⁻¹⁴ dvīsaddvesāḥ.

51-57ⁱ [not stated].

58 Jātavedas^j.

59 Vaiśvānara.

60 Agni.

61-63 Indra.

64 Marutāḥ.

65-73 Agni.

Khilas (eleven) :

^{i-4, 6-11} (*śāśvad dhi vām*) Aśvinau, ⁵ *i* = viii. 59^k, Indra-Varuṇa.

74-79 Agni.

79 ¹⁻³ Agni madhyama.

80-84 Indra.

80 ¹⁶ Dadhyāñc, Manu, Atharvan^l (nipātitāḥ).

85-88 Marutāḥ.

89-90 Viśve devāḥ.

89 ¹⁻²⁻⁸⁻⁹ Devāḥ^m, ¹⁰ Aditi.

91 Soma.

92 Uṣas :

¹⁶⁻¹⁸ Aśvinau.

93 Agni with Soma.

94 Jātavedasⁿ :

^{8abc} Devāḥ, ¹⁶⁻¹⁷ Agni or the six deities mentioned (Mitra-Varuṇa, Aditi, Sindhu, Pṛthivī, Dyu).

95 Agni Auṣaṣa^o.

96 Agni Dravīṇodas^p.

97 Agni Śuci.

98 Agni Vaiśvānara.

99 Jātavedas.

^a Not specified in Sarv. ^b Vaiśvadevi, Sarv. *daivī*. ^c Simply Indra, Sarv. ^d See note ^b on iii. 101. ^e No reference to Soma in Sarv., Prajāpati Hariścandra appearing instead: see note on iii. 101. ^f No mention of Viśve devāḥ in Sarv. ^g The text (iii. 111) does not expressly state which two stanzas; Sarv.: *ādyo dv̥r̥caḥ*. ^h No reference to this stanza in Sarv. ⁱ See note ^d

on iii. 114. ^j Agni, Sarv. ^k Omitted in its usual place: see note ^a on vi. 86. ^l No reference to this stanza in Sarv. ^m There is no reference to these stanzas in Sarv. ⁿ Agni, Sarv. ^o Or Agni, Sarv. ^p This and the following three deities are identical with those stated in the Sarv.; but Śadgurusīṣya (on i. 95) would supply 'or Agni' in these four cases (96-99) from i. 95.

100-104 Indra^a.
 105-107 Viśve devāḥ.
 108-109 Indra-Agni.
 110-111 Rbhavāḥ.
 112 Aśvinau :
   ^{1a} Dyāvāprthivyau, ^{1b} Agni.
 113 Rātryuṣasau^b.
 114 Rudra.
 115 Sūrya.
 116-120 Aśvinau.
   120 ¹² duḥsvapnanāśinī.
 121 Indra ; Viśve devāḥ in the Svara-
   sāmans^c.
 122 Viśve devāḥ.
 123-124 Uṣas.
 125 Praise of Svanaya Bhāvayavya's
   gifts.
 126 ¹⁻⁵ Bhāvayavya, ⁶⁻⁷ jāyāpatyoh
   sampravādah^d.
 127-128 Agni.
 129-133 Indra.
   129 ^e Indu.
   132 ^e Indra-Parvata^e.
 134 Vāyu.
 135 ^{1-3.9} Vāyu, ⁴⁻⁸ Indra-Vāyu.
 136 ¹⁻⁵ Mitra-Varuna, ⁶⁻⁷ Dyu and
   the other deities mentioned.
 137 Mitra-Varuna.
 138 Pūṣan.
 139 Viśve devāḥ :
   ¹ Viśve devāḥ, ² Mitra-Varuna, ³⁻⁵
   ^g Sarv. on i. 101 adds *ādyā garbhasrāviv-
   ny upaniṣat*. ^b According to the Sarv. the
   whole hymn is to Uṣas only, except 1^{ed} in
   which Rātri is associated with her: *uṣasyam;*

dvitiyo 'rdharco rātreś ca.^e See note
on iii. 141.

 Sarv. : Indra or Viśve devāḥ.
^d *Bhāvayavyaromaśayor dampatyoḥ sam-
   vādah*, Sarv. ^e Sarv. : ^{6ab} Indra-Parvata.
^f There is no reference in the Sarv. to
   the Rishis or the self-praise of the seer.

Aśvinau, ⁶ Indra, ⁷ Agni, ⁸ Maru-
 tah, ⁹ Indra-Agni ; or the seer
   praises the Rishis or himself,
   Indra-Agni being incidental^f ;
   ¹⁰ Bṛhaspati, ¹¹ Devāḥ ^g.
 140-141, 143-144 Jātavedas^b.
 142 Āpriyah :
   ¹³ Indra.
 145-150 Agni.
 151-153 Mitra-Varuna.
   151 ¹ Mitra.
   152 ⁶ Aditi or Agni ; Aditi = Agni
   (Śaunaka)ⁱ.
 154-156 Viṣṇu.
   155 ¹⁻³ Indra-Viṣṇu.
 157-158 Aśvinau.
 159-160 Dyāvāprthivyau.
 161 Rbhavāḥ.
 162-163 Medhyasya aśvasya samsta-
   vah.
 163 ¹⁰ also many and various
   steeds
 164 ¹⁻⁴¹ Viśve devāḥ (B), ⁴⁶⁻⁴⁷ Sūrya
   (B), ⁵² Sarasvat or Sūrya (B)^j.
 165 Mārutaindraḥ samvādah^k : Ma-
   ruteḥ deity in ^{1-2.4.6-8.10-15}, In-
   dra in ^{3-5.7.9}.
 166-168 Marutah.
   167 ¹ Indra.
 169 Indra.
 170 ²⁻⁴ Indra, ¹⁻³ Agastya^l.

^a Sarv. on i. 101 adds *ādyā garbhasrāviv-
   ny upaniṣat*. ^b According to the Sarv. the
   whole hymn is to Uṣas only, except 1^{ed} in
   which Rātri is associated with her: *uṣasyam;*

dvitiyo 'rdharco rātreś ca.^e See note
on iii. 141.

 Sarv. : Indra or Viśve devāḥ.
^d *Bhāvayavyaromaśayor dampatyoḥ sam-
   vādah*, Sarv. ^e Sarv. : ^{6ab} Indra-Parvata.
^f There is no reference in the Sarv. to
   the Rishis or the self-praise of the seer.

^g Viśve devāḥ, Sarv. ^h Agni, Sarv.
ⁱ There is no reference to this stanza in
   Sarv. ^j Various other deities are men-
   tioned as addressed in this hymn, but they
   are not assigned to specific stanzas, as is
   done by Sarv. for the last eleven. ^k *Sam-
   vādo 'gastyendramarutām*, Indra Marutvat
   being the deity, and the last triplet being
   spoken by Agastya, Sarv. ^l No statement
   about ^b ; *indrāgastyayoh samvāda aindrah*,

171-172 Marutah.
 171 ³⁻⁶ Indra Marutvat (B).
 173-178 Indra.
 179 Dialogue: ¹⁻² Lopāmudrā speaks,
     ³⁻⁴ Agastya, ⁵⁻⁶ a Brahmācā-
     rin.
 180-184 Aśvinau.
 185 Dyāvāprthivyau.

186 Viśve divaukasah (=devāh).
 187 Anna.
 188 Āpriyah.
 189 Agni.
 190 Bṛhaspati.
 191 Upaniṣat:
     apām ṛṇānām sūryasya stutih kecit;
     tad vā viśaghnam ^a.

Mandala ii.

1 Agni.
 2 Jātavedas ^b.
 3 Āpriyah.
 4-10 Agni.
 11-22 Indra.
 23-26 Brahmaṇaspati; Bṛhaspati
     where that form of the name
     appears.
 24 ¹² Indra-Brahmaṇaspati.
 27 Ādityāḥ: Mitra-Varuṇa, Dakṣa,
     Aṁśa, Tuvijāta, Bhaga, Arya-
     man ^c.
 28 Varuna:
     ¹⁰ Duḥsvapnādyapraṇāśinī.
 29 Viśve devāh.
 30 Indra:
     ⁶ Indra-Soma, ⁸⁻⁹ Vāc madhyamā ^d,
     ⁹ Bṛhaspati, ¹¹ Marutah.
 31 Viśve devāh.

32 ¹ Dyāvāprthivyau, ²⁻³ Indra or
     Tvāṣṭṛ, ⁴⁻⁵ Rākā, ⁶⁻⁷ Siṇivālī, ⁸ Six
     goddesses, Guṇgū, &c. ^e
 33 Rudra:
     ¹¹ ṛṣir mṛgām astaut ^f.
 34 Marutah.
 35 Apām napāt.
 36-37 Ṛtavah.
 38 Savitṛ.
 39 Aśvinau.
 40 Soma-Pūsan:
     ⁶ also Aditi ^g.
 41 ¹⁻² Vāyu, ³ Indra-Vāyu, ⁴⁻¹⁸ (five
     triplets to) the Praüga deities ^h,
     ¹⁹ Havirdhāne; Agni incidental ⁱ,
     ²⁰ Dyāvāprthivyau, ²¹ Havirdhā-
     ne ^j.
 42-43 Indra in the form of a ka-
     piñjala.

Sarv., where ⁴ is stated to be optionally spoken by Indra. According to the Āṛṣā-nukramaṇī, Indra is Rishi of ¹⁻³, Indra and Agastya, or Indra or Agastya, of ⁴. * There is no reference in the Sarv. to its being viśagha. ^b Agni, Sarv. ^c The individual names are not stated in the Sarv.

^d Sarasvatī, Sarv. ^e Liṅgoktadevatāḥ, Sarv.

^f No reference to this in the Sarv. ^g Only in the second hemistich, Sarv. ^h See

Mandala i. 2-3. ⁱ The third pāda optionally to Agni, Sarv.

^j ¹⁹⁻²¹ Dyāvāprthivyau or Havirdhāne, Sarv. (cp. Ṣad-guruśisya).

Mandala iii.

1 Agni.
 2-3 Vaiśvānara.
 4 Āpryah.
 5-6 Agni :
   Dyāvāprthivyau, Uṣasah, Āpah,
   Devāh, Pitaraḥ, Mitrah (nipāti-
   tāh)^a.
 7-29 Agni :
   8 1-5 Yūpa, in the rest Yūpāh, ⁸ Viś-
   ve devāh^b, ¹¹ vraścanī.
 12 Indra-Agni.
 20 1-5 Viśve devāh.
 22 ⁴ Dhiṣṇyā Agnayah^c.
 25 ⁴ Agni-Indra.
 26 1-3 Vaiśvānara, ⁴⁻⁶ Marutah^d,
   ⁹ Gurustavah^e.
 27 ¹ R̄tavah^f.
 29 ⁵ R̄tvijah^g.
 30-53 Indra.

33 Dialogue of Viśvāmitra and the
   rivers :
 1-3.5.7.9.11-13 Nadyah, ^{4.6.8.10} Viśvā-
   mitra, ^{6.7} the two deities praised
   [i. e. Indra and Savitṛ] are in-
   cidental^h.
 53 ¹ Indra-Parvataⁱ, ^{15.16} Vāc^j, ¹⁷⁻²⁰
   anaso 'ngāni, ²¹⁻²⁴ Vasistha-
   dveśinayah.
 54-57 Viśve devāh.
 58

1k

60 R̄bhavah :
 5-7 Indra and R̄bhavah, ^{3.4} Indra
   incidental (B)^k.
 61 Uṣas.
 62 1-3 Indra-Varuna, ⁴⁻⁶ Bṛhaspati,
   ⁷⁻⁹ Pūṣan, ¹⁰⁻¹² Savitṛ, ¹³⁻¹⁵ Soma,
   ¹⁶⁻¹⁸ Mitra-Varuna.

Mandala iv.

1-15 Agni :
   Agni, or Agni and Va-
   runa¹.
 13-14 liṅgoktadaivata (eke).
 15 ^{7.8} Somaka, ^{9.10} Aśvināu.

16-32 Indra :
 26 1-3 Self-praise of the seer as if
   Indra^m, ⁴⁻⁷ Śyenastuti.
 27 1-5 Śyenastutiⁿ.
 28 Indra and Soma^o.

^a Anyāsām api nipāto dr̄tyate, Sarv.
^b Yūpāh or Viśve devāh, Sarv.   ^c Purī-
 syebhyo 'gnibhyah, Sarv.   ^d Sarv.: māru-
 tas (tr̄caḥ), which Śadguruśīṣya explains by
 dvitīyasya (tr̄casya) māruto 'gnih. The deity
 of ^{7.8} would be Agni only according to the
 BD., but according to the Sarv. it is alter-
 natively in praise of the Ātman: ātmastutir vā
 pūrvātmagītā (agnih paraṇ brahma vā, Śadg.).
^e Upādhyāyastutih, Sarv.   ^f R̄tavyā vā,

Sarv.   ^g R̄trigbhyo vā, Sarv.   ^h 4.6.8.10
 spoken by the rivers, ^{6.7} in praise of Indra,
 Sarv.   ⁱ The stanza is not specified, but
 the first is doubtless meant.   ^j Vāc sasar-
 parī, Sarv.   ^k No statement in the Sarv.
^l Sarv.: 2-5; cp. note^a on iv. 128.   ^m Sarv.:
 indram ivātmānam ṛṣis tuṣṭāvendro vātmānam.
ⁿ Sarv.: ⁵ Indra or Syena (Śadg.).   ^o Indra
 or Indra-Soma, Sarv.

30 ⁹⁻¹¹ Uṣā madhyamā (Śākaṭā-
yana), ²⁴ Bhaga, Pūṣan, Arya-
man ^a.
31 ¹⁵ Sūrya (Āśvalāyana: B) ^a.
32 ²³⁻²⁴ Indra's two steeds (haryo
stutih).
33-37 R̄bhavah.
38-40 Dadhikrā.
38 ¹ Dyāvāpṛthivyau.
40 ⁵ Agni, Vāyu, Sūrya; Sūrya ^b
(Aitareya Brāhmaṇa: B).
41-42 Indra-Varuṇa ^c.
43-45 Aśvinau.
46 ¹ Vāyu, ²⁻⁷ Indra-Vāyu.
47 ¹ Vāyu, ²⁻⁴ Indra-Vāyu.

48 Vāyu.
49 Indra-Bṛhaspati.
50 Bṛhaspati:
    ⁷⁻⁹ purodhātuh karmaśāmsā ^d, ¹⁰⁻¹¹
    Indra-Bṛhaspati.
51-52 Uṣas.
53-54 Savitr.
55 Viśve devāḥ.
56 Dyāvāpṛthivyau.
57 ¹⁻³ Kṣetrapati, ⁴ Śuna, ⁵ Śunāśī-
rau, ⁶⁻⁷ Sītā, ^{8a} Kṛṣi, ^{8b} Kṛṣijīvā-
manusyāḥ, ^{8c} Parjanya, ^{8d} Dha-
na ^e. Or the whole hymn praises
agriculture (Kṛṣi) ^f.

Mandala v.

1-4 Agni ^g.
5 Āpriyah.
6-28 Agni.
26 ⁹ Viśve devāḥ.
27 ⁶ Indra-Agni.
29-40 Indra.
29 ^{9a} Uṣanā.
31 ^{8d} Uṣanā ^h, ⁹ Indra and Ku-
tsa.
40 ⁵⁻⁹ Atriṇām karma kīrtyate ⁱ.
41-51 Viśve devāḥ.
41 ¹⁹

42 ³ Savitr (Śaunaka), ⁷⁻⁹ Brha-
spati, ¹⁰ Marutah, ¹¹ Rudra,
¹⁴ Ilaspati (Śākapūṇi), Parjanya-
Agni (Gālava), Pūṣan (Yāka),
Indra (Śaunaka), Vaiśvānara
(Bhāguri), ¹⁵ Marutah, ¹⁸ Aśvi-
nau ^k
43 ³ Vāyu, ⁴ Soma, ⁵ Indra, ⁶ Agni,
⁷ Gharma, ⁸ Aśvinau, ⁹ Vāyu and
Pūṣan: ^{10ab} Agni, ^{10cd} Divauka-
sah, ¹¹ Vāc madhyamā, ¹² Brha-
spati ^l.

^a No reference to this stanza in Sarv.
^b Sūrya only, Sarv.   ^c 42 ¹⁻⁶ Self-praise
of Trasadasyu, Sarv.   ^d No reference to
this triplet in Sarv.   ^e Sarv.: ⁸ Śunā-
śīrau.   ^f No reference to this in Sarv.
^g Aufrecht in his index, RV. ², p. 477, states
'Marutah, Rudra und Vishṇu' to be the
deities of v. 3 ^g. Though these three
names occur in that stanza, there is no

mention of them in the BD. or the Sarv.
^h Sarv.: ^{8a} Indra or Kutsa, ^{8d} Indra or
Uṣanā.   ⁱ Sarv.: ⁵ Sūrya, ⁶⁻⁹ Atri (because
his deed is praised): cp. Śadg.   ^j No
mention of this stanza in Sarv.   ^k Of
all these individual deities the only one
specified in the Sarv. is Rudra.   ^l None
of these individual deities are mentioned
in Sarv.

44¹ Soma, or Devāh, or Indra, or Prajāpati, ⁴ Vāyu, ⁸ Āditya ^a.
 46^{7.8} Devapatiṇyāh.
 51^{4.6.7} Indra-Vāyu, ⁵ Vāyu ^a.
 52-61 Marutāh.
 56⁸ Rodasī (sing.) ^b.
 57¹ Rudrāh ^c.
 60⁸ Terrestrial and Middle Agni with the Marutāh.
 62-72 Mitra-Varuna.
 73-78 Aśvinau.
 78⁵⁻⁹ garbhārtham upaniṣatstutih ^d.
 79-80 Uṣas.

81-82 Savitṛ.
 82⁴ duḥsvapnanaśinī (B) ^b.
 83 Parjanya.
 84 Pṛthivī madhyamā ^e.
 85 Varuṇa.
 86 Indra-Agni.
 87 Marutāh, with incidental mention of Viṣṇu ^f.
 Khila 1: Śrīsūktam; Agni incidental.
 Khila 2: Prajāvat.
 Khila 3: Jīvaputra.
 Khila 4 (*samsravanti*): payasvinyah.

Mandala vi.

1-6 Agni.
 7-9 Agni Vaiśvānara.
 10-16 Agni.
 17-27 Indra:
 21^{9.11} Viśve devāh.
 27⁸ Dānastuti of Abhyāvartin and Sārñijaya ^g.
 28 Gavām stutih, ^{2.8.4} Indra ^h.
 29-46 Indra:
 37³ Vāyu and Indra ⁱ.
 44²²⁻²⁴ Soma; according to some, Indra (B) ^j.
 Khila (*cakṣuh*: B): śarīra.
 45³¹⁻³³ Br̥bustutih.

47¹⁻⁵ Soma; or Indra with incidental Soma (B) ^k, ^{20a} Devāh, ^{20b} Bhūmi, ^{20c} Br̥haspati, ^{20d} Indra, ²²⁻²⁵ Dānastuti of Abhyāvartin and Sārñjaya ^l, ^{26a} Bhāvavṛttam ^m, ²⁶⁻²⁸ rathābhimarśānāh, ^{29-31ab} dundubheḥ samstavah, ^{31cd} Indra ⁿ.
 48 Tr̥ṇapāṇikam Pr̥nisūktam: ¹⁻¹⁰ Agni, ¹¹⁻¹³ Marutāh, ¹⁴⁻¹⁵ Marutāh or Adityāh or Viśve devāh ^o, ¹⁶⁻¹⁹ Pūṣan, ^{20.21} Marutāh, ²² Dyu-Bhū or Pr̥śni ^p.

^a No individual deities are mentioned in Sarv. ^b No reference to this stanza in Sarv. ^c There is no reference to this stanza in the Sarv., but the whole hymn is stated to be addressed to the Maruts or the Maruts and Agni. ^d *Antyāh pañca garbhāravīṇy upaniṣat*, Sarv. ^e Simply Pṛthivī, Sarv. ^f No reference to Viṣṇu in Sarv. ^g *Cāyamānasyābhyāvartino dānastutih*, Sarv. ^h Sarv.: ^{2.8.4} Gāvah or Indra. ⁱ No reference to this stanza in Sarv. ^j No reference to this triplet in

Sarv. ^k Soma only, Sarv. ^l The number of the dānastuti stanzas (22-25) is not stated in the BD. (v. 140), while the Sarv. makes no mention of Abhyāvartin. ^m No reference to this in Sarv. ⁿ There is no statement as to the deity (Indra) of ^{6-10.21} (see note on BD. v. 109). In Sarv. the deity results from the *paribhāṣā anādeśe tv indro devatā*. ^o Sarv.: ^{11.12} Marutāh, ¹³⁻¹⁵ Marutāh or *lingoktadevatāh*. ^p Or Maruts, Sarv.; but this is probably an interpolation: see note on RV. vi. 48 in Sarv.

49-52 Viśve devāḥ :

49² Agni, ⁴ Vāyu, ⁵ Aśvinau, ⁷ Vāc,
⁸ Pūṣan, ⁹ Tvaṣṭṛ, ¹⁰ Rudra, ^{11.12}
 Marutāḥ, ¹³ Viśnu^a.
 50⁵ Rodasī, ⁶ Indra, ⁸ Savitṛ, ⁹ Ag-
 ni, ¹⁰ Aśvinau^a.
 51^{1.2} Sūrya^b
 52¹⁶ Agni-Parjanya^b

53-56 Pūṣan :

55² Rudra according to some (B)^b

57 Indra-Pūṣan.

58 Pūṣan.

59-60 Indra-Agni.

61 Sarasvatī.

62-63 Aśvinau.

64-65 Uṣas.

66 Marutāḥ.

67 Mitra-Varuṇa.

68 Indra-Varuṇa.

69 Indra-Viśnu.

70 Dyāvāpṛthivyau.

71 Savitṛ.

72 Indra-Soma.

73 Bṛhaspati.

74 Soma-Rudra.

75 Yuddhopakaraṇam, samgrāmāñ-
 gāni :

1 yoddhā varmī^c, ² dhanuh, ³ jyā,
⁴ ārtnī, ⁵ iṣudhiḥ, ^{6ab} sārathih, ^{6cd}
 rāśmayah, ⁷ aśvāḥ, ⁸ āyudhāgāram^d
⁹ rathagopāḥ, ¹⁰ ranadevatāḥ^e ¹¹
 iṣuh^f, ¹² kavacah^f, ¹³ kaśā^g, ¹⁴ has-
 trāṇam^h, ^{15a} digdha iṣuh,¹
 mukhī, ^{15cd} Vārunam astraṁ, ¹⁶
 dhanurmukta iṣuhⁱ, ¹⁷ yuddhādiḥ,
¹⁸ kavacasya badhyatāḥ stutih, ¹⁹
 yuyutsuh, ^{19d} ātmana (r̥ṣer) āśi-

Mandala vii.

1 Agni.

2 Āpryah.

3-17 Agni :

5, 6, 13 Vaiśvānara.

18-32 Indra: Marutāḥ incidental^k.18²²⁻²⁵ Dānastuti of Pajavana.32¹⁰ the same33 Indra hymn or dialogue of Vasiṣṭha and Agastya^m with their sons

and with Indra.

34-37 Viśve devāḥ :

34¹⁶ Ahi, ¹⁷ Ahi budhnyaⁱ

38 Savitṛ :

vūjinah.

39-43 Viśve devāḥ :

41²⁻⁶ Bhaga, ⁷ Uṣas, or a prayer
 for the secrs^q.

^a None of these individual deities are mentioned in Sarv. ^b No reference to this in Sarv. ^c Varma, Sarv.

^d Ratha, Sarv. ^e Liṅgoktadevatāḥ, Sarv.

^f Isavah, Sarv. ^g Pratoda, Sarv.

^h Hastaghna, Sarv. ⁱ Sarv. :

15.16 isavah. ^j 17-19 liṅgoktadevatāḥ, Sarv.

samgrāmāśiṣah, Sarv. ^k No reference

to the Maruts in Sarv.

to this stanza in Sarv.

^l No reference to this stanza in Sarv. ^m There is no reference to Agastya in the Sarv. (samstava Vasiṣṭhasya saputrasyendreṇa vā samvādah).

ⁿ Sarv.: 17ab only. ^o No reference to this pāda in Sarv. ^p Sarv.: 6cd Savitṛ or Bhaga. ^q Sarv.: 1 liṅgoktadevatāḥ, Uṣas.

^q Sarv.: 1 liṅgoktadevatāḥ, Uṣas.

44 Dadhikrā :
 1 devatāḥ parikīrtitāḥ¹

45 Savitr.

46 Rudra.

47 Āpah.

48 1-3 Rbhavah,⁴ Viśve devāḥ or Rbhavah.

49 Āpah.

50 1 Mitra-Varuna, 2 Agni, 3 Viśve devāḥ, 4 Nadyah.

51-52 Ādityāḥ.

53 Rodasī (= Heaven and Earth).

54 Vāstospati.

55 1 Vāstospati, 2-8 prasvāpinyāḥ.

56-59 Marutāḥ.

59 12 Tryambaka^b.

60-66 Mitra-Varuna :
 60 1 Sūrya, 5 Aryaman, Mitra-Varuna (B)^c.

62 1-3 Sūrya.

63 1-5^a

66 4-13 Ādityāḥ or Savitr, Aditi, Mitra, Varuna, Aryaman, Bhaga (B)^d, 14-16 Sūrya (B), 16 cakṣuḥ (sūryasya): a prayer (B)^e.

67-74 Aśvinau.

75-81 Uśas :
 76 1^{ab} Madhyama (Agni : B)^f.

82-85 Indra-Varuna.

86-89 Varuna.

90-92 Vāyu.

90 5-7, 91 2.4-7, 92 2 Indra-Vāyu (B).

93-94 Indra-Agni.

95-96 Sarasvatī.

95 3, 96 4-6 Sarasvat.

97 Br̥haspati :
 1 Indra, 3.9 Indra and Brahmaṇaspati, 10 Indra and Br̥haspati.

98 Indra^g.

99 4-6 also Indra.

101-102 Parjanya.

103 Frogs.

104 Indra - Soma^h (rākṣoghnam) :
 9 Soma, 10 Agni, 11 Viśve devāḥ,
 12.13 Soma, 14 Agni, 16 Indra, 17 Grāvāṇah, 18 Marutāḥ, 19-22 Indra, 23 ātmana (r̥ser) āśihⁱ, 24 Indra^j.

Mandala viii.

1-4 Indra :
 1 30-33 Dānastuti of Āsaṅga, 34 Āsaṅga.

2 41.42 Dānastuti of Vibhindhū.

3 21-24 Dānastuti of Pākasthāman.

4 15-18 Pūṣan (Śakaṭāyana), 15.16 Indra, 17.18 Pūṣan (Gālava)^k, 19-21 Dānastuti of Kuruṅga.

5 Aśvinau :
 37 c-d-39 Dānastuti of Kaśu.

^a Liṅgoktadevatāḥ, Sarv.   ^b Raudrī myṛtyuvimocanī, Sarv.   ^c No reference to this stanza in Sarv. See note on vi. 7.
^d No reference to individual deities in Sarv.
^e No reference to this statement about stanza 16 in Sarv.   ^f No reference to this stanza in Sarv.   ^g Sarv. adds : ukta-

devatāntyā, i.e. Indra and Br̥haspati are its deities (98⁷ being = 97¹⁰).   ^h The eighth stanza is by implication meant to be addressed to Indra-Soma; Sarv.: Indra only.
ⁱ Sarv.: 23^{ab} only, 23^{c-d} Pr̥thivī and Antarkṣa.   ^j In 8 and 15 the seer utters a curse.   ^k Sarv.: 15-18 Indra or Pūṣan.

6 Indra :
³⁰ Agni Vaiśvānara (Śākapūṇi and Mudgala)^a, ⁴⁶⁻⁴⁸ Dānastuti of Tirindira.

7 Marutah.

8-10 Aśvinau.

11 Agni.

12-17 Indra :
¹⁷ ^{14^{a,b}} Vāstospati ^b.

18 Ādityāḥ :
^{4-6,7} Aditi ^c, ⁸ Aśvinau, ^{9^a} Agni, ^{9^b} Sūrya, ^{9^c} Anila ^d.

19 ³⁴⁻³⁵ Varuṇa, Aryaman, Mitra ^e, ³⁶⁻³⁷ Trasadasasyu.

20 Marutah.

21 Indra :
¹⁷⁻¹⁸ Dānastuti of Citra.

22 Aśvinau.

23 Agni.

24 Indra :
²⁸⁻³⁰ Uṣas ^f.

25 ¹⁻⁹ Mitra-Varuṇa, ¹⁰⁻²¹ Viśve devāḥ ^g, ²²⁻²⁴ Dānastuti of Varuṇa ^h.

26 Aśvinau :
²⁰⁻²⁵ Vāyu.

27-31 Viśve devāḥ.

29 Prthakkarmastuti :
¹ Soma, ² Agni, ³ Tvaṣṭṛ, ⁴ Indra,
⁵ Rudra, ⁶ Pūṣan, ⁷ Viśṇu, ⁸ Aśvinau, ⁹ Mitra-Varuṇa, ¹⁰ Atrayah ⁱ.

31 ijyā :
^{1,2} Śakra, yajatām pati (B), ³⁻⁴ yajvan

^j, ⁵⁻⁹ dāmpati (B), ¹⁰ āśih (B) ^k

11-12 Pūṣan (B), ¹³ Mitra, Aryaman, Varuṇa : Ādityāḥ (B), ¹⁴ Agni, ¹⁵⁻¹⁸ yajvan (B).

32-34 Indra :

33 ¹⁹ Indra addressed by a Dānavī ^l.

35 Aśvinau.

36-37 Indra.

38 Indra-Agni.

39 Agni.

40 Indra-Agni.

41-42 Varuṇa :
⁴² ⁴⁻⁶ Aśvinau.

43-44 Agni.

45 ^m-46 Indra :
⁴⁶ ⁴⁻⁵ Mitra, Aryaman, Marutah ⁿ (B), ²¹⁻²⁴ Dānastuti of Kānīta Pr̥thuśravas, ^{25-28,32} Vāyu.

47 Ādityāḥ :
⁹ Aditi ^{l, 14-18} also Uṣas.

48 Soma.

49-56 Indra :
⁵⁴ ³⁻⁴ bahudaivata (pragātha) ^o.

55-56 Dānastuti of Praskaṇya.

56 ⁵ Agni, ^{5^d} Sūrya ^p.

57-58 ^q [not stated].

59 [mentioned as a khila after i. 73].

60 Agni (A).

61-66 Indra (A) :
⁶⁵ ¹⁰ Devāḥ (Bhāguri) ^r, ¹⁰⁻¹² Viśve devāḥ ^s (Yāska).

67 Ādityāḥ : ¹⁰⁻¹² Aditi ^t.

^a No reference to this stanza in Sarv.

^b No reference to this hemistich in Sarv.

^c No mention of these three stanzas in Sarv.

^d Sarv. does not assign these three to the successive pādās of the stanza. ^e Ādityāḥ, Sarv. ^f Sarv.: Dānastuti of Varuṇa-sāṃṣṭa, and no reference to Uṣas. ^g Sarv.: 10-12 only, 13-24 Mitra-Varuṇa. ^h No reference in Sarv. to a Dānastuti. ⁱ No details given in Sarv. ^j Sarv.: 1-4 ijyā-

^k Sarv.: 10-18 dāmpatyor āśiṣāḥ, without further details. ^l No reference to this stanza in Sarv. ^m 45 ¹ Agni and Indra, Sarv.

ⁿ There is no reference to these two stanzas in Sarv. ^o Viśve devāḥ, Sarv. ^p Sarv.: 5 Agni and Sūrya. ^q 58 is not mentioned in Sarv. ^r This stanza is not mentioned in Sarv. ^s These stanzas are not mentioned in Sarv.

68-70 Indra:
 68 ¹⁴ R̄tavah, ¹⁵⁻¹⁹ Dānastuti of R̄ksa and Aśvamedha ^a.
 69 ^{11ab} Indra, Agni, Viśve devāḥ ^b, ^{11cd.12} Varuna.

71-72 Agni:
 72 havisāṁ stutih payahpaśvosa-
 dhināṁ ca ^c.

73 Aśvinau.

74-75 Agni:
 74 ^{13.14} Self-praise of the seer; also Dānastuti of Śrutarvan (B), ¹⁵ Paruṣṇī ^d.

76-78 Indra.

79 Soma.

80-82 Indra:
 80 ¹⁰ Viśve devāḥ ^e.

83 Devāḥ ^e.

84 Agni.

85-87 Aśvinau.

88-93 Indra:
 93 ³⁴ R̄bhavaḥ ^f (ārbhavī : B).

94 Marutah.

95-100 Indra:
 96 ¹³⁻¹⁵ Indra, Marutah, Bṛhas-
 pati: Indra (Śaunaka), Indra-
 Bṛhaspati (Aitareya Brāhmaṇa):
 (B) ^g.

100 ⁴⁻⁵ Indra ātmānam tuṣṭāva ^h,
⁸ Suparna ⁱ, ⁹ Vajra ⁱ, ¹⁰⁻¹¹ Vāc.

101 ¹⁻⁴ Mitra-Varuna, ^{5abc} also Arya-
 man ^j, ^{5d.6} Ādityāḥ, ^{7.8} Aśvinau,
^{9.10} Vāyu, ^{11.12} Sūrya, ¹³ Uśas or
 candraśūryayoh prabhā ^k, ¹⁴ Pava-
 māna ^l, ^{15.16} Go.

102-103 Agni:
 103 ¹⁴ Agni madhyama, with Ma-
 rutah and Rudrāḥ ^m.

Mandala ix.

Soma Pavamāna is the deity of this
 Mandala.

5 Āpryah.

66 ¹⁹⁻²¹ Agni.

67 ¹⁰⁻¹² Pavamāna and Pūṣan ⁿ, ^{23.24}
 Agni, ²⁵ Savitṛ ^o, ²⁶ Agni and

Savitṛ ^p, ²⁷ Viśve devāḥ ^q, ²⁹ Agni ^r,
^{31.32} svādhyāyādhyetṛṣamstavah.

73 Agni Rakṣohan ^s.

83 Gharmasamstavah ^s.

112 Indra ^t.

^a Sarv.: ¹⁴⁻¹⁹ Dānastuti of R̄ksa and Aśvamedha, without any mention of R̄tavah.

^b Sarv.: Viśve devāḥ only. ^c Agni or havisāṁ stuti only, Sarv. ^d Sarv.: ¹³⁻¹⁵ Dānastuti of Śrutarvan only. ^e 80 ¹⁰ Devāḥ, 83 Viśve devāḥ, Sarv. ^f Aindrā-
 bhavi, Sarv. ^g ^{14d} Marutah, ¹⁵ Indra and Bṛhaspati, Sarv. ^h Indra ātmānam astut, Sarv.

ⁱ No reference to this stanza in Sarv. ^j No reference to Aryaman in Sarv.

^k Uśas or Sūryaprabhā, Sarv.

^l The B MSS. state that according to the Aitareya Āranyaka ^{14ab} is addressed to Agni, ^{14c} to the Sun, and ^{14d} to the Middle Agni.

^m Simply āgnimāruti, Sarv. ⁿ Pava-
 māna or Pūṣan, Sarv. ^o Agni or Savitṛ, Sarv. ^p Or Agni only, Sarv. ^q Or Agni, Sarv. ^r No reference to this stanza in Sarv. ^s No statement in Sarv.

Mandala x.

1-7 Agni.
 8 ¹⁻⁶ Agni, ⁷⁻⁹ Indra.
 9 Āpah^a.
 10 Dialogue of Yama and Yamī.
 11-12 Agni.
 13 Havirdhāne.
 14 Yama madhyama ^b.
^c Atharvāṇah, Bhṛgavah, Āṅgirasaḥ, Pitarah^c, ⁷⁻⁹ Pretāśīsah (B)^d,
¹⁰⁻¹² Śvānau.
 15 Pitarah.
 16 Agni kavyavāhana^e.
 17 ¹⁻² Saranyū, ^{3ab} Pūṣan, ^{3c} Pūṣan or Agni, ^{3d} Agni^f, ⁴⁻⁶ Pūṣan, ⁷⁻⁹ Sarasvatī, ¹⁰ Āpah, ¹¹⁻¹³ Soma^g, ¹⁴ Āpah.
 18 ¹⁻⁴ Mṛtyu, ⁵ Dhātr, ⁶ Tvaṣṭr, ⁷⁻⁹ Mṛtyu, ¹⁰⁻¹³ Pṛthivī^h, ¹⁴ Āśīsahⁱ.
 19 Gāvah; according to some, Āpah: ^{1cd} Agni-Soma, ² Indra and Agni incidental^j, ⁶ Indra^j.
 20-21 Agni.
 22-24 Indra:
²⁴ ⁴⁻⁶ Aśvinau.
 25 Soma.
 26 Pūṣan.
 27-29 Indra:

27 ¹⁵ Marutah, ¹⁶ Vajra, ^{17ab} Agni, Indra, Soma, ^{17cd} Parjanya and Vāyu, ¹⁸ Agni, ¹⁹ Sūrya, ^{20.21} Indra and the bolt, ²² Indra's bow, ²³ Parjanya, Anila, Bhāskara, ^{23d} the last two only, ²⁴ Indra or Sūrya^k.
 28 Dialogue of Indra and Seer: Indra is addressed in the odd stanzas.
 30 Āpah:
^{3.4} Agni madhyama as Apāṁ napāt^l.
 31 Viśve devāḥ.
 32 Indra.
 33 ¹ Viśve devāḥ, ^{2.3} Indra, ^{4.5} Kuruśravāna Trāsadasavya, ⁶⁻⁹ Upamaśravas.
 34 ^{1.7.9.12} Akṣah^h, ¹³ Kṛṣi (A); the rest akṣanindā^m.
 35-36 Viśve devāḥ:
³⁶ ¹²⁻¹⁴ Savitṛ (eke), ¹⁴ Savitṛ (Śauṅaka, Yāska, Gālava)ⁿ.
 37 Sūrya:
⁶ incidental deities, ^{11.12} Viśve devāḥ^o.
 38 Indra.
 39-41 Aśvinau.

^a The pratīka of the hymn, āpah, is mentioned, but without a direct statement that it is addressed to the Waters. ^b Simply Yama, Sarv. ^c Liṅgoktadevatāḥ, Sarv. ^d Liṅgoktadevatāḥ or Pitarah, Sarv. ^e Simply Agni, Sarv. ^f Whole of ³ addressed to Pūṣan, Sarv. ^g Āpah or Soma, Sarv. ^h Sarv.: ⁷⁻¹³ Pīṭmedhāḥ. ⁱ Pīṭmedha or Prajāpati, Sarv. ^j No statement about this stanza in Sarv. ^k None

of these details are stated for this hymn in Sarv. ^l There is no statement about these two stanzas in Sarv., the whole hymn being simply described as addressed to Āpah or Aponaptr. ^m Sarv. simply states regarding the whole hymn: akṣa-kr̥ṣipraśamsā ca akṣakitavanindā ca. ⁿ No statement about these three stanzas in the Sarv. ^o No reference to stanzas ^{6.11.12} in Sarv.

42-44 Indra:
44 ^{11ab} Br̄haspati ^a.

45-46 Agni:
45 ^{12c} Dyāvāpṛthivyau, ^{12d} Viśve devāḥ ^a.

47 Indra Vaikunṭha.

48-50 Self-praise of Indra Vaikunṭha.

51-53 Dialogue of Agni and the Devāḥ ^b.

54-55 Indra:
55 ⁵ Sun and Moon ^c.

56-57 Viśve devāḥ.
57 ¹ Indra, ² Agni, ³⁻⁶ Manas, ⁶ Soma ^d.

58 Jīvāṛṭtih Subandhor manasa stavo vā ^e.

59 ¹⁻³ Nirṛti, ^{4ab} Soma, ^{4d} Nirṛti ^f,
⁵⁻⁶ Asunīti (Yāska: ^{6d} only), ⁷ Bhū, Dyu, Soma, Pūṣan, Kha, Pathyā, Svasti ^g, ⁸⁻¹⁰ Rodasī (dual), ^{10ab} Indra ^h.

60 ¹⁻⁴ Aikṣvāku, ⁵ Prayer for Aikṣvāku ⁱ, ⁶ Aikṣvāku, ⁷ Subandhor asum āhvayan ^j, ⁸⁻¹² asya cetaso dhāraṇāya, ¹² labdhāsum pāṇi-bhir aspr̄śan ^k.

61-66 Viśve devāḥ.

62 Aṅgirasām stutih; ⁸⁻¹¹ Manu Sū-varṇya

63 ¹⁵ Marutāḥ, ¹⁶ Pathyā svasti ^m.

64 ⁵ Aditi ⁿ.

65 ⁵ Mitra-Varuṇa, ⁶ Vāc madhyamā, ¹² Aśvinau ^o.

66 ¹⁴⁻¹⁵ Vāc madhyamā and Manu (A) ^p.

67-68 Br̄haspati:
67 ^{7od} Brahmanaspati (B) ^q.

69 Agni.

70 Āpriyah.

71 Jñāna.

72 Viśve devāḥ (B), ^{2ab} Br̄haspati (B) ^r.

73-74 Indra.

75 Rivers (sravantyah).

76 Grāvānah.

77-78 Marutāḥ.

79-80 Agni.

81-82 Viśvakarman.

83-84 Manyu.

Khila 1 (mama vrate): Viśve devāḥ.

Khila 2 (ut): Agni:
⁴ Mitra-Varuṇa, ⁷ Indra-Agni.

85 ¹ Sūryā, with Satya, Sūrya, Rta, Soma, ²⁻⁴ Soma, ⁵ Candramas ^s, ⁶⁻¹³ Sūryāyai bhāvavṛttam, ¹⁴⁻¹⁵ Aśvinau, ¹⁶ Sūrya ^t, ¹⁷ Viśvedevāḥ ^u, ¹⁸ Sūrya-Candramas ^v, ^{19ab} Sūrya, ^{19cd} Candramas ^w (¹⁸⁻¹⁹ Aśvinau: Aurnavābha), ²⁰ Sūryā, ²¹⁻²² Gan-

^a No reference to this hemistich in Sarv.

^b The Sarv. apportions the speakers in 51-53.

^c No reference to this stanza in Sarv.

^d No details in Sarv.

^e Mana-āvartanam, Sarv. ^f Sarv.:

⁴ Nirṛti and Soma. ^g Liṅgoktadevataḥ, Sarv.

^h Sarv.: ^{10ab} Dyāvāpṛthivyau or Indra.

ⁱ With the stanza Indra kṣatrā, but the deity is not expressly stated; Sarv.: Indra.

^j Sarv.: parādhiḥ = ⁷⁻¹¹.

^k Sarv.: labdhāsaṃjñam aspr̄śan.

^l Sarv.: ¹⁻⁶ Viśve devāḥ or Aṅgirasām stutih, ⁷ Viśve devāḥ,

⁸⁻¹¹ Sāvarṇer dānastutih. ^m Sarv.: ¹⁵⁻¹⁶

Pathyā svasti (no reference to the Maruts).

ⁿ No reference to this stanza in Sarv.

^o In Sarv. 65 is simply vaiśvadevam.

^p No reference to these two stanzas in Sarv.

^q No reference to this pāda in Sarv.

^r Sarv. simply states that the whole hymn is addressed to the Devāḥ. ^s Sarv.: ¹⁻⁵ Soma.

^t Sarv.: ⁶⁻¹⁶ simply Sūryāvivāha.

^u Devāḥ, Sarv. ^v Soma and Arka, Sarv.

^w Sarv.: ¹⁹ Candramas.

dharva Viśvāvasu, ²³ dampati, ²⁴⁻²⁸ Vadhū ^a, ²⁹ Giving away of the bride's garment by the bridegroom, ³⁰ Husband forbidden to take the garment ^b, ³¹ yakṣmanāśinī, ^{32,33} paripanthinah, ³⁴ Receiver of the bridal dress, ³⁵ Bhāvavṛtti, ³⁶ Dhanāśiṣṭh (B), ³⁷ Samyogāśisah (B), ³⁸⁻⁴⁷ Prayers for the married couple ^c, ⁴³ Prajāpati (B), ⁴⁵ Indra (B), ⁴⁸ (=khila) Bṛhaspati (B).

86 Vṛṣkapi ^d.

87 Agni ^e.

88 The three Agnis (terrestrial, middle, and celestial) ^f.

89 Indra, ⁵ also Soma.

90 Puruṣa.

91 Agni.

92-93 Viśve devāḥ.

93 ^{14,15} rājñām dānastutih (B) ^g.

94 Grāvā ^h.

95 Dialogue of Purūravas and Urvaśī ⁱ.

96 Indra ^j.

97 Osadhīstavah.

98 ¹⁻³ Bṛhaspati ^k, ⁴⁻⁷ Devāḥ, ⁸⁻¹² Agni.

99 Indra.

100 Viśve devāḥ.

101 R̄tvikstutih ^l.

102 Drughana or Indra (Yāska), Viśve devāḥ (Śaunaka) ^m.

103 Indra:

⁴ Bṛhaspati (B), ¹² Apvā, ¹³ Indra or Marutah.

Khila 1 ⁿ: ¹ Marutah.

Khila 2 ^o (brahma): ¹ Sūrya, ² Gharma, ³ Bṛhaspati, ⁴ Savitṛ, ⁵⁻¹⁰ Sūrya-Candramas.

104 Indra.

105 Indra.

106 Aśvinau.

107 Prajāpatyā Dakṣinā; according to some dakṣinādātārah, ⁸⁻¹¹ Bhojāḥ ^p.

108 ^{1-3,5,7,9} Saramā, ^{2,4,6}

109 Viśve devāḥ.

110 Āpriyah.

111-113 Indra.

114 Viśve devāḥ:

    eke: Devāḥ, Indra, Chandāṁsi, Agni madhyama ^q.

115 Agni.

116 Indra.

117 Anna ^r.

118 Agni Rakṣohan.

^a Sarv.: ²⁰⁻²⁸ nr̄ṇām vivāhamantrā āśi.
^{ca.} ^b Sarv.: ^{29,30} vadhuvāsaḥsamsparsāmocanyau. ^c The Sarv. gives no details for ³²⁻⁴⁷, which would therefore be addressed to Sūryā, the whole hymn being described as a self-praise of Sāvitṛī Sūryā. ^d Dialogue of Vṛṣkapi, Indrāṇī, and Indra, Sarv. ^e Agni Rakṣohan, Sarv. ^f Sūrya and Vaiśvānara, Sarv. ^g No statement in Sarv. ^h Grāvāḥ, Sarv. ⁱ The Sarv. apportions the stanzas to the respective speakers. ^j Sarv.: Indra's steeds (*hari-stutih*). ^k The wording of the BD. here

is not explicit, but *rgbhiḥ* (viii. 7) I take—*kapīñjalanyāyena*—to mean 'three,' in combination with the contents of the hymn. The Sarv. simply states that the whole hymn is addressed to the Devāḥ. ^l Viśve devāḥ or R̄tvikstutih, Sarv. ^m Sarv.: Indra or Drughana. ⁿ This khila of two stanzas, beginning *asau*, is printed in Aufrecht's Rig-veda, ii ², p. 682. ^o The Nākula hymn, to the third stanza of which the *pratīka mahān* refers. ^p Sarv. simply *Dakṣinā* *dakṣinā-dātāro vā*. ^q No reference to this alternative in Sarv. ^r *Dhanānnadānapraśamaśā*, Sarv.

119 *Laba*.
 120 *Indra* :
   ⁶ Āptyāḥ incidental ^a.
 121 *Prajāpati* ^b.
 122 *Agni*.
 123 *Vena*.
 124 ¹⁻⁴ Self-praise of *Agni*, ⁵ *Varuṇa*,
   ⁶ *Soma*, ⁷⁻⁸ *Varuṇa*, ^{9a-b} ^c *Soma*,
   ⁹⁻¹² *Indra* ^c.
 125 *Vāc* ^d.
 126 *Aryaman*, *Mitra*, *Varuṇa* ^e.
 127 *Rātrī*.
 128 *Viśve devāḥ*.
 Khila 1 (*namas te*): *Vidyut*.
 Khila 2 (*yām kalpayanti no 'rayah*):
   ^{kṛtyānūśanam}.
 Khila 3 (*āyusyam*): *hiranyaṣṭutih*.
 129 *Parameṣṭhin* : *bhāvavṛttam* ^f.
 130 *Bhāvavṛttam*.
 131 *Indra* :
   ⁴⁻⁵ *Aśvinau*.
 132 *Mitra-Varuṇa* :
   ^{1a-b} *Dyū*, *Bhūmi*, ^{1c-d} *Aśvinau*.
 133-134 *Indra*.
 135 *Dyusthāna Yama* ^g.
 136 *Keśināḥ*.
 137 ¹ *Devāḥ*, ²⁻⁴ *Vāta*, ⁵ *Viśve devāḥ*,
   ⁶⁻⁷ *Āpah*.
 Khila (*bhūmiḥ*): *Lāksā*.
 138 *Indra*.
 139 ¹⁻³ *Savitr*, ⁴⁻⁶ self-praise of *Gan-*

^a No reference to this stanza in Sarv.
^b *Ka*, Sarv.   ^c Sarv.: ⁵⁻⁸ *yathānipātam*,
^d *Indra*.   ^d *Vāg āmbhrī*, Sarv.   ^e *Viśve devāḥ*, Sarv.   ^f *Bhāvavṛttam* only, Sarv.
^g Simply *Yama*, Sarv.   ^h Sarv. describes the whole hymn simply as *vaiśvadevam*.
ⁱ Sarv.: self-praise of *Devagandharva Viśvāvasu*; no mention of *Indra* or *Sūrya*.
^j *Viśve devāḥ* only, Sarv.   ^k Sarv. simply *upaniṣat*, *sapatiṇibādhānam*.   ^l There is no reference to this stanza in Sarv., the general description of the hymn as *alakṣmīghnam* therefore specifically applying to the first and fourth stanzas.   ^m Sarv. simply *vaiśvadevam*.   ⁿ Sarv.: *paulomī sacy ātmānam tuṣṭāva*.   ^o The deity not being mentioned in the Sarv. would by the *paribhāṣā* be *Indra*. *Saṅg*, in quoting the BD., remarks that *Indra* is the deity in the opinion of *Śaunaka*, who in quoting *Yāska*

162 Sravatām garbhāṇām anumantra-
nam^a: Agni Rakṣohān^b
Khila (*venas tat paśyat*): Vena.

163 Yakṣmanāśanam.

164 Duḥsvapnaghnam: Indra and
Agni incidental^b.

165 Prāyaścittārtham^c: Kapota^d.

166 Sapatnaghnam.

Khila (*yenedam*): Manas.

167 Indra:
³ Varuṇa, Vidyātṛ, Anumati, Dhātṛ,
Soma, Bṛhaspati^e.

168 The father of the seer Anila (i.e.
Vāta)^f.

169 Gāvah.

170 Sūrya.

171 Indra.

172 Uṣas.

173–174 Rājñē 'bhiṣiktāyā anuman-
trane^g.

175 Grāvānah.

176 Agni:
¹ Rbhavah.

177 Sūrya or Māyābhedam^h.
² Vāc (Śaunaka: b)ⁱ.

178 Svastyayanam: Tārkṣya^j.

179–180 Indra.

181 Viśve devāḥ.

182 Bṛhaspati.

183 Liṅgoktadevatāḥ:
¹ Prayer for man desiring a son,
² prayer for woman desiring a
son, ³ self-praise of the seer^k.

184 Prayer for offspring: Viśve
devāḥ^l.

Khila (*nejameṣa*): garbhārtham.

185 Śāntyartham pāvanam sūktam^m:
Adityāḥ, Sūrya, Varuṇa, Mitraⁿ.

186 The father of the seer Ula, i.e.
Vāta^o.

187 Agni.

188 Jātavedas.

189 Self-praise of Sārparājñī; Sūrya
(eke), Vāc (Mudgala, Śūkapūni,
Śākatāyana)^p.

190 Bhāvavṛttam.

191 ¹ Agni^q; ^{2–4} samjñānām^r.

Khila 1 (*samjñānām*): ¹ Uṣanā, Varuṇa,
Indra, Agni, Savitṛ, ² Aśvinau,
^{3–4–5} Āśisah.

Khila 2 (*prādhvarānām*): ¹ Agni.

Khila 3 (*nairhastyam*): sapatnagh-
nam: ² Indra and Pūṣan.

Khila 4 (*Mahānāmnya ṛcaḥ*): Indra.

and others merely means to mention their
opinions. ^a *Garbhasaṃsrāve prāyaścittam*,
Sarv. ^b No deity mentioned in Sarv.
^c *Kapotopahatau prāyaścittam*, Sarv.
^d Viśve devāḥ, Sarv. ^e Simply *liṅgokta-
devatā*, Sarv. ^f Simply *vāyavyam*, Sarv.
^g *Rājñāḥ stutih*, Sarv. ^h Simply *māyā-
bhedam*, Sarv. ⁱ No reference to this
stanza in Sarv. ^j Simply *tārkṣyam*, Sarv.

^k *Anvṛcam yajamānapatnīhotrāśisah*, Sarv.
^l *Garbhārthāśir liṅgoktadaivatam*. ^m *Svas-
tyayanam*, Sarv. ⁿ Sarv. simply *ādityam*
(= *aditidevatyam*, Ṣadg.). ^o Sarv. simply
vāyavyam. ^p Sarv.: (*sārparājñī*) *ātmadai-
vataṃ sauryam vā*. ^q In Sarv. the first
stanza to Agni, the remaining three *saṃ-
jñānām*. ^r Cp. BD. viii. 97.

IV. LIST OF STORIES RELATED IN THE
BRHADDEVATĀ.

Agastya, *see* *Vasiṣṭha* and *Lopāmudrā*.   Triśiras and Indra, vi. 147-153.
 Agni and his brothers, vii. 61-81.   Tryaruna and Viṣṇa Jāna, v. 13-22.
 Atri, *see* *Bṛhma*.   Tvaṣṭṛ, *see* *Rbhus*.
 Apālā, vi. 99-106.
 Abhyāvartin, v. 124-128.
 Indra, *see* *Gr̥tsamada*, *Trasadasyu*, *Tri-*
     śiras, *Viṣṇu*.   Dadhyāñc, iii. 18-24.
 Indra and the seers, vi. 137-141.
 Indra's birth and fight with Vāmadeva,
     iv. 130-135.
 Indra as a partridge, iv. 93-94.
 Indra and the Maruts, iv. 46-55.
 Indra Vaikunṭha, vii. 49-60.
 Indra and Vyāmaśa's sister, vi. 76-77.
 Urvaśī, *see* *Purūravas*.
 Rbhus and Tvaṣṭṛ, iii. 83-88.
 Kakṣīvat and Svanaya, iii. 142-151.
 Kanva and Pragātha, vi. 35-39.
 Kapota Nairṛta, viii. 67-68.
 Kāśyapa Bhūtāṁśa, viii. 18-20.
 Gr̥tsamada, Indra, and the Daityas,
     iv. 65-78.
 Ghoṣā, vii. 42-48.
 Citra, *see* *Sobhari*.
 Trasadasyu, the seer, and Indra, vi.
     51-57.
 Trita, iii. 132-137.
 Maruts, *see* *Indra*.
 Lopāmudrā and Agastya, iv. 57-61.
 Vasiṣṭha and the dog of Varuna, vi.
     11-15.
 Vasiṣṭha and Agastya, birth of, v. 143-
     144.
 Vāmadeva, *see* *Indra*.
 Viśvāmitra, son of Gāthīn, iv. 95.
 Viśvāmitra and Śakti, iv. 112-120.
 Viśvāmitra, Sudāś, and the Rivers, iv.
     105-108.
 Viṣṇu helps Indra, vi. 121-123.

Vṛśa Jāna, *see* Tryaruṇa.
 Vyamīṣa's sister, *see* Indra.
 Śakti, *see* Viśvāmitra.
 Śyāvāśva, v. 50-81.
 Saptavadhri, v. 82-85.
 Saranyū, vi. 163-vii. 7.

Saramā and the Paṇis, viii. 24-36.
 Sarasvatī, *see* Nāhuṣa.
 Savya, iii. 115.
 Sudāś, *see* Viśvāmitra.
 Subandhu, vii. 84-102.
 Sobhari and Citra, vi. 58-62.
 Soma's flight, vi. 109-115.
 Svanaya, *see* Kaksīvat.

V. LIST OF PASSAGES FROM THE BRHADDEVATĀ
CITED IN OTHER WORKS.

i. 2: Nītimañjarī on RV. i. 1.
 ii. 105: Durga on Nirukta ii. 2.
 iii. 18-23: Nītimañjarī on RV. i. 116. 12.
 iii. 101^{cd}: Śadguruśiṣya and Sāyaṇa on RV. i. 28.
 iii. 140^{cd}, 142-150: Nītimañjarī on RV. i. 126. 7.
 iii. 155-156: Nītimañjarī on RV. i. 126. 6, 7.
 iv. 1-3^{ab}: Nītimañjarī on RV. i. 126. 6, 7.
 iv. 11-15: Nītimañjarī on RV. i. 147. 3.
 iv. 21, 24, 25^{ab}: Nītimañjarī on RV. i. 18. 1.
 iv. 22, 23, 24^{ab}: Nītimañjarī on RV. i. 158. 5.
 iv. 35: Sāyaṇa on AV. xix. 53. 2.
 iv. 49^{cd}-53: Nītimañjarī on RV. i. 170. 1.
 iv. 57-60: Nītimañjarī on RV. i. 179. 1.
 iv. 66-69: Nītimañjarī on RV. ii. 12. 1.
 iv. 66-68: Sāyaṇa on RV. ii. 12.
 iv. 93-94: Śadguruśiṣya on RV. ii. 43.
 iv. 96^{bcd}: Śadguruśiṣya on RV. iii. 5, 6.
 iv. 105^{cd}-106^{ab}: Nītimañjarī on RV. iii. 33. 1.
 iv. 112^{cd}-116^{ab}: Śadguruśiṣya on RV. iii. 53.
 iv. 113^{cd}-114: Sāyaṇa on RV. iii. 53. 15.

iv. 120: Śadguruśiṣya on RV. iii. 53.
 iv. 126: Nītimañjarī on RV. iv. 18. 13.
 iv. 130^{cd}-131^{ab}: Nītimañjarī on RV. iv. 18. 13.
 v. 8: Śadguruśiṣya on RV. iv. 57.
 v. 14-21, 22^{cd}, 23: Nītimañjarī on RV. v. 2. 9.
 v. 33-36^{ab}: Nītimañjarī on RV. iv. 30. 15.
 (v. 50-79 (excepting 61, 68^{cd}, 71^{cd}):
 Śadguruśiṣya on RV. v. 61.
 v. 50-79^{ab} (excepting 64^{cd}-67^{ab},
 69^{cd}-71^{ab}): Nītimañjarī on RV. v. 61. 17.
 v. 72^{cd}-79^{ab}: Sāyaṇa on RV. v. 61. 17.
 97-101: Śadguruśiṣya, introduction to RV. v.
 v. 97-102: Nītimañjarī, introduction to RV. v.
 v. 106^{ab}: Sāyaṇa on RV. vi. 24. 5.
 v. 111^{ab}: Śadguruśiṣya on RV. vi. 47.
 v. 124-128: Nītimañjarī on RV. vi. 27. 4.
 v. 129-133: Nītimañjarī on RV. vi. 75. 1.
 v. 136-138: Nītimañjarī on RV. vi. 27. 4.
 v. 139-140: Nītimañjarī on RV. vi. 47. 22.
 v. 143-155 (excepting 153^{cd}): Nītimañjarī on RV. vii. 104. 16.
 v. 149-155^{ab}: Sāyaṇa on RV. vii. 33. 11.

vi. 11^{cd}-15^{ab}: Nitimañjari on RV.
vii. 55. 2.

(vi. 11^{cd}-13: Sāyāna on RV. vii. 55. 3.
(vi. 27^{cd}-28: Sāyāna, introduction to
RV. vii. 104.

{ vi. 28^{ab}: Nitimañjari on RV. vii.
104. 16.

vi. 32^{cd}: Sāyāna on RV. vii. 104. 22.

vi. 35-38: Nitimañjari on RV. viii. 1.

vi. 43^{ab}: Śadguruśīṣya on RV. viii. 4.

vi. 51-57^{ab}: Nitimañjari on RV. viii.
37.

vi. 58^{cd}-62^{ab}: Nitimañjari on RV.
viii. 21. 18.

vi. 68^{ab}: Śadguruśīṣya on RV. viii. 27.

vi. 79^{cd}-80^{ab}: { Śadguruśīṣya on RV.
viii. 46.
Sāyāna on RV. viii.
46. 21.

vi. 91^{cd}-92^{ab}: Śadguruśīṣya on RV.
viii. 68.

vi. 99-106: Nitimañjari on RV.
viii. 91. 7.

vi. 99-100, 102^{cd}, 105-106: Śad-
guruśīṣya on RV. viii. 91.

vi. 109^{cd}-113^{ab}, 114-115: Sāyāna
on RV. viii. 96. 13.

vi. 110: Nitimañjari on RV. viii.
95. 7.

vi. 121^{cd}-124^{ab}: Sāyāna on RV. viii.
100. 12.

vi. 162-163: { Nitimañjari on RV. i.
116. 6.
Sāyāna on RV. vii. 72. 2
and AV. xviii. 1. 53.

vii. 1-7^{ab}: Nitimañjari on RV. i.
116. 6.

| vii. 1-6: Sāyāna on RV. vii. 72. 2
and AV. xviii. 1. 53.

vii. 37^{cd}: Śadguruśīṣya on RV. x.
34.

| vii. 37^{cd}: Sāyāna on RV. x. 34.

vii. 42-44^{ab}, 45-47: Nitimañjari on
RV. i. 117. 7.

| vii. 61-81^{ab}: Old MS. of Śadguru-
śīṣya on RV. x. 50.

| vii. 61^{cd}-66^{ab}, 74, 75^{ab}, 76^{cd}: Nitimañjari on RV. x. 51. 8.

vii. 89^{cd}-90^{ab}: Nitimañjari on RV. v.
60. 12.

| vii. 97^{cd}-101: Sāyāna on RV. x.
60. 7.

| vii. 97-98^{ab}, 99^{cd}-100^{ab}: Nitimañ-
jari on RV. v. 60. 12.

vii. 109. { Śadguruśīṣya on RV. x. 71.
Old MS. of Śadguru-
śīṣya on RV. x. 98.

vii. 155-157: { Nitimañjari on RV. x.
98. 8.

viii. 1-9: Old MS. of Śadguruśīṣya
on RV. x. 98.

viii. 1^{ab}, 2^{cd}-7^{ab}: Nitimañjari on
RV. x. 98. 8.

viii. 40^c: Śadguruśīṣya on RV. x. 119.

viii. 65^{ab}: Śadguruśīṣya on RV. x.
161.

viii. 73^{cd}: Śadguruśīṣya on RV. x. 173.

viii. 98^{cd}: Śadguruśīṣya on RV. x.
191 (sl. 9^{cd}).

viii. 133: Śadguruśīṣya on RV. x.
191 (sl. 10^{cd}-11^{ab}).

viii. 135^a: Śadguruśīṣya on RV. x.
191 (sl. 2^a).

viii. 136: { Śadguruśīṣya, Introduction
i. 2 (p. 57).
Sāyāna, Introduction, RV.
ed. M. M.², vol. i, p. 23.

VI. RELATION OF THE BRHADDEVATĀ TO OTHER TEXTS.

1. THE NAIGHĀNTUKA.

[The few deviations of the Brhaddevatā from the Naighāntuka are pointed out in the notes.]

Naighāntuka v. 1, 2 (terrestrial deities—forms of Agni and Aprī deities) is the source of Brhaddevatā i. 106-109 ^{a b}.

Naighāntuka v. 3 (other terrestrial deities) is the source of Brhaddevatā i. 109 ^{c d}-114.

Naighāntuka v. 4, 5 (atmospheric deities) is the source of Brhaddevatā i. 122-129.

Naighāntuka v. 6 (celestial deities) is the source of Brhaddevatā ii. 8-12.

Naighāntuka v. 3 (the part embracing the names Nadyah to Agnayī) is the source of Brhaddevatā ii. 73-75.

Naighāntuka i. 15 (the steeds of the different gods) is the source of Brhaddevatā iv. 140-144.

2. THE NIRUKTA.

Nirukta.

Brhaddevatā.

vii. 3 : Evam uccāvacair abhiprāyair i. 3 : tadabhiprāyān
ṛṣinām mantradṛṣṭayo bhavanti. ṛṣinām mantradṛṣṭiṣu.

vii. 1 : Yatkāma ṛṣir yasyām deva- i. 6 : Artham ichann ṛṣir devam
tāyām arthapatyam ichan stutim yan yan āhāyam astv iti;
prayuṇkte, taddaivataḥ sa mantrō prādhānyena stuvan bhaktyā
bhavati. mantras taddeva eva sah.

Nirukta.

x. 42 : Devatānāmadheyāny anukrān-
tāni, sūktabhāñji . . .

vii. 13 : devatāḥ . . . sūktabhājāḥ . . .
ṛgbhājaś ca . . . kāś cin nipātabhājāḥ.

i. 20 : Yad anyadevate mantre nipa-
tati naighaṇṭukam tat.

i. 1 : Pūrvāparībhūtam bhāvam ākhyā-
tena ācaste.

vii. 5 : Tisra eva devatāḥ . . . Agnih
prthivīsthāno, Vāyur vendro vān-
tarikṣasthānah, Sūryo dyusthānah.

vii. 4 : Ātmāivaiṣām ratho . . . ātmā-
yudham . . . ātmā sarvām devasya.

vii. 18 : Yas tu sūktam bhajate, yas-
mai havir nirupaye, 'yam eva so
'gnir, nipātam eva ete uttare jyotiṣi
etenā nāmadheyena bhajete.

vii. 19 : Jātavedāḥ . . . jātāni veda,
jātāni vainām̄ vidur, jāte jāte vid-
yata iti vā, jātavitto vā jātadhano,
jātavidyo vā jātāprajūnānah.

vii. 23 : Rohāt pratyavarohaś cikīr-
śitas tām anukrtim hotā āgni-
mārute śastre vaiśvānarīyeṇa sūk-
tena pratipadyate . . . tata āga-
chati madhyasthānā devatā Ru-
dram ca Marutas ca tato 'gnim |

Brhaddevatā.

i. 17 (cp. viii. 129) : Devatānāmadheyāni
mantreṣu trividhāni tu:
sūktabhāñjy athavargbhāñjī
tathā naipātikāni tu.

i. 18 : Mantra 'nyadaivate 'nyāni
nigadyante 'tra kāni cit.

i. 44 : Yah pūrvāparībhūta
ihaika eva . . .
ākhyātaśabdēna
tam artham āhuḥ.

i. 69 : Agnir asminn athendras tu
madhyato Vāyur eva ca,
Sūryo diviti vijñeyās
tisra eveha devatāḥ.

i. 73 : Teṣām ātmāiva tat sarvām
yad yad bhaktih prakīrtyate :
tejas tv evāyudham prāhur
vāhanām caiva yasya yat.

i. 78 : Nirupyate havir yasyai
sūktam ca bhajate ca yā,
saiva tatra pradhānam syān,
na nipātena yā stutā.

i. 92 : Yad vidyate hi jātāḥ sañ
jātair yad vātra vidyate.

ii. 30 : bhūtāni veda yaj jātāḥ.

Yac caiṣa jātavidyo 'bhūd
vittam jāto 'dhivetti vā,

ii. 31 : vidyate sarvabhūtair hi,
yad vā jātāḥ punaḥ punaḥ.

i. 102-103 : Rohāt pratyavarohēṇa
cikīrṣann Āgnimārutam
śastram vaiśvānarīyeṇa
sūktena pratipadyate.

Tatas tu madhyamasthānā
devatās tv anuśāmsati,

Nirukta.

ihasthānam atraiva stotriyam śam-sati.

vii. 8 : Ayam lokah prātahsavānam vasanto gāyatrī trivṛt̄ stomo ratham-taraṇā sāma ye ca devaganāḥ samā-mnātāḥ prathame sthāne.

vii. 11 : Sarad anuṣṭub ekavimśastomo vairājām sāma jti pṛthivyāyatānāni.

vii. 8 : Atha asya samstavikā devā Indrah Somo Varuṇah Parjanya R̄tavah; Āgnāvaiśnavām havir na tv ṛk samstavikī daśatayiṣu vidyate; atha api āgnāpauṣṇām havir na tu samstavah.

vii. 8 : Atha asya karma vahanam ca haviṣām īvihānam ca devatānām yac ca kim cid dārṣṭivīṣayikam.

vii. 10 : Antarikṣaloko mādhyamidnam savanām grīṣmas trisṭup pañca-daśastomo bṛhat sāma.

vii. 11 : Hemantah pañktis triṇava-stomah śākvaraṇā sāma jty antari-kṣayatanāni.

Br̄haddevatā.

Rudram ca Marutāś caiva Stotriye 'gnim imam punah.

i. 115-116 : Loko 'yam yac ca prātah savanām kriyate makhe, vasantaśaradāu cartū stomo 'nuṣṭub atho trivṛt̄. gāyatrī caikavimśāś ca yac ca sāma ratham-taram, Sādhyāḥ sāma ca vairājām Āptyāś ca Vasubhiḥ saha.

i. 117-120^{a,b} : Indrena ca Marudbhiś ca Somena Varunena ca Parjanyenartubhiś caiva Viṣṇunā cāsyā samstavah; asyaivāgnes tu Pūṣṇā ca sāmrājyām Varuṇena ca. devatām arthatattvajñō mantraiḥ samyojayed dhavīḥ, asamīstutasyāpi sato havir ekam nirupyate.

devatāvāhanaṇām caiva vahanām haviṣām tathā karma, dr̄ṣṭe ca yat kim cid visaye parivartate.

i. 130-131 : Chandas trisṭup ca pañktiś ca lokānām madhyamāś ca yah eteṣv evāśrayo vidyāt savanām madhyamām ca yat; r̄tū ca grīṣma-hemantau yac ca sāmocaye bṛhat; śākvaraṇu ca yad gītam nāmnā tat sāma śākvaraṇam.

ii. 1 : Āha caivāsyā dvau stomaṇāśrayau Śākataṭāyanāḥ, īś ca pañcadāśo nāmnā sañkhyaṇā triṇavaś ca yah.

Nirukta.

vii. 10: Atha asya samstavikā devā Agnih Somo Varunah Pūṣā Br̥haspatir Brahmanaspatih Parvatah Kutso Viṣṇur Vāyuh.

x. 11: Br̥haspatir br̥hatah pātā.

vii. 10: Atha api Mitro Varunena samstūyate, Pūṣṇā Rudreṇa ca Somo, 'gninā [Vāyunā, shorter recension] ca Pūṣā, Vātena ca Parjanyah.

vii. 10: Atha asya karma rasānupradānam, Vṛtravadho, yā ca kā ca bala-kṛtiḥ.

vii. 24: Ādityaraśmayah . . . amuto 'rvāñcaḥ paryāvartante.

vii. 11: Asau lokas tr̥tiyasavanam varṣā jagatī saptadaśastomo vairūpam sāma . . . sīsiro 'tichandās trayastriṁśastomo raivatam sāma iti dyubhaktini.

vii. 11: Candramasā Vāyunā samvat-sareṇa jti samstavah.

vii. 23: Atha api vaiśvānarīyo dvādaśakapālo bhavati . . . atha api chāndomikam sūktam sauryavaiśvāram bhavati . . . athāpi havīśpāntrīyam sūktam sauryavaiśvāram bhavati.

Br̥haddevatā.

ii. 2-3 ^{a b}: Samstutas caiva Pūṣṇā ca Viṣṇunā Varunena ca Soma-vāyv-agni-kutsais ca Brahmanaspatinaiva ca, Br̥hataspatinā caiva nāmnā yaś cāpi Parvatah.

ii. 4-5 ^{a b}: Mitras ca śrūyate devo Varunena sahāsakṛt, Rudreṇa Somaḥ Pūṣṇā ca, punah Pūṣā ca Vāyunā, Vātenaiva ca Parjanyo; lakṣyate 'nyatra vai kva cit.

ii. 6: Rasādānam tu karmāsyā Vṛtrasya ca nibarhaṇam, stuteḥ prabhutvam sarvasya balasya nikhilā kṛtiḥ.

ii. 8^a-9 ^{a b}: Sūryasyaiva tu patnayah: amuto 'rvān nivartante pratigomās tadāśrayāḥ.

ii. 13: Asau tr̥tiyam savanam lokah, sūma ca raivatam; vairūpam caiva, varṣāś ca sīsiro 'tha ṛtus tathā.

ii. 14: Trayastriṁśāś ca ya stomah klptyā saptadaśāś ca yāḥ; chandaś ca jagatī nāmnā tathātichandasāś ca yāḥ.

ii. 15 ^{c d}-16 ^{a b}: Etasyaiva tu vijñeyā devāḥ samstavikāś trayah: Candramāś caiva Vāyuś ca yam ca samvatsaram viduh.

Ke cit tu nirvapanty asya sauryavaiśvāram havīḥ: sauryavaiśvāriyam hi tat sūktam iva dr̥ṣyate.

Nirukta.

vii. 14: Agnih kasmāt ? agrāṇīr bha-
vati, agrām yajñeṣu prāṇiyate, aṇ-
gām nayati saṃnamamānāḥ.

viii. 1: Dravīṇodāḥ kasmāt ? dhanam
dravīṇam ucyate . . . balam vā dra-
vinam . . . tasya dātā dravīṇodāḥ.

viii. 5: Napād ity anantarāyāḥ pra-
jāyā nāmadheyam.

viii. 6: Narāśāṁśo yajñā iti Kāttha-
kyāḥ: narā asminn āśināḥ śāmsanti ;
Agnir iti Śākapūṇīḥ : naraiḥ pra-
śasyo bhavati.

x. 5: Yad arudat tad Rudrasya rudra-
tvam iti Kāthakam ; yad arodit tad
Rudrasya rudratvam iti Hāridravi-
kam.

x. 8: Indra irām dṛṇātīti.

x. 10: Parjanyas (trper ādyantavipari-
tasya) tarpayitā janyāḥ, paro jetā vā
janayitā vā, prārjayitā vā rasānām.

Brhaddevatā.

ii. 24: Jāto yad agre bhūtānām
agrāṇīr adhvare ca yat,
nāmnā saṃnayate vāṅgam
stuto 'gnir iti sūribhiḥ.

ii. 25: Dravīṇām dhanam balam vāpi
prāyachad yena karmaṇā,
tat karma dṛṣṭvā Kutsas tu
prāhainam dravīṇodasam.

ii. 27: Anantarām prajām āhur
napād iti kṛpan্যavah.

ii. 28:
yajñe yac chasyate nr̄bhiḥ
stuvanty āpriṣu tenemam
Narāśāṁśam tu kāravah.

iii. 2-3: Narāśāṁśam ihaike tu
Agnim āhur ; athetare
Narāḥ śāmsanti sarve 'sminn
āśinā iti vādhvare.
Etam evāhur anye 'gnim :
Narāśāṁśo 'dhvare hy ayam,
naraiḥ praśasya āśinair ;
āhuś caivartvijo narah.

ii. 30-31: See under i. 92.

ii. 34: Arodīd antarikṣe yad
vidyudvṛṣṭim dadan nr̄nām,
caturbhīr ṛṣibhis tena
Rudra ity abhisamṛstutah.

ii. 36: Irām drṇātīti yat kāle
Marudbhiḥ sahitō 'mbare,
raveṇā mahatā yuktas,
tenendram ṛṣayo 'bruvan.

ii. 37-38: Yad imām prārjayaty eko
rasenāmbarajena gām
kāle, 'trir Aurvaśāś carsī
tena Parjanyam āhatuh.
tarpayaty esa yal lokān
janyo janahitaś ca yat,

Nirukta.		Brhaddevatā.
i. 4 : Teṣām ete catvāra upamārthe bha- vantīti: iveti . . . neti . . . cid iti . . . nu iti.		paro jetā janayitā yad vāgneyas tato jagau.
x. 12 : Brahmanaspatir brahmaṇah pātā.	ii. 40 : Pātāram brahmaṇas tena Śaunahotra stuvañ jagau.	
x. 27 : Tārkṣyas: tīrṇe 'ntarikṣe kṣi- yati, tūrṇam artham rakṣaty aśnoter vā.	ii. 58 : Stīrṇe 'ntarikṣe kṣiyati yad vā tūrṇam kṣaraty asau, vā.	Tārkṣyam tenaivam uktavān.
xii. 6 : Mṛtyur mārayatīti sato mṛtañ cyāvayatīti vā.	ii. 60 : Yat tu pracyāvayann eti ghoṣena mahatā mṛtam, tena mṛtyum imam santam stauti Mṛtyur iti svayam.	
xii. 16 : Atha yad raśmipoṣam puṣyati tat Pūṣā bhavati.	ii. 63 : Puṣyan kṣitīm poṣayati praṇudan raśmibhis tamah, tenainam astaut Pūṣeti.	
xii. 25 : Keśī, keśā raśmayas, tais tadvān bhavati, kāśanād vā prakāśanād vā.	ii. 65 : Prakāśam kiraṇaiḥ kurvams tenainam keśinam viduh.	
xii. 27 : Atha yad raśmibhir abhipra- kampayann eti, tad Vṛṣākapir bha- vati vṛṣākampanaḥ.	ii. 67 : Vṛṣākapir asau . . . raśmibhiḥ kampayann eti vṛṣā varsīṣṭha eva sah.	
xii. 18 : Atha yad viśito bhavati, tad Viṣṇur bhavati; Viṣṇur viśater vā vyāśnoter vā.	ii. 69 : Viṣṇāter viśater vā syād, veveṣṭer vyāptikarmaṇah, Viṣṇur nirucyate.	
i. 4 : Atha nipātā uccāvaceṣv artheṣu nipatanti: apy upamārthe, 'pi karmo- pasamgraḥārthe, 'pi padapūraṇāḥ.	ii. 89 : Uccāvaceṣu cārtheṣu nipātāḥ samudāhṛtāḥ : karmopasamgraḥārthe ca kva cic caupamyakāraṇāt.	
i. 9 : Padapūraṇās te mitākṣareṣv an- arthakāḥ kam īm id v iti.	ii. 90 : Mitākṣareṣu grantheṣu pūraṇārthāḥ tv anarthakāḥ :	
ii. 2 : Atha taddhitasamāseṣv ekapar- vasu ca . . . pravibhajya nirbrūyād : dāṇḍyāḥ puruṣo dāṇḍam arhatīti.	ii. 91 : kam īm id v iti vijñeyāḥ. Iva na cin nu catvāra upamārthā bhavanti te.	
	ii. 106 : Samāseṣv api taddhite pravibhajyaiva nirbrūyāt : dāṇḍārha dāṇḍya ity api.	

Nirukta.

i. 1 : Bhāvapradhānam ākhyātām.
 i. 2 : Saḍ bhāvavikārā bhavantītī Vār-
       ṣyāyanir : jāyate, 'sti, viparinamate,
       vardhate, 'pakṣiyate, vinaśyati.

xii. 40 : Yat tu kim cid bahudaivatām,
       tad vaiśvadevānām sthāne yuṣyate.

ii. 23 : Sarasvatītī etasya nadīvad de-
       vatāvac ca nigamā bhavanti.

viii. 22 : Tāny etāny ekādaśāprīsūktāni :
       teṣām vāsiṣṭham ātreyam vādhrya-
       gārtsamadām iti nārāśāṁsa-
       vanti ; maidhātitham̄ dairghatama-
       sam̄ praiṣikam ity ubhayavanti ; ato
       'nyāni tanūnapātvantī.

ii. 18 : Uṣāḥ kasmād ? uchatītī satyā
       rātrer aparaḥ kālah.

viii. 10 : Nakteti rātrināma : anakti
       bhūtāny avaśyāyena ; api vā nakt-
       tāavyaktavarnā.

viii. 13 : Tvaṣṭā tūrṇam aśnuta iti
       nairuktās ; tviser vā syād dīptikar-
       maṇas, tvakṣater vā syāt karoti-
       karmaṇah.

viii. 14 : Mādhyamikas Tvaṣṭā ity
       āhur, mādhyame ca sthāne samā-
       mnāto 'gnir iti Śākapūṇih.

Brhaddevatā.

ii. 121 : Bhāvapradhānam ākhyātām ;
       saḍvīkārā bhavanti te :
       janmāstītvām̄ parīṇāmo
       vṛddhir hānam̄ vināśanam.

ii. 133 : Vaiśvadevam̄ vadet sarvam̄
       yat kim̄ cid bahudaivatām.

ii. 135°-136° : Sarasvatītī dvividham̄
       ṛksu sarvāsu sā stutā :
       nadīvad devatāvac ca.
       Tatrācāryas tu Śaunakah :
       nadīvan nigamāḥ ṣaṭ te.

ii. 137 :
       Teṣām̄ praiṣagatām̄ sūktām̄,
       yac ca Dīrghatamā jagau,
       Medhātithau yad uktām̄ ca :
       trīṇy evobhayavanti tu.
       Rṣau Gr̄tsamade yac ca
       Vādhryaśve ca yad ucyate,
       Narāśāṁsavād Atreś ca
       dadarśa ca yad Aurvaśāḥ.
       Tanūnapād Agastyaś ca
       Jamadagniś ca yaj jagau,
       Viśvāmitra ṣeṣṭi yac ca
       jagau vai Kāśyapo 'sitāḥ.

iii. 2-3 : See under ii. 28.

iii. 9 : tama uchaty uṣāḥ.

iii. 9 : . . . . .
       naktānaktimām̄ himabindubhiḥ ;
       api vāvyaktavarneti :
       nañpūrvāñcer idam̄ bhavet.

iii. 16 : Tviṣṭas tvakṣater vā syāt ;
       tūrṇam̄ aśnuta eva vā,
       karmasūttārāno vēti.

iii. 25 : Tvaṣṭā rūpavikartā ca
       yo 'sau mādhyamike gane.

Nirukta.

viii. 3 : Eṣa hi vanānām pātā vā pāla-yitā vā.

viii. 2 : Ko dravinodāḥ ? Indra iti Krauṣṭukīḥ : sa baladhanayor dātṛ-tamah.

viii. 2 : balena mathyamāno jāyate.

viii. 2 : Rtvijo 'tra dravīṇodasa uc-yante, haviṣo dātāras, te cainam̄ janayanti : 'ṛṣīnām̄ putraḥ'... ity api nigamo bhavati. (balena mathyamāno jāyate) tasmād enam āha sahasas putram̄, sahasaḥ sūnum̄, sahaso yahum.

viii. 2 : Ayam evāgnir dravīṇodā iti Śākapūnīr, āgneyesv eva hi sūktesu dravīṇodasāḥ pravādā bhavanti.

x. 16 : Ṛbhur Vibhvā Vāja iti Sudhan-vana Āngirasasya trayah putrā babhūvuh.

i. 5 : Agastya Indrāya havir nirupya Marudbhyaḥ sampraditsām̄ cakāra ; sa Indra etya paridevayām̄ cakre.

ii. 24 : Viśvāmitra ṛṣih Sudāsaḥ Paijavanasya purohito babhūva . . . sa vittam̄ gr̄hītvā Vipāṭ-Chatudryoh sambhedam̄ āyayāu . . . Sa Viśvāmitro nadīs tuṣṭāva 'gādhā bhava-ta' iti, api dvivad api bahuvat.

Br̄haddevatā.

iii. 26 : Ayam vanānām̄ hi patih pātā pālayatiti vā.

iii. 61 : Pārthivo dravīṇodo 'gnih purastād yas tu kīrtitah, tam āhur Indram dātṛtvād eke tu balavittayoh.

iii. 62 : jāyate ca balenāyam̄ mathyaty ṛṣibhir adhvare.

iii. 63-6 Havīṁsi dravīṇam̄ prāhur haviṣo yatra jāyate : dātāras cartvijas teṣām̄, dravīṇodās tataḥ svayam. 'ṛṣīnām̄ putra' ity eṣām̄ dr̄ṣyate 'sahaso yaho.'

iii. 65 : Dravīṇodo 'gnir evāyam̄ ; dravīṇodās tadocyate : āgneyesv eva dr̄ṣyante pravādā dravīṇodasāḥ.

iii. 83 : Sudhanvana Āngirasasy-āsan putrās trayah purā : Ṛbhur Vibhvā ca Vājaś ca, śisyās Tvaṣṭuś ca te 'bhavan.

iv. 48-50 : Sa [Agastyas] tān abhijagāmāśu ; nirupya indram̄ havis tadā Marutaś cābhituṣṭāva sūktais tan nv iti ca tribhīḥ. Niruptam̄ tad dhaviś caindraṁ Marudbhyo dātum̄ ichati : vijñāyāvekṣya tadbhāvam̄ Indro neti tam abravīt.

iv. 106 : Purohitaḥ sann ijyārtham̄ Sudāsa saha yann ṛṣih Vipāṭ-Chatudryoh sambhedam̄ śam̄ ity ete uvāca ha. Pravādās tatra dr̄ṣyante dvivad bahuvad ekavat.

Nirukta.

vi. 31: Karūlatī . . . Pūseti . . . so
'dantakah: adantakah Pūseti ca
Brāhmaṇam.

vii. 4: Māhābhāgīyād devatāyā eka
ātmā bahudhā stūyate: ekasyātmano
'nye devāḥ pratyāṅgāni bhavanti
(cp. also vii. 4, under BD. i. 73).

ix. 40: Śunāśīrau: śuno Vāyuḥ (śu
ety antarikṣe), sīra Ādityāḥ sa
raṇāt.

iii. 17: Arciṣi Bhṛguḥ sāmbabbhūva . . .
aṅgāreṣv Aṅgirāḥ.

v. 13: Urvaśy apsarāḥ . . . tasyā dar
śanān Mitrāvaraṇayo retaś cas
kanda.

v. 14: Sarve devāḥ puṣkare tvā adhāra
yanta.

ii. 17: Ahir ayanād: ety antarikṣe;
ayam apītaro 'hir etasmād eva nir
hrasitopasarga āhantīti.

x. 44: Yo 'hiḥ sa budhnyo, budhnam
antarikṣam, tannivāsāt.

vi. 5: Śakaṭam śākinī gāvo
jālam asyandanam vanam,
udadhiḥ parvato rājā:
durbhikṣe nava vṛttayah.

xii. 1: Kāv Aśvinau? Dyāvāpṛthi
vyāv ity eke; ahorātrāv ity eke;
Śūryācandramasāv ity eke.

xii. 14: Śūryāḥ sarter vā suvater vā
svīryater vā.

xii. 5: Candramāś cāyan dramati; can
dro mātā, cāndram mānam asyeti vā;

Bṛhaddevatā.

iv. 139: Karūlatīti Pūṣokto:
'dantakah sa iti śruteḥ.

iv. 143: Āyudham vāhanam cāpi
stutau yasyeḥa dṛṣyate,
tam eva tu stutam vīdyāt:
tasyātmā bahudhā hi saḥ.

v. 8: Vāyuḥ śunāḥ Śūrya evātra sīraḥ:
śunāśīrau Vāyu-Śūryau vadanti.

v. 99^{cd}: Tato 'rcibhyo Bhṛgur jajñe
aṅgāreṣv Aṅgirā ṛṣīḥ.

v. 149: Tayor Ādityayoh sattre,
dṛṣṭvāpsarasam Urvaśīm,
retaś caskanda; tat kumbhe
nyapataḥ vāsatīvare.

v. 155: Sarvatra puṣkaram tatra
viśve devā adhārayan.

v. 166: Ahir āhanti meghān, sa
eti vā teṣu madhyamāḥ.
Yo 'hiḥ sa budhnyo, budhne hi
so, 'ntarikṣe, 'bhijāyate.

vi. 138: Śakaṭam śākinī gāvah
kṛṣir asyandanam vanam,
samudraḥ parvato rājā:
evam jīvāmahe vayam.

vii. 126: Śūryācandramasau tau hi,
prāṇāpānau ca tau smṛtau,
ahorātrau ca tāv eva,
syātām tāv eva rodasī.

vii. 128 (b): Śūryāḥ sarati bhūtesu
su vīrayati tāni vā.

vii. 129 (b): Cāru dramati vā cāyamś
cāyanīyo dramaty uta;

Nirukta.

candraś candateḥ kāntikarmaṇah ...
cāru dramati, cirāṇi dramati, camer
vā pūrvam.

ii. 10: Devāpiś cārṣṭiṣenah Šantanuś
ca Kauravyau bhrātarau babbūva-
tuh. Sa Šantanuh kanīyān abhi-
ṣecayām cakre.

Devāpis tapah pratipede. Tataḥ Šan-
tano rājye dvādaśa varṣāni devo na
vavarsa. Tam ūcur brāhmaṇah :
adharmaś tvayā carito jyeṣṭham
bhrātarām antarīyābhiṣecitam ;
tasmāt te devo na varṣatīti. Sa
Šantanur Devāpiṇi śiśikṣa rājyena.
Tam uvāca Devāpiḥ : purohitas te
'sāni yājayāni ca tveti. Tasyaitad
varsakāmasūktam.

ix. 23: Mudgalo Bhārmyaśva ṛśir
vṛṣabham ca drughaṇam ca yuktvā
samgrāme vyavahṛtyājim jigāya.

Brhaddēvatā.

cameḥ pūrvam ; sametāni
nirmimite 'tha Candramāḥ.

vii. 155: Ārṣṭiṣenah tu Devāpiḥ
Kauravyaś caiva Šantanuh
bhrātarau Kuruṣu tv etau
rājaputrau babbūvatuḥ.

Jyeṣṭhas tayos tu Devāpiḥ,
kanīyāmś caiva Šantanuh :
tvagdoṣi rājaputra tu
Rāṣṭiṣenasuto 'bhavat.
Rājyena chandayām āsuḥ
prajāḥ svargam gate gurau.
Sa muhūrtam iva dhyātvā
prajās tāḥ pratyabhāṣata.

viii. 1 : Na rājyam aham arhāmi,
nṛpatir vo 'stu Šantanuh.

2 : Tato 'bhiṣikte Kauravye
vanam Devāpiri ḥiśat.
na vavarsātha Parjanyo
rājye dvādaśa vai samāḥ.

3 : Tato 'bhyagachad Devāpiṇi
prajābhiḥ saha Šantanuh ;
prasādayām āsa cainam
tasmin dharmavyatikrame.

4 : Śiśikṣa cainam rājyena
prajābhiḥ sahitas tadā.
Tam uvācātha Devāpiḥ
prahvam tu prāñjalishitam :
na rājyam aham arhāmi
tvagdoṣopahatendriyah :
yājayiṣyāmi te rājan
vṛṣṭikāmejayā svayam.

viii. 12 : Ājāv anena Bhārmyaśva
Indrāsomau tu Mudgalah
ajayad vṛṣabham yuktvā
aindrām ca drughaṇam rathe.

3. ĀRSĀNUKRAMANĪ.

Ārsānukramanī.

i. 2 : Atrāgnim īla ityādi
prathamam mandalam prati,
Śatarcinas tu vijñeyā
ṛṣayāḥ sukhasiddhaye.

ii. 1 : madhyameṣv ṛṣayo jñeyā
mandaleṣv atha madhyamāḥ.

x. 1 : . . . . .
daśamam mandalam prati
kṣudrasūktā mahāsūktā
vijñeyā ṛṣayas tv iti.

x. 45 : Ārṣiṣenās tu Devāpiḥ.

x. 95 : Prajāpatyasya sūktam tad
'apaśyam tvā' Prajāvataḥ.

x. 100-102 : Godhā Ghoṣā Viśvavārā
Apālopaniṣan Niṣat ;
Brahmajāyā Juhūr nāma,
Agastyasya svasāditih ;
Indrāṇī cendramātā ca
Saramā Romaśorvaśī ;
Lopāmudrā ca Nadyaś ca
Yamī nārī ca Śaśvatī ;
Śrīr Lākṣā Sārparājī Vāk
Śraddhā Medhā ca Dakṣinā ;
Rātri Sūryā ca Sāvitri
brahmavādinya īritāḥ.

Brhaddevatā.

iii. 116 : Prathame mandale jñeyā
ṛṣayas tu śatarcināḥ ;
kṣudrasūktamahāsūktā
antye, madhyeṣu madhyamāḥ.

(Cp. Sarv. Introduction ii. 2 :
śatarcina ādye mandale, 'ntye
kṣudrasūktamahāsūktā,
madhyameṣu mādhyamāḥ.)

vii. 155 : Ārṣiṣenās tu Devāpiḥ.

viii. 80^{c,d} : Prajāpatyasya yat sūktam
'apaśyam tvā' Prajāvataḥ.

ii. 82-84 : Ghoṣā Godhā Viśvavārā
Apālopaniṣan Niṣat ;
Brahmajāyā Juhūr nāma,
Agastyasya svasāditih ;
Indrāṇī cendramātā ca
Saramā Romaśorvaśī ;
Lopāmudrā ca Nadyaś ca
Yamī nārī ca Śaśvatī
Śrīr Lākṣā Sārparājī Vāk
Śraddhā Medhā ca Dakṣinā ;
Rātri Sūryā ca Sāvitri
brahmavādinya īritāḥ.

4. ANUVĀKĀNUKRAMANĪ.

Anuvākānukramanī.

Anuv. 21 : Gautamād Ausījāḥ, Kutsaḥ
Paruchepād ṛṣeḥ paraḥ ;
Kutsād Dīrghatamā ity e-
sa tu Bāskalakah kramāḥ.

Brhaddevatā.

iii. 125 : Gotamād Ausījāḥ, Kutsaḥ
Paruchepād ṛṣeḥ paraḥ ;
Kutsād Dīrghatamāḥ, śāśvat
te dve evam adhīyate.

5. ḖGVIDHĀNA.

Rgvidhāna.

i. 1. 1 : Namaskṛtvā mantradṛgbhyah.
 i. 1. 2 : samāmnāyānupūrvavaśah.
 iii. 8. 6 : Daśākṣaram tu śāntyartham.
 iii. 22. 3 : Sūryāyai bhāvavṛttam tu.
 iv. 1. 5 : Bṛhaspate pratīty etad.
 iv. 24. 2 : Yathāśvamedhaḥ kraturāt
     sarvapāpāpanodanah,
     tathāghamarṣanām sūktam
     sarvapāpāpanodanam.
     (v. r. °pāpapraṇoda°)

Bṛhaddevatā.

i. 1 : Mantradṛgbhyo namaskṛtvā
     samāmnāyānupūrvavaśah.
 vii. 21 : Daśākṣaram tu śāntyartham.
 vii. 123 : Sūryāyai bhāvavṛttam tu.
 viii. 7 : Bṛhaspate pratīty etad (A).
     Bṛhaspate pratīty ṛgbhiḥ (B).

Yathāśvamedhaḥ kraturāt
     sarvariprapraṇodanah,
     tathāghamarṣanām brahma
     sarvariprapraṇodanam.

6. SARVĀNUKRAMANĪ.

Sarvānukramanī.

i. 3 : etāḥ praügadevatāḥ.
 i. 4 : surūpakṛtnum (daśa) aindram.
 i. 12 : Pādo dvyaagnidaivato
     nirmathyāhavaniyau.
 i. 13 : iti pratyṛcam devatāḥ.
 i. 14 : Aibhir vaiśvadevam.
 i. 18 : caturthyām Indraś ca Somaś ca
     pañcamyām Dakṣinā ca.
 i. 23 : antyā adhyardhā ḗgneyī.

Bṛhaddevatā.

ii. 135 : etāḥ praügadevatāḥ.
 ii. 139 : surūpakṛtnum ity aindram.
 ii. 145 : pādas tatra dvidevataḥ :
     nirmathyāhavaniyārthau.
 ii. 146 : pratyṛcam yās tu devatāḥ.
 iii. 33 : ḗgneyām sūktam aibhir yad
     vaiśvadevam.
 iii. 68 : caturthyām Soma Indraś ca
     pañcamyām Dakṣinādhikā.
 iii. 97 : adhyardhā antyā agnidevatā.

Sarvānukramanī.

i. 24: ādau kāyyāgneyyau sāvitras tṛcaḥ . . . asyāntyā bhāgī vā.

i. 40: ut tiṣṭha . . . brāhmaṇaspatyam.

i. 41: yām rakṣanti nava
Varuṇa-mitra aryamnām :
madhye tṛca Ādityebhyah.

i. 50: antyas tṛco rogaghnaḥ.

i. 91: tvām Soma . . . saumyam

i. 92: etā u tyāḥ . . . uṣasyam . . .
tṛco 'ntya āśvinah.

i. 94: pūrvo devās trayah pādā dai-
vāḥ.

i. 95: dve . . . ausasāya vāgnaye.

i. 96: sa pratnathā . . . dravīnodase.

i. 98: vaiśvānarasya . . . vaiśvānarī-
yam.

i. 97: apa no . . . śucaye.

i. 99: jātavedase . . . jātavedasyam ;
etadādīny ekabhūyāṁsi : sūktasaha-
sram etat Kaśyapārṣam.

i. 108: Ya Indrāgnī . . . aindrāgnam tu.

i. 110: tatam . . . ārbhavam tu.

i. 114-115: imā . . . raudram,
citram . . . sauryam.

i. 120: antyā duḥsvapnanāśinī.

i. 142: samiddha āpriyah . . . anty-
aindrī.

Brhaddevatā.

iii. 98 : kāyyā adyā,
āgneyyā ṛk, Savitus tṛcaḥ :
'bhagabhbaktasya' bhāgī vā.

iii. 107 : ut tiṣṭha brāhmaṇaspatyam,
yām rakṣanti trayas tṛcaḥ
Varuṇa aryama-mitrāṇām :
madhye Ādityadaivataḥ.

iii. 113 : rogaghnaḥ tṛca uttamāḥ.

iii. 124 : tvām Soma saumyam, ausa-
sam
etā u tyāḥ, tṛco 'śvinoḥ.

iii. 126 (A) :
pūrvo devā ity ṛco devadevās
trayah pādāḥ.

iii. 129 :
dve virūpe sūktam ausasāgnaye
sa pratnatheti dravīnodase 'gnaye.
vaiśvānarasyeti vaiśvānarīyam ;
asmāt pūrvam śucaye 'gnaye
punah.

iii. 130 (B) :
jātavedasyam sūktasahasram eke
aindrāt pūrvam Kaśyapārṣam va-
danti.
jātavedase sūktam ādyam tu tesām :
ekabhūyastvam manyate Śāka-
pūṇīḥ.

iii. 131 : trīṇy, aindrāgne ya indrāgnī :
tatam ity ārbhave pare.

iii. 139^a : imā raudram, param sauryam
citram.

iii. 139^d : antyā duḥsvapnanāśinī.

iv. 16 : samiddha āpriyo 'ntyaindrī.

Sarvānukramanī.

i. 164: alpastavam tv etat.

i. 164: gaurīr iti . . . etadantam vai-
śvadevam.

i. 164: Indram Mitram sauryau
vāntyā Sarasvate Sūryāya vā.

i. 165: ayujo Marutām.

i. 179: brahmācāry antye . . . apasyat.

i. 190: anarvāṇam bārhaspatyam.

ii. 29: dhṛtavratāḥ . . . vaiśvadevam.

ii. 32: dve dve Rākā-Sinīvālyoh.

iii. 2, 4: vaiśvānariyam tu . . . samit-
samid āpriyah.

iii. 20: Agnim uṣasam (ādyāntye) vai-
śvadevyau.

iii. 53: abhiśāpās tā Vasiṣṭhadveśin-
yah, na Vasiṣṭhāḥ śṛṇvanti.

iii. 58, 59, 60:
Dhenur . . . Mitrah . . . iheha vah.

iv. 13: lingoktadaivatam tv eke.

iv. 15: ṛṣir bodhad ity ābhyaṁ [v.r.
dvābhyaṁ] Somakam Sāhadevyam
abhyavadat.

iv. 15: parābhyaṁ asyāśvinau.

iv. 53, 55-57: tat . . . sāvitram tu . . .
ko vaiśvadevam . . . mahī . . . dyā-
vāprthiviyam, kṣetrasya . . . tisrah
kṣaitrapatyāḥ.

iv. 43 (A): sūktam alpastavam tv etat.

iv. 42^a^b (B): gaurīrantam vaiśvadevam.

iv. 42^c^d (B): Indram Mitramime sauryau;
saurī vāntyā Sarasvate.

iv. 44: Marutām ayujah.

iv. 59: brahmācāry uttame jagau.

iv. 63: Br̥haspater anarvāṇam.

iv. 84: dhṛtavratā vaiśvadevam.

iv. 87: dve dve Rākā-Sinīvālyoh.

iv. 96: vaiśvānariye samit-samid
āpriyah.

iv. 102: agnim uṣasam vaiśvadevī.

iv. 117^a, 118^b, 119^a:
Vasiṣṭhadveśinayah smṛtāḥ,
abhiśāpā iti smṛtāḥ,
Vasiṣṭhās tā na śṛṇvanti.

iv. 122: dhenur mitra iheha vah.

iv. 129^a: lingoktadaivate sūkte, eke.

iv. 129^c^d: ṛṣir bodhad iti dvābhyaṁ
stauti Somakam eva tu.

iv. 130^b: parābhyaṁ Aśvinau stutau.

v. 7^a: Tat sāvitre dve tu, ko vaiśva-
devam;

v. 7^b: mahī dyāvāprthiviyam param
tu yat,

v. 7^c (B): kṣetrasyeti tisras tu kṣai-
trapatyāḥ.

Sarvānukramanī.

iv. 58: sauryam vāpam vā gavyam vā ghṛtastutir vā. v. 11^{o d}: Apām stutim vā yadi vā ghṛtastutim gavyam eke sauryam etad vadanti.

v. 27: nātmātmane dadyāt.

v. 61: Vaidadaśvī Taranta-Purumīlhau.

v. 85: pra samrāje . . . vārunam.

v. 86: Indrāgnī . . . aindrāgnam.

v. 87: pra vo . . . mārutam.

vi. 48: antyā Dyāvābhūmyor vā Prśner vā.

vi. 68: śrūṣṭi vām aindrāvarunam.

vi. 69: sam vām . . . aindrāvaiśnavam.

i. 166: Mitrāvarunayor dīkṣitayor Urvaśīm apsarasam dṛṣṭvā vāsatīvare kumbhe reto 'patat.

vii. 60: yad adya . . . sauryā adyā.

vii. 62: ut Sūryah . . . tisrah sauryah.

vii. 63: ud vētīti cārdhapañcamāḥ.

vii. 66: caturthyādyā daśādityās, tisrah sauryah.

vii. 99: urum ity aindryāś ca tisrah.

vii. 97: yajñe . . . aindryādi . . . antyaindrī ca, tr̄tiyānavamyāv. aindrābrāhmaṇaspatye.

vii. 104: aindrāsomam rāksoghnam.

v. 32° (B): ātmā hi nātmane dadyāt.

v. 62^{a b}: Taranta-Purumīlhau tu rājānau Vaidadaśvī ṛṣī.

v. 89^{o d}: vārunam tu pra samrāje indrāgnī aindrāgnam uttaram.

v. 90^a: Viṣṇunyaīngam param preti mārutam.

v. 114^d: antyā Dyubhvoh kīrtanā Prśnaye vā.

v. 121°: śrūṣṭīti caindrāvarunam.

v. 121^d: sam aindrāvaiśnavam param.

v. 149: taylor Ādityayoh sattre dṛṣṭvāpsarasam Urvaśīm retas caskanda; tat kumbhe nyapatad vāsatīvare.

vi. 5^{a b}: yad adyaikot sūryas tisra ud vētīty ardhapañcamāḥ sauryah.

vi. 8^{a b} (B): yad adya sūra ity adyā daśādityā ṛcaḥ smṛtāḥ.

vi. 9^{a b} (B): stutā ud u tyad ity etās tisra sauryas tataḥ parāḥ.

vi. 25°: urum aindryāś ca tisrah syuḥ.

vi. 26^{o d} (B): yajñe ādyendram evāstaut, antyā tv Indrābṛhaspatī;

vi. 27^{a b}: tr̄tiyā navamī caiva stutāIndrābrahmaṇaspatī.

vi. 27^d: aindrāsomam param tu yat;

vi. 28^a: ṛṣī dadarśa rāksoghnam.

Sarvānukramaṇī.

vii. 104: pra vartayeti pañcaindryah; mā no rakṣa ity ṛser ātmāna āśīḥ.

viii. 5: antyāḥ pañcārdharcāś Caidya-sya Kaśor dānastutih.

viii. 46: pragāthau ca vāyavyau.

viii. 47: antyāḥ pañcosase 'pi.

viii. 68: Rksāśvamedhator dānastutih.

viii. 72: haviṣām stutir vā.

viii. 100: ayam te . . . Nemo Bhārgavah.

viii. 101: vāyavye sauryau . . . usasyā.

ix. 67: sāvitry āgnisāvitri vaiśvadevī.

x. 17: dve Saranyūdevate.

x. 19: agniśomīyo dvitīyo 'rdharcāḥ.

x. 25, 26: bhadram . . . saumyam, pra hi . . . pauṣṇam.

x. 33: dve Kuruśravaṇasya Trāśadasayavasya dānastutih . . . mṛte Mitrātithau rājūi tatsneḥād ṛṣir Upamaśravasam putram asya vyāśokayat.

x. 47: Vikuṇṭhā nāmāsurī, Indratulyam putram ichantī, mahat tapas tepe; tasyāḥ svayam evendrah putro jajñe. Sa Saptagustutisamṛṣṭā ātmānam uttarais tribhis tuṣṭāva.

vi. 31^a: pra vartayeti pañcaindryah.

vi. 31^c: ṛṣis tv āśīsam āśāste

vi. 31^d: mā no rakṣa iti tv ṛci.

vi. 45^{ad}: ity ardharco dvṛcaś cāntyāḥ Kaśor dānastutih smṛtā.

vi. 80^c: ā nah pragāthau vāyavyau.

vi. 83^c: antyāḥ pañcosase 'pi syuḥ.

vi. 92^{ab}: Rksāśvamedhator atra pañca dānastutih parāḥ.

vi. 93^{ad}: athavā sūktam uttarām haviṣām stutih.

vi. 117^d: Nemo 'yam iti Bhārgavah.

vi. 126^c: vāyavye saurye usasyū.

vi. 132^{ad}: ubhābhyaṁ iti sāvitri āgnisāvitry ṛg uttarā,

vi. 133^a: punantu mām vaiśvadevī.

vii. 7: Saranyūdevate dvṛce.

vii. 20^{ad}: ardharcaḥ prathamāyās tu agniśomīya uttarāḥ.

vii. 23^{ab}: bhadram saumyam, pra hi pauṣṇam.

vii. 35: Kuruśravapam arcataḥ pare dve Trāśadasayavam. mṛte Mitrātithau rājñī tannapātam ṛṣīḥ paraiḥ

vii. 36: Upamaśravasam 'yasya' caturbhiḥ sa vyāśokayat.

vii. 49: Prājāpatyāsuri tv āśīd Vikuṇṭhā nāma nāmataḥ; sechantīndrasamam putram tepe 'tha sumahat tapaḥ.

vii. 50^c: tasyām cendrah svayam jajñe.

Bṛhaddevatā.

Sarvānukramanī.

Brhaddevatā.

x. 50: vasatkārena vṛkṇeṣu bhrāṭṛṣu
Sauciko 'gnir apah praviśya.

x. 56: dvaipade tv Atrimandale.

x. 56: Aikṣvāko rājāsamātih.

x. 56: Bandhvādīn purohitāṁs tya-
ktvā,

x. 56: anyau māyāvinau śreṣṭhatamau
matvā purodadhe . . .

x. 56: . . . bhrātaras trayah
mā pra gāmeti . . . svastyayanam
japtvā yat te yamam iti . . . mana-
āvartanam jepuh.

x. 60: ā janam iti . . . catasṛbhīr Asa-
mātīm astuvan.

x. 60: Agastyasya svasā mātaiśām
rājānam astaut (cp. Ārs. x. 24).

x. 60: Subandhor jīvam āhvayan.

x. 60: tam antyayā labdhāsamjñām
aspr̄śan.

x. 62: ṣaṭ aṅgirasām stutih.

x. 71: Br̄haspatir jñānam tuṣṭāva.

x. 81: Ya imāḥ . . . vaiśvakarmanām.

x. 98: Ārṣṭiṣeno Devāpiḥ (cp. Ārs. x. 45).

vii. 57^{bcd}: Saptagustutiharṣitah,
ātmānam eva tuṣṭāva
aham bhuvam iti tribhīḥ.

vii. 61^{cd}: vasatkārena vṛkṇeṣu
bhrāṭṛṣu,

vii. 62^b Sauciko 'gnir iti śrutiḥ,

vii. 62^c sa prāviśad apakramya

vii. 62^d ṛtūn apo vanaspatīn.

vii. 86^b dvaipadā ye 'trimandale.

vii. 85^c rājāsamātīr Aikṣvākuḥ,

vii. 85^d purohitān

vii. 86^a vyudasya Bandhuprabhr̄tīn,

vii. tato māyāvinā dvijān

vii. 87^{ab}: Asamātih puro 'dhatta :
variṣṭhau tau hi manyate.

vii. 89^d: bhrātaras trayah

vii. 90: jepuh svastyayanam sarve
meti Gaupāyanāḥ saha ;
mana-āvartanam tasya
sūktam yad iti te 'bhyayuh.

vii. 96: ṛgbhir eti catasṛbhīs
tata Aikṣvākum astuvan.

vii. 97^{ab}: Agastyasyeti mātā ca
teśām tuṣṭāva tam nṛpam.

vii. 100^d: Subandhor asum āhvayan.

vii. 102^{ab}: labdhāsum cāyam ity as-
yām
pṛthak pāṇibhir aspr̄śan.

vii. 102^{cd}: ṣaṭ . . . aṅgirasām stutih.

vii. 109^{cd}: taj jñānam abhituṣṭāva
sūktenātha Br̄haspatih.

vii. 117^b: ya imā vaiśvakarmane.

vii. 155^a: Ārṣṭiṣenās tu Devāpiḥ.

Sarvānukramanī.

Brhaddevatā.

x. 101: ud budhyadhvam . . . ṛtvik- stutih.	viii. 10 ^b : ud ity ṛtvikstutih param.
x. 103: āśuh . . . Aindro 'pratirathaś, caturthī bārhaspatyā.	viii. 13 ^b (B): Aindro 'pratiratho jagau. viii. 14 ^a (B): caturthī bārhaspatyā syat.
x. 107: Dakṣinā vā Prajāpatyā.	viii. 22 ^d : Prajāpatyātha Dakṣinā. (Āṛṣ. x. 50 ^a : Prajāpatyā Dakṣinā vā.)
x. 109: te 'vadan . . . Juhūr Brahma- jāyā . . . vaiśvadevam.	viii. 36: te 'vadan vaiśvadevam tu Brahmajāyā Juhūr jagau.
x. 124: Agnivarunāsomānām.	viii. 41 ^c : Varunendrāgnisomānām.
x. 132: ījānam maitrāvaraṇam.	viii. 47 ^a : maitrāvaraṇam ījānam.
x. 155: arāyi . . . alakṣmīghnam.	viii. 60 ^a : yad arāyīty alakṣmīghnam.
x. 157: imā nu kam vaiśvadevam.	viii. 61 ^d : vaiśvadevam imā nu kam.
x. 164: apehi duḥsvapnaghnam.	viii. 67 ^a : duḥsvapnaghnam apehīti.
x. 166: ṛṣabham . . . sapatnaghām.	viii. 69 ^c : ṛṣabham mā sapatnaghnam.
x. 170, 171: vibhrāt . . . sauryam . . . tvam tyam.	viii. 73 ^a : vibhrāt sauryam tvam tyam.
Sarv. Intr. ii. 7: arthepsava ṛṣayo de- vatāś chandobhir abhyadhāvan.	viii. arthepsavah khalv ṛṣayaś chandobhir devatāḥ purā abhyadhāvan.

7. KĀTYĀYANA'S SARVĀNUKRAMANĪ OF THE VĀJASANEYI-SAMHITĀ.

The passage in iv. 10 beginning athātaś chandodevatāḥ (Weber's ed. of the VS., p. lv) is based on BD. viii. 105-107^{a,b}, 108^{c,d}-111. The whole of one śloka, and parts of others, are metrically recognizable:

Sarvānukramanī.

Brhaddevatā.

iv. 10: sarvā ṛca āgneyyah sāmāni saurāni sarvāni brāhmaṇāni ca.	viii. 110: samastā ṛca āgneyyo vāyavyāni yajūṁsi ca; sauryāni caiva sāmāni sarvāni brāhmaṇāni ca.
--	--

VS. Sarvānukramanī.

Devatām avijñāya
yo juhoti

devatās tasya
havir na jusante.

saṁnyasya manasi
devatām havir hūyate.

svādhyāyam api yo 'dhīte
mantradaivatajñah,
so 'muṣmin loke
devair apīḍyate.

Tasmāc ca devatā vedyā
mantre mantere prayatnataḥ :
mantrānām devatājñānān
mantrārtham adhigachati.

na hi kaścid avijñāya
yāthātathyena devatāḥ
śrautānām karmaṇām vipraḥ
smārtānām cāśnute phalam.

Brhaddevatā.

viii. 131^{cd} : juṣante devatās tasya
havir nādevatāvidah.

viii. 132 : avijñānapratiṣṭam hi
havir neheta daivatam.
tasmān manasi saṁnyasya
devatām juhuyād dhavih.

viii. 133 : svādhyāyam api yo 'dhīte
mantradaivatavic chucih,
sa sattrasad iva svarge
sattrasadbhir apīḍyate.

i. 2 : Veditavyam daivatam hi
mantre mantere prayatnataḥ :
daivatajñō hi mantrānām
tadartham avagachati.

i. 4 : na hi kaścid avijñāya
yāthātathyena daivatam
laukyānām vaidikānām vā
karmaṇām phalam aśnute.

8. BHAGAVADGĪTĀ.

Bhagavadgītā.

viii. 17^{ab} : sahasrayugaparyantam
ahar yad brahmaṇo viduh.

Sadguruśiṣya, p. 167, 9^{cd} :
sahasrayugaparyantam
ahar yad brāhmam ucyate.

Brhaddevatā.

viii. 98^{cd} : sahasrayugaparyantam
ahar brāhmam sa rādhyate.

9. HEMACANDRA'S ABHIDHĀNACINTĀMANI.

Abhidhānacintāmani.

Last śloka, p. 443, ed. Böhtlingk :

Iyanta iti saṁkhyānām
nipātānām na vidyate :
prayojanavaśād ete
nipātyante pade pade.

Brhaddevatā.

ii. 93 :

Iyanta iti saṁkhyānām
nipātānām na vidyate :
vaśat prakaraṇasyaite
nipātyante pade pade.

VII. INDEX OF SANSKRIT WORDS AND NAMES.

[N.B.—Finite Verbal Forms, simple and compound, are given under the root; participles, gerunds, infinitives, simple and compound, in their alphabetical order.]

Amśa, iv. 82; v. 147; vii. 114.
 Amśumatī, vi. 110.
 amsa, iv. 22.
 akarmaka, i. 31.
 akasmāt, iv. 15.
 akṣa, *m. pl.*, *dice*, i. 110; vii. 37.
 akṣaya, vi. 55; vii. 60.
 akṣara, i. 62.
 akṣa-samstuti, i. 52.
 akṣa-stuti, vii. 36.
 akhila, vi. 12, 86, 124.
 Agastya, ii. 82, 131, 156; iii. 55, 128; iv. 47, 51, 53, 58, 61, 64; v. 150, 152.
 Agnāyī, i. 112; ii. 75; iii. 6, 92.
 Agni, i. 5, 69, 82, 86, 97, 118, 126; ii. 2, 22, 24, 27, 37, 124; iii. 37, 86; (Tāpasa), iii. 58; *pl.* (trayah), vi. 160.
 Agni-devata, iii. 97.
 Agni-daivatya, ii. 145.
 agni-dhāna, viii. 68.
 Agni-bhūta, i. 64, 67.
 Agni-vāyu-vivasvat, *pl.*, iv. 37.
 Agni-sūrya-anila, *pl.*, vi. 50.
 Agni-indra-sūrya, *pl.*, ii. 70.
 Agniśomīya, vii. 20.
 agra-nī, ii. 24.
 agre-sara, vi. 52.
 agrya, ii. 77.
 agha-marsāṇa, *m.*, viii. 91; *adj.*, viii. 93.
 Aghnyā, i. 128; ii. 78; viii. 125.

aṅga, *n.*, *member, limb, pl.*, iii. 135; iv. 116; vii. 77.
 Aṅga-deśa, iv. 24.
 Aṅga-raja-ṛ̥̥ha, iv. 24.
 aṅgāra, v. 99, 102.
 Aṅgiras, iii. 115; v. 99, 103; *pl.*, i. 127; iv. 98; vi. 156, 157; vii. 102; viii. 126.
 Aja ekapād, ii. 11.
 aja, *goat, pl.*, iv. 141.
 ajāvika, *n.*, iii. 147; v. 64.
 añci, *the root añc*, iii. 9.
 anaktī, iii. 9.
 añjana-karman, *n.*, vii. 12.
 añjanti-sūkta, iii. 28.
 anīṣṭha, ii. 32.
 anu, *adj.*, viii. 140.
 anda-ja, viii. 115.
 atikrama, v. 70.
 atigama, ii. 49, 50, 55.
 atichandas, *f. pl.*, ii. 14; viii. 108.
 atirikta, ii. 100.
 atisvāra, viii. 113, 116.
 atisvārya, viii. 120.
 atyadbhuta (karman), vi. 24.
 atyaya, ii. 64.
 Atri, ii. 36, 129, 156; v. 29, 31, 50, 64, 65, 101; *pl.*, iv. 98; v. 12, 13, 28; vii. 98 (=Māṇḍala v.).
 Atri-putra, v. 52, 57.
 Atri-māṇḍala, vii. 86.
 Atri-samstava, vi. 72.

Atri-sutā, vi. 99.
 Atharvan, ii. 12; iii. 18, 121; *pl.*
     Atharvānah, i. 125; vi. 156; viii.
     125.
 Atharvāṅgirasa, *m.* = Atharva-veda, ii.
     143; *pl.* (*mantrah*), v. 16.
 adantaka, iv. 139.
 adarsana, v. 65.
 adas, *pron.*, *that (celestial)*; *m.*, asau
     (*Agni*), v. 48; vii. 142; amum
     (*lokam*), iii. 13.
 Aditi, i. 124; ii. 45, 76, 82; iii. 57,
     123; iv. 98; v. 144, 146; vii. 104,
     114; viii. 125; ^oteh sutāh, vi. 89.
 adurbala, v. 57.
 adr̥syā, v. 156.
 adr̥ṣṭāñkhyā, iv. 64.
 adevatā-vid, viii. 131.
 adbhuta, iv. 50.
 adyantana, iv. 50.
 adharṣaṇīya, v. 127.
 adhi, *prep. with acc.*, iii. 13.
 adhipa, *pl.* (*trayah*), iv. 41.
 adhivāsas, *n.*, iv. 30.
 adhīyāna, ii. 21; vi. 142.
 adhyayana, ii. 142.
 adhyardha, iii. 97.
 adhyāpayat, *pres. part.*, ii. 21.
 adhyāpita, v. 53.
 adhyeṣana, v. 30.
 adhvān, iii. 142.
 adhvāra, ii. 24; iii. 2, 3, 62; vii. 73.
 adhvaryu, vii. 70.
 anañvah, iii. 50, 79; iv. 116.
 anandha, iv. 15.
 anapāyin, vi. 55.
 anartha, vi. 113.
 anarthaka, ii. 91.
 anartha-vid, vii. 111.
 analpaśas, ii. 92.
 anavagama, ii. 108, 115.
 anavadyāṅgī, vi. 104.
 anas, *wain*, iv. 116.
 anasūyu, vi. 142.
 anāgata, vii. 30 (B).
 anāgas, *adj.*, iv. 60.
 anādhāra, viii. 139.
 anāvṛṣṭi, vi. 137.
 aniyukta, iv. 28.
 anirukta, vii. 16.
 anirukta-sūktādi, viii. 15.
 Anila, *Wind*, vii. 28; *a seer*, viii. 71.
     , ii. 95.
 anukampārthe, viii. 85.
 anukīrtayat, *pres. part.*, ii. 21.
 anukīrtita, iv. 28.
 anukrama, i. 79, 85.
 anukramatas, i. 46.
 anukrānta, viii. 129.
 anuga, iii. 13.
 anugachat, *pres. part.*, iii. 132.
 anujñā, vi. 35.
 anupadīṣṭa (*karman*), iii. 49.
 anupāñiyā, v. 110.
 anupūrvaśas, v. 173; viii. 41.
 anumata, v. 63.
 Anumati, i. 129; ii. 78; iv. 88; viii. 70.
 anumantraṇa, v. 86; viii. 66, 73, 87.
 anuyāja, vii. 74; viii. 103.
 anuyoga, i. 36, 52.
 anurāga, vii. 148.
 anuvūka, vi. 146.
 anuśāsana, vii. 134.
 anuṣṭubh, i. 115; viii. 105.
 anṛṣi, v. 58, 59; viii. 129.
 aneka, ii. 112.
 anekadhā, iii. 44.
 anekārtha, ii. 108.
 anekārthaka, ii. 91.
 anta, v. 171; *loc.*, iii. 49, 52; vi. 101, 144.
 antahparidhi, *adv.*, vii. 98.
 anta-kāla, ii. 53.

antatas, viii. 21.
 antar, *adv.*, ii. 95.
 antara, vi. 123.
 antarikṣa, ii. 33, 58; v. 166.
 antārasa, *m.*, ii. 42.
 antika, vi. 122.
 antya (karman), vii. 10; (*maṇḍala*), iii. 116.
 antya-karman, vii. 15.
 antra, *n. pl.*, iv. 126; vii. 79.
 andhatā, iv. 15.
 anna, i. 84; ii. 40; iii. 5; viii. 40.
 anna-kāma, iii. 32.
 annāda, vi. 151.
 anyathā, viii. 129.
 anya-devatya, ii. 126.
 anya-deśa, v. 16.
 anya-daivata, i. 18.
 anyonya-yoni-tā, *f.*, i. 71.
 anviṣyantī, *pres. part.*, viii. 27.
 ap, *pl.*, āpah, i. 83, 112; ii. 73; apah, ii. 59, vii. 62; apām, ii. 55, 56; iii. 97; iv. 63; v. 175; vi. 100, 101; vii. 9, 20, 33; adbhyah, iii. 24; apsu, v. 154.
 apakramana, v. 17.
 apakramya, iv. 109; vii. 62.
 apakrānta, vii. 3.
 apanutti, iii. 114; vi. 153.
 apanodana, vii. 91.
 apara, *pl., others*, viii. 75.
 aparādha, v. 82, 83.
 a-paśyat, *pres. part. f.*, -ntī, v. 74.
 apahata, vi. 106.
 apahatya, v. 12.
 apahṛtya, vii. 18.
 apahnava, i. 38, 56, 57.
 apākriyā, vii. 60.
 Apām napāt, i. 124; vii. 53; viii. 127.
 Apālā, ii. 82; vi. 99.
 apūpa, vi. 103.
 apragṛhya, iv. 144.
 Apratiratha (Aindra), viii. 13.
 aprāpya, vii. 152.
 Apvā, i. 112; ii. 74; viii. 13.
 apsaras, v. 149; vii. 147; *pl.*, i. 21; vii. 71; viii. 114.
 abahuvat, *adv.*, iii. 82.
 ab-devata, vii. 10.
 ab-daivata, viii. 50.
 abhi, *prep. with acc.*, vii. 87, 97.
 abhighāta, vii. 88.
 abhicāraka, *adj., f.* -ikā, iv. 118.
 abhitapya, vi. 121.
 abhidhāna, iii. 77; v. 154; vii. 95.
 abhidhāyaka, v. 94, 95.
 abhinirdiśya, vii. 101.
 abhimāna, vi. 60.
 abhirūpa, vii. 151.
 abhiśāpa, i. 58; iv. 118.
 abhisikta (rājan), viii. 2, 73.
 abhiṣṭava, i. 39.
 abhisamśrita, i. 44.
 abhisambandha, vi. 96.
 abhīhata, vii. 84.
 abhīpsat, *pres. part. f.* -ntī, vi. 154.
 abhiśu, *pl.*, i. 110.
 Abhyāvartin, v. 124, 138, 139.
 abhyūhya, *fut. part. pass.*, ii. 122.
 abhyetya, vi. 122.
 amati, *f.*, iv. 114.
 amitaujas, vii. 55.
 amu, *see adas*.
 amutas, ii. 9; iii. 1; v. 2.
 amutra, ii. 19.
 amūrta, i. 81.
 amṛta, *n.*, iii. 85; *adj.*, vii. 109; viii. 140.
 amṛtatva, iii. 88.
 ambara, ii. 35.
 ambara-garbha ogha, ii. 55.
 ambara-ja, ii. 36.

ambā, v. 58.
 ayam, *see* idam.
 ayuj, iv. 44.
 ayuja, viii. 26.
 ayuta, *n.*, v. 30; vi. 61.
 ay-oh, *du. of -e, personal ending.*
 ayomukhī, v. 133.
 aranya, v. 67.
 aranya-gocara, *adj.*, iii. 142.
 Aranyakā, i. 112; ii. 74; viii. 57.
 Arīstanemi, ii. 57.
 ariṣṭi, iv. 72; vii. 73.
 ari-senā, vi. 112.
 Aruṇa, vii. 145.
 aruṇa, *f. -ī, pl. (gāvah)*, iv. 141.
 √arc: arcati, iii. 51; vii. 25, 123, 124, 146; viii. 15; *du.*, arcatah, vii. 35; *pl.*, arcanti, iii. 48; ārcan, viii. 54; ārcayat, iv. 1.
 Arcanānas, v. 51, 52, 53, 76.
 arci, i. 94; v. 99.
 artha, *object*, i. 6; *sense*, ii. 99, 102, 114, 115, 117, 118; *matter*, iv. 1; vi. 101; vii. 143; arthāya, *for the sake of (gen.)*, iv. 130; vii. 104; arthe, *id.*, vi. 100.
 artha-tattva-jñā, i. 118.
 arthatas, i. 10.
 arthaya, *den. verb*, i. 9.
 artha-vaśa, ii. 99.
 artha-vāda, iii. 53, 104.
 artha-viveka, ii. 118.
 artha-samecāra, iv. 51.
 artha-sūkta, i. 15.
 arthin, *suppliant*, iii. 96 (B).
 arthepsu, viii. 137.
 ardha, iii. 126; *loc.*, ardhe (= madhye), iv. 134.
 ardha-pañcama, vi. 5.
 ardharca, ii. 5, 17, 133, 140; iii. 78, 112, 114, 127; iv. 6; v. 42.
 ardhaṣṭama, iii. 97.
 Arbuda, vii. 146.
 Aryaman, v. 147; vi. 8; vii. 114; viii. 127.
 arvāñcī, ii. 9.
 √arh, v. 59, 159; vi. 61, 62; vii. 134; viii. 1, 5.
 alakṣmī-ghna, viii. 60.
 alakṣmy-apanuda, v. 91.
 alpaśas, iv. 143.
 alpa-stava, iv. 43.
 avakā, vii. 79.
 Avatsāra, ii. 129; iii. 57.
 avamucya, v. 72.
 avayava, i. 74 (*v. r.*); ii. 103.
 avijñāta, ii. 114.
 avijñāna, vii. 2.
 avijñāna-pradiṣṭa, viii. 132.
 aviditvā, viii. 136.
 aviśeṣya, i. 20.
 avekṣya, viii. 20.
 avyakta-varṇa, iii. 9.
 avyaya, i. 45; iii. 30.
 avyayībhāva, ii. 105.
 √aś: aśnute, iii. 16, 72; vi. 143; aśnuvātē, vii. 127.
 aślīla, vi. 153.
 aśva, i. 84, 109; iv. 27; v. 123, 131; *pl.*, iv. 140, 142.
 aśvamedha, viii. 92.
 Aśvamedha, *a king*, v. 13, 31, 83; vi. 92.
 aśva-raśmi, v. 14.
 aśva-rūpiṇī, vii. 3.
 aśva-śata, v. 80.
 aśva-samstuti, iii. 51.
 aśvā, *f.*, vii. 1.
 aśvājanī, i. 111.
 aśvin, *du.*, i. 82; ii. 8; iii. 20, 22, 86, 91, 96 (B); iv. 98; vii. 6.
 aśvoṣṭra, *m. pl.*, vi. 52.
 aśvya, vi. 79.

āṣṭaka, *containing eight stanzas (sūkta)*, iii. 90; vii. 118.

Āṣṭaka, *N. of a seer*, viii. 16.

āṣṭa-māsika, ii. 55.

✓as, *to throw*:

- ✓iñd, vii. 86.
- saṁ-ni-, viii. 132.
- pra-, v. 99.
- saṁ-, iii. 31.

asam̄stuta, i. 119; iii. 48, 81.

asam̄jñapta, iv. 29.

asat, i. 62; ii. 120; viii. 140.

Asamāti, vii. 85.

asambhava, vii. 17.

Asita, ii. 157.

asu, ii. 54; vii. 89, 98, 99.

Asunīti, i. 124; ii. 54; vii. 92; viii. 126.

asura, vi. 82, 149, 150; vii. 55, 63; viii. 115; *pl.*, vii. 63; viii. 24, 26, 28, 31.

asura-māyā, vii. 54.

asūyat, *pres. part.*, vii. 148.

asrj, vii. 80.

asau, *see adas.*

astam, *with ✓i*, ii. 68.

astuti, iv. 97.

astra (vāruna), v. 133.

asthi, vii. 78.

asthi-saṁcaya-karman, vii. 18.

asmattas, vii. 65.

asyandana, vi. 138.

asyavāmiya (sūkta), iv. 31.

✓ah, āha:

- anu-, vii. 105.

ahas, *n.*, *day*, v. 175; vii. 18, 19; viii. 98.

ahi, i. 126; v. 165, 166.

Abi budhnya, i. 126; v. 165.

a-hita, *unfriendly*, viii. 29.

ahi-daivata, v. 168.

ahorātra, *m. pl.*, iv. 34; *m. du.*, vii. 126 (*n. du.*, *v. r.*).

Ākarnya, vi. 119.

ākhu, vi. 59.

ākhu-rāja, vi. 60.

ākhyāta, *n.*, *verb*, i. 39; ii. 94, 121; viii. 85.

ākhyāta-śabda, i. 44.

ākhyāna, i. 53; vii. 84, 153.

ākhyāya, v. 125.

āgachat, *pres. part.*, viii. 134.

āgata, *pl.* (*devāḥ*), vii. 30.

āgāmin, vii. 19.

Āgni-māruta, i. 102; iii. 75.

Āgni-sāvitra, *f.*, -ī, vi. 132.

āgnendra, *f.*, -ī, iv. 102.

āgneya, i. 99; ii. 75, 126; iii. 8, 65 (*A*); *f.*, -ī, iii. 8, 98; v. 117.

āghṛṇi, iii. 95, 96.

āghrāta-mātra, vii. 6.

āṅgirasa, iii. 83, 106, 126, 145; vi. 139; *f.*, -ī, iv. 2; vi. 40.

ācārya, ii. 132, 136, 143; iv. 138; v. 39; vi. 9; viii. 90; *pl.*, v. 112; vii. 38, 111.

ācāryaka, iv. 119.

ācikhyāsa, i. 36, 58.

ājī, viii. 12.

ājñāya, v. 75.

ājya-sūkta, v. 11.

ātman, i. 73; ii. 86, 87; iv. 10, 143; v. 32, 51, 67, 70, 73, 135; vi. 32, 95, 119, 142; vii. 57, 60, 120; viii. 22, 45, 52, 139.

ātma-prabhāva, viii. 78.

ātmavat, *adv.*, vi. 134, 136; vii. 82.

ātma-vādin, vii. 71.

ātma-saṁstāva, iv. 135.

ātma-stava, ii. 87; viii. 42, 82.

ātma-hita, viii. 68.

ātma-hitaisinī, iv. 131.
 ātma-āṅga, iv. 23.
 ātma-ādāna, vi. 96.
 ātreya, v. 51.
 ādāna, ii. 6; vi. 96.
 ādāya, vi. 114.
 ādi, iii. 49, 52; v. 171.
 āditas, v. 113.
 Āditya, *pl.*, ii. 12; vi. 125; viii. 128.
 Āditya-devatya, vi. 2, 49, 126.
 Āditya-daiavata, iii. 108; vi. 83, 87; viii. 117.
 ādeśa, iii. 39, 109.
 ādy-anta, *du.*, i. 22.
 ādyāntya, iii. 89.
 ādhāra, viii. 139.
 ādhvaryava, *pl.*, vii. 105.
 ānītvā, v. 18.
 ānīya, v. 18 (*v. r.*).
 ānupūrvī, ii. 100.
 ānupūrvya, i. 105.
 ānumata, *adj.*, vii. 93.
 ānumānika, *f.*, -ī, i. 60.
 āntra, *n. pl.*, vii. 79 (*v. r.*).
 √āp: *ava-*, *perf.*, vii. 44.
     vi. 90; vii. 152.
 āpagā, vi. 23.
 Āptya, *pl.*, i. 116, 128; viii. 40, 126.
 Āpya, v. 174.
 āpri, *pl.*, āpriyah, iv. 16, 65; v. 26; vii. 107; viii. 36 (*v. r. A*); āpryah, iv. 96; v. 25, 159; vi. 130; āpriṣu, ii. 28, 151.
 āpri-sūkta, ii. 152; viii. 37.
 ābharana-bhūṣita, iii. 146.
 āmusyāyana, i. 25, 26.
 ā-yat, *pres. part.*, vi. 111.
 āyamya, vi. 144.
 āyasa, vii. 52.
 ā-yāt, *pres. part.*, vi. 112.
 āyudha, i. 74; iii. 85; iv. 143.
 āyudhāgāra, v. 131.
 āyus, iv. 130; vii. 44, 73, 103.
 ā-rādhya, *gerund*, vii. 44.
 ārogya, vii. 44.
 ārohatī, *pres. part.*, vii. 130.
 ārtava, iii. 15, 34; iv. 91.
 ārtnī, *du.*, i. 113; v. 130.
 ārtvija, *adj.*, vii. 83, 138.
 ārtvijya, *n.*, v. 33, 51; viii. 6.
 Ārbudi, viii. 74.
 ārbhava, iii. 131; iv. 27, 123; v. 174; vi. 135; *f.*, -ī, vi. 108; viii. 74.
 ārṣa, i. 14; iii. 130; iv. 94; v. 74.
 ārṣaka, ii. 126.
 Ārṣṭiṣena, vii. 155.
 ālucya, vii. 89.
 āvām, iii. 21.
 āv-i, *loc. of* -au, *perfect suffix*, viii. 85.
 āśā, iv. 93.
 āśis, i. 7, 26, 32, 35, 47, 50, 58; iii. 153 (*A*); v. 30, 135, 170; vi. 9, 31, 74; vii. 12, 19, 96, 136; viii. 80, 81, 82, 84, 96.
 āśīr-vāda, iii. 82; v. 91, 93; vii. 10; viii. 44.
 āśīrvāda-para, viii. 47.
 āśīrvāda-bahula, vii. 117.
 āśu, iii. 21, 50, 79; vi. 150; vii. 3.
 āśrama, v. 64; vi. 99.
 āśrāvya, ii. 142.
 āśvamedhika, ii. 153.
 āśvina, ii. 127; iii. 102, 104, 112, 119; *f.*, -ī, v. 117.
 āśvinā-treca, iii. 102.
 āśvya, iii. 21, 22, 23.
 āṣṭri, viii. 68.
 √ās: āsate:
     pari upa-, ii. 49.
 āsakta, iii. 95 (*B*).
 Āsaṅga, vi. 40.
 āsandī, v. 20.

āśīna, iii. 2.
 āsura, vi. 161; viii. 31, 34; *f.*, -i, vii. 49.
 āśya, viii. 8.
 āhanasyā, i. 37, 55.
 Āhavanīya, ii. 145.
 āṛtya, iv. 114.
 āhvāna, vii. 153.

✓i: eti, iii. 96 (B).
 adhi-, iv. 72; viii. 133; *caus.*,
     adhyāpaya, viii. 136 (A).
 ud-: iyāya, v. 152.
 pra-, vii. 120.
 prati-, iii. 154; viii. 101.
 upa-: iyāya, v. 76.
 ichantī, *pres. part.*, vii. 49.
 ijjā, vi. 72.
 ijjārtham, iv. 106.
 idī, *the verb id*, to increase, iii. 4.
 itara, vii. 15, 18; itarad, viii. 17.
 itaretara, vii. 153.
 itihāsa, iii. 156; iv. 46; vi. 107, 109;
     vii. 7, 153.
 itihāsa-sūkta, viii. 11.
 idam, *n.*, this world, ii. 120; *m.*, ayam
     (Agni), v. 48, &c.; =here, i. 9.
 ✓idh:
     sam-: idhyate, ii. 145, 158.
 idhma, i. 106; ii. 147, 158; iii. 5.
 Indu, i. 124, 126.
 Indra, i. 5, 68, 69, 82, 117; ii. 7, 22,
     31, 34, 35, 67, 107; iii. 37, 61, 69,
     81, 90; v. 148; vii. 114, &c.
 Indra-cikīrṣita, *n.*, vi. 100.
 Indra-prasāda, vii. 59.
 Indra-māṭr, ii. 83.
 Indra-rajān, *du.*, iii. 155.
 Indra-vajra, *du.*, vii. 27.
 Indravat, *adv.*, vii. 148.
 Indra-vāyu, iii. 94.
 Indra-sama, iii. 115; vii. 49.

Indrāgnī, iii. 131.
 Indrāṇī, i. 129; ii. 77, 83; iii. 92; viii. 55.
 Indrā-parvata, *du.*, iv. 4.
 Indrā-pūṣan, *du.*, iv. 31.
 Indrā-bṛhaspati, *du.*, v. 5; vi. 26.
 Indrā-brahmapaspati, *du.*, iv. 81; vi. 27.
 Indrā-varuṇa, *du.*, iii. 119.
 Indrā-viṣṇu, *du.*, iv. 20.
 Indrāśraya, *adj.*, i. 122.
 Indrā-soma, *du.*, ii. 107; iv. 84.
 indriya, iv. 40.
 Indrolūkhala, iii. 100.
 iyat, ii. 93.
 iyam, *f.* (=pṛthivī), vi. 20.
 irā, ii. 35.
 iva, *particle*, ii. 91.
 ✓iṣ, to desire: iv. 49.
     passive, iṣyate: ii. 99; iii. 123.
     anu-, v. 19.
 iṣi-kṛta (rūpa), iii. 4 (*v. r.*).
 iṣu, i. 111; v. 132, 133, 134.
 iṣudhi, i. 110; v. 130.
 iḷa, i. 107; ii. 147; iii. 4.
 Iḷaspati, iii. 71; viii. 127.
 Iḷā, i. 112, 126; iii. 13; viii. 126.
 iḷāvat, *adj.*, iii. 4.

✓iṣ, to see:
     upa-: iṣeta, i. 22, 76.
     ava-: iṣeta, viii. 124.
     anu-ava-: aikṣanta, vii. 63.
 iṣamāṇa, viii. 139.
     , to praise: iṣyate, viii. 133.
 iḍi, *the verb id*, iii. 4.
 Irayat, *pres. part.*, iv. 122.
 ✓iṣ: iṣte, ii. 35.
 ✓iṣ: iṣate, ii. 109.
 ✓iḥ: iḥeta, viii. 132.
 iḥita, iii. 27.

Ukta-prayoga, *adj.*, ii. 96.

ukta-mantra, *adj.*, viii. 125,
ukṣan, iv. 41; v. 31.
ugra, vi. 141.
Ucathya-ja, iv. 14.
Ucathya-bṛhaspati, *du.*, iv. 11.
Ucathya-bhāryā, iv. 11.
uccāvaca, ii. 89.
uccāvaca-madhyama, iii. 154.
uchatī, *pres. part.*, iii. 9.
uttama, ii. 38; viii. 140; *f.*, -ā (tvac), vi. 106.
uttara (Agni), vii. 67; *f.*, -ā (tvac), vi. 106; (vedi), vii. 32.
uttara-sūkta, iii. 148.
uttareṇa, *adv.*, vii. 127.
uttāna-parna, *adj.*, viii. 56.
uttāraṇa, iii. 16.
utthāya, iv. 25.
utsaṅga, vi. 36.
utsarga-kāla, iv. 12.
udaka, vi. 145.
uda-kumbha, vi. 100.
udaya, ii. 9, 58; iii. 10; vii. 121.
udarka, iii. 128.
udāhṛta, *pp.*, vi. 158.
udita 1, *pp.*, *arisen*, ii. 62.
udita 2, *pp.*, *stated*, iii. 148.
udonmohita, *pp.*, iv. 23.
udgātr, vii. 70.
udgirat, *pres. part. f.*, -ntī, viii. 34.
udgītha, viii.
uddiṣya, iii. 44.
udyata, *pp.*, vi. 12, 123.
unmattavat, *adv.*, vii. 150
upajalpitum, iv. 57.
upadeśa, i. 38, 52.
upadrava, viii. 122.
upaniṣat-stuti, v. 82.
upaniṣad, ii. 82; iv. 63.
upapraisa, i. 38, 56.
Upamaśravas, vii. 36.

upamārtha, ii. 91, 92; iv. 97.
upalakṣya, *fut. part. pass.*, i. 45.
upavasana, i. 25, 28, 32.
upasamgrhya, *gerund*, v. 76.
upasarga, i. 39; ii. 94, 95, 103.
Upastuta, viii. 39.
upāsya, *fut. part. pass.*, viii. 130.
upottama, vii. 119.
ubhayathā, viii. 129.
ubhayavat, *adj.*, ii. 155; iii. 31.
uras, iv. 22.
Urvāśinī (= Urvaśi), ii. 58.
Urvaśi, i. 128; ii. 77, 83; v. 149; vii. 147, 151.
urvī, ii. 56.
Ula, *a seer*, viii. 88.
ulūkhala, i. 111; iii. 100, 101.
Uśij, iv. 24.
Uśas, i. 128; ii. 8, 9, 60, 74, 80; iii. 8, 9, 10; iv. 138 (madhyamā), 141; vi. 83; vii. 121; viii. 73.
uṣasya, *adj.*, iii. 102; v. 88, 170; vi. 126; vii. 140 (*v. r.*).
uṣṭra, vi. 52.
uṣṇih, viii. 105.
Ūna, ii. 90.
Ūrjāhuti, *du.*, i. 114.
Rkṣa, *a king*, vi. 92.
ṛg-bhāj, i. 17, 18; ii. 79.
ṛṇ-mantra, *pl.*, iii. 39.
ṛe, *pl.*, iii. 15; iv. 8; = Rg-veda, viii. 110, 130, 139.
Rjīśvan, ii. 129; iii. 55.
Rṇamcaya, v. 13, 33.
Rta, i. 124; ii. 42.
ṛtāvṛdh, *adj. du.*, iii. 38.
ṛtu, *sing.*, iii. 34; iv. 57; *du.*, i. 115, 131; *pl.*, i. 17; ii. 41; iii. 35, 36; iv. 34; vi. 91; vii. 62.

ṛtu-praiṣa-sūkta, iii. 36.
 ṛte, prep. with acc., iii. 104; with abl., vi. 140.
 ṛtvik-stuti, viii. 10.
 ṛtvij, pl., i. 84; iii. 3; vii. 70.
 ṛddhi-karman, iii. 4.
 ✓ṛdh:
     prati-: ārdhi, vii. 75.
     sam-, i. 21.
 ṛbīsa, v. 84.
 Ṛbhu, iii. 83; pl., i. 82, 127; viii. 128.
 ṛsi, i. 6; ii. 86, 87, 88; viii. 134, 136, 138; pl., i. 81; iii. 116; vi. 137, 139; (trayah), viii. 78.
 ṛsi-kṛta, iii. 4 (v. r. iṣi-kṛta).
 ṛsi-gata, vii. 112.
 ṛsi-chando-daiyatādi, viii. 135.
 ṛsi-putra, iv. 11; v. 63.
 ṛsi-śreṣṭha, vii. 55.
 ṛsi-saṃsad, iv. 133.
 ṛsi-sattama, iv. 78; v. 151.
 ṛsi-sūkta, i. 14.
 Ṛṣṭiṣena-suta, vii. 156.

 Eka, ii. 112; ekasmin, i. 13; eke, i. 61; v. 108, 119, 170; viii. 23, 38, 65, 75, 90.
 eka-ja, iii. 30.
 eka-jāta-tva, i. 98.
 eka-devatya, ii. 142.
 eka-deśa, v. 25.
 eka-padā, pl., viii. 109.
 eka-pradhāna, iv. 8.
 eka-bhūyas-tva, iii. 130.
 eka-ratha, vi. 20.
 eka-vat, adv., in the singular, iii. 81; iv. 107.
 eka-viṃśa, i. 116.
 eka-śata, iv. 95.
 eka-śas, vi. 21.

 ekāntarāya, ii. 140.
 ekānna-triṃśat, v. 105.
 e-kāra, viii. 85.
 ekīkrtya, ii. 113.
 ekaikaśas, ii. 65.
 etad-rūpa, v. 87.
 etya, vii. 32.
 enas, iv. 59.
 enasvin, v. 15.
 evam-prakāra, i. 59.
 evam-prakṛti, i. 40.
 evayāmarud-ākhyāta, v. 90.

 Aikātmya, ii. 18.
 Aikṣvāka, v. 14 (v. r.); vii. 85 (v. r.).
 Aikṣvāku, v. 14; vii. 85, 96, 99.
 Aitaśa, i. 55; viii. 101.
 aindava, f., -ī, iv. 4.
 aindra, i. 122; ii. 125, 127; iii. 66; f., -ī, vi. 25, 31.
 aindra-vāyava, ii. 127; f., -ī, iv. 92.
 aindra-vāyavya, v. 4; vi. 16.
 aindra-sūkta, vi. 77.
 aindrāgna, iii. 131; v. 89; vi. 19, 78; viii. 65; f., -ī, iv. 9; vii. 119.
 aindrāgneya, iv. 99.
 aindrā-pārvata, f., -ī, iv. 110.
 aindrā-pauṣṇa, v. 118.
 aindrā-bārhaspatya, vi. 117.
 aindrārbhava, iv. 123.
 aindrā-varuṇa, iii. 66; iv. 124; v. 3, 121.
 aindrā-vaiṣṇava, v. 121.
 aindrā-soma, vi. 27; f., -ī, vi. 31.
 aiśvarya, vii. 44, 60.

 Om-kāra, ii. 125.
     , iv. 132.
 oṣadhi, vii. 122; pl., i. 112; ii. 73; vi. 94.
 oṣadhi-stava, vii. 154.

Aucathya, iii. 146.
 auctyā, ii. 118.
     iṣada, viii. 56.
 aupamya, i. 30.
 aupamya-kāraṇa, ii. 89.
 aurasa, viii. 113.
 Aurvaśa (= Vasiṣṭha), ii. 36, 44, 156; iii. 56.
 Ausīja (= Kaksīvat), iii. 125.
 auṣasā, iii. 45, 113, 124, (Agni) 129, 140; iv. 124; v. 6, 120; vi. 63; f., -ī, vii. 140.

Ka, i. 122; ii. 47, 125; iii. 70; v. 98.
 ka: ko 'pi, iii. 15; ke cid, viii. 80.
 Kaksīvat, ii. 130; iii. 56, 142, 150.
 Kaksīvat-pramukha, iv. 25.
 kaccid, viii. 33.
 Kanva, vi. 35, 36, 37; pl., iv. 98.
 Kanva-patnī, vi. 35.
 katthanā, i. 35, 51.
 kathaya, *to tell*, iii. 73; iv. 34.
 kathita, iii. 69, 123, 154; iv. 6; vi. 101.
 kathita-devatya, v. 5.
 Kadrū, v. 144.
 kāṇiyas, iv. 12; vi. 36; vii. 13.
 kanyā, iii. 146; v. 56, 60, 66, 76; vi. 54, 76, 99.
 kanyā-dāna, iii. 144.
 kapiñjala, iv. 93; vi. 151.
 kapila, ii. 66; vii. 141.
 kapota, vii. 87; *a seer*, viii. 67, 68.
     : cakame, vi. 99; *caus.*, kāma-yām āsa, vi. 76.
 kampayat, *pres. part.*, ii. 67.
 kara, *hand*, vii. 56.
 karṇa, *du.*, viii. 118.
 karṇa-samērita, viii. 113.
 kartṛ, iii. 30, 49.
 kartṛ-tva, iv. 45.
 karman, *action*, i. 7, 23, 25, 26, 28, 120; iii. 16, 78, 104, 135; v. 164; vi. 69, 120, 137; vii. 23, 58, 103; viii. 18; *rite*, i. 4, 21; ii. 20; vi. 160; vii. 10, 14, 113; viii. 6, 131, 138; *art*, iii. 84.

karma-guna, *pl.*, vi. 70.
 karma-ja, ii. 23; iii. 41, 43, 60.
 karmatas, *from action*, i. 27; *from the rite*, vii. 16, 17.
 karma-dhāraya, ii. 105.
 karma-śāṃsā, v. 6.
 karma-samsthā, *pl.*, iii. 82; v. 93.
 karma-samuttha, i. 29.
 karmopasamgrahārtha, ii. 89.
 kalavīṇka, vi. 151.
 kalaśa, v. 151.
 kalā, iii. 8.
 kalpa, i. 41.
 kalpānuga, viii. 104.
 kalyāṇa, f., -ī, viii. 26.
 kavaca, v. 134.
 kavaca-stuti, v. 132.
 kavya-vāhana, vi. 161.
 kaśā, v. 132.
 kaśipu, v. 20.
 Kaśu, vi. 45.
 Kaśyapa, iii. 57; v. 143, 145.
 Kaśyapārṣa, iii. 130.
 Kākutstha, vi. 54.
 Kāksīvata, iii. 140, 152 (A); vii. 42; f., -ī, vii. 48.
 ✓kāṅkṣ: iv. 20.
 kāñcana, v. 34; vii. 78.
 Kāṇva, vi. 39, 58; f., -ī, iv. 99.
 kāma, iii. 70; vii. 50.
 kāmatas, vi. 55.
 kāmyā, iv. 24, 57; v. 137; vi. 77, 149; vii. 5; viii. 20.
 kāya, *adj.*, f., -ī, iii. 98.
 kārṇ, ii. 22, 28.
 kārya, v. 51; viii. 26.

kālā, iii. 8 ; vi. 137.
 Kālakeya, *pl.*, vii. 53.
 Kālā, v. 144.
 kāśa, *pl.*, vii. 79.
 Kāśya, vi. 42.
 Kāśyapa, ii. 157 ; viii. 18.
 kitava, vii. 37.
 kirāṇa, ii. 65.
 Kirātakuli, *du.*, vii. 86.
 kīrin, iii. 96 (B).
 kīrtana, iv. 31, 32, 119 ; viii. 123.
 kīrtanā, v. 114.
 kīrtaya, iv. 35 ; vii. 58 ; *pass.*, vii. 48.
 anu- : kīrtayet, iv. 19.
 prati- : kīrtante, vii. 139.
 kīrtita, iv. 30, 120.
 Kutsa, ii. 2, 25 ; iii. 58, 125, 126,
 iv. 18.
 kutsita-nāman, i. 33.
 kuntāpa, viii. 101.
 kuntya, *adj.*, viii. 101.
 kumāra, iii. 145 ; vii. 6.
 kumāra-rūpa, v. 21.
 kumbha, v. 149, 151, 153, 154.
 Kurū, vii. 155 ; *pl.*, vi. 110.
 Kuru-kṣetra, vi. 58.
 Kuruṅga, vi. 44.
 Kuruśravāṇa, vii. 35.
 kuśa, vii. 79.
 Kuśika, *pl.*, iv. 98, 114, 115.
 Kuśidin, iii. 58.
 Kuhū, i. 128 ; ii. 78 ; iv. 87 ; viii. 125.
 kūpa, iii. 132.
 kūpeṣṭakā, iii. 135.
 kūrma, vii. 79.
 kṛkalāsa, vi. 106.
 krchra, vi. 140.
 ✓kṛt : akṛntata:
 ni-, iv. 22.
 kṛtavat, *perf. part.*, vi. 41 ; vii. 58 ;
 viii. 18.

kṛtākṛta, ii. 97.
 kṛtāñjali, v. 76.
 kṛti, iii. 30 ; (balasya), ii. 6.
 kṛtta, iii. 23.
 kṛtyānāśana, viii. 45.
 kṛtsnaśas, viii. 130.
 kṛd-anta, i. 45.
 kṛntatra, ii. 58.
 kṛpanyu, ii. 27, 32.
 ✓kṛṣ : cakarsa :
 -niś-, vi. 105.
 kṛṣi, v. 9, 10 ; vi. 138 ; vii. 37.
 kṛṣi-jīva, v. 9.
 lpa : kalpate, vii. 154 ; kalpyante,
 iii. 74.
 sam-pra- : kalpasva, iv. 52.,
 vi- : kalpate, ii. 151.
 kṛpta, vii. 10.
 kṛpti, ii. 3.
 keśa, *pl.*, vii. 79.
 keśin, i. 94 ; ii. 12, 65 ; *pl.* (trayah), i. 95.
 kaiśīna, viii. 49.
 Kautsa, viii. 17.
 Kauravya, vii. 155 ; viii. 2.
 kratu, iii. 45 ; *pl.*, iii. 74.
 kratu-rāj, viii. 92.
 ✓krand, ii. 55 ; vi. 12.
 ✓kram :
 apa-, *perf.*, vii. 1, 62.
 upa-, *perf.*, iv. 12 ; vii. 4.
 krama, ii. 116.
 kriyā, i. 44, 45.
 kriyā-yoga, ii. 94, 95.
 krīlārtham, iii. 143.
 kruddha, vi. 37 ; viii. 34.
 ✓krudh : mā krudhah, v. 78.
 kruṣṭa, viii. 112, 114, 116.
 krūra, iii. 132.
 krodha, v. 16.
 Krodhā, v. 144.
 kṣatra, v. 126.

kṣatra-bandhu, v. 126.
 ✓kṣam : kṣamasva, v. 78.
 kṣaya, *home*, v. 81.
 ✓kṣar : kṣarati, ii. 57.
 ✓kṣi : kṣiyati, ii. 57.

✓kṣip :
 ud- : akṣipan, vi. 88.
 sam-ud- : akṣipan, iv. 24.

kṣira, vi. 145.
 kṣud-bhaya, vi. 90.
 kṣudrasūkta-mahāsūkta, *pl.*, iii. 116.
 kṣubdha, iv. 53.
 kṣetra, iv. 40.
 kṣetra-jñā, iv. 40.
 kṣetra-jñāna, iv. 36.
 kṣetra-pati, i. 123.
 kṣetrasya pati, ii. 40.
 kṣepa, i. 39, 49.
 kṣaitrapatya, v. 7.

Kha, vii. 93.
 khinna, iv. 21.
 ✓khyā :
 ā- : cakhyau, v. 36 ; cakhyuḥ, viii. 78.

khyāta, vi. 146.
 khyāpayat, *pres. part.*, v. 51.

Gachat, *pres. part.*, iii. 142.

gaja, v. 123.

gana, i. 120, 121, 127 ; ii. 7, 85 ; v. 47 ; *pl.*, v. 49.

gana-sthāna, v. 172.

gatāsu, vii. 89.
 : jagāda, iii. 126, 137 ; iv. 3, 95 ; vi. 68, 103.
 ., gadyate, i. 18 ; v. 174 ; vi. 115 ; vii. 138 ; viii. 104.

gadita, vii. 95.

Gandharva, vii. 71, 130 ; viii. 52.

Gandharva apsaras, *pl.*, viii. 114.
 Gandharva uraga-rākṣasa, *pl.*, v. 145.
 ✓gam : jagāma, vii. 3 ; *pass.*, gamya-tām, viii. 135.
 adhi-, iii. 142.
 ava- : gachati, vii. 121.
 abhiā- : jagāma, iv. 1, 2.

Gaya, ii. 130 ; iii. 55.

Garga, v. 140.

garbha, ii. 113 ; iv. 12, 13, 130 ; v. 86, 87 ; vii. 5 ; viii. 66.

garbha-karman, v. 92.

garbha-vat, *adv.*, v. 85.

garbhārtham, v. 82, 85 ; viii. 83.

gavāśva, v. 64.

gavya, v. 11.

✓ 1. gā, *to sing* : jagau, ii. 154, 156, 157 ; v. 117 ; vi. 85 ; viii. 36 ; *pass.*, gīyate, ii. 140 ; vi. 5.
 prati-, viii. 38.

✓ 2. gā, *to go* : gāḥ, 2 *sing. aor.*, viii. 28.
 apa- : -gāḥ, iv. 73.

gātra, iv. 30.

Gāthīn, ii. 131.

Gāthīna (= Viśvāmitra), iii. 56 ; viii. 70.

Gāthī-putra, iv. 95.

Gāthī-sūnu, iv. 112.

gāyatra, ii. 128 ; iii. 33.

gāyatrī, i. 116 ; *pl.*, vi. 144 ; viii. 105.

giri, vi. 82.

gīta, i. 131.

gītā, iii. 155.

guggulu, vii. 78.

Guṅgū, iv. 87 ; viii. 125.

guṇa, *quality*, i. 88 ; ii. 103 ; iii. 41, 43, 60 ; vi. 70 ; *virtue*, viii. 63 ; *species*, ii. 108.

gunatas, v. 156.

guṇa-bhūta, v. 96.

guṇa-bheda, v. 49.

guṇa-vigraha, ii. 102.

guna-abhidhāyaka, v. 95.
 gunārtham, viii. 17.
 gupta, vii. 99.
 guru, teacher, iii. 142; iv. 60; v. 103, 139; vi. 35; *du.*, iv. 60; *father*, vii. 147.
 guru-stava, iv. 103.
 ✓guh: ni-, viii. 24, 30.
 guhya, *fut. part. pass.*, viii. 98.
 gr̄nat, *pres. part.*, iv. 78.
 Gr̄tsamada, ii. 54, 155; iii. 27, 36, 58, 128; iv. 65, 70, 78, 98.
 gr̄ha, vi. 103; vii. 42; *masc. pl.*, iv. 116, 117; v. 80; vi. 11; vii. 131; *neut. pl.*, iv. 20.
 gr̄ha-pati, vii. 61.
 gr̄hīta, ii. 97.
 gr̄hyamāṇa, v. 154.
 gairika, vii. 80.
 go, cow, gauḥ (*as a goddess*), i. 129; ii. 78; vi. 127; *nom. pl.*, gāvah, iv. 141; vi. 138; viii. 72; *acc.*, gāh, iii. 132; vi. 82; viii. 24, 27, 33, 36; *gen.*, gavām, v. 30, 106; vi. 51, 60; vii. 20; viii. 29, 30; *du.*, gobhyām, v. 31; *earth*, *acc.*, gām, ii. 37; iv. 95.
 Gotama, ii. 45, 129; iii. 55, 125; *pl.*, iv. 98.
 godhā, vi. 106.
 Godhā, ii. 82.
 go-pati, vii. 120.
 Gautama, i. 58; iv. 127, 133.
 Gaupāyana, *pl.*, vii. 87, 90, 100.
 Gaurī, i. 129; ii. 81; iv. 36.
 gaurī-anta, iv. 42.
 gnā, *pl.*, viii. 128.
 grantha, ii. 90, 92; v. 23.
 ✓grah, v. 32; vii. 65.
 caus., gr̄haya, iii. 21.
 ni-: jagrāha, vi. 61.

pra-: gr̄hnanti, ii. 142.
 prati-, v. 78; vi. 23.
 sam-: jagrāha, v. 14.
 grahana, ii. 97.
 gr̄avan, vii. 146; *pl.*, i. 84, 110; vii. 116; viii. 74.
 gr̄avna, *adj. f.*, -ī, vi. 30.
 gr̄īṣma, i. 131.

Gharma, v. 41; viii. 15, 79.
 gharma-saṁstava, vi. 134.
 ✓ghas: jakṣuh, vi. 58.
 gh̄ni, iii. 95 (B).
 gh̄ta, vi. 23; vii. 74.
 gh̄ta-pr̄ṣṭha, iv. 33.
 gh̄ta-vat, ii. 50.
 gh̄ta-stuti, v. 11.
 Ghora-putra, vi. 35.
 ghosa, ii. 60.
 Ghoṣā, ii. 82; vii. 42, 48.
 ghaura, vi. 39.

ava-: jaghratuh, iv. 60.
 upa-: ajighrat, vii. 5.

Cakra, v. 123; vi. 73.
 cakra-vat, iv. 35.
 cakra-vartin, v. 123.
 cakṣus, ii. 19; iv. 94; v. 74; vii. 71.
 ✓cakṣ:
 ā-: caṣṭe, iii. 20.
 praty-ā-, v. 59, 77; vi. 154.
 pra-: cakṣate, vi. 109.
 catur: *inst. pl.*, caturbhiḥ = catasrbhiḥ, ii. 44; v. 163; vi. 41, 42; vii. 36.
 catur-ṛca, vi. 18.
 caturtha (svara), viii. 118.
 catur-yuj, iii. 147, 149.
 catur-vidha, ii. 34.
 candra, i. 82, 88; iii. 17.

candra-mas, i. 126 ; ii. 16 ; iii. 131 ; vii. 123, 129.
 candra-sūrya, *du.*, vi. 126.
 camasa, iii. 87 (B).
 cami, *the root cam*, vii. 129.
 ✓car, vi. 20 ; vii. 24, 127, 147 (dhar-mam), 150, 151.
 ā-, vi. 11.
 vi-, viii. 27.
 carāna, iv. 2.
 caru, iv. 29.
 carma_{adhiṣaṇa}ṇīya, iii. 101.
 cākṣuṣa, viii. 119.
 cāndramasa, vii. 125.
 cāyat, *pres. part.*, vii. 129.
 cāyanīya, vii. 129.
 Cāyamāna, v. 124, 138.
 cāru, vii. 129.
 cikīrsat, *pres. part.*, i. 102 ; iv. 68.
 cikīrsita, iv. 58 ; vi. 100.
 Citra, vi. 59, 60.
 citra-bhānu, vii. 65.
 cid, *a particle*, ii. 91.
 cintayat, *pres. part.*, v. 67 ; vii. 46.
 cintā, vii. 43.
 Cumuri, iv. 67.
 cetas, iv. 113 ; vii. 101.
 codita, v. 24.

 ✓chand: chandayām āsus, vii. 157.
 chandas, i. 14, 130 ; ii. 14, 44 ; viii. 39, 134, 136, 137, 138.
 chandah-sūkta, i. 16.
 chando-ga, *pl.*, v. 23.
 chāga, iv. 31.
 chāndasa, ii. 101.
 chāndomika, vi. 108 (B).
 ✓chid: *impf.*, achinat, v. 15 ; *aor.*, achidat, vi. 150.

 Jagat, i. 96 ; iv. 37.
 jagatī, ii. 14 ; viii. 106.
 jaghanya-ja, ii. 60.
 jaṅgama-sthāvara, i. 61 ; viii. 116.
 jathara, i. 65.
 ✓jan: *perf.*, jajñe, &c., iii. 11 ; v. 99 ; vii. 50 ; *pass.*, jāyate, &c., iii. 78 ; viii. 136 ; *caus.*, janaya, iv. 25 ; vii. 2 ; viii. 19.
 abhi-: jāyate, v. 166.
 jana, iv. 13.
 janayitṛ, ii. 37.
 jana-hita, ii. 37.
 janman, iii. 11 ; iv. 73 ; v. 164 ; vii. 103.
 janmāsti-tva, ii. 121.
 janya, ii. 37.
 ✓jap: vii. 15, 90, 91 ; viii. 136.
 japa, viii. 134.
 Jamadagni, ii. 156 ; iv. 125 ; *pl.*, iv. 114.
 jaya, viii. 13.
 jarā, vii. 43.
 jarāyu, v. 87.
 jala, v. 151, 152 ; vi. 88.
 jāta, i. 92.
 jāta-mātra, iv. 131.
 jāta-vidya, ii. 30.
 jāta-vedas, i. 67, 97, 106 ; ii. 30, 31 ; iv. 16, 97 ; viii. 7.
 jātavedasya, i. 99 ; iii. 117, 126, 130 ; iv. 65 ; viii. 88, 89.
 jāti, v. 146.
 Jāna, v. 14, 18.
 Jāmadagna, *f.*, -ī, v. 25 ; viii. 36 (*v. r.*), 37.
 jāmāṭṛ, v. 57, 58, 59.
 jāyā, v. 19.
 jāyā-pati, *du.*, iii. 155, 156.
 jāla, vi. 88.
 ✓ji: jayevahi, v. 126.
 jigamisu, iv. 93.

jīghāṁsu, vi. 112; vii. 50.
 jījñāsu, ii. 119.
 jīta, v. 124.
 jīrṇa, iv. 21.
 √jīv : iii. 19; vi. 137, 138.
     sam-, v. 16; vii. 19.
 jīvanārtham, vii. 110.
 Jīvaputra, v. 92.
 jīva āvṛtti, vii. 85.
 √jus : vii. 66; viii. 31.
 Juhū, ii. 82; iii. 58; viii. 36.
 jetr, ii. 37.
 Jōṣṭrī, i. 114.
 √jñā :
     anu- : jajñē, v. 80.
     ati-vi- : jānanti, ii. 19.
 jñāti, vii. 134.
 jñāna, iii. 137; iv. 43; vii. 109; viii.
     135.
 jñāna-samstava, viii. 93.
 jyā, i. 111.
 jyābhimantrī, v. 129.
 jyāyas, vi. 163.
 jyeṣṭha, vi. 77; vii. 156.
 jyeṣṭha-vat, iv. 112.
 jyog-jīvana, vii. 11.
 jyotis, i. 90; vi. 144; vii. 109, 127;
     viii. 140; pl. (trīṣu), iii. 12.
 √jval :
     ud- : ajvalat, v. 21.

 Tattva, viii. 130.
 tattvatas, iv. 47.
 tattva-darsin, i. 10.
 tat-puruṣa, ii. 105.
 tat-pūrva-sūkta, iii. 127.
 tat-pradhāna, i. 72.
 tathā, 'yes,' iv. 75; v. 101, 127, 128;
     vi. 23, 123; viii. 1, 31.
 tathā-rūpa, v. 87; vi. 94; viii. 62.
 tad-gata, v. 95.
     tad-guṇa, ii. 99.
     tad-deva, i. 6.
     tad-daivata, viii. 101.
     tad-dhīta, i. 3.
     taddhīta, m., ii. 106.
     tad-bhakta, i. 72.
     tanana, ii. 26.
     tanaya, v. 164; vii. 53.
     tanu, ii. 26; iii. 1; iv. 72.
 Tanūnapāt, i. 106; ii. 26, 147, 156;
     iii. 1.
 Tanūnapād-dvītiyā, iii. 31.
 tan-napāt, vii. 35.
 tan-nāman, ii. 77, 128.
 tan-netra, iv. 15.
 tan-manas, vi. 144;
     : vi. 155; vi. 140, 141; vii. 49.
     abhi- : atapat, iv. 15.
 tapas, iv. 47, 59, 66, 71, 95; v. 155,
     156; vi. 100, 140, 141, 142; vii.
     49; viii. 130.
 tapasvin, v. 150.
 tamas, ii. 60, 62, 64; iii. 9; iv. 14;
     v. 12.
 tamasvatī, iii. 10.
 Taranta, v. 61, 63, 80.
 Taranta-Purumiḥa, du., v. 62.
 taru-vat, iii. 28.
 tāta, vii. 44.
 Tāpasa (Manyu), ii. 53; (Agni), iii.
     58.
 Tārkṣya, i. 123; ii. 57.
 Tārkṣya-daivatya, viii. 77.
 tālavya, viii. 110, 115.
 tāvat, adj., iii. 147.
 tigma-tejas, vi. 84.
 tittiri, vi. 151.
 tiryag-yoni, vi. 62.
 tisr : tisrah (devatāḥ), i. 69; (devyāḥ),
     ii. 149; iii. 12; vi. 136.
 turāsāḥ, iv. 75.

turiya, vi. 129.
 tulya-nāman, i. 92.
 tulya-rūpa, v. 67.
 tulya-vayas, v. 68.
 Tuvijāta, iv. 82.
 √tuṣ : toṣaya, iv. 58.
 tūrṇam, *adv.*, ii. 57; iii. 16.
 √tṛ : atarat, viii. 32.
 tṛea, ii. 17, 126.
 tṛcādhama, viii. 97.
 tṛna, iv. 63.
 tṛṇapāṇika, v. 113.
 tṛtīya (svara), viii. 113, 118.
 tṛtīya-savana, iii. 89.
 tejas, i. 98; ii. 63; vi. 37; vii. 2.
 tājasa, i. 88.
 Tairindira, vi. 47.
 tyājya, ii. 100.
 trayastrīmśa (stoma), ii. 13.
 Trasadasyu, v. 13, 31; vi. 51; vii. 35.
 tri : trayah (agnayah), vii. 142; (adhi-pāḥ), iv. 41; (ṛṣayah), viii. 78; (lokādhipatayah), viii. 121; (svarāḥ), viii. 121; trīṇi (śirāṁsi), vi. 150; triṣu, iii. 31.
 triṇava, ii. 1.
 Trita, iii. 58, 136, 137, 152; vi. 147.
 tri-diva, vii. 100.
 tri-dhā, i. 63, 64; iv. 35; vii. 120.
 tri-vandhura, iii. 86.
 tri-vikrama, ii. 64.
 tri-vidha, ii. 72; iii. 12, 14, 42.
 tri-vidhā, iv. 35 (*v. r. for* tridhā).
 tri-vṛt, i. 115.
 Trīśiras, vi. 147, 149, 162.
 Trīśoka, vi. 81.
 triṣṭubh, i. 130; viii. 106.
 tris, vi. 105.
 tri-sāṁvatsarika, v. 97.
 tri-sthāna, i. 65; iii. 12.
 tristhāna adhiṣṭhitā, viii. 91.

Traitana, iv. 22.
 traipada, iv. 8.
 Traivṛṣṇa, v. 13, 14.
 Tryambaka, vi. 3.
 Tryaruna, v. 14, 31, 33.
 tvah-pada, ii. 114.
 tvakṣati, *the root* tvaks, iii. 16.
 tvag-dośin, vii. 156; *f.*, -ṇī, vi. 99.
 tvag-dosopahatendriya, viii. 5.
 tvac, vi. 106.
 tvat-prasādatis, vi. 56.
 Tvaṣṭṛ, i. 84, 108, 125; ii. 149; iii. 15, 17, 25, 37, 83, 84, 88 (B); v. 148; vi. 162; vii. 7.
 Tvāṣṭra (karma), iii. 84; (Triśiras), vi. 147; *f.*, -ī, iv. 86; vii. 3, 12.
 tviṣ, vi. 121.
 tviṣi-tas, iii. 16.

Dakṣa, iv. 82; vii. 114; viii. 128.
 Dakṣa-suta, iii. 57.
 dakṣīṇa, *adj.*, *right*, iv. 75; *southern*, iv. 23; vii. 67, 115.
 Dakṣīṇā, ii. 84; iii. 68; viii. 22.
 dakṣīṇā, *f.*, *sacrificial fee*, v. 159; viii. 23.
 dakṣīṇīyatama, v. 158.
 dakṣīṇena, *adv.*, *southwards*, vii. 127.
 dandārha, ii. 106.
 dandya, ii. 106.
 datta, v. 141.
 dadat, *pres. part.*, ii. 34.
 dadhi, iii. 95 (B).
 Dadhikrā, i. 25; ii. 55.
 Dadhyāñc, ii. 12; iii. 22, 23, 121.
 Danāyu, v. 144.
 Danu, v. 144.
 dama, viii. 130.
 dampati, *du.*, vi. 74; vii. 131.
 darpita, vii. 54.
 darśana, iv. 19.

daśa, ii. 108 ; iii. 146.
 daśama (ahan), v. 175.
 daśaṅkṣara, vii. 21.
 daśṭum, vi. 12.
 Dasra, vii. 6.
     : adahat, v. 22.
     , give, iii. 148 ; v. 31, 32, 34, 56,
     58, 72, 139, 145 ; vi. 51, 66, 82,
     123.
     parī : dade, iv. 117.
     pra- : adāt, iii. 18, 156 ; iv. 53 ;
     v. 63 ; vi. 79, 85.
 dākṣya, viii. 130.
 dātṛ, viii. 23.
 dātṛtva, iii. 61 ; viii. 23.
 dādhikra, v. 1, 173.
 dāna, iii. 140, 153 (A), 154 ; iv. 111 ;
     v. 140, 141, 162 ; vi. 41, 44, 47,
     80, 95, 120 ; vii. 147.
 dāna-tuṣṭa, v. 29.
 dāna-śakti, vi. 59.
 dāna-stuti, vi. 45, 92.
 Dānava, vii. 50, 51 ; f., -ī, vi. 76.
 dāra, pl., vi. 53.
 dāra-saṃgraha, v. 82.
 Dārbhya, v. 50, 76, 77.
 dāśatayī, iii. 154 ; viii. 88.
 dāśa, m., iv. 21 ; f., -ī, iv. 25.
 digdha, v. 133.
 Diti, v. 144.
 ditsu, v. 56.
 didṛkṣu, iv. 1.
 didhakṣat, vi. 37.
 dina, iv. 34, 132.
 dinānta, vii. 121.
 div : dyaus, vi. 123 ; vii. 93 ; viii. 47,
     127 ; divi, iii. 14 ; iv. 66 ; vii. 53.
 divākara, ii. 61.
 div-ādi, iv. 6.
 divaukas, iv. 62 ; v. 42 ; vii. 118.
 divya, iii. 11, 86, 103 ; f., -ā (vāc), ii. 72.

divyātman, vii. 77.
 ✓diś :
     upa- : diśyate, iii. 141.
 diś, f. pl., iv. 98 ; viii. 128.
 dīkṣīyat, fut. part., vi. 20.
 dīpta-tejas, v. 65.
 dīptimattara, iii. 18.
 dīrgha, iv. 14 ; vii. 73.
 dīrgha-tapas, viii. 67.
 Dīrgha-tamas, ii. 129, 154 ; iii. 146 ;
     iv. 14, 21, 23.
 duḥkha, vii. 88, 152.
 duḥkha-śoka-parītātman, vi. 33.
 dundubhi, i. 110 ; v. 112.
 durga, adj., vi. 137.
 Durgā, ii. 77.
 durbhaga, f., -ā, vii. 42.
 Durmitra, viii. 17.
 Duvasyu, ii. 129 ; iii. 56.
 duṣ-kṛt, ii. 119.
 duḥsvapna-ghna, viii. 67.
 duḥsvapna-nāśin, f., -ī, iii. 139 ; v. 89.
 duḥsvapnādya-praṇāśin, f., -ī, iv. 83.
 ✓duh : duduhe, vi. 23.
 duhitṛ, iv. 110, 111 ; v. 73, 145.
 dūtī, viii. 27, 28.
 dūtya, viii. 25.
 dūrāt, adv., vii. 64.
 ✓1. dr, regard : ā-driyeta, ii. 154.
 ✓2. dr̥ : dr̥pāti (irām), ii. 35.
 dṛti, iii. 95, 96, 97.
     ṛś, pass., iv. 18 ; vi. 94 ; caus.,
     darśaya, v. 63 ; vi. 119.
     pra-, pass., ii. 132.
 dr̥ṣṭa, v. 86 ; viii. 66, 87, 100.
 dr̥ṣṭa-liṅga, iv. 80.
 dr̥ṣṭa-vat, f., -ī, viii. 33.
 dr̥ṣṭi-hīna, iv. 21.
 deva, pl., i. 83 ; vi. 98 ; vii. 54, 63, 64,
     68, 71, 72 ; viii. 9, 49, 112, 125.
 deva-gaṇa, iv. 36 ; vi. 156.

deva-guru, vi. 113.
 devatā, i. 118; ii. 88; vii. 139; viii. 8, 138.
 devatā-nāmadheya, i. 17.
 devatā-nāman, i. 11.
 devatā-ārsa artha-chandas-tas, i. 14.
 devatā-vat, ii. 136.
 devatā-vāhana, i. 119.
 devatā-vid, viii. 124, 131.
 devatā-liṅga, viii. 21.
 devatva, i. 98.
 deva-dāru, vii. 78.
 deva-deva, *m.*, i. 104; iii. 88 (B); *adj.*, iii. 126.
 deva-devatyā, iii. 112.
 deva-nītha, viii. 101.
 deva-patnī, *pl.*, ii. 12, 78, 143; iii. 92; v. 45; viii. 128.
 deva-prahita, iii. 86; vii. 65.
 devara, vii. 14.
 devarṣi-pitr-pūjārtham, iv. 126.
 deva-vat, *adv.*, vi. 60.
 deva-suta upama, iii. 144.
 Devāpi, vii. 155, 156; viii. 2, 3, 4.
 devāsura, *pl.*, v. 145.
 devī, v. 75; viii. 8, 76; *pl.*, iii. 92; (*tisras*), i. 108; *du.*, iii. 8.
 deśa, viii. 115.
 deśa-kāla-tas, ii. 118.
 Daitya, iv. 67; vi. 115; vii. 50, 54.
 dairghatamasa, *f.*, -ī, iii. 152 (A).
 daiva, ii. 125; (*Agni*), vi. 161.
 daivata, i. 1, 2, 4, 5; ii. 124; iii. 109; viii. 134, 136.
 daivata-jñā, i. 2.
 daivata-vid, viii. 139.
 daivya, *pl.* (*hotārah*), iv. 104; *du.* (*hotārau*), ii. 149; iii. 11.
 dogdhrī, iii. 50, 79.
 dosā, iii. 10.
 dautya, v. 74.

Dyāvāprthivī, *du.*, iii. 93; *gen.*, iii. 138.
 dyāvāprthivīya, v. 7.
 dyu-bhakti, iii. 113; vi. 156.
 Dyu-bhū, v. 114.
 dyu-mat, *f.*, -ī, viii. 8.
 dyu-vat, ii. 81.
 dyu-sthāna, ii. 7; viii. 48.
 √dram: dramati, vii. 129 (B).
 dravina, ii. 25; iii. 63 (B).
 dravino-da, iii. 61, 62, 65; *pl.*, iii. 63.
 dravino-das, i. 106; ii. 25; iii. 38, 65, 129.
 dravya, i. 42, 45.
 draṣṭr, v. 170.
 Drāvinodasa, iii. 64 (B).
 drughaṇa, i. 111; viii. 11, 12.
 dva, *du. loc.*, i. 13.
 dvandva, ii. 105; v. 148; viii. 20.
 dvandva-bhūta, i. 113.
 dvandva-śas, vi. 21; viii. 19.
 dvādaśaka, iii. 34.
 dvādaśadhā, iv. 35.
 dvādaśarca, ii. 146.
 dvār, *pl.* (*devyah*), i. 107; ii. 148; iii. 6.
 dvigu, ii. 105.
 dvi-catvārimśaka, vi. 81.
 dvi-ja, vii. 86, 87.
 dviṭīya (svara), viii. 113, 114, 117.
 dvi-deva, iii. 128.
 dvi-devata, ii. 140, 142.
 dvi-daiva, iii. 41, 80.
 dvi-daivata, ii. 145; (*mantra*), iii. 81.
 dvi-dhātuja, ii. 103.
 dvi-pada, iii. 82; iv. 8.
 dvi-padā, vi. 69; viii. 109.
 dvi-pradhāna, iv. 5, 8.
 dvi-vat, *adv.=in the dual*, i. 75; iv. 107, 108.
 dvivat-stuti, iv. 5; vi. 16.
 dviṣad-dveṣa, iii. 114; iv. 118.

dvṝca, ii. 17; iii. 155; vi.
     composer of couplets, viii. 54.
 dvaipada, iii. 80; vii. 86, 98.

 Dhana, ii. 25; v. 31; viii. 30.
 dhana-kāma, *adj.*, v. 10.
 dhana-kupya, iii. 147.
 dhanāśis, vii. 135.
 dhanur-ādāna, vii. 15.
 dhanur-mukta, v. 134.
 dhanuśmat, vi. 112.
 dhanus, i. 110; v. 129; (aindra), vii.
     27.
 dhanvin, vii. 53.
 dharma, iv. 36; vii. 147.
 dharma-kāma, *adj.*, v. 10 (*v. r.*).
 dharma-vyatikrama, viii. 3.
 ✓dhā : dadhus, vii. 19.
     abhi-, i. 30.
     ava-, iv. 21.
     ni- : adhattām, iii. 22.
     sam- : dadhyāt, ii. 100.
 dhātu, *root*, ii. 102; *mineral*, vii. 80.
 dhātu-ja, ii. 104.
 dhātu-vibhakti, ii. 101.
 dhātu-upasarga-avayava-guṇa-śabda, ii.
     103.
 Dhātṛ, i. 125; ii. 56; iv. 88; v. 147;
     vii. 114.
 dhānā, *pl.*, vii. 31.
 dhārana, vii. 101.
 ✓dhāv : adhāvata, adhāvan :
     abhi-, vi. 12; viii. 137.
     upa-, vii. 55.
 dhāvat, *pres. part.*, vi. 12.
 dhiṣṇya, *adj. pl.* (agnīn), iv. 104.
 dhīvara, *pl.*, vi. 88, 90.
 Dhuni, iv. 67.
 dhūma, iv. 41 (B).
 ✓dhṝ : dhāraya, v. 155.
     ni-, v. 84.

Dhenu, i. 129; ii. 78; iii. 50, 79, 85;
     iv. 36; viii. 125.
 dhairyā-kārya, iv. 134.
 dhmāta, ii. 158.
 dhmāti, *the root* dhmā, ii. 158.
 ✓dhyā : dhyāyet, vi. 145.
 dhruvam, iii. 7.

 Na, 'not' and 'like,' ii. 91.
 na-kāra, ii. 92.
 naktā, iii. 9.
 Naktosas, *du.*, i. 108; ii. 148; iii. 8.
 nakha, vii. 79.
 Nagohya (=Agohya), viii. 127.
 nañ-pūrva, iii. 9.
 nadat, *pres. part.*, vi. 12.
 nadī, vi. 110; *pl.*, i. 112; ii. 73, 83;
     iv. 24, 105, 107, 108; vi. 1, 21.
 nadī-toya, iv. 21.
 nadī-vat, *adv.*, ii. 136.
 napāt, ii. 27; iii. 1; v. 103; vii. 35.
 napumsaka, i. 40; ii. 96.
 naptr̄, ii. 55.
 Nabhāka, iii. 128.
 ✓nam :
     sam- : namet, ii. 101.
 namas, v. 78.
 namas-kāra, i. 37, 54; ii. 123; viii. 112.
 namas-kṛtvā, i. 1.
 nara, *pl.*, ii. 65; iii. 2, 3.
 Narāśamsa, i. 107, 110; ii. 28, 115,
     147; iii. 2, 3, 67.
 Narāśamsa-vat, *adj.*, ii. 156; *f.*, -ī, iii.
     31, 32.
 navaka, ii. 85; iii. 66, 75, 117.
 navati, *pl.*, vi. 115; vii. 51.
 navama, ii. 56; vi. 130.
     v. 17.
 naṣṭa, vii. 63.
 naṣṭa-rūpa, iv. 64.
 naṣṭa-samjñā, vii. 84.

nāka, ii. 66.
 Nākula, viii. 14.
 nānāniya (sūkta), vi. 139.
 nānānvayopāya, *pl.*, ii. 99, 119.
 nānāprakāra, i. 34.
 nānā-rūpa, v. 92; vi. 32; viii. 72.
 Nābhāka, iii. 56.
 Nābhānediṣṭha, ii. 130.
 nāma-tas, vii. 49; viii. 17.
 nāmadheya, i. 87, 88.
 nāmadheya-anukīrtana, i. 89.
 nāman, i. 76, 85; ii. 96; v. 125; viii. 85.
 nāma-lakṣana, ii. 71.
 nāma-ākhyata-vibhakti, *pl.*, ii. 94.
 nāmānya-tva, i. 70, 72.
 nāmāhvāna, i. 86.
 nārāśāmsa, *f.*, -ī, iii. 154; vii. 139.
 nārī, ii. 83; vi. 40.
 nāśana, viii. 45.
 nāśanārtham, vii. 95.
 Nāsatya, vii. 6; *du.*, iii. 21, 39; vii. 48 (?); viii. 20.
 nāsikāgra, viii. 113.
 nāsikya, viii. 118.
 Nāhuṣa, vi. 20, 22.
 nikṛt-ya, vi. 82.
 nikṣipya, vii. 1.
 nigada, viii. 104.
 nigadya, vii. 13.
 nigama, ii. 136.
 nigṛhīta, iv. 113.
 nicṛt, viii. 107.
 nidarśana, ii. 107, 110.
 nidāgha-māśa-ātigama, ii. 49, 54.
 Nidāna-samjñaka, v. 23.
 nidhāna, ii. 113.
 √nind: nindanti, vii. 37.
 nindā, i. 35, 49.
 nipāta, i. 39, 78; ii. 3 (*pl.*), 82, 89, 93; iii. 25, 36; iv. 54, 96; v. 162; vi. 86, 135; vii. 145; viii. 52, 60, 129.
 nipāta-bhāj, iv. 10, 92, 128; v. 91, 93, 107, 110; vi. 130; viii. 145.
 nipāta-mātra, i. 93; ii. 75, 81.
 nipāta-stuti, iii. 119.
 nipātita, ii. 134; iii. 67, 121; v. 105; vii. 21; viii. 40.
 nipātin, iv. 110, 124, 128; viii. 67, 128; *f.*, -ī, iii. 53; vii. 39.
 nipātyartha, iv. 97.
 nibarhaṇa, ii. 6.
 nimrue, ii. 10.
 niyama, viii. 134.
 niyukta, iv. 28; v. 3.
 niyut, *pl.*, iv. 140.
 niyoga, i. 36, 51; v. 75; viii. 130.
 nirarthaka, i. 31.
 nirukta, iv. 74; vi. 134.
 nirukta-vat, ii. 111, 112, 113.
 nirupta, iv. 49.
 nirupya, iv. 48.
 Nirṛti, vii. 91.
 nirṇaya, ii. 117.
 Nirmathyāśhavaniyārtha, ii. 145.
 nirvaktum, i. 96.
 nirvacana, ii. 23.
 nirvacas, ii. 106.
 nirvācyā, ii. 104.
 nirvācyā-lakṣana, ii. 103.
 nirvṛtti, i. 44, 45.
 nivāsa, i. 25, 29.
 nivid, iii. 50, 78; viii. 100, 104.
 niśācara, vi. 32.
 niśāsta, viii. 101.
 niśītha, iii. 10.
 niśāṇa, v. 20.
 Niśad, ii. 82.
 niśka, iii. 148, 149.
 √nī, i. 90; ii. 53.
 niyamāna, iv. 27.
 nu, *particle*, ii. 91.

✓nud: anudat, iv. 23.
parā, iv. 134.
nr̥, i. 91; iii. 3; vii. 60.
nr̥pa, iv. 3.
nr̥pa-kṣaya, v. 19.
nr̥parṣi-kula-ja, v. 57.
Nejameṣa, iii. 59.
Nema (Bhārgava), vi. 117, 118.
naipātika, i. 17, 19; ii. 71, 79.
nairukta, *interpretation*, ii. 119; *m. pl.*, *etymologists*, i. 24.
nairṛta, vii. 92; viii. 67; *f.*, -ī, vii. 92.
Nodhas, iii. 128.

Pakṣin, viii. 115.
pakṣi-rūpin, iv. 94.
pañkti, i. 130; viii. 106.
✓pac: papāca, iv. 126; apacyanta, v. 17.
pacchas, *adv.*, iv. 107; vi. 50; vii. 41.
pañca (janāḥ), vii. 66, 69.
pañcadaśa, ii. 1.
pañcadhā, iv. 35.
pañcama (svara), viii. 119.
pañcarca, iv. 136; v. 28, 82, 109, 169.
pañcaśat, vi. 51, 54.
✓pañṭh, viii. 139.
Pañi, *pl.*, viii. 24, 26, 35, 36, 38.
✓pat, iii. 23; vii. 5, 88.
    abhi-, iv. 67; vii. 88.
    ni-, v. 149; *caus. pass.*, nipātyate, ii. 92, 93.
Pataṅga, viii. 75.
pati, *lord*, vi. 73, 159; *pl.*, i. 75; *husband*, i. 129; vi. 40, 52; vii. 43, 130.
patita, v. 151; vii. 89, 101.
pati-vrata, *f.*, -ā, iv. 3.
pati-saṃvananī, viii. 57.
patnī, vii. 119; *pl.*, ii. 8; iii. 6.
pathi, v. 35, 140; *pl.*, vii. 65.

Pathyā, i. 128; ii. 78; vii. 93, 105; viii. 125.
prati-, i. 102; iii. 150.
pra-, vi. 22; vii. 43.
    , viii. 34; *verse*, vi. 85 (*v.r.*).
pada, *step*, ii. 63, 93; viii. 68; *place*, iv. 121; *word*, ii. 100, 103, 104, 111, 113, 117, 142; iii. 46; viii. 17; *metrical line*, vi. 17, 85; viii. 21, 42, 43.
pada-jāti, ii. 114.
pada-vyavāya, ii. 113.
    , viii. 101.
pada-saṃghāta-ja, ii. 117.
padānusārin, viii. 35.
padārtha, ii. 108.
paddhati, viii. 35.
padma-nidhi, vi. 55.
payas, vi. 23, 94; viii. 30, 31, 34.
payasvinī, v. 92; viii. 72.
para, *adj.*, (madhu), iii. 117; (brahma), vi. 144; *higher*, viii. 92; *highest*, viii. 97.
parama, iii. 123.
parameṣṭhin, ii. 125; viii. 45.
Parākadāsa, viii. 118.
parāñ-mukha, vi.
parāmarśa, v. 24.
parāmr̥ṣṭa, v. 23.
parāvṛtta, iv. 46.
parikīrtana, iii. 47.
paricārin, iv. 21.
paridevanā, i. 35, 50.
paridhi-karman, vii. 11.
pariniṣṭhita-karman, *adj. pl.*, iii. 84.
pari-bṛ̥mhitā, iii. 5.
parimāṇa, v. 154.
parivartin, iv. 34.
pariṣvajya, iv. 60.
parisam̥khyā, ii. 71.

parīksā, v. 94.
 parīksya, *fut. part. pass.*, iii. 80; v. 13.
 parīnāma, ii. 121.
 Paruchepa, ii. 129; iii. 56, 125.
 Paruṣṇī, vi. 96.
 parokṣa, iii. 141; v. 2; vii. 1, 9; viii. 52.
 parokṣa-vat, vii. 31 (B).
 parokṣa-vaiśvadeva, v. 44.
 parokṣokta, iv. 32 (B).
 Parjanya, i. 82, 117, 122; ii. 5, 36; viii. 2, 128.
 Parjanya agni-vivasvat, iv. 38.
 Parjanya anila-bhāskara, *pl.*, vii. 28.
 Parvata, ii. 3; iii. 23; vi. 138; *pl.*, viii. 128.
 parvata-vat, iv. 5.
 palāyana, ii. 109.
 palita, iv. 33.
 Pavamāna (Agni), i. 66; ii. 29; (Soma), vi. 130.
 pavamāna-vat, vi. 130.
 pavitrākhyāna, i. 36.
 ✓ paś: paśyati, iii. 135; apaśyat, vi. anu-, vii. 64.
 paśu, ii. 138; vi. 94; vii. 74; viii. 114.
 ✓ 1. pā, *protect*: pāti, ii. 39; iv. 34; vi. 126; vii. 24.
 ✓ 2. pā, *drink*, iii. 90; vi. 102, 114; vii. 31; viii. 30.
 Pāka-śāsana, vi. 76; vii. 148; viii. 25.
 Paka-sthāman, vi. 42.
 pāṭhā, viii. 56.
 pāṇi, iv. 75; vii. 102.
 pāṭṛ, ii. 39; iii. 26.
 pāda, ii. 5, 17, 90, 133, 145; iii. 78, 105, 126, 127, 138; v. 76, 111, 133, 135; vi. 37, 125, 129, 135, 157; vii. 8, 93, 125, 140; viii. 109; (trayah), vii. 92.
 pāda-sūkta rg-ardharcā-nāman, ii. 98.
 pādārdharcā, *pl.*, iv. 8.
 pādya arghya-madhuparka, v. 79.
 pāpa, iv. 23 (B), 68; vi. 143.
 pāpa-kṛchra, *du.*, vii. 95.
 pāpa-cetas, viii. 28.
 pāpa-roga, vii. 72.
 pāpābhiśāṅkā, vi. 37.
 pāpīyas, viii. 136.
 pāpman, vi. 153.
 Pāyu, v. 127.
 pāra, viii. 24, 33.
 pārjanya, vi. 25.
 Pārtha, iii. 57.
 pārthiva, i. 99, 105; ii. 29; iii. 15, 61, 74, 76; v. 48, 61; f., -ī, ii. 72; iii. 93; vii. 17.
 pārthiva-madhyama, i. 101; iii. 11.
 pārśva, *loc.*, v. 67.
 pārśvatas, vii. 151.
 pārśvastha, vii. 149.
 pālana, vi. 32.
 pālaya: pālayati, iii. 26.
 pāvaka, iv. 41; vii. 61, 99.
 pāvana, viii. 87, 92.
 pāvamāna, vi. 145, 146; f., -ī, vi. 127, 141, 144.
 pāśa, vi. 14, 15.
 pitāputra, *du.*, v. 64.
 pitu, i. 111.
 pitṛ, iii. 150, 151 (A); v. 109, 128; (deva), vi. 3; (Varuṇa), vi. 14, 15; (Vivasvat), vi. 157; (Vāta), viii. 71, 88; *pl.*, i. 127; ii. 123; vi. 147, 156, 157, 158, 159; vii. 19, 68, 71, 83; viii. 112, 128.
 pitṛtvā, vi. 38.
 pitṛ-deva asura, *pl.*, vi. 160.
 pitta, vii. 80.
 pitrya, vi. 159.
 Piśāca, v. 146; viii. 115; f., -ī, v. 19, 22.

pīti, iii. 77.

pītvā, vi. 115; viii. 31.

pūms, i. 40; ii. 96; v. 49; vi. 40.

putra, iii. 83, 115; v. 78, 102, 127; vi. 68, 149; vii. 43, 49; (*gr̥ha-pateḥ*), vii. 67.

putraka, iv. 60.

putra-kāma, *adj.*, viii. 81; *f.*, -ā, 82, 84.

putra-kāmyā, iv. 24.

putra-tā, iii. 115.

putra-śata, vi. 28, 34.

putra-śoka-paripluta, vi. 28.

putrikā, iv. 110.

punar-graha, ii. 97.

pura, viii. 33.

puram̄dara, iv. 76; v. 137; vi. 81, 104.

Puram̄dhiyā, iii. 79.

puras with √kṛ, vii. 76; with √dhā, v. 18; vii. 87; viii. 6.

purastāt, viii. 123.

purā, *adv.*, v. 77; *prep. with abl.*, ii. 9; vii. 120.

purī, *pl.*, vii. 52.

purīṣa-pada, viii. 102.

Purumīlha, v. 61, 68, 80.

puruṣa (*see* medha), ii. 153.

puruṣa-vigraha, v. 68.

puruṣa-sūkta, vii. 143.

Purūravas, i. 124; ii. 58; vii. 147.

purodhāṭṛ, vi. 6.

purodhāś, vi. 149.

purohita, iv. 106; v. 14, 15, 126; vii. 85.

puṣkara, v. 154, 155.

puṣpavat, *f.*, -ī, vi. 56.

pusyat, *pres. part.*, ii. 63.

√pū : punāti, vi. 142.

√pūj :

prati-, iv. 115.

pūjāyitvā, v. 79.

pūjā, v. 62.

pūta, vi. 143.

pūraṇārtha, ii. 90.

pūruṣād, ii. 111.

pūrṇa, iii. 95, 96 (B).

pūrva, *f.*, -ā (*tvac*), vi. 106.

pūrva-ja, vii. 73.

pūrva-yuga, iv. 36 (*v. r.*).

pūrvayugīna, iv. 36.

pūrva-sambhūta, iv. 13.

pūrvāpara, vi. 142.

pūrvāparī-bhūta, i. 44.

Pūṣan, i. 82, 118; ii. 2, 4, 10, 63; iii. 95, 96 (B); v. 148.

pṛthak-karma-stuti, vi. 70.

pṛthaktva, i. 95; ii. 28, 71; iii. 49; v. 128.

pṛthak-pṛthak-stuti, *adj.*, iii. 40.

pṛthak-stuti, *adj.*, iii. 42, 43; *f.*, iv. 42.

pṛthag-devata, iv. 124.

pṛthivī, i. 112, 129; ii. 11, 74, 81; vii. 53.

pṛthivī-jāta, vii. 72.

pṛthivī-sthāna, i. 105.

pṛthivī-agny-āśraya, i. 120.

pṛthivī-ādi, vii. 52.

Pṛthu-śravas, vi. 79.

Pṛśni-māṭṛ, *adj.*, v. 71.

Pṛśni-sūkta, v. 113.

pṛśati, *pl.*, iv. 141.

Pṛṣadhra, vi. 85.

pṛṣṭa, v. 36.

pṛṣṭa-vat, v. 71.

pṛṣṭha, v. 75.

Paijavana, v. 162.

paitāmaha, vii. 148.

pauruṣa, ii. 15; (*sūkta*), vii. 143; *f.*, -ī, viii. 109.

Pauloma, *pl.*, vii. 53.

Paulomī, viii. 63.

pausṇa, iii. 108; v. 118; vi. 43; vii. 8, 23; *f.*, -ī, v. 114; vi. 71, 74.

paus̄ṇa-sāvitra-saumya, iv. 125.
 praūga-devatā, ii. 135.
 prakarana, ii. 93, 96, 118.
 prakalpita, iii. 89.
 prakaśa, ii. 65; v. 22.
 prakaśayat, v. 22; vi. 59.
 prakīrtana, iv. 30.
 prakṛta, iii. 127.
 prakṛti, ii. 108.
 prakriyā, i. 95.
 prakṣipyā, iii. 132; vi. 88, 105.
 pragātha, iii. 111; vi. 35, 38, 43, 50,
     80, 84.
 pracodita, v. 75.
 pracyāvayat, *pres. part.*, ii. 59.
 ✓prach, v. 69; vi. 137; viii. 26, 27,
     33.
 prajā, ii. 27; iii. 1; *pl.*, ii. 46; vii.
     157; viii. 1, 3, 4, 18.
 prajā-kāma, v. 97; viii. 18.
 Prajāpati, i. 62, 83, 125; ii. 124; iii.
     69, 72, 88 (B); v. 44, 97, 100, 101;
     vii. 17, 48, 137, 141; viii. 102, 127.
 Prajāpati-tas, vii. 50.
 Prajāpati-devata, viii. 108.
 prajār̄thin, iii. 32.
 Prajāvaj-Jīvaputra, *du.*, v. 92.
 Prajāvat, viii. 80.
 prāṇava, viii. 123.
 prāṇita, vii. 67.
 prati-gr̄hya, iii. 150; v. 35.
 pratipūrvaka, v. 90.
 pratiyoga, iii. 52.
 pratirādha, i. 37, 55.
 pratiloma, ii. 9.
 prativākyā, i. 37, 50.
 pratiṣedha, i. 38, 52; ii. 92.
 pratihāra, viii. 123.
 pratīcī, vii. 115.
 pratīcīna, vii. 18.
 pratnavat, *f.*, -i, vi. 46.
 pratyakṣa, i. 11; viii. 129.
 pratyavaroha, i. 102.
 pratyākhyāta, v. 60.
 pratyēcam, ii. 146, 151; iii. 34; vi. 1;
     viii. 81, 91.
 prathama (svara), viii. 112, 114.
 pradarśita, v. 25.
 prādāya, vii. 99.
 pradīṣṭa, iii. 48, 49, 81, 141; v. 11.
 pradhāna, i. 78; ii. 99; iv. 4, 5; v.
     96; viii. 99.
 pradhāna-guṇa-bhūta, v. 96.
 pradhāna-tas, v. 110; vii. 116.
 prapadyamāna, vii. 131.
 prapanna, vi. 152.
 prabodha, vii. 55.
 prabhava, i. 61.
 prabhā, vi. 126.
 prabhāva, i. 34; viii. 34.
 prabhutva, ii. 6; vii. 60.
 prabhūta, vii. 60.
 pramāda, i. 38, 56.
 pra-yat, *pres. part.*, vii. 19.
 prayatna-tas, viii. 24.
 prayāja, vii. 74; viii. 103.
 prayāta, v. 72.
 prayukta, ii. 69.
 prayuñjāna, viii. 134.
 prayoga, i. 90; v. 94; vii. 18, 110,
     154; viii. 124.
 prayoga-tas, i. 59.
 prayoga-vid, i. 12.
 pralaya, i. 61.
 pralāpa, i. 37, 55.
 pravakṣyat, v. 73.
 pravargya, v. 35.
 pravālhikā, i. 35, 57.
 pravāda, ii. 18; *pl.*, iii. 46, 65 (A); iv.
     32, 107.
 pravāda-bahula-tva, iv. 43.
 pravibhajya, ii. 106.

praviśya, vii. 47.
 pravyathita, v. 18.
 prasāmsā, i. 35, 48.
 .., iii. 3; *gerund*,
     iv. 60.
 prasāsya, iv. 95.
 prasna, i. 35, 50.
 prasāṅga, *abl.*, iii. 47, 52, 68; iv. 19,
     28, 81; v. 142; *vi. 72*; *inst.*, iii. 53.
 prasāṅgaja, iii. 28.
 prasāṅga-tas, v. 171.
 prasāṅga-parikīrtana, i. 22.
 prasanna, v. 19; vi. 89.
 prasādya, v. 18, 50, 125.
 prasūti, i. 96; iii. 30.
 Praskaṇva, vi. 85.
 prastāva, viii. 122.
 Prastoka, v. 124.
 prasvāpin, *f.*, -ī, vi. 2.
 praharṣita-manas, vi. 60.
 prahita, iv. 25; vi. 149.
 prahr̥ṣṭa, iv. 3.
 Prahlāda-tanaya, vii. 53.
 prahva, iv. 71; v. 76; vi. 54; viii. 4.
 prāüga, *adj.*, iv. 92; *f.*, -ī, vi. 17.
 prāk, *prep. with abl.*, iii. 10; viii. 21.
 prāc, *f.*, -ī, vii. 115.
 Prajāpatya, iii. 69; v. 143; viii. 22,
     41, 64, 80.
 Prajāpatya-āśvamedhika, ii. 153.
 prāñjali, v. 51; vi. 38.
 prāñjali-sthita, viii. 4.
 Prāṇa, ii. 35; iv. 39, 40.
 prāṇa, vii. 71; *pl.*, vi. 144.
 prāṇa-dr̥ṣṭi, viii. 135.
 prāṇa-bhūta, ii. 51.
 prāṇa-vat, vii. 82.
 prāṇa-apāṇa, *du.*, vii. 126.
 prātah-savana, i. 115.
 prādāya, iii. 24.
 prādur *with √as*, v. 67; vii. 45, 63.

prādhānya, i. 6, 75; ii. 138; iii. 7;
     vi. 17; viii. 60.
 prādhānya-tas, v. 107; viii. 62.
 prāyaśas, iii. 151.
 prāyaścittārtham, viii. 69.
 prāsāda, vi. 56.
 prāsta, v. 17.
 priya, *n.*, vii. 149.
 priyakāmyā, vi. 149.
 priyatva, iv. 70.
 prīta, iii. 103; v. 71, 137; vi. 104;
     vii. 46, 76, 77, 100; viii. 8.
 prīta-ātman, iv. 55.
 prīti, iv. 1; vii. 149, 150.
 preta, vii. 13, 15, 18.
 preta-anugamana, viii. 14.
 preta-āśis, vi. 158.
 prepsu, viii. 13.
 praiṣa, i. 35, 57; ii. 152; iii. 36; viii.
     100, 103.
 praiṣa-gata, ii. 154.
 praiṣa-sūkta, ii. 152, 154.

Phala, viii. 134.
 phala-pradarśana, iii. 151.

Baddha, vi. 14; *f.*, -ā, vii. 135.
 baddhvā, iv. 21; vi. 88.
 badhyat, *pres. part.*, v. 134.
 √bandh:
     prati-: abadhyata, vi. 14.
 Bandhu-prabhṛti, *pl.*, iii. 59; vii. 86.
 babhru, v. 33.

√barh:
     ni: barhaya, iv. 69.
 barhis, i. 107; ii. 148; iii. 5.
 bala, i. 87; ii. 25; iii. 62; iv. 113,
     132; vi. 114.
 bala-kāma, iii. 32.
 bala-kṛti, i. 87.
 bala-puṣṭi-kara, viii. 32.
 balavattara, v. 94.

bala-vitta, *du.*, iii. 61.
 bahu, *loc. pl.*, i. 13; iii. 82.
 bahutva_{eka}vatva-lakṣita, iii. 35.
 bahu-devata, i. 75; iv. 7.
 bahu-daiva, iii. 80.
 bahu-daivata, ii. 128, 133; iii. 41, 43, 128; vi. 84.
 bahudhā, iv. 143; v. 39, 151.
 bahu-prakāra, i. 19.
 bahu-pradhāna, iv. 8.
 bahu-rūpa-tva, vi. 55.
 bahu-vat, iii. 82; iv. 107, 108.
 bahuvat-stava, iii. 89.
 bahu-vidha, v. 63.
 bahu-vrihi, ii. 105.
 bahu-śas, iv. 8; vi. 157.
 bahv-eka-dhātu-ja, ii. 103.
 bādhitum, vii. 54.
 bādhyamāna, vii. 55.
 bārhaspatya, iv. 9, 124; vi. 25.
 bāla, iv. 120.
 bāla-bhāva, iv. 3.
 Bāskala, *pl.*, viii. 85.
 bāhuśrūtya, viii. 130.
 bāhya* (mantra), v. 24.
 bibhyat, *pres. part.*, iv. 89.
 buddhi, viii. 130.
 buddhvā, v. 70; vii. 57.
 ✓ budh : budhyeta, iii. 48; abudhyata, v. 69; bubudhe, vi. 100, 150.
     ., bodhaya, vi. 37.
     anu-, iv. 115; vi. 36.
 budhna, v. 166.
 budhnya, v. 166.
 Bṛbu, v. 108.
 bṛhat (stotra), viii. 78; (Sāma), i. 131.
 bṛhatī, viii. 105.
 Bṛhaduktha, ii. 131; iii. 55.
 Bṛhaspati, i. 82, 122; ii. 3, 39; iii. 86, 133, 137, 156; iv. 12, 13; v. 102; vi. 110, 112, 116; vii. 137.
 Bṛhaspati-pracodita, iii. 136.
 Bṛhaspati-stuti, iv. 85.
 bodhita, viii. 7.
 brahma-karman, v. 158.
 brahma-cārin, iv. 59.
 Brahma-jāyā, ii. 82; viii. 36.
 Brahmanas-pati, i. 122; ii. 2; iii. 66, 71.
 brahman, *n.*, supreme soul, i. 62; ii. 40, 119; vii. 109; viii. 140; *prayer*, iii. 18; viii. 93; *priestly caste*, v. 126; *m.*, *priest*, v. 125; vii. 70.
 brahmaṛi-tā, iv. 95.
 brahma-vādin, *f.*, -ī, *female seer*, ii. 84.
 brahma-han, vi. 152.
 brāhma, ii. 125; viii. 98; *f.*, -ī, iv. 113; vi. 152; viii. 109.
 Brāhmaṇa, *n.*, i. 41; v. 25, 157; vi. 117, 129; vii. 72; viii. 100, 110; *m.*, v. 158.
 brāhmaṇa-kumāra, v. 15.
 brāhmaṇa-śāsana, vii. 14.
 brāhmaṇaspatya, iii. 107.
 Brāhmaṇa-ukta, v. 11.
 bruvat, vi. 20.
 ✓ brū : abrūtām, iii. 21.
     nir- : brūyāt, ii. 106.
 Bhakta, iv. 25.
 bhakti, i. 6, 73, 76, 77.
 bhakti-tas, v. 172.
 ✓ bhakṣ : bhakṣayet, viii. 31.
 bhakṣayitvā, vi. 103.
 Bhaga, ii. 10, 62; v. 147; vi. 8; vii. 114; viii. 128.
 Bhaga-daivata, v. 169.
 bhagavat, v. 78.
 bhaga-antara, vii. 46.
 ✓ bhaj, i. 5, 18, 78, 88, 113; ii. 73, 74, 76, 80, 81; iii. 14; vii. 65, 143.
     vi-, vii. 112; viii. 29.
 ✓ bhan : bhanyate, iii. 54.

bhayodvigna, viii. 35.
 Bharadvāja, ii. 63; iii. 128; iv. 98
 (*pl.*), v. 102, 124, 137, 139, 140.
 bhartṛ, vii. 1, 47, 133.
 bhavat, *pres. part.*, i. 61; *m.*, v. 126.
 bhavisya, i. 40; iv. 29.
 bhavya, i. 40, 61.
 bhāga, *m.*, iii. 89, 136; vi. 21, 22;
       viii. 29.
 bhāga, *adj.*, iii. 45, 51; v. 167; *f.*, -ī,
       iii. 98.
 bhāj (sūktasya), i. 100.
 bhāt, *pres. part.*, ii. 63.
 Bhārata, v. 83.
 Bhārati, iii. 13; v. 101.
 Bhārgava, ii. 51; viii. 70; *f.*, -ī, iv. 11.
 Bhārmyaśva, vi. 46; viii. 12.
 bhāryā, v. 59; viii. 19.
 Bhāllaveyi, v. 159.
 bhāva, i. 75; iii. 21; iv. 59, 68, 73;
       vi. 38; viii. 21.
 bhāva-pradhāna, ii. 121.
 Bhāvayavya, iii. 150, 155, 156.
 Bhāvayavya-suta, iii. 143.
 bhāva-vikāra-ja, ii. 122.
 bhāva-vṛtti, ii. 86, 120; v. 87, 112;
       vii. 123, 140; viii. 46, 56, 59, 66,
       91.
 bhāva-vṛtti, vii. 135.
 Bhāvya, iii. 140.
 ✓bhāś : abhāṣata :
     abhi-, v. 100.
     prati-, iv. 12.
 bhāsayat, ii. 62.
 bhāskara, vii. 28.
 bhittvā, vii. 52.
 ✓bhid : bibhiduh, vi. 64; bhinddhi,
       vii. 149; abhinat, vii. 150.
 bhinna (sūkta), i. 20.
 bhīṣaj, vii. 154.
 bhīta, iv. 69, 89.
 bhīma-parākrama, iv. 67.
 ✓bhuj : bhūñjate :
     upa-, viii. 115.
 bhurij, viii. 107.
 bhuvana, vii. 60.
 bhū, ii. 73; vii. 5, 93, 101.
     ī : bhūt, vi. 57, 90.
     sam-, *perf.*, v. 150; vii. 6.
 1. bhūta, *perf. part., past.*, i. 40, 61.
 2. bhūta, *n., being*, ii. 24; iii. 24, 30;
       vii. 128.
 bhūta-karāṇa, viii. 85.
 bhūta-vat, iv. 29.
 Bhūtāṁśa, viii. 18, 19.
 bhūti, iii. 32.
 bhūpati, v. 19.
 bhūmi, v. 111, 123; viii. 47.
 ✓bhṛ : bibharti, viii. 76.
 Bhṛgu, v. 99; *pl.*, i. 128; iv. 98; vi.
       156; viii. 125.
 bhṛśam, *adv.*, iv. 23.
 bhesajārtham, vii. 91.
 bhaiṣajya, viii. 64.
 bhoja, vi. 42; *pl.*, iv. 98; viii. 23.
 ✓bhrāj : bhrājate, i. 93.
 bhrāṭ (madhyama), iv. 33; (yavīyas),
       iv. 112; (kanīyas), vii. 13; *du.*, vii.
       155; *pl.* (catvārah), iii. 59; (trayah),
       iv. 32 (B); vii. 89; (Marutah), iv.
       51; (vrkñāḥ), vii. 61; (pūrvajāḥ),
       vii. 73, 77.
 bhrū, viii. 113, 117.
 Makha, i. 115; iii. 45.
 mangala, i. 25, 32.
     jj : majjati :
     ni-, iii. 24.
 majjā, vii. 79.
 manī, v. 123.
 mandala, iii. 28, 116; v. 103; vi. 39,
       130, 145.

manḍūka, *pl.*, i. 109; vi. 27.
 mata, iii. 122; v. 56.
 mati, iii. 144.
 matta, vii. 23.
 matsya, v. 152.
 ✓math: mathyati (=passive), iii. 62.
 mathyamāna, iii. 64 (B).
 ✓mad: mādayase, iv. 78.
 mad-gr̥ha, *m. pl.*, vi. 55.
 mad-devata, vii. 74.
 mad-devatya, vii. 74.
 madhu, iii. 17, 19, 21, 96 (B), 123; iv. 126; vi. 145.
 Madhuchandas, ii. 126; iii. 57.
 madhya, iii. 116; *loc. sing.*, iv. 134 (v. r.); viii. 113, 137.
 madhyam̥dina, ii. 9; vii. 121.
 madhya-bhāga, ii. 31.
 madhyama, i. 66, 69, 93, 94, 99, 130; ii. 26, 38, 41, 43, 45, 72, 85; iii. 76, 99 (Agni), 116, 120 (Agni); iv. 33; v. 10 (Agni), 35 (Agni), 43 (Vāc), 48 (Agni), 49 (Vāc), 88 (Pr̥thivi), 166; vi. 11 (Agni), 128, 129, 155 (Yama); vii. 33 (Agni), 106, 107 (Vāc), 142 (Agni); viii. 39 (Agni).
 madhyama-sthāna, i. 103, 121; ii. 7; iii. 74.
 ✓man: manvate, i. 24; manyate, iii. 76, 112, 130, 155, 156; manyete, iii. 100; mene, iv. 4, 18.
 mana-āvartana, vii. 90.
 manas, v. 54, 55, 60, 65, 73; vii. 71, 82, 85; viii. 76, 132.
 Manu, ii. 12, 130; iii. 55, 121; vii. 2, 103, 107.
 manusya, *pl.*, v. 9; vii. 68, 71.
 mano-vāg-deha-bhejana, *pl.*, vi. 143.
 mantra, *m.*, i. 80, 86, 87, 119; ii. 20, 21, 68, 101, 110, 112, 118, 132; iii. 37, 46, 48; v. 58, 94, 95, 96; vi. 157; vii. 16, 45, 110, 138; viii. 109, 124, 131, 138; n., ii. 132; 129.
 mantra-tas, vii. 17.
 mantra-darśin, i. 34; v. 66.
 mantra-dṛś, i. 1; v. 58.
 mantra-dṛṣṭi, i. 3.
 mantra-daivata-vid, viii. 133.
 mantra-prayoga, v. 94.
 mantraya, *den. verb*:
 anu-: amantrayat, v. 128.
 upa-: mantrayām cakre, v. 20.
 mantra-vittama, ii. 122.
 mantra-vid, i. 22, 90; v. 93.
 mantravīn-mantravittama, iii. 133.
 mandu, ii. 141; *du.*, -ū, ii. 142.
 mandra (svara), viii. 113, 115, 119, 120.
 mandra-karsaṇa-samyukta, viii. 113.
 mandra-sthāna-samāhita, viii. 120.
 manyamāna, iv. 121.
 Manyu, i. 123; ii. 52; iv. 134.
 manvāna, vi. 112.
 Mamatā, iv. 11.
 Mamatā-suta, iii. 56.
 Marīci, v. 143.
 Marut, *pl.*, i. 83, 103, 117, 127; ii. 35; iii. 37, 74, 75, 107; vii. 105.
 Marut-pati, vi. 113.
 marutvat, iii. 94; iv. 56.
 Marud-gaṇa, ii. 144; v. 67.
 Marud-gaṇa-pradhāna, ii. 141, 143, 144.
 mahat, viii. 140.
 mahartvij, vii. 113.
 maharṣi, i. 81; v. 65; viii. 137.
 mahātapas, iv. 25.
 mahā-doṣa, iv. 119.
 mahā-dyuti, v. 147, 152.
 mahā-nagni, i. 55.
 mahā-nadi, vi. 96.

mahā-nāmnī, *pl.* (reah), viii. 98, 100.
 mahā-yajñā, iv. 112.
 mahā-yaśas, v. 152.
 mahā-vīra, v. 34, 35.
 mahiman, v. 164.
 mahiśī, v. 56, 63.
 mahendra, ii. 144.
 mahendra-sadana, iv. 76.
 mahauṣadhi, viii. 56.
 ✓mā: *pass.*, mīyate, v. 153.
 nir-: -mimīte, vii.
 māmsa, iv. 29; vii. 78.
 mātā-putra, *du.*, iv. 39.
 mātr, vi. 90; vii. 97.
 mātr-tva, vi. 38, 91.
 mādhyamika (gaṇa), iii. 25.
 māna, v. 153.
 mānasa, vii. 23; viii. 69.
 Mānya, iv. 52; v. 153.
 mānyava, vii. 117.
 māmaka, vii. 44.
 māyā, ii. 42.
 māyā-bala, vii. 88.
 māyā-bheda, viii. 75, 76.
 māyāvin, vii. 86.
 Marīca, v. 143.
 māruta, iii. 107 (MSS.).
 mārutaindra, iv. 44.
 mās, *loc.*, māsi māsi, ii. 52.
 māsa, ii. 56; iv. 34.
 māsa-kṛt, ii.
 māsika, ii. 56.
 māhātmya, i. 70.
 māhitra (sūkta), viii. 86.
 mita, *measured*, viii. 109.
 mitākṣara, ii. 90, 92.
 Mitra, i. 123; ii. 4, 48; v. 147,
     vii. 114.
 Mitrātithi, vii. 35.
 Mitrāryaman, *du.*, vi. 81.
 Mitrā-varuna, *du.*, i. 83; iii. 94.
 Mitrā-varuna - dakṣa amśa - tuvijāta -
     bhaga aryaman, *pl.*, iv. 82.
 mitrī-kṛtya, ii. 48.
 mithuna, vi. 162; vii. 1.
 ✓mī: mīyante:
     pra-, iv. 120.
 mīna, vi. 88.
 mukha, v. 1; vi. 102, 151.
 mukhya, iii. 37.
 mukhyatama, ii. 8.
     : mumucuh, vi. 89.
 pra-: mocire, vi. 15.
 mud, *f.*, v. 53.
 Mudgala, vi. 46; viii. 12, 90.
 mudhā, vii. 43.
 muni, iii. 106, 115; v. 144; vii. 47.
 muni-sattama, viii. 18.
 musala, iii. 101.
 musalolūkhala, *du.*, i. 113.
 ✓muh: mumoha, vii. 88.
 muhūrta, iv. 66; v. 149; vii. 157.
 mūrta, ii. 32.
 mūrtimat, vii. 146.
 mūrdhan, iv. 60, 120; viii. 112, 116.
 mūrdhanvat, ii. 18.
 mṛga, iv. 89.
 mṛta, vii. 35.
 mṛta-patnī, vii. 13.
 mṛta-sīṣṭa, vii. 11.
 Mṛtyu, i. 122; ii. 59; vii. 10, 16.
 ✓mṛs: mamarṣa, iv. 13.
 megha, iv. 41 (B); v. 166.
 medas, vii. 78.
 medha (puruṣasya), ii. 153.
 medhā, ii. 84.
 Medhātithi, ii. 64, 130, 155, 157; iii. 55.
 medhā-sūkta, viii. 58.
 medhya (āśva), iv. 27.
 maitra, *f.*, -ī, iv. 17, 123.
 maitrāvaruna, ii. 127; iii. 105; iv.
     f., -ī, vi. 65, 72, 124.

Maitrāvaraṇī, v. 160.
 maithuna, iv. 12; vi. 154; vii. 4, 133.
 mohita, vii. 54.

Yakṣa, vii. 68.
 yakṣma-nāśa, vii. 154.
 yakṣma-nāśana, viii. 64, 68.
 yakṣma-nāśin, f., -ī, vii. 133.
 yakṣyamāṇa, v. 50.

✓ yaj, *pres.*, viii. 111; *fut.*, vi. 21;
perf., vii. 59; viii. 7; *caus.*, v. 53;
 viii. 5.

yajat, vi. 58.
 yajamāna, vi. 72; vii. 70; viii. 80.
 yajus, ii. 152, 153, 154; viii. 110, 130.
 yajña, iii. 136; v. 158; vii. 31, 74, 77,
 113; viii. 130, 135.

yajñārtham, vii. 143.
 yajñiya, vii. 72.
 yajvan, vi. 73, 74.
 ✓yat: yateta, ii. 119.

yathā-kramam, ii. 71.
 yathā-nyāyam, ii. 23.
 yathā-rūpam, vii. 138.
 yathā-vākyam, ii. 122.
 yathā-vidhi, viii. 6.
 yathā-sthānam, ii. 72; vii. 52.

yadr̥chayā, v. 99.
 yad-daiivata, viii. 103.
 ✓yam: yachati, iii. 1.

pra-: ayachat, ii. 25; vi. 162.
 Yama, i. 123; ii. 11, 47; iii. 58; vi.
 , 163; viii.
 48.

yama, *twin*, vi. 163.
 Yama-putra, ii. 60.
 Yama-Yamī, *du.*, vi. 163.
 Yamī, i. 128; ii. 77, 83; vi. 154.
 yava, vi. 58.
 yaviṣṭha, vii. 61.
 yavīyas, iv. 112.

yaśasvinī, iv. 57; v. 54.
 yahu, iii. 64 (B).
 ✓yā:
 abhi-: ayāt, vi. 110; vii. 104;
 ayus, vii. 90; viii. 20.

✓yac: ayācatam, iii. 20.

yācnā, i. 35, 49.
 yājamāna, *adj.*, vii. 138.
 Yajñika, *pl.*, viii. 99.

yājya, v. 55.
 yājyā, ii. 138.
 yājyārcita, v. 64.

yāt, *pres. part.*, viii. 87.
 yāthātathya, i. 4.
 yādṛchika, i. 30.
 yādṛś, vii. 134.
 yāvat, *adj.*, viii. 19.

yukta, iv. 24.
 yuga, vi. 105.
 yugapat, v. 98; vi. 54; viii. 37.
 yuga-parvanta, *adj.*, viii. 98; -m, *adv.*,
 iii. 24.

yugma, iv. 44; vii. 30; viii. 29.

ni-: ayojayat, v. 74.
 pra-: yujyante, vii. 15; yuṅkte,
 viii. 131.
 sam: yojayet, i. 118.

yuddha, iv. 131.
 yuddhādi, v. 134.
 yuddhopakarana, v. 128.
 yudh, v. 124, 125; vii. 63.
 yudhyat, *pres. part.*, viii. 13.

yuyutsu, v. 135.
 yuva-kāmyā, vi. 77.
 yuvam: *acc.*, yuṣmān, viii. 27.
 yūpa, iv. 101.
 yūpavat, iii. 28.

yoga, vii. 88, 109; viii. 84, 130, 136.
 yogitva, iii. 115.
 yotsyamāṇa, vi. 111.

yoddhṛ, v. 127.
 yodhayat, *pres. part.*, iv.
 yoni, i. 62; viii. 140.
 yaupa, *f.*, -ī, iv. 100.
 yauvana, vi. 55; vii. 44.

Rakṣas, viii.
 rakṣo-bhūta, vi. 34.
 rakṣo-han, vi. 134.
 rajata, vii. 78.
 rajas, *pl.* (trīṇi), ii. 63.
 rāṇa-devatā, v. 131.
 rati, vi. 55.
 ratna, v. 123; vi. 52.
 ratha, i. 84, 110; iii. 86, 95, 147, 149;
     v. 14, 15, 123; viii. 12, 35.
 ratha-gopa, v. 131.
 ratha-chidra, vi. 105.
 Rathamtara, i. 116; viii. 78.
 Ratha-proṣṭha, vii. 85.
 Rathavīti, v. 50, 73, 74, 77.
 Rathaspati, viii. 127.
 rathābhīmarśana, v. 112.
 rathitara, iv. 73.
 rapas, vii. 95; viii. 50.
 √rabh: rebhe:
     ā-, vii. 54.
 √ram: ramaye, vi. 54.
 ramya, v. 75.
 rayimat, iv. 72.
 rava, ii. 35, 42.
 ravi, iii. 10, 17.
 rāśmi, i. 63, 68, 94; ii. 62, 67; iii.
     17; iv. 38; v. 130; *pl.* (sapta), iv.
     33.
 rasa, i. 68; ii. 32; vii. 127.
 rasādāna, ii. 6.
 Rasā-pāra-nivāsin, viii. 24.
 rahasya, vi. 129.
 rahah-samyoγa-kāmyā, iv. 57.
 Rākā, i. 128; ii. 78.

Rākā-Sinīvālī, *du.*, iv. 87.
 rākṣasa, *pl.*, v. 145; vii. 68.
 rākṣoghna, vi. 28.
 rākṣoghnaśgneya, viii. 40, 65.
 rājan (Varuṇa), vi. 14, (Nāhuṣa) 20,
     (Kuruṅga) 44, 138.
 rāja-putra, vii. 155, 156.
 rāja-putrī, v. 53, 54.
 rāja-yakṣma-han, viii. 64.
 rājarṣi, iii. 54; iv. 98; v. 29, 50; vi.
     51; vii. 2, 147.
 rājñī, iv. 2.
 rājya, vii. 54, 157; viii. 1, 4, 5.
 rātri, iv. 132; v. 84; vi. 11.
 Rātri-samstāva, iii. 105.
 Rātri, i. 112; ii. 74, 84; v. 74, 75;
     viii. 44.
 Rātry-uṣas, *du.*, iii. 138.
 √rādh: rādhyate, viii. 98.
 rāṣṭra, viii. 2 (*v. r.*).
 rāṣabha, iv. 141.
 Rāhūgaṇa, ii. 45.
 riktha, iv. 111.
 √ribh: ribhyate, iii. 96 (B).
 rirāṁsu, iv. 58, 59.
 rukma, v. 72.
 rukma-vakṣas, v. 68.
 √rud: arodit, ii. 34.
 Rudra, i. 103, 122; ii. 4, 33; *pl.*, i.
     127; v. 47; viii. 128.
 Rudra-patnī, v. 46.
 Rudra-sūnu, v. 69.
 ruvat, ii. 59.
 √ruh: rohati, vii. 13.
     adhi-, ii. 67.
     ā-: ruroha, vii. 4.
 rūḍhi-gata, ii. 102.
 rūpa, *form*, ii. 119; iii. 76; iv. 18;
     viii. 111; *grammatical form*, ii. 158;
     iii. 4.
 rūpa-kṛt, i. 84.

rūpavattā, vii. 45.
 rūpavād-bhārya, ii. 107.
 rūpa-vikartṛ, iii. 25.
 rūpa-vīrya, *pl.*, iv. 134.
 rūpa-saṃpanna, iii. 144.
 retas, iv. 111; v. 149.
 raivata, ii. 13.
 roga-ghna, iii. 113.
 rogūpanutti, iii. 114.
 Rodasī, i. 129; ii. 78, 143; *du.*, i. 83, 113; iv. 6, 98; vii. 94, 95, 126; viii. 125.
 roman, iv. 2; vii. 78.
 Romaśā, ii. 77, 83; iii. 155, 156.
 roha, i. 102.
 rohit, *pl.*, iv. 140.
 raudasī, v. 117.
 raudra, iii. 139; v. 173; *f.*, -ī, iii. 108; v. 38.
 raudra-saurya-ausasa, iv. 99.
 raupya, vii. 52.
 Rauśama, v. 34.
 ✓laks, v. 154; vii. 140.
     upa-, i. 12; viii. 79.
 lakṣaṇa-saṃpad, i. 11.
 lakṣita, viii. 81.
 labdha-vat, *perf. part.*, v. 66.
 labdhāsu, vii. 102.
 ✓labh, vi. 68; vii. 50; viii. 18.
     upa-, iii. 134; iv. 52.
 lākṣa, *adj.*, viii. 51 (*v. r. lākṣā*).
 Lāksā, i. 129; ii. 84.
 lāba, *adj.*, viii. 40.
 liṅga, i. 45, 86, 87; ii. 96, 97, 100, 102, 118; iii. 110; viii. 21, 81, 104.
 liṅga-tas, i. 20; iii. 39; vi. 69.
 liṅga-bhāj, iii. 111.
 liṅga-vūkyā, v. 93.
 liṅga-vākyā-vikāra, vii. 108 (B).
 liṅgokta-daivata, iv. 129; viii. 65.
 Luśa, ii. 129; iii. 55.
 loka, *pl.*, i. 130; ii. 62; vii. 127; (trayah), i. 90, 101; ii. 50; vi. 121; *du.*, i. 92.
 loka-adipati, *pl.* (trayah), i. 73.
 loka-adhipati, *pl.* (trayah), viii. 121.
 lopa, ii. 116.
 Lopāmudrā, ii. 83; iv. 57.
 laukika, ii. 101.
 laukya, i. 4.
 laulya, viii. 31.
 Vamśaja, vi. 39, 58.
 vamśya, vi. 142.
 vaktu-kāma, vii. 84.
 ✓vac: vakṣyāmi, i. 1; iv. 32 (B); (mā) vocaḥ, iii. 19; ūca, vii. 66; ucyate, iii. 153 (A).
     pra-: vakṣyāmi, i. 85.
     prati-: ūcuh, vi. 21.
 vacana-liṅga, *du.*, i. 43.
 vajra, i. 84, 87; iii. 23; iv. 5; vi. 82, 123, 150; vii. 25, 149, 150.
 vajra-dhṛk, vii. 32.
 vajra-saṃstava, vi. 120.
 vajrin, iii. 23, 115.
 ✓vad: vadati, iv. 17.
     abhi-: vadanti, viii. 96; avāda-yatām, v. 65.
     vi-pra-, iv. 10.
     sam-: ūde, ii. 85; ūdire, iv. 105; vi. 89; vii. 81.
 ✓vadh: (mā) vadhiḥ, iv. 52; vadhit, iii. 21.
 vadhu, iii. 147; vi. 51; vii. 131, 132.
 vadhu-mat, iii. 149.
 vana, vi. 35, 101, 138; viii. 2; vanā-nām (pati), iii. 26.
 Vanaspati, i. 66, 109; ii. 150; iii. 26, 27; vii. 62.
 ✓vand: vavande, iv. 2.

✓ *vap*:
nir-: *upyate*, i. 78, 119; *vapante*, ii. 16.
vapus, iv. 66.
vayas, *bird*, v. 146.
vara, *boon*, iii. 24; iv. 71, 74; vi. 54; vii. 50, 65, 76.
vara-dāna, vii.
variṣṭha, vii. 87.
Variṣṭhā, v. 144.
Varuṇa, i. 117, 118, 122; ii. 2, 4, 11, 32; v. 98, 147, 148; vii. 114.
Varuṇa-daiwata, vi. 93 (*v. r.* -*devata*).
Varuṇa-mitra-deva, iv. 6.
Varuṇānī, iii. 92.
Varuṇāryama-mitra, *pl.*, iii. 107; vi. 50; viii. 86.
Varuṇa-indra-agni-soma, *pl.*, viii. 41.
varga, i. 5; ii. 85, 86, 87; vii. 116.
varṇa, *letter*, ii. 116; *caste*, vii. 15.
varṇa-gotra-ādika, iii. 145.
varṇa-gotra-avirodha, iii. 144.
varṇa-samghāta, ii. 117.
vartantī, *pres. part.*, vi. 137.
vartin, *f.*, -ī, iii. 12.
varmin, v. 129.
varṣa, *n. pl.*, vii. 42.
varṣa-sahasra, vi. 20.
varṣā, *pl.*, ii. 13.
varṣiṣṭha, ii. 67.
Vala, vi. 64.
vaśa, ii. 93.
Vaśa, vi. 79.
vasat-kaṛa, vii. 61; viii. 111.
: *vasati*, iii. 134; *uvāsa*, vii. 43;
ūṣatuh, vi. 35.
ni-, vii. 147.
vasat, *pr. part.*, vi. 36.
vasati, *f.*, *the root vas*, v. 156.
vasanta, i. 115.
vasantī, *pres. part.*, vi. 40.
Vasiṣṭha, ii. 62, 130; iii. 128; iv. 98, 119; v. 150, 151, 154, 157, 158, 163; vi. 11, 34.
Vasiṣṭha-dveśin, *f.*, -ī, iv. 117.
Vasiṣṭha-śūpa, vii. 59.
Vasiṣṭha-agastya, *du.*, v. 164.
vasu, *n.*, v. 63, 139; vi. 85.
Vasu, *m. pl.*, i. 116; ii. 12; viii. 125.
Vasukarṇa, iii. 55.
Vasukra, vii. 30.
✓ *vah*, vi. 21, 22; vii. 65.
ā-: *avāhayat*, iii. 133.
vahana, i. 119.
vāk-pūrva, viii. 111.
vāk-prāṇa, *du.*, iv. 39.
vākyā, ii. 88, 89, 100, 117; viii. 68.
vākyā-ja, ii. 104.
vākyārtha-nirnaya, ii. 117.
vākyārtha-darśanārthīya, i. 41.
vāk-sūkta, viii. 43.
vāg-devatya, ii. 125; viii. 122.
vāg-vidvas, vii. 111.
vāc, i. 74, 128; ii. 39, 44, 50, 72, 76, 79, 81, 84, 138; iii. 12, 14; iv. 36, 39, 72, 85, 113, 114, 115, 2, 98, 100; vi. 121, 152; vii. 71, 106, 107; viii. 8, 76, 91.
Vācaspati, i. 125; ii. 44; iii. 71.
vācya, i. 62; ii. 96.
Vāja, iii. 83; vi. 135.
vājin, vii. 3; *pl.*, ii. 12; iv. 141, 142.
vājina-daiwata, v. 167.
Vāta, i. 125; ii. 5.
Vatajūti, viii. 127.
Vāta-deva, viii. 49.
vādhūya, vii. 134.
Vādhryaśva, ii. 155.
vāma, iv. 33.
vāma-tas, iv. 89.
Vāmadeva, ii. 40; iii. 57; iv. 132.
vāyavya, i. 87; ii. 127; viii. 49 (*v. r. A.*).

Vāyu, i. 5, 68, 69, 82, 122; ii. 2, 4, 16, 32, 124; iii. 94.

Vāyu-devata, viii. 108, 122.

vār, *water*, iv. 38.

vāruṇa, iii. 98; (*jana*), vi. 13.

Vāruni (= *Vasiṣṭha*), vi. 24, 33.

Vārasikha, *pl.*, v. 124, 125, 136, 137.

vāriṣākapa (= *Vārsākapa*), ii. 69.

vārya, iv. 74.

vārsasahasrika, vi. 22.

vārsākapa, vii. 141.

vārsīka, viii. 6.

ś : vavāśa, iv. 93.

vāsatīvara, v. 149.

vāsas, iv. 30, 41 (B); vi. 52; vii. 132.

Vāsiṣṭha, *pl.*, v. 159.

vāstu, ii. 43.

Vāstospati, i. 123; ii. 43; vi. 48.

vāstospatya, vi. 2.

vāhana, i. 74; iii. 85; iv. 143.

vāhanārtha, iii. 147.

vimśati, ii. 94; v. 30.

vikarṣa, viii. 120.

vikāra, ii. 121; vii. 108 (B).

Vikuṇṭhā, vii. 49.

vikramya, vi. 122.

vikriṇat, *pres. part.*, iv. 133.

vigraha, ii. 106, 112.

vi- : vecayanti, ii. 94.

vicikitsita, ii. 141, 144.

vicetana, iv. 113.

vichandas, viii. 109.

vijana, vi. 99.

vijara-aroga, vii. 47.

vijñāna, iii. 137; vii. 110.

vijñāya, vii. 3.

vitata (*yajña*), v. 53.

vitta, ii. 30.

✓ i. vid, *to know* :

adhi- : vetti, ii. 30.

✓ 2. vid, *to find* :

anu-, vii. 112.

Vidathī, v. 102.

vidita, i. 33; viii. 76.

viditvā, iv. 1; vi. 38; vii. 4; viii. 28.

vidyā, iii. 142.

vidyut, i. 54, 94; ii. 33.

vidvas, vii. 112, 113.

Vidhāṭ, i. 126; v. 147; viii. 70, 126.

vidhi, v. 94.

vidhi-drṣṭa, iv. 77; v. 24.

vidhi-vat, vi. 114.

vidhūya, vii. 77.

Vinatā, v. 144.

vināśana, ii. 121; viii. 50.

vinikṣipya, v. 84.

viniyoga, vii. 113; viii. 10.

vinirjita, v.

viniscaya, iii. 29.

Vipāt-chutudrī, *du.*, iv. 106.

Vipāś, i. 114.

vipula, v. 70.

viprakṛṣṭa, ii. 100.

vipravāda, ii. 131.

viphala, v. 82.

vibhakta, iv. 6.

vibhakta-stuti, iii. 41, 82.

vibhakti, i. 43, 45; ii. 94.

vibhajya, vii. 120.

vibhava, vii. 132.

vibhāga, ii. 20.

Vibhīndu, vi. 42.

vibhu, vi. 113.

vibhūti, i. 71; iii. 123; iv. 37.

vibhūti-sthāna-janma, i. 96.

vibhūti-sthāna-sambhava, i. 104; ii. 20.

Vibhvan, iii. 83.

Vimada, iii. 128.

vimāna, i. 121.

viyogārtham, vii. 149.

virāga, vii. 132.

virāj, viii. 107.
 vilapat, *pres. part.*, vi. 33.
 vilapita, i. 36.
 vilāpa, i. 53.
 vivara, vi. 123.
 Vivasvat, ii. 47; v. 147; vi. 68, 162, 163; vii. 2, 4, 7, 119; viii. 127.
 Vivasvat-suta, vi. 154.
 vivikta, iii. 20.
 vivicya, viii. 139.
 vividha, iv. 31; v. 139; vii. 50.
 vividhaśyudha, *pl.*, vii. 111.
 ís: viśati, viii. 140.
 ā-: aviśat, viii. 2.
 praś: aviśat, vi. 12; vii. 62.
 upa-: viveśa, v. 22.
 ni-, *caus.*, ii. 100.
 viśati = *the root* viś, ii. 69.
 viśasya, iv. 30.
 viśesa, ii. 109.
 viśesa-tas, vii. 138.
 viśesa-vācin, ii. 110.
 viśva, ii. 134; *pl.*, viśve (*scil.*, devāḥ), ii. 12; vii. 41; (devāḥ), i. 84; iii. 95; iv. 98; v. 97, 155; vii. 76; viii. 106; (divaukasas), vii. 118; viśvān (devān), iii. 44; viśvaiḥ, iii. 60; (devaiḥ), viii. 62; viśvesām, iii. 6; viii. 106; (*scil.*, devānām), viii. 10.
 Viśva-karman, i. 123; ii. 49; vi. 56.
 viśva-bhaiṣajya, *adj.*, viii. 50.
 viśva-rūpa, iv. 142; vi. 152.
 viśva-rūpa-dhṛk, vi. 149.
 viśva-līṅga, ii. 128; iii. 33, 42, 43.
 Viśvavārā, ii. 82.
 Viśvā, v. 144.
 viśvātman, iv. 121.
 Viśvānara, i. 127; ii. 66.
 Viśvāmitra, ii. 48, 131, 157; iv. 105, 115, 118.
 Viśvāmitra-vacas, iv. 108.
 Viśvāvasu, vii. 130.
 viśve-deva-gana, *pl.*, iii. 136.
 viśveśa, viii. 140.
 viśa, vii. 44.
 viśa-ghna, iv. 64.
 viśaya, i. 120; viii. 107.
 viśa-śāṅkā, iv. 64.
 viśnāti = *the root* vis, ii. 69.
 Viśnu, i. 82, 117; ii. 2, 11, 64, 70; iii. 59; v. 148; vi. 122, 123.
 Viśnu-nyaṅga, v. 90.
 visamvāda, v. 95.
 visarga, iv. 38.
 visṛjat, *pres. part.*, i. 93; ii. 58.
 vistara, i. 79, 80.
 vistāra, viii. 32.
 vispaṣṭa, viii. 88.
 vismaya, i. 38, 57.
 vismita, v. 69.
 Viḥavya, ii. 131; iii. 57.
 vihita, viii. 135.
 vihīna, vii. 150.
 vīḍvaṅga, iii. 147.
 vīrya, vii. 54, 60.
 vīrya-vat, v. 149.
 ✓vṛ, *to choose*, v. 33, 51; vi. 38, 54.
 vṛkṇa, vii. 61.
 vṛkta-barhis, i. 65.
 vṛkṣa-dronī, v. 83.
 ✓vṛt :
     anu-: vartante, iii. 6.
     upa-: varteta, vi. 145.
     ni-: avartata, v. 60; vartetām, v. 61.
     pari-: vartate, i. 120.
 vṛta, iv. 23; vii. 151.
 vṛtta, v. 60.
 vṛtti, ii. 109.
 Vṛtra, ii. 6; vi. 112, 121, 122.
 Vṛtra-bhayārdita, vi. 109.
 Vṛtra-śāṅkā, vii. 113.

Vṛtra-han, iv. 126; vi. 110.
 vṛddhi, ii. 121.
 Vṛṣa (Jāna), v. 14, 18, 19.
 s̄ : varṣati, i. 68; iv. 34; vii. 24;
 vavarga, viii. 2.
 vṛṣan, ii. 66, 67; vii. 141.
 vṛṣabha, i. 111; iii. 148; vi. 52; viii.
 12.
 Vṛṣakapāyī, ii. 8, 10, 80; vii. 120.
 Vṛṣakapi, ii. 10, 67, 68.
 vṛṣṭi, ii. 33.
 vṛṣṭi-kāmajjyā, viii. 5.
 vṛṣṭy-artham, viii. 9.
 vega, vii. 5.
 veda, v. 58; pl., ii. 44.
 veda-pitr, v. 58.
 vedārtha-tattva, vii. 110.
 vedi, vii. 32.
 ✓ven : venati, ii. 51.
 Vena, ii. 51.
 vevesṭi, *the frequentative of the root vis*,
 ii. 69.
 Vaikhānasa, ii. 29.
 Vaidadaśvi, du., v. 62.
 vaidika, i. 4, 23.
 Vaideha, vii. 58, 59.
 vaidyuta, iii. 77; viii. 44.
 vainya, viii. 41.
 vairāja, i. 116.
 vairūpa, ii. 13.
 Vairūpa, m. pl., viii. 37.
 vairūpya, i. 26.
 vaivāhika, vii. 138.
 vaividhya, i. 14, 16.
 vaiśvakarmanā, vii. 117.
 vaiśvadeva, ii. 81, 125, 128, 132, 133;
 iii. 33, 42, 47, 51, 122, 131, 141;
 iv. 7, 8, 31, 42; v. 175; viii. 128;
 f., -l, iii. 99; iv. 9, 123; v. 106,
 174; vi. 133.
 vaiśvadevaka, ii. 127.

vaiśvadevata, viii. 123.
 vaiśvadevya, vii. 39.
 Vaiśvānara, i. 67, 97, 106; ii. 11; iv.
 97, 102; v. 104; vi. 46; vii. 61,
 142; viii. 127.
 Vaiśvānara-stuti, i. 99.
 vaiśvānariya, i. 99, 102; iii. 117, 129;
 iv. 96; v. 161.
 vaiśnava, iii. 93; viii. 102.
 vaiśnavya, viii. 102 (*v. r.*).
 volhṛ, iii. 50, 79.
 Vyamsa, vi. 77; vii. 58.
 vyañjana, ii. 116.
 vyañjita, i. 64.
 vyatikirṇa, ii. 104.
 vyatyaya, vi. 17.
 vyapekṣā, v. 24.
 vyapohitum, vi. 140.
 vyavasthita, ii. 34; vi. 111, 112; vii.
 52.
 vyasta, ii. 123, 124; iii. 14, 60; viii.
 124.
 vyākhyāta, vi. 129.
 vyāptimattva, i. 98.
 vyāhṛti, ii. 123.
 vyāhṛti-daivata, ii. 123.
 vyutpatti, ii. 108.
 vyoman, i. 93; ii. 32, 42, 56; iii. 14;
 iv. 46, 66.
 ✓vraj : avrajat :
 anu-, iv. 3.
 vraja, viii. 27.
 vrat, pres. part., ii. 52; iii. 143; iv.
 117.
 vranita, iii. 135.
 vraścanī, iv. 101.
 Śamyu, v. 109.
 ns, iii. 2, 104, 140, 150; iv. 17;
 v. 140; vi. 53, 120, 139, 160; vii.

anu- : śamsati, i. 103.
 pra- : śamsati, iii. 101.
     : aśakat, vi. 122.
     , iv. 41 (b).
 śakaṭa, v. 31 ; vi. 105, 138.
 śakuni, i. 109.
 śakti, ii. 32.
 Śakti, iv. 112.
 śakti-prakāśana, viii. 10.
 śakti-mat-tā, vii. 60.
 śakra, iii. 38 ; iv. 3, 70 ; vi. 53, 104,
     114 ; vii. 29, 30.
 śakvarī, i. 131.
 śāṅkha-nidhi, vi. 55.
     i, iii. 20 ; iv. 74 ; v. 138 ; vi.
     53, 137.
 Śaci-sahāya, iv. 1.
 śata, iii. 148, 149 ; viii. 2.
 śata-kratu, iv. 46, 52 ; vi. 152.
 śata-dhā, iv. 120.
 śata-yojana, viii. 32.
 śatarcin, iii. 114, 116.
 śatru, v. 127 ; vii. 60, 84.
 Śamtanu, vii. 155, 156 ; viii. 1, 3, 6.
 śamnomitriya, *f.*, -ā, iii. 79.
 ✓śap : śapate, vi. 33.
 śaptu-kāma, vi. 37.
 Śabara, viii. 72.
 śabda, ii. 99, 109 ; iii. 80.
 śabda-rūpa, ii. 108.
 śamyā-māṭra, v.
 ✓śam : śāmayat :
     pra-, iv. 53.
 śarad, i. 115.
 śarīra, iv. 40 ; vii. 101.
 śarīra-patwa, vi. 89.
 śarīrin, *f.*, -ī, v. 98.
 śarkara, vii. 79.
 śarma, ii. 46.
 Śaryanāvati, iii. 23.
 śalyaka, vi. 106.

Śasīyasi, v. 61, 64, 80.
 Śāśvati, ii. 83 ; vi. 40.
 ✓śas : śasyate, iii. 33 ; v. 175 ; vi.
     108.
 śastra, i. 102 ; iv. 22 ; v. 175.
 śākini, vi. 138.
 śākvara, i. 131.
 śānti, viii. 90.
 śānty-artham, vii. 15, 21, 94 ; viii. 87.
 śāpa, i. 39, 49 ; vi. 34.
 Śārṅga, *pl.*, viii. 54.
 Śāryāta, ii. 129 ; iii. 55.
 śālamukhya, vii. 67.
 śāśvata, iii. 106 ; v. 126.

anu-: aśat, iv. 131 ; śāsatī, 3. *sing.*,
     vii. 37.
 ā- : śāste, v. 135 ; vi. 31 ; vii. 11,
     12, 19, 134, 136 ; viii. 82.
 śāstra-vid, iii. 48.
     ikṣ, iii. 84 ; viii. 4.
 śitāman, ii. 114.
 śīras, iii. 21, 22, 23 ; iv. 22 ; v. 15 ;
     vi. 36, 150.
 śīśira, ii. 13.
 śīśu, v. 16 ; vi. 139.
 śīṣya, *pl.*, iii. 83.
 śītauṣṇa-varṣa-dāṭṛ, vii. 28.
 śukra, iv. 12 ; v. 99, 151 ; vii. 5, 6, 78.
 śukra, *adj.*, vi. 144.
 śukra-pratīṣedha, iv. 13.
 śukra-śamkara, iv. 13.
 śukla, v. 80.
 śuci (Agni), i. 66 ; iii. 129.
 Śutudri, i. 114.
 śuna, v. 8.
 śuna-devī, v. 7.
     i. 54 ; ii. 115 ; iii. 103.
 śunāśra, *sing.*, v. 8 ; *du.*, i. 114 ; v. 8, 9.
 śubhas-pati, *du.*, v. 84 ; vii. 43.
 śuśrūṣu, vi. 142.

śūla-sthūpā, *pl.*, iv. 30.
 śa, viii. 50; *pl.*, vii. 37.
 śaivala, vii. 79 (*v. r.*).
 śokaya, *den. verb*:
     vi: ásokayat, vii. 36.
 Śaunahotra, ii. 40; iv. 78.
 śmasāna, vi. 160; vii. 15.
 śyāva, iii. 147; vi. 52; *pl.*, iv. 142;
     f., -I, iii. 8.
 Śyāvāśva, v. 52, 55, 56, 60, 64, 65, 69, 72.
 śyena, i. 126; iv. 136.
 śyena-rūpa, iv. 126.
 śrad, *verbal prefix*, ii. 95.
 śraddhā, i. 112; ii. 74, 84.
 śravāna, iv. 119.
 śraddha, *adj.*, viii. 58.
 Śrī, ii. 83.
 śrī-putra, *pl.*, v. 91.
 Śrī-sūkta, v. 91.
 ✓śru: śuśrāva, iii. 133; *pass.*, śrū-
     yante, vii. 72.
 śruta, iv. 120; v. 50; viii. 87, 135.
 Śruta-bandhu, ii. 53.
 Śrutarvan, vi. 95.
 śruti, iv. 139; v. 23, 83, 159, 167;
     vi. 34, 148; vii. 62; viii. 138.
 śraishhya-karman, v. 156.
 śrotra, vii. 71.
 śrauta, iii. 142.
 ślāghā, i. 36, 53.
 śloka, ii. 42.
 śvan, iv. 126; vi. 12, 159;
     vii. 31.
 śvas, iv. 50.
 Śaṭka, viii. 56.
 śadvimśa, vi. 84.
 śadvimśati, ii. 22.
 śas (vikkārah), ii. 121.
 śasti (varṣāni), vii. 42.
 śaṣṭyupādhika, iii. 149.

śaṣṭha, v. 103; (*svara*), viii. 119.
 śalīca, iii. 27.
 śolāsarca, iii. 126.
 śolhā, iv. 35.
 Samyukta, vii. 84.
 samyogārtha, vii. 136.
 samvatsara, ii. 16; iv. 35; vi. 27.
 samvanana, iii. 59; iv. 53; viii. 32, 95.
 samvartayat, *pres. part.*, ii. 61.
 samvāda, ii. 88; iv. 44, 47; v. 163,
     164; vi. 154; vii. 29, 148, 153.
 samvijñāna-pada, v. 95.
 samvid, vii. 147.
 samśaya, i. 35, 51.
 samśkārya-preta-samyukta, vi. 158.
 samstava, i. 117; iii. 109; iv. 27, 136;
     v. 172.
 samstavika, ii. 15.
 samstuta, ii. 2; iii. 36, 83, 110; iv.
     6, 28.
 samstuta-vat, iii. 81.
 samstuti, i. 75; vi. 161.
 samsthā, iii. 82; v. 93.
 samsthita, v. 67.
 sakala, ii. 144.
 sakta, v. 55.
 saktu, vi. 103.
 sakhi, iv. 1; vii. 56.
 sakhitva, iv. 2, 75, 77.
 sakhī, vii. 151.
 sakhya, iii. 106; vii. 103.
 samkalpa, i. 37, 55.
 samkalpayat, *pres. part.*, i. 54.
 Samkusuka, ii. 60.
 samkhyā, i. 45; viii. 13.
 samkhyāna, ii. 93.
 samgati, v. 77.
 samgrhītvā, ii. 47.
 samgrāmaśāṅga, *pl.*, v. 136.
 sacaturdaśa, vi. 146.

✓ *saj* : *asajyata* :
    sam-, vii.
sajūr, iii. 46.
sajoṣas (°*śājti*), iii. 46.
samjñapta-vat, iv. 29.
samjñā, ii. 134 ; iii. 82 ; v. 93 ; viii. 99.
    ‘*samjñānam*’, viii. 95.
samjvara, i. 38, 56.
sat, i, *pres. part. with past part.*, i. 92 ;
    vii. 23.
sat, 2, *n.*, i. 62 ; ii. 120.
sattrā, v. 97, 149 ; vi. 22 ; vii. 59.
sattrā-sad, viii. 133.
sattva, i. 23, 81.
sattva-samgati, i. 29.
Sat-pati, iii. 70.
satya, ii. 40, 42.
✓ *sad* : *sīdati*, *sīdat* :
    ava-, i. 90 ; iv. 113.
    vi ut-, *caus.*, vii. 53.
    pra-, *caus.*, viii. 3.
sad-asat, *du.*, viii. 140.
Sadasas-pati, iii. 67, 70.
sadasya, v. 159.
sadṛśa, ii. 97 ; *f.*, -ī, vii. 1.
sadyas, v. 73.
sanātana, vi. 144.
sanāman, i. 91.
samtāpa, i. 36, 52.
samtāyajya, v. 16.
samdadhat, *pres. part.*, vii. 128.
samdhī, viii. 139.
samnidhi, vi. 139.
samnipāta, ii. 132.
sapatna-ghna, viii. 69, 94.
sapatna-nibarhaṇa, viii. 92.
sapatnī, vi. 57 ; viii. 63.
sapatny-apanodika, viii. 57.
saputra, v. 52, 53, 103.
sapurohita, iii. 144.
    sapta (*ratnāni*), v. 123 ; (*svarāh*), viii. 121.
saptaka, vii. 51, 116.
Saptagu, vii. 55, 56, 57.
saptati, vi. 51.
sapta-trmśattama, *f.*, -ī, vi. 45.
saptadaśa (*stoma*), ii. 14.
saptarsi, *pl.*, ii. 11 ; iii. 58 ; viii. 123.
sapti, iii. 50, 79.
saphala, v. 85.
sabar, iii. 85.
sabar-dughā, iii. 85.
sabhārya, iii. 143.
samagra, ii. 76.
samara, vi. 115 ; vii. 51.
samasta, ii. 123, 124 ; iii. 14, 60 ; v.
    175 ; viii. 110, 124.
samasta *artha-ja*, ii. 104, 144.
samā, viii. 2.
samādāya, vi. 100.
samāna-chandas, i. 16.
samāna-dharmin, iii. 128.
samāna-vayas, v. 68.
samāmantrya, iii. 88.
samāmnāya, i. 1.
samāyāt, *pres. part.*, v. 22.
samāśrita, viii. 117, 118.
samāsa, i. 79 ; ii. 28, 106.
samāhita, viii. 120.
samutthāya, iii. 24.
samutpanna, vi. 62.
samuddhṛtya, v. 85.
samudra, ii. 11 ; vi. 138.
samudra-gā, vi. 20.
 sameta, vii. 129.
sāpad, i. 11 ; ii. 158.
sāpravāda, iii. 155.
sāprekṣya, iv. 94 ; v. 74.
sāmbandha, *pl.*, iii. 68.
sāmbodhya, iii. 145.
sāmbhava, i. 104 ; ii. 20 ; iii. 1.
sāmbhūta, v. 151, 152 ; viii. 79.

sambhṛta, ii. 56.
 sambheda, iv. 106.
 sammata, iv. 119.
 sammantrya, v. 59.
 sammita, v. 153.
 sammoha, vii. 84.
 samyag-bhakti-didṛkṣu, *pl.*, iii. 73.
 sayūthya, iv. 28 (*v. r.*).
 Saranyū, ii. 10, 80; vi. 162, 163; vii. 1, 3, 4.
 Saranyū-devata, vii. 7.
 Saramā, i. 128; ii. 77, 83; viii. 25, 27, 28, 33.
 saras, ii. 50; iii. 23; vii. 150.
 Sarasvat, i. 123; ii. 51; iv. 39, 42; vi. 19.
 Sarasvatī, i. 128; ii. 51, 74, 76, 81, 135, 137; iii. 13; iv. 36, 39; vi. 22, 23, 24, 59, 145.
 sarpa, *pl.*, vii. 72; viii. 115.
 sarpis, vi. 145.
 sarva (= entirely, with another adj.), iii. 103.
 sarva-karman, v. 158; viii. 124.
 sarva-kārya, vii. 128.
 sarva-gata, vi. 121.
 sarva-dṛktva, iii. 134.
 sarva-nāman, ii. 97.
 sarva-bhūta, *n. pl.*, ii. 19.
 sarvabhūta-hana, vii. 44.
 sarva-ripra-pranodana, viii. 92, 93.
 sarva-veda, *pl.*, v. 53.
 sarvāṅga-śobhana, v. 66.
 sarvāntara, ii. 69.
 sarvāvāpti, ii. 134.
 salakṣaṇa, vii. 3.
 salila, iv. 41 (B), 43; v. 155; vi. 88.
 savana, iii. 90; (*tr̥tya*), ii. 13; (*madhyama*), i. 130.
 savarcas, ii. 141.
 Savarnā, vi. 68.
 Savitṛ, i. 84, 125; ii. 12, 62; iii. 88 (B), 98.
 Savya, iii. 114, 115.
 savṛīla, vii. 97.
 Sasarparī, iv. 113.
 sasoma, iii. 124.
 sahamāna, v. 22.
 saha-rakṣas, vi. 160.
 sahas, *gen.* (yahuh), iii. 64.
 sahasā, v. 21; vi. 88.
 sahab-suta, vii. 61.
 sahasra, iii. 149; vi. 61; *pl.* (trīṇi), vii. 75.
 sahasra-tama, iii. 17.
 sahasra-dakṣīṇa, v. 33.
 sahasra-yuga-paryanta, viii. 98.
 sahita, iv. 76, 141; v. 97, 138; vi. 35, 39, 63; vii. 77; viii. 4.
 : syanti, syet:
 vi. 29, i. 86, 89.
 sāṅga-upāṅga, v. 53.
 Sādhyā, *pl.*, i. 116; ii. 12; iv. 36; v. 97; vii. 143; viii. 117, 128.
 sānuga, iii. 143.
 sānulīṅga, iii. 152 (A).
 sāntvayītvā, vi. 13.
 sāntvya, iv. 3.
 sāman, i. 116, 131; ii. 13; viii. 110, 117, 122, 130.
 sāmarthyā, ii. 122.
 sāma-svara, viii. 119, 121.
 sāmānya, ii. 110.
 sāmānya-vācin, ii. 109.
 sāmāsika, i. 79.
 sāmrājya, i. 118.
 sāyam, ii. 64.
 sāyāhna-kāla, ii. 68.
 sāyujya, ii. 21.
 sāyudha, iv. 67.
 sārathi, v. 130.
 sārameya, vi. 12.

sārasvata, ii. 135, 138; v. 119; vi. 19, (jala) 88; vii. 59.
 Sāñjaya, v. 124, 139.
 sārtha, i. 9.
 sārdha, iv. 108.
 sārdham, v. 20; vii. 51.
 Sārpātījñī, ii. 84; viii. 89.
 sālāvṛkī-suta, iii. 132.
 sālokya, i. 19, 98; ii. 21; v. 171; vii. 144.
 Sāvarṇya, vii. 103.
 sāvitra, iii. 45, vi. 132.
 sāvitra-saumya-śvina-māruta, iv. 99.
 Sāvitrī (Sūryā), ii. 84; vii. 119.
 sāhacarya, i. 19; iii. 75; v. 172; vii. 144.
 sāhāyya-kāmyā, v. 137.
 Simhikā, v. 144.
 sikata (=sikata), vii. 79.
 √sic :
     abhi-, vi. 153; viii. 1.
 √siddh :
     ni-: śisēdha, iii. 19.
     prati-, vii. 13, 110, 133.
 Sīnīvalī, i. 128; ii. 77.
 Sindhudvīpa, vi. 153.
 Sītā, i. 129; v. 9.
 Sīra, v. 8.
 √su : suṣuve, iii. 133; suṣāva, vi. 102.
     pra- : sautī, ii. 62.
 su-īryatva, vii. 128.
 sukha, ii. 46.
 suga, vii. 65.
 sugandhi-tejana, vii. 78.
 sutā, *pp.*, *pressed* (Soma), iv. 54; *m.*,
     son, iii. 18; iv. 112; v. 100, 146;
     vii. 47, 114; viii. 19.
 sutā, v. 56; vii. 45.
 sutvac, vi. 104, 105.
 Sudās, iv. 106, 112.
 Sudāsa, vi. 34.
 sudurjaya, viii. 33.
 Sudhanvan, iii. 83; viii. 127.
 Suparna, i. 124; viii. 127; *du.*, vii. 48.
 supriya, vii. 56.
 suprīta, iii. 18; vi. 119.
 Subandhu, vii. 85, 87, 88, 89, 94, 99,
     100.
 subhaga, *f.*, -ā, vii. 47.
 sumanas, vii. 65, 76.
 sumahat, vi. 140; vii. 49.
 sumahāyaśas, v. 72.
 Sumitra, viii. 17.
 sura, vi. 114.
 sura-druma, vi. 56.
 Surabhi, v. 144.
 surā-pāṇa, vi. 151.
 suloman, vi. 104.
 suvīra, iv. 72.
 su-vīraya, vii. 128.
 Suṣāman, vi. 67 (B).
 susamhrṣṭa, vi. 111.
 Suhastyā, vii. 47.
 sūkta, i. 13; iii. 25; viii. 99.
 sūkta-prāya, iii. 80.
 sūkta-bhāgīn, viii. 20; *f.*, -ī, i. 19, 60;
     ii. 77; iii. 53.
 sūkta-bhājī, i. 17, 18, 99; iv. 99; v.
     142; vi. 159; viii. 99, 129.
 sūktarg-ardharcā-pāda, *pl.*, i. 1.
 sūkta-vāda, viii. 100.
 sūkta-śātā, vi. 145.
 sūkta-śabda, viii. 100.
 sūkta-śeṣa, iii. 93, 138; iv. 144; vii.
     101; viii. 9, 16.
 sūkta-sahasra, iii. 130.
 sūkta-ādi, iii. 45; viii. 15, 42.
 sūkta-ānta, vii. 39.
 sūkta-abhidhāna, viii. 100.
 sūkta-ekadeśa, viii. 101.
 sūna (=sūnā), iv. 29.

sūnu, iii. 153 (Δ).
 sūri, ii. 24.
 Sūrya, i. 5, 61, 69, 82, 88, 100; ii. 8, 10, 22, 61, 70, 124; iv. 63; vii. 114, 128.
 Sūrya-ksaya, iv. 114.
 Sūrya-daivata, viii. 119.
 Sūrya-prasūta, i. 101.
 Sūrya-vat, vi. 134, 136.
 Sūrya-samstava, iii. 44.
 Sūrya-samstava-samyukta, iii. 42.
 Sūryā, ii. 8, 9, 79, 81, 84; iii. 45; vii. 119, 121, 130.
 Sūryā-candramas, *du.*, vii. 81, 126; viii. 16.
 Sūrya-anala-sama-dyuti, v. 101.
 Sūrya-anila, *du.*, vii. 28.
 Sūrya-anuga, i. 77.
 ✓sr̥ : sarati, vii. 128.
 ✓sr̥j : sasr̥je, ii. 53.
 ut- : sr̥jāmi, iii. 19.
 Sobhāri, i. 48; vi. 58.
 Soma, i. 82, 117, 126; ii. 2, 4, 107; vi. 101, 102, 109, 111, 113, 130, 136; vii. 9, 74.
 Somaka, iv. 129.
 Soma-devata, vii. 83.
 soma-pati, vii. 58.
 soma-pāna, vi. 151.
 soma-pīthīn, iv. 54.
 Soma-pradhāna, iv. 137.
 soma-bhāga, v. 156.
 Soma-sūrya, *pl.*, viii.
 Somā-pauṣṇa, iv. 91.
 Somendra, *du.*, iii. 67.
 Saucīka, vii. 62.
 sauṛāmanā, ii. 153.
 saudāsa, vi. 28.
 sauna, iv. 29 (*v. r.*).
 sauparna, *f.*, -ī, vi. 120.
 sauparṇeya, iii. 119.

saubhāgya, vii. 45.
 sauma, *f.*, -ī, v. 41, 44.
 saumya, iii. 111, 124; vi. 29, 146; vii. 23, 92; viii. 119.
 saura, *f.*, -ī, iv. 42, 113; v. 118; vi. 5, 9.
 saurya, i. 87; ii. 7; iii. 113, 139; viii. 110; *f.*, -ā, vi. 6, 126.
 saurya-vaiśvānara, ii. 16.
 saurya-vaiśvānara agni, ii. 18.
 saurya-vaiśvānarīya, ii. 17.
 sauryā-cāndramasa, *f.*, -ī, vii. 124.
 sauvarṇa, v. 31, 35; vi. 56.
 ✓skand : caskanda, v. 99, 149.
 skanna, v. 84.
 stīrṇa, ii. 57.
 stōṣyete, vii. 45; astaut, iii. 37; iv. 16; vi. 26, 62; viii. 71.
 sam- : stūyante, iii. 7.
 abhi-sam-, iii. 44.
 stuta-vat, viii. 68.
 stuti, i. 6, 14, 35, 47, 60; ii. 131; iii. 7.
 stuti-karman, *adj.*, iii. 4.
 stuti-kāmyā, viii. 20.
 stuti-harsita, vii. 57.
 stutya-āśis, *du.*, i. 8.
 stūyamāna, iii. 103.
 stokiyā, *pl.*, v. 25.
 stotṛ, i. 22.
 stotra, viii. 78.
 stotriya, i. 103.
 stoma, i. 115; ii. 1, 13.
 strī, *feminine*, i. 40; ii. 96; *woman*, vi. 41; vii. 1, 132, 135; *pl.*, v. 49; vii. 12.
 strī-dharma, vii. 15.
 strī-līṅga, vi. 76.
 sthala, v. 151; vi. 88.
 sthavira, iii. 47.
 ✓sthā :
     abhi- : atiṣṭhat, vi. 110.
     ā- : tasthe, vii. 43.
     pra-, *caus.*, v. 136.

sthāna, i. 76; ii. 21, 26.
 sthāna-loka, *du.*, iii. 68.
 sthāna-vibhāga, i. 70.
 sthāvara, i. 61; viii. 116.
 sthāsnu-jaṅgama, iv. 37.
 sthita, vii. 121.
 sthiti, ii. 118.
 snāta, *f.*, -ā, iv. 57.
 snāyu, vii. 78.
 snuśā, v. 54, 79; (*Indrasya*), vii. 30 (B).
 spardhā, vi. 57.
 ✓ *spṛś*, vii. 56, 102.
 spṛhā, i. 35, 53.
 ✓ *smṝ* : smarati, viii. 85.
 sravat, *pres. part.*, v. 86; viii. 66.
 sravanti, vii. 115.
 sva, iii. 22; v. 85; vi. 41, 121; vii. 23.
 svaka, viii. 71.
 sva-janman, iv. 10.
 sva-dāra-garbhārtham, viii. 83.
 svadhā, viii. 112.
 svadhiti, iv. 30.
 Svanaya, iii. 143, 150; iv. 1.
 sva-nilaya, iii. 142.
 ✓ *svap*, iii. 142; iv. 69; v. 85; vi. 36.
pra-, *caus.*, vi. 13.
vi- : asuśvapat, vi. 13.
 svapna, vi. 11.
 svapna-anta, vi. 148.
 sva-bala, vi. 111.
 sva-bāhu-vīrya, vii. 52.
 sva-bhāva, viii. 31.
 sva-māyā, vii. 150.
 svayam, = *acc.*, viii. 89.
 sva-yūthya, iv. 28.
 svara, ii. 115; viii. 112, 114, 116, 117, 118, 119, 121.
 sva-raśmi, ii. 62.
 svara-sāman, iii. 141.
 svarāj, viii. 107.

svarga, i. 8; vi. 90, 114; vii. 152, 157; viii. 133.
 svarga-jīguṇu, vi. 141.
 svarga-āyur-dhana-putra, *pl.*, i. 7.
 Svarbhānu-dṛṣṭa, v. 12.
 svalpa, viii. 87.
 svalpa-vīrya, vi. 21.
 sva-vakṣas, v. 72.
 sva-vākyā, ii. 58.
 sva-śārīra, iv. 117.
 svasṛ, ii. 82; vi. 77, 149; viii. 28.
 svasṛtvā, viii. 30.
 Svasti, i. 128; ii. 78; vii. 93, 105; viii. 125.
 svastiyaya, vii. 90; viii. 77, 87.
 Svastyātreyā, iii. 56.
 svādhyāya, viii. 133.
 svādhyāya-phala, vi. 143.
 svādhyāya-adhyetr-samstava, vi. 133.
 svāpayat, ii. 68.
 svābhidheya, ii. 117.
 svāhā, *pl.*, iii. 30.
 svāhā-kāra, viii. 111.
 Svāhā-kṛti, i. 109; ii. 150; iii. 29.
 sviṣṭa-kṛt, vii. 75.

hata, vi. 28, 34.
 hata-vat, vi. 152.
 ✓ *han*, vi. 32, 115, 122; vii. 51, 52, 63; viii. 34, 36.
apa : ahanat, iv. 22, 114.
ā- : hanti, v. 166.
iā- : ghnanti, iv. 99.
 hana, vii. 44.
 hanta, v. 66, 78.
 haya, iv. 28.
 haya-rūpin, vii. 4.
 hara, *m.*, v. 19.
 harana, ii. 19; iv. 38; vii. 133.
 haras, *n.*, v. 21; (*m.?*) v. 17.
 hari, *du.*, iii. 86; iv. 144; *pl.*, iv. 140.

n., iv. 140.
 Hari-vat, iv. 1.
 Hari-vāhana, iv. 77; v. 157; viii. 35.
 Haryupīyā-nadī-taṭa, v. 138.
 harṣa, v. 66.
 harṣita, iii. 153 (A).
 havir-dhāna, du., i. 113; iv. 92; vi. 155.
 havir-bhāj, viii. 129.
 haviṣ-paṇkti-pradhāna, i. 86.
 havis, i. 78, 118, 119; ii. 16, 138; iii. 7, 63 (B), 74; iv. 29; vi. 58, 93; vii. 73, 142; viii. 103, 131, 132.
 havya, iv. 50; vii. 65.
 havya-kavya-vah, vi. 160.
 havya-vāhana, vii. 63, 77.
 hasta, vii. 135.
 hasta-ghna, i. 110.
 hasta-trāṇa, v. 132.
 ✓hā: hiyate, viii. 134.
 hāna, ii. 121.
 ✓hi: ahinot:
     pra-, viii. 25.
 himkāra, viii. 111, 123.
 hitārthin, vii. 99.
 hima-bindu, iii. 9.
 Himavat, v. 75.
 hima-śabda, ii. 110.
 hiraṇmaya, iii. 103.
 Hiranya-garbha, ii. 46.
 hiranya-stuti, viii. 45.
 hiranyastūpa-tā, iii. 106.
 hīna, ii. 100.
 ✓hu, viii. 132.
 huta, iii. 5.
 ✓hṝ: aharat, iii. 22.
     apa-, perf., iii. 132; viii. 24.
     ā-, v. 97 (sattrā); viii. 31, 36.
     viā-: jahāra, iv. 14.
 hṝdayam-gama, iv. 72.
 hṝdya, viii. 32.
 hṝṣṭa, f., -ā, iv. 2.
 hṝṣṭatman, iv. 115; vi. 61.
 hemanta, i. 131.
 haima-raupya-āyasa, f., -ī, vii. 52.
 hotr̄, vii. 14, 70; du. (daivyau), i. 108; iii. 11.
 hotra, vii. 66, 77.
 hotrā, i. 65.
 homa, viii. 134.
 ✓hve: hūyase, iii. 77.
     ā-, iv. 131; vi. 102 (B); vii. 100.
     upa-, iii. 84.

**OXFORD, ENGLAND: HORACE HART, M.A.
PRINTER TO THE UNIVERSITY**

Books for the Study of Indo-Iranian Languages (Sanskrit, Prākrit, Pāli, Avestan), Literatures, Religions, and Antiquities.

PUBLISHED BY MESSRS. GINN AND COMPANY,
BOSTON, NEW YORK, CHICAGO, AND LONDON.

Whitney's Sanskrit Grammar.

A Sanskrit Grammar, including both the classical language, and the older dialects, of Veda and Brahmana. By WILLIAM DWIGHT WHITNEY, [late] Professor of Sanskrit and Comparative Philology in Yale University. Third (reprinted from the second, revised and extended) edition. 1896. 8vo. xxvi + 552 pages. Cloth: Mailing price, \$3.20. Paper: \$2.90.

Supplement to Whitney's Sanskrit Grammar.

The Roots, Verb-forms, and primary Derivatives of the Sanskrit Language. A Supplement to his Sanskrit Grammar, by WILLIAM DWIGHT WHITNEY. 1885. 8vo. xiv + 250 pages. Paper: Mailing price \$2.00.

The fact that the roots are briefly and clearly defined, and the forms conveniently given, makes this work useful even in the early stages of Sanskrit study.

Cappeller's Sanskrit-English Dictionary.

A Sanskrit-English Dictionary. Based upon the St. Petersburg Lexicons. By CARL CAPPELLE, Professor at the University of Jena. Royal 8vo. Cloth. viii + 672 pages. By mail, \$6.25.

Lanman's Sanskrit Reader.

A Sanskrit Reader: with Vocabulary and Notes. By CHARLES ROCKWELL LANMAN, Professor of Sanskrit in Harvard University. For use in colleges and for private study. Royal 8vo. **Complete**: Text, Notes, and Vocabulary, xxiv + 405 pages. Cloth: Mailing price, \$2.00. **Text** alone, for use in examinations, 106 pages. Cloth: Mailing price, 85 cents. **Notes** alone, viii + 109 pages. Cloth: Mailing price, 85 cents.

This Reader is constructed with special reference to the needs of those who have to use it without a teacher. The text is in Oriental characters. The selections are from the Mahā-bhārata, Hitopadeṣa, Kathā-sarit-sāgara, Laws of Manu, the Rigveda, the Brahmanas, and the Sūtras. The Sanskrit words of the Notes and Vocabulary are in English letters. The Notes render ample assistance in the interpretation of difficult passages.

Sanskrit Text in English Letters.

Parts of *Nala* and *Hitopadeça* in English Letters. Prepared by CHARLES R. LANMAN. Royal 8vo. Paper. vi+44 pages. Mailing price, 30 cents.

The Sanskrit text of the first forty-four pages of Lanman's Reader, reprinted in English characters.

Perry's Sanskrit Primer.

A Sanskrit Primer: based on the *Leitfaden für den Elementarcursus des Sanskrit* of Prof. Georg Bühler of Vienna. By EDWARD DELAVAN PERRY, Professor of Greek in Columbia University, New York. 1885. 8vo. xii+230 pages. Mailing price, \$1.60.

Kaegi's Rigveda.

The Rigveda: the oldest literature of the Indians. By ADOLF KAEGI, Professor in the University of Zürich. Authorized translation [from the German], with additions to the notes, by ROBERT ARROWSMITH, Ph.D. 1886. 8vo. Cloth. viii+198 pages. Mailing price, \$1.65.

Hopkins's Religions of India.

The Religions of India. By EDWARD WASHBURN HOPKINS, Professor of Sanskrit in Yale University. 1895. 12mo. Cloth. xvi+612 pages. Mailing price, \$2.00.

This is the first of Professor Morris Jastrow's Series of Handbooks on the History of Religions. The book gives an account of the religions of India in the chronological order of their development. Extracts are given from Vedic, Brahmanic, Jain, Buddhistic, and later sectarian literatures.

Jackson's Avesta Grammar.

An Avesta Grammar in comparison with Sanskrit. By A. V. WILLIAMS JACKSON, Professor of Indo-Iranian Languages in Columbia University, New York City. Part I: Phonology, Inflection, Word-Formation. With an introduction on the Avesta. 1892. 8vo. Cloth. xlvi+273 pages. Mailing price, \$2.20.

The introduction gives a lucid account of the Avesta and of Avestan studies, of the contents and character of the Avesta, of the religion of Zoroaster, etc. In the treatment of the language, constant reference is made to the Sanskrit and to Whitney's grammar.

Jackson's Avesta Reader.

Avesta Reader: First Series. Easier texts, notes, and vocabulary. By A. V. WILLIAMS JACKSON. 1893. 8vo. Cloth. viii+112 pages. Mailing price, \$1.85.

The selections include passages from *Yasna*, *Visparad*, *Yashts*, and *Vendidad*, and the text is based on Geldner's edition. The book is intended for beginners.

Harvard Oriental Series.

EDITED, WITH THE COÖPERATION OF VARIOUS SCHOLARS, BY

CHARLES ROCKWELL LANMAN,

PROFESSOR OF SANSKRIT IN HARVARD UNIVERSITY.

Published by Harvard University, Cambridge, Massachusetts,
United States of America.

*** A copy of any one of these volumes, postage paid, may be obtained directly anywhere within the limits of the Universal Postal Union by sending a Postal Order for the price as given below, to *The Publication Agent of Harvard University, Cambridge, Massachusetts, United States of America.*

VOLUME I.—The Jātaka-mālā : or Bodhisattvāvadāna-mālā, by Āryaçūra ; edited by Dr. HENDRIK KERN, Professor in the University of Leiden, Netherlands. 1891. Royal 8vo. Cloth. xiv + 254 pages.

This is the editio princeps of a collection of Buddhist stories in Sanskrit. The text is printed in Nāgari characters. An English translation of this work, by Professor Speyer, has been published in Professor Max Müller's *Sacred Books of the Buddhists*, London, Henry Frowde, 1895.

The price of Volume I is one dollar and fifty cents (\$1.50)=6 shillings and 2 pence =6 marks and 25 pfennigs=7 francs or lire and 70 centimes=5 kroner and 55 öre=3 florins and 65 cents Netherlandish.

VOLUME II.—The Sāṃkhya-pravacana-bhāṣya : or Commentary on the exposition of the Sāṃkhya philosophy, by Vijnānabhikṣu : edited by RICHARD GARBE, Professor in the University of Tübingen. 1895. Royal 8vo. Cloth. xiv + 196 pages.

This volume contains the original Sanskrit text of the Sāṃkhya Aphorisms and of Vijnāna's Commentary, all printed in Roman letters. A German translation of the whole work was published by Professor Garbe in the *Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes*, vol. ix, Leipzig, Brockhaus, 1889. 'In spite of all the false assumptions and the errors of which Vijnānabhikṣu is undoubtedly guilty, his Commentary . . . is after all the one and only work which instructs us concerning many particulars of the doctrines of what is, in my estimation, the most significant system of philosophy that India has produced.'—*Editor's Preface*.

The price of Volume II is the same as that of Volume I.

VOLUME III.—Buddhism in Translations. By HENRY CLARKE WARREN, 1896. 8vo. xx + 520 pages.

This is a series of extracts from Pāli writings, done into English, and so arranged as to give a general idea of Ceylonese Buddhism. The work consists of over a hundred selections, comprised in five chapters of about one hundred pages each. Of these, chapters ii, iii, and iv are on Buddhist doctrine, and concern themselves respectively

with the philosophical conceptions that underlie the Buddhist religious system, with the doctrine of Karma and rebirth, and with the scheme of salvation from misery. Chapter i gives the account of the previous existences of Gotama Buddha and of his life in the last existence up to the attainment of Buddhahood; while the sections of chapter v are about Buddhist monastic life.

The price of Volume III is one dollar and twenty cents (\$1.20)=4 shillings and 11 pence=5 marks=6 francs or lire and 20 centimes=4 kroner and 44 öre=2 florins and 91 cents Netherlandish.

VOLUME IV.—Rāja-çekhara's *Karpūra-mañjari*, a drama by the Indian poet Rāja-çekhara (about 900 A.D.): critically edited in the original Prākrit, with a glossarial index and an essay on the life and writings of the poet, by Dr. STEN KONOW, of the University of Christiania, Norway; and translated into English with notes by Professor LANMAN. 1901. Royal 8vo. Cloth. xxviii + 289 pages.

Here for the first time in the history of Indian philology we have the text of a Prākrit play presented to us in strictly correct Prākrit. Dr. Konow is a pupil of Professor Pischel of Berlin, whose Prākrit grammar has made his authority upon this subject of the very highest. The proofs have had the benefit of Professor Pischel's revision. The importance of the play is primarily linguistic rather than literary.

The price of Volume IV is the same as that of Volume I.

VOLUMES V AND VI.—The *Bṛhad-Devatā*, attributed to Čāunaka, a summary of the deities and myths of the Rig-Veda: critically edited in the original Sanskrit with an introduction and seven appendices, and translated into English with critical and illustrative notes, by ARTHUR A. MACDONELL, Boden Professor of Sanskrit in the University of Oxford, and Fellow of Balliol College. 1904. Royal 8vo. Cloth.

Volume V (or Part I) contains the introduction and text and appendices. Volume VI (or Part II) contains the translation and notes.

The price of each Volume is the same as that of Volume I.

VOLUMES VII AND VIII.—*Atharva-Veda Samhitā*, translated, with a critical and exegetical commentary, by WILLIAM DWIGHT WHITNEY, late Professor of Sanskrit in Yale University. Revised and brought nearer to completion and edited by CHARLES ROCKWELL LANMAN, Professor of Sanskrit in Harvard University. 1904. Royal 8vo. Cloth. About cx + 1050 pages.

This work includes, in the first place, critical notes upon the text, giving the various readings of the manuscripts, and not alone of those collated by Whitney in Europe, but also of those of the apparatus used by S. P. Pandit in the great Bombay edition. Second, the readings of the Paippalada or Cashmere version, furnished by the late Professor Roth. Further, notice of the corresponding passages in all the other Vedic texts, with report of the various readings. Further, the data of the Hindu scholiast respecting authorship, divinity, and meter of each verse. Also, references to the ancillary literature, especially to the well-edited Kaučika and Vaitana Sutras, with account of the ritualistic use therein made of the hymns or parts of hymns, so far as this appears to cast any light upon their meaning. Also, extracts from the printed commentary. And, finally, a simple literal translation, with introduction and indices.

